

WIEJ WÈ BEWAORT DIEJ HE' WÈ

WIEJ WÈ BEWAORT DIEJ HE' WÈ

'n Oostbrabants wordebuukske durspèkt me' humoristische
anekdotes ùit onzen hoek.

'Veul van vruger lekt goewd vur lötter...'

Cor Swanenberg

herziene, verbeterde en uitgebreide uitgave

2003

UITGEVERIJ VAN DE BERG ALMERE ENSCHEDE

Omslag en illustraties: Nelleke de Laat

'Wiej wè bewaort' verscheen voor het eerst in 1986 en beleefde twee herdrukken. Op dit boek volgden drie delen: 'Diej he' wè', 'Zin 't wefke' en 'En ze waar al 80 jaor maagd'. Ook die volgende delen werden herdrukt. Bij de laatste delen werd besloten om de herdruk te comprimeren tot een heruitgave van twee delen: 1. 'Wiej wè bewaort diej he' wè' en 2. 'Zin 't wefke en ze waar al 80 jaor maagd'. Deel 3 en 4 gingen dus ook samen. Dit is de herziene samenvoeging van deel 1 en 2.

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Swanenberg, C.

Wiej wè bewaort diej he' wè; C. Swanenberg - Almere Enschede : Van de Berg

ISBN 90-5512-163-0

NUGI 480

Trefw. : woordenlijst ; oorspronkelijk ; Brabants dialect

ISBN 9055121630

© C. Swanenberg, 2003 Berlicum

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of welke andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

www.uitgeverijvandeberg.nl & www.streekboeken.nl

VOORAF

Over "de taol" en "d'n tuk":

Het dialect waarin ons "buukske" geschreven is, noemen we 't Noord-Meierijs. Nu zijn er tal van (Noord-)Meierijsse dialecten met onderlinge verschillen, maar die weinige verschillen zijn vaak klein en verdwijnen steeds meer.

Ons dialect zou vooral in Rosmalen, Kruisstraat, Berlicum en omgeving gesitueerd moeten worden.

"Rósmòlles" is onze eerste moedertaal geweest. *Onze vòdder waar 'ne Rósmòllese, gebortig van d'n Èikenbùrregt èn nor skool gegaon in Rósmòlle-dùrrep. Ons moeder wier geborre in de Nulandse hèij, vlakbeij de Karreput, gèk genog, ok nog Rósmòlles grondgebied in die daag.*

Toch beschouwen wij moeder veel meer als een Nulandse. Dat komt vooral omdat de bewoners van de Nulandse hei naar school en kerk gingen in het dorp Nuland. Moeder sprak van *hijge, zijge en toewlijge* en daar komt nog bij dat zij als schoolmeisje "uitbested" werd bij haar grootvader, Grarus de Veer, die in Nuland woonde, dicht bij de Molen aan de Rijksweg richting Geffen. De gemeentegrens tussen Rosmalen en Nuland loopt al even gek als die tussen Den Dungen en St. Michielsgestel: zowel in Nuland als in Den Dungen bevindt men zich tegenover de centrale kerk meteen al in grondgebied van de naburige gemeente. (Althans, dat was zo tot in de jaren negentig.)

Wijzelf werden geboren op de Nulandse hei, Oude Baan B 52, nabij de bossen van de waterleiding en die van de huidige Binckhorst, een onvergetelijke, besloten buurtschap die we eerder in onze eerste boeken beschreven als *Tiejnhutte*. Dit gebied was gemeente Rosmalen; de

bewoners in onze jeugd behoorden tot de parochie Nuland. Men ging in Nuland naar school, tenzij men over de spoorlijn, d.w.z. aan de polderzijde ervan, woonde. In dat laatste geval ging men "automatisch" naar de school van meester Verhoeven op de Kruisstraat. Wij bleven aan de zuidelijke zijde van de "lijn" en gingen school bij meester Van Pinksteren. Redenen te over om ervan uit te gaan dat mijn "Rósmòlles" ook "Naolense" invloeden zal hebben.

In de tijd dat we het meest actief werden in verband met het dialect en de registratie ervan woonden we in "Ball'kum" (Berlicum). Daar wonen we nu nog en het bevalt ons opperbest "ès zandhaos onder de kólle" (als zandhaas (=Rosmalenaar) onder de kolen (kool is het oude symbool voor de Berlicummer)). Het is voor ons zeer gerieflijk gebleken dat "Ball'kums" en "Rósmòlles" zo weinig van elkaar verschillen als dialect. Daarom konden we ons dialect een aantal jaren wekelijks laten horen op de lokale radiostations van die dagen: Omroep Ball'kum (de SLOB) als *Meierijs Mondfiat* en ook op ROS.

We noemen ons dialect graag Noord-Meierijs omdat we een tiental jaren in de streek de Meerij *d'n boer op* zijn gegaan: met het bandrecorderdje en de blocnote om op te tekenen en later ook om het leukste ervan uit te dragen op de podia. Ook mochten we meer dan tien jaar lang een wekelijkse bijdrage leveren aan Omroep Brabant in ons dialect; eerst als *Dree de Kapper*, later met 't *Brabants Ketierke*. Dat is verleden tijd; nu zijn we als redacteur van 't *Brabants uurke* bijna elke week te horen op Omroep Brabant, we leveren twee-wekelijkse bijdragen aan Lokaal 7, de lokale radio van de gemeente Sint Michielsgestel en maandelijks kan men ons op radio Boschtion beluisteren.

Maar al die bedrijvigheid voor de radio vond ten dele ook haar neerslag in dit "buukske". Zowel de dingen van Brabantse avonden als de vruchten van het veldwerk in onze omgeving zijn hierin verwerkt, vandaar: Noord-Meierijs.

Ten aanzien van de spelling:

De spelling van dialect geeft problemen. Dat is logisch omdat de volkstaal klanken heeft waarvoor de standaard ontbreekt.

Het is erg verwarrend en storend zoveel verschillende schrijfwijzen van dialect onder ogen te krijgen. Er zou ook makkelijk een grotere eenheid in te verwezenlijken zijn. In de Achterhoek en Liemers bijv. heeft men de Waldspelling als goed voorbeeld. Wim van Rooij heeft jaren geleden al opgeroepen tot een soort eenheid van spelling te komen. Sinds die oproep is het een tijd stil geweest en schreef iedereen verder op zijn eigen(wijze) manier.

De dialectspelling die hier gebruikt is, komt voor een belangrijk deel uit de Waldspelling, zoals beschreven door Dr. A.H.G. Schaars (Uitg. Stichting Staring Instituut), ons ooit bezorgd door wijlen Ad de Laat.

(Het houdt in dat dit "buukske" ook in de vereenvoudigde spelling volgens de nu te beschrijven regels is uitgewerkt (en dus aanzienlijk vereenvoudigd is t.a.v. onze vorige dialect-publicaties: *Vrimd*, *Krèk wè 'k wó*, *Boerrejonges Krintemik* en *Dur de bank hene*.)

(In 1999 verscheen gelukkig het boek 'Hoe schrijf ik mijn dialect?' met veel goede raadgevingen voor de Brabantse dialectspelling. Dat was natuurlijk wel te laat voor het voorliggende boek.)

De belangrijkste gevolgde principes zijn:

- Een gemakkelijk leesbare spelling moet een eenvoudige spelling zijn.
- Een eenvoudige spelling kan niet al te gedetailleerd de uitspraak weergeven.
- Dialect is praattaal en ons schrift mag niet al te fonetisch worden om geen lezers af te schrikken.
- We schrijven dialect, niet om het exact weer te geven, maar omdat we in dialect iets te zeggen hebben.

- Een eenvoudige spelling moet als basis hebben de spellingsregels van het Nederlands! Immers iedereen is daar min of meer vertrouwd mee. Woorden die in het dialect precies hetzelfde worden uitgesproken als in de landstaal, moeten ook hetzelfde geschreven worden. Bijvoorbeeld: als we het lidwoord in het Nederlands als 't of 'n schrijven, moeten we in het dialect geen *ut* of *un* gaan schrijven; de lezer zal gaan denken dat de uitspraak anders is dan in het Nederlands. (Ook taalhistorisch is *ut* of *un* eigenlijk niet verantwoord.) Een eenvoudige spelling moet zo min mogelijk accenten e.d. gebruiken. We hebben ons daarom beperkt tot twee accent-tekens (accent grave voor open klinkers en accent aigu voor gesloten klinkers) en de apostrof. De apostrof, het afkappings- of weglatingsteken (wij gebruiken het ook om verkorting aan te geven) zal de betekenis via het woordbeeld verduidelijken.

Vaak hebben we gekozen voor de gebruikelijkste vorm: we zeggen: *hij gu'*, *hij gi'* en *hij go'*. De laatste is, zo lijkt ons, de huidig meest gangbare.

De medeklinker -n- als hiaatvulling, als ingevoegde verbindingsklank tussen twee woorden, hebben we soms tussen streepjes geplaatst om herkenning te vergemakkelijken: *daor fietste-n-iej hene* (daar fietste hij heen); *zoo hette-n- t*, (zo heette het), enz.

We zullen nu wat naders over "onze" spelling laten volgen:

Over de klinkers:

ao stelt de klinker in het Engelse *talk* en *fall* voor. Deze klinker is nu de meest gebruikelijke vorm. In onze jeugd werd op die plaats vaak de lange *oo* uitgesproken; vgl. *proote* en *praote*, *door* en *daor*, *skoo:l* en *skaol*, enz. We hebben in onze spelling steeds voor *ao* (en niet *oa*) geko-

zen, omdat dit de meest gebruikte weergave is in dialectgeschriften in het Brabants.

De *ao* kan voor allochtonen nogal misleidend zijn: hij "correspondeert" veelvuldig met de Nederlandse *aa*, maar ook met vormen die in het Nederlands *au* hebben, kunnen in ons dialect *ao* krijgen: *graow*, *blaow*, *laow*, *flaow*, enz.

Naast de Nederlandse *uu* hebben we *ao* in: *daowe*, *spaowe*, *skaow*, *raow*. Bovendien kan *ao* "verwijzen" naar een Nederlandse *ui*: *kaol* (kuil, maar ook kaal), *baol* (buil, baal), *raole* (ruilen), *laos* (luizen), *taotlip* (tuitlip), *haos* (huizen, ook: haas/hazen), *baote* (buiten), *flaote* (fluiten). (De laatste drie vormen zijn duidelijk ouderwets en bijna verdwenen.)

Ge zódt 'r van in de waors (war) rake, wor!

De misvatting bestaat dat *aa-*, *oo-*, *ee-* en *eu-* en *ui-*klanken niet in ons dialect zouden voorkomen. Niets is minder waar.

Ook de "platte" uitspraak kent wel degelijk de "mooie" *aa*, *oo*, *ee*, enz. "Koope" en "leeze" zeggen we met lange, ontspannen klinker zoals in oor en eer.

't Accent grave:

Het accent boven de klinker betekent dat de klinker "open" uitgesproken moet worden. Zo zeggen we: *'nen òllinge pòlling*; *spèkvèt* (als de klinker in Engels flat) en *èige gèite*. De *ù* klinkt als in Frans *soeur* of Engels *sir*: *lùi mùik*.

De *ù* in *drùlle* en *drùppe* is gelijk aan de *ö* in Duits *Köln*, *Hölle*.

De langgerekte *au* schrijven we als *aauw*: *'t waar kaauw*.

Oer, ier en *uur* worden in samenstellingen en afleidingen verkort, vandaar dat we in die dialectwoorden een dubbele *rr* laten volgen: *boerregrèij, boerrineke, kierrewiet, uurrelang*.

De *ij* schrijven we vooral zoals in het Nederlands gebruikelijk. De uitspraak gaat in onze streektaal vaak naar de *éé* op, zoals in 't Frans *père* en *mère*.

Deze gesloten "geiten"-klank hebben we meestal aangegeven met *eij*: *keijnder, beij, beijne, kneijnt, bleij, greijnze*.

Vreemde woorden hebben we bij voorkeur geschreven zoals in het Nederlands gebruikelijk, tenzij de uitspraak afweek.

Het afkappingsteken hebben we niet gehanteerd als de *-n-* wegvalt aan het eind van werkwoorden en sterke voltooide deelwoorden omdat dit verschijnsel zich altijd voordoet: *komme, loope, geskreve*, etc.

Wat de assimilaties betreft hebben we die enkel daar beperkt aangegeven waar het tot veel voorkomende samentrekkingen komt zoals: *hedde gij, hij hegget, gaget?, wèffer inne, zij zogget doewn*, enz.

De schrijfwijze ligt evenmin vast als dat in de spreektaal met sommige woordcombinaties het geval is; we komen bijv. *ègge* naast *ès ge* tegen en *ge zodt 't* naast *ge zogget*.

Het verlengingsteken (uit onze eerdere publicaties) (:) hebben we meestal laten vervallen, de veel voorkomende *-j-* en *-w-* toevoegingen hebben we gehandhaafd: *iej, wiej, meej; goewd, voewt, kaauw...*

Over de alfabetische rangschikking:

Vaak hebben we getracht ook te redeneren vanuit het Nederlands: een aantal woorden zal daarom dubbel voorkomen in onze opsomming: zowel onder de Nederlandse (of vernederlandste) noemer als onder de dialectvorm, al dan niet met verwijzing naar elkaar.

Wat de zegswijzen, uitdrukkingen en spreekwoorden aangaat, hebben we getracht die vooral te rangschikken naar het eerste zelfstandig naamwoord, zo er dat al was. Bij ontstentenis hebben we het belangwekkendste woord gekozen.

De lemma's openen meestal met de Nederlandse vorm van het dialectwoord.

Heeft bij de keuze van spreekwoorden en zegswijzen vooral het bloemrijke en humoristische een rol gespeeld, bij de beslissing om woorden al dan niet op te nemen, heeft het afwijkende gebruik t.a.v. het Nederlands een beslissende rol gespeeld.

We weten dat onze verzameling onvolledig is, anderzijds wordt hiermee tegelijk ook bewezen hoe zeer het de moeite van het bewaren waard is.

Wiej wè bewaort, diej he' wè, wánne!

Veel dingen uit ons dialect zijn zeker de moeite van het bewaren waard; zij zeggen iets over ons en onze geschiedenis. En vaak worden zaken op een fraaiere manier verwoord dan dat in onze standaardtaal zou kunnen!

Ons dialect wordt ondergewaardeerd door de tijden heen; moge dit werkje mede bewijzen dat het een complete taal is. Een taal met een eigen systeem, met veel oude verbuigingen en vervoegingen.

Wat dat aangaat willen we besluiten met een anekdote betreffende de naamvallen in ons dialect:

In de tijd dat we voordrachten en vertellingen in ons dialect vertolkten, namen we meestal ook wat platen en "buukskes" mee, die we na onze optredens grif verkochten. Wanneer iemand zo'n "buukske" kocht, wilde hij daarin vaak een handtekening en een "opdrachje".

”Zet ’r ’s iets in vur men”, was dan het verzoek. Meestal werd dat dan iets eenvoudigs als: ”Vur Wimme, van Corre... Veul skik ’r me” of ”Vur Miene, van Nilluzze èn Nèllekes”.

Wanneer we de koper dan bij een latere gelegenheid ontmoetten, klonk het vaak als volgt: ”Ha Corre!” of ”Ha, Nilluzze èn Nèllekes!”

Het was te goed bedoeld om je boos te maken, maar erg vonden we het wel... De spreker bleek geen benul te hebben van de naamvalsverbuigingen in onze streektaal. In de aanspreekvorm blijft de naam onverbogen: ”Ha Piet; dag Kees; hallo Jan; hoi Cor”, enz.

In de voorwerpsvorm wordt Piet ”Piete” of ”Piejte”: ”ik zie Piete”, ”dees is vur Piejte”, evenals in de bezitsvorm: ”dè is van Piete”,-”dè is Piejte jas.”

Namen die op een klinker eindigen krijgen -s: ”van Kobba ’s”, ”vur Pieta’s” ”nor Hannekes”, ”Pieta’s mantel”, ”Tieskes jas”, etc.

In de aanspreekvorm blijft de naam ook hier onverbogen: ”Hallo Kobba!

Meest gebruikte afkortingen:

B. = Berlicum, D.D. = Den Dungen, Di. = Dinther, G. = Geffen, H. = Heeswijk, Kr. = Kruisstraat, Ma. = Maliskamp, Mi. = Middelrode, N. = Nuland, R. = Rosmalen, V. = Vinkel.

WNT = Woordenboek der Nederlandsche Taal, m.n. = met name.

aanw. vnw. = aanwijzend voornaamwoord, bep. lidw. = bepaald lidwoord., betr. vnw. = betrekkelijk voornaamwoord, bez. vnw. = bezittelijk voornaamwoord, bn. = bijvoeglijk naamwoord, bw. = bijwoord, m. = mannelijk, mv. = meervoud, o. = onzijdig, onbep. lidw. = onbepaald lidwoord, telw. = telwoord, v. = vrouwelijk, vgl. = vergelijk, vnw. = voornaamwoord, voegw. = voegwoord, volt. deelw. = voltooid deelwoord, vr. vnw. = vragend voornaamwoord, wederk. vnw. = wederkerend voornaamwoord, ww. = werkwoord, vz. = voorzetsel, zn. = zelfstandig naamwoord, z.g. = zaliger gedachtenis.

Fr. = Frans, Du. = Duits, En. = Engels.

Over de samenstelling:

De samenstelling van dit boekwerkje is vrij subjectief en niet wetenschappelijk; we zouden graag hebben dat de dialectspreker het zelf lezen kon.

We hebben vooral geselecteerd op markante woorden en uitdrukkingen en we zijn nadrukkelijk op zoek geweest naar bloemrijke zegswijzen en interessante, humoristische anekdotes.

Ook hebben we gemeend er goed aan te doen korte historische beschrijvingen van Rosmalen, Berlicum, Nuland en naaste omgeving op te nemen.

Vaak hebben we hierbij gekozen voor citaten uit het werk van A.C. Brock dat rond 1825 geschreven werd. Het geeft een goed vergelijkingsbeeld; we zien wat er in anderhalve eeuw veranderd is! De notities van Brock hebben het voordeel dat zij vrij kernachtig geformuleerd zijn en dat zij een Meierijs taalgebruik hebben. We hebben geprobeerd het werk van Brock woordelijk te citeren. Wilt u meer weten over Rosmalen, Berlicum, Nuland of Vinkel, dan zoudt u zich kunnen verdiepen in de werken van Henk de Werd, Wim v.d. Heijden (heemkundekring De Plaets), de Historische Vereniging Berlicum Middelrode, de publicaties van Heemkundevereniging Nuwelant, van de heemkundekring Rosmalla en Henk Buijks (met name ' *Vinkel 100 jaar kerkdorp* ').

Van de vele slotjes, speelhuizen en bijzondere gebouwen in onze regio hebben we slechts die opgenomen, waarvan nog iets tastbaars is overgebleven.

Om een al te droge opsomming te voorkomen hebben we gezocht naar een zekere afwisseling.

Voor de radio (omroep *Ball'kum*) kwamen we per aflevering tot een of meer afrondende anekdotes uit onze naaste buurt. Omdat dit een gelukkige greep was, blijkens de reacties, hebben we die onderbrekingen ook in ons " *woordebuukske* " gehandhaafd. Om de twee pagina's geven we

een of meer dialectverhaaltjes uit Rosmalen, Berlicum of Nuland of een plaats in de buurt.

Het merendeel van onze gegevens komt dus uit *Rósmòlle* (geboorteplaats), *Ball'kum* (woonplaats) en *Naolend* (vroegere parochie). *Soms doen we efkes nor Vinkel, D'n Dungen of Hezik.*

De anekdotes zouden ons *woordebuukske* tevens tot een *leesbuukske* moeten maken.

Veel stof is aangedragen door luisteraars en vertellers uit onze regio. De belangrijkste vindt u in een lijstje achterin. Bij de heruitgave bleek nog slechts een klein deel in leven.

We zeggen aan al die mensen uitdrukkelijk dank. Hoewel het altijd risikant is om namen te noemen, maken we toch twee uitzonderingen: we willen met name *Miep v.d. Akker* uit Berlicum en *Willem Blom* (kapper v.d. Donk) uit Rosmalen bijzonder danken voor hun vele bruikbare aanvullingen.

Jammer vinden we het dat we de vele muzikale intermezzo's van Brabantse dialectplaten in de uitzendingen hier moeten missen. Des te verheugder zijn we daarom over de vele foto's en illustraties.

Wij blijven ons aanbevelen houden voor alle mogelijke opmerkingen en aanvullingen die tot een betere registratie van "*ons èige skón taol*" kunnen bijdragen.

We hebben gemeend verdwenen, oude gebruiken en benamingen (zoals *peelee* en *toffele*) op te moeten nemen (hoe onvolledig ook). Dat behoort met de streektaal immers tot het volkseigen.

Wij wilden met ons *buukske* o.m. laten zien dat het dialect een afspiegeling van onze cultuur is; *umdùrrum: wiej wè bewaort...*

We hebben veel wil gehad van andere idioticons bij de opbouw van ons werk.

Met name het onvolprezen boekwerk ”*Dialekt van Kempenland*” van A.P. de Bont heeft ons grote diensten bewezen. Het meesterlijke proefschrift van J.H.A. Elemans, getiteld ”*Woord en wereld van de boer*” moeten we hier zeker noemen, evenals de schitterende ”*Herinneringen aan mijn moedertaal*” door Cornelis Verhoeven. Laatstgenoemd boek hoort tot het beste dat over Brabants dialect en zijn gebruikers geschreven is.

”Vergelijkenderwijs” zijn we soms ook even buiten Brabant gegaan, bijv. naar ”*het Maas en Waals woordenboek*” van Johan van Os; het was frappant zoveel overeenkomsten te zien!

(Voor een volledige illustratie- en literatuuropgave zie achterin.)

Wèlliej hope dè ons boek goewd òn maag komme...

Hedde nog iets skòns ùit ons taol zowèlle,... lót kommen èsteblijft!

Cor Swanenberg
Milrooijseweg 109
5258 KG Berlicum-Middelrode.
corswanenberg@planet.nl

In het bijzonder willen wij tenslotte Henk Buijks bedanken voor zijn oordeel en voor zijn aanvullingen en opbouwende kritiek. Hij was de eerste die dit werk (als manuscript) las en aanbevolen heeft.

Afb 1. *De aauw Ao onder Mirroi.*

Afb 2. *De neij Ao onder Hezik.*

A

Aa, eigennaam voor het riviertje dat uit het zuiden komend langs Veghel, Dinther, Heeswijk, Middelrode en Berlicum naar Den Bosch stroomt.

De naam wordt hier in het dialect uitgesproken als *Ao* (*oo*); voor buitenstaanders is het vooral verwarrend wanneer er van de *aauw Ao* sprake is. Hiermee bedoelt men de afgesneden stukken rivier die sinds de kanalisatie langs de nieuwe Aa kronkelen, de oude Aa dus.

De Aa heeft onder Berlicum tal van zijriviertjes en waterloopjes. Bekend zijn de Run, de Leijgraaf of Meer, de Kwalbeek en de Wambergse beek. Behalve voor de afwatering heeft het riviertje de Aa voor *oud-Ball'kum* veel meer betekend. In vroeger dagen voeren hierop transportscheepjes. Bovendien stond de Aa vanouds bekend om zijn visrijkdom.

aan, voorz., bw., (*òn*): *wè is 't wir dik òn* (de verkering/vriendschap is weer hevig aan); *ge bent 'r wèl òn* (je bent wel de dupe); *ge kunt 'r òn* (dat zou je wel willen); *òn oew hakke* betekent ongeveer hetzelfde als *òn d'n hond z'n kont* (dat zou je wel willen); *òn zen* betekent aan het eind van je krachten zijn: *nò diejen hillen dag boerrewèrrek waar iej goewd òn*. Uitdrukking: *'t zit 'r òn èn 't kan d'r af* (gezegd bij grote overvloed)

aanankeren, ww., (*ònankere*): *hij waar wir 's in de kroeg òngeankerd* (had aangelegd).

aanblauwen, ww. (*ònblaowe*): *oo, zitte oew sneevelneus wer òn te blaowe* (gezegd tegen borrelende kaartspelers.)

aangaan, ww., (*òngaon*): *diejen hond kan zó òngaon* (te keer gaan); *hij mot alt' zo menteneere èn òngaon* (lamenteren en overdreven doen); ook als zelfst.nw. gebruikelijk voor een riskante onderneming: *'t is 'n*

hil òngaon, zówiets. 't Is mar 'n òngaon (het is zo gebeurd als je er maar aan begint)

aangebrand, bn., (*òngebrand*). *Òngebrand èn nog nie gaar; haauw oewe smoel en freete maar* (niet bepaald een compliment aan de keuken); *d'n diejen is alt zo gaauw òngebrand* (humeurig en kort aangebonden); *ze waar 'n bietjen òngebrand* (ongewild in verwachting geraakt); tot slot kan *òngebrand* ook nog betekenen 'niet goed wijs': *daor zen z'ammel 'n bietjen òngebrand* (niet goed 'uit de oven gekomen').

aangemaakt, bn. (*òngemakt*): *ègge daor mi òngemakt zet, dan zedde 'r wèl òn* (als je die (ziekelijke) aanleg hebt, dan ben je wel te beklagen)

aangeven, ww., (*òngeeve*): Behalve in de gebruikelijke betekenis ook: *hij heget 'r gelijk òngegeeve* (hij is er helemaal mee gestopt).

aanhalen, ww., (*ònhaole*): *wè gödde d'r toch òn lege haole* (wat haal je toch op je nek); *'t is niej òn te haole me' zó 'n hauwshaauwe* (het eten is niet aan te slepen).

aanhouden, ww., (*ònhaauwe*): *daor moet 't mar op òn zien te haauwe* (daar moet je maar op aan sturen).

aanhouders, zn. m., (*ònhaauwer*): *d'n ònhaauwer wint, zin d'n dookus, èn iej gonk nor bed me' al z'n dingen* (kleren) *òn*.

aankloten, ww., (*ònkloote*): *hij klót mar òn* (hij gaat rustig verder zonder veel resultaat).

aanrecommanderen, ww., (*ònrikkemendeere*): *dè kan 'k oew ònrikkem'ndeere* (aanbevelen).

aanrepen, ww., (*ònreepe*): *we zulle dalek 's ònreepe* (we zullen dadelijk wegfietsen.) Ook *ònreije* (wegrijden.)

aantellen, ww., (*òntelle*): *dè vrouwke is wer òngeteld* (dat vrouwtje is weer in verwachting) *Op de beddeplank wier òngeteekend wanneer 't wefke waar òngeteld, dan wiesse ze wanneer ze ùitgeteld waar*.

aantreden, ww., (*òntreeje-traaj òn-òngetròje*): *te beeverd nor D'n Bosch waar 'n hil òngaon, mar alle mèijmònte ware ze um vier uurre 'smèires nog òngetròje* (op weg gegaan).

aantrekken, ww., (*òntrekke*): *ik moet m'n èige nog òntrekken èn alles!* (aankleden)

aantuigen, ww., (*òntuige*): *Ze ston òngetuigd èn wèl te waachte.* (ook *opgetuigd*)

aanuperen, ww., (*ònupere*): *ge mot de jong 'n bietjen ònupere* (aan-sporen bij het werk). Bij Corn. Verhoeven heet hetzelfde *ònnuvere* (Herinneringen aan mijn moedertaal - pag. 133).

aanvangen, ww., (*ònvange*), wordt o.m. gebruikt voor kattedwaad uit-halen: *diej rotjong moeten alt' iets ònvange.*

aanvaren, ww., (*ònvaore-voer òn-òngevaore*) vertrekken: *hoe laot vaorde òn?* (Ontleend aan *de voerman die met pèrd èn kaar ònvaort*)

aanvatten, ww., (*ònvatte*): *'k geef 'n runje, hier vat òn* (ik geef 'n rondje, pak aan, neem aan); *dè s' 'ne goeie van ònvatte*, 1. hij neemt veel werk uit handen, 2. (ironisch) hij drinkt graag voor niets (is een klaplo-per).

aanwerk, zn. o., (*ònwèrrek*): *we moesse mar 's ònwèrrek make* (begin-nen).

aanzeggen, ww., (*ònzegge*): *'k kwaamp de rozziejkrans ònzegge vur...* (aanzeggen van de rozenkrans bij overlijden of bediening in de buurt); *iemes de wacht ònzegge* (iemand waarschuwen).

AAMBEIE

Thijs diej veul laast van aambeie ha', zin alt' dèttiej 't òn z'ne wendskroef ha'. Toen iej daor op 'ne keer òn geopereerd waar, kwaamp de pestoor op bezuuk èn wo' wete wurrum iej in 't gast-huis laag. Thijs zin daorop: "ze he'n men geholpen òn m'n onder-ste stembaand, m'neer pestoor!"

ÒNZEGGE

D'r ware vremde komme wonen op de Flòs (D.D.) Ze ha'n 'n skón aauw boedereij gekocht èn gelukkig, ze ha'n ze niej verbèl-lemond zoowès zo dik gebeurt. Mar nouw wónde zèlliej d'r

goewd èn wèl èn nouw gonk 'r 'n aauw minske in diej buurt dood.
De buurvrouw moes same me' 't wefke van de neijkommers de
rozziejkrans òn gòn zegge.

't Vremd vrouwke is niej van kattelieken tuk, mar ze zal d'r èige
niej laote kenne...

Trouws, ge kregt links èn rèchts nog 'n borreltje èn ge buurt wè èn
zoo rakte in de kortste kirres thauws in oew neij omgeving...

't Is nog 'n hil buurt èn um 't vlot af te werke zulle ze ieder 'n
hauws vatte, dè skiet beeter op.

Èn zoo kùm 't dè in hulliejen hoek van D'n Dunge de helft 't
rozenkranshoedje òngezeed kreg.

ÒN

D'r stonne twee boerkes op Bosch-mèrt. D'n inne kwaamp ùit
Gimmert èn d'n anderen ùit Rósmòlle. Zoowès de miste boerre
moesse ze klage. Mar nouw waar 't toch wèl 'n heel kaoi jaor; de
koei kossen 't gras niej òn, zin de Rósmòllese èn iej bedoelde dè
ze gin gras mer kosse vejijne, zo kort waar 't. "God", zin 't Gim-
mers boerke, "ès wij dè zegge dan mèine we dè de koei verzuipen
in 't gras."

aap, zn. m., (*aap*): *ge mot 'nen aauwen aap niej wille lere hoew dèttiej
bèkke mót trekke* (je moet iemand met ervaring niet onderschatten);
ès 'nen aap umhog klimt, ziede z'n bille (parvenu's leer je gauw ken-
nen); *de wirreld is verwilderd, wor vruger 'nen apostel ston, sto' nouw
'nen aap geskilderd!* (de wereld verandert, maar elke verandering is
geen verbetering).

Aap wordt veelvuldig gebruikt als scheldwoord: "*lilleken aap dè ge
daor stòt.*" *Aap* is hier waarschijnlijk afkomstig van *snotaap*.

Een oudere soortgelijke benaming is **apendòlder** voor vervelend snot-
jong.

Bij verontwaardiging over vervelende kinderen zei men wel: *”ge zó ’t ze toch ’nen aap laote jonge!”*.

*D’n aap vlooi*e was het plagerig antwoord voor nieuwsgierige kinderen die vroegen: *”wè komde gij doewn?”* of *”wè gòdde gij doewn?”*

Verkleinwoord: **èpke** (aapje); *ge zet ’n snotèpke*.

aar, bw., zie haar.

aard, zn. m., (*aard*): *hij he’ d’n aard nor z’n vòdder* (hetzelfde karakter, dezelfde aanleg als zijn vader); *dè’s mar kaoien aard van èipel* (dat is maar ’n slechte soort aardappelen; *ik heb hier goewd d’n aard* (ik voel me hier goed thuis). *Dè’s vrouwvolkenaard* (dat willen de vrouwen zo)

aardappel, zn. m. en mv., (*èipel*): *Rooi Lekes zen goei zandèipel*.

Er zijn een groot aantal uitdrukkingen met aardappel in ons dialect:

Groot bal op klèin èipel (gezegd wanneer men probeert boven z’n stand te leven).

Ge hoeft vur men van dè sort gin zetèipel te bewaore (bij voorkeur gebruikelijk voor kritiek op mensen; het betekent dan: op dat soort mensen ben ik niet gesteld).

De stomste boerre he’n dik de dikste èipel (het geluk is met de dommen).

Tusse de soep èn de èipel wordt gebruikt om te illustreren dat men iets in de gauwigheid, zonder veel zorg, heeft geproduceerd.

Ge kekt ès ’nen hard geskelden èipel, zeggen we van iemand die heel bleek ziet.

Wanneer twee sprekers het over verschillende onderwerpen hebben zonder dat aanvankelijk te beseffen, kan men bij het ontdekken van zo’n misverstand zeggen: *We han ’t over blaow sokke èn blaow èipel!*

’t Is men nog ginne kaauwen èipel wèrd, placht o.m. Jos de Laat te zeggen als hij van iets geen hoge pet op had.

Ge mót ’ne klèinen èipel niej te dik skelle: je moet van kinderen niet teveel eisen.

Wè bende toch ’nen eigegerèijden èipel: wat ben je toch ’n eigenwijs individu.

Afb. 3. Me' èige grèij (ok d'èipel) op Bosch mèrt.

Gij bent ok mar 'ne Rósmòllesen èipel: je hoeft geen hoge dunk van jezelf te hebben, want ik weet dat je ook "maar" van Rosmalen komt.

Aardappelstamp met boerenkool heet bij ons vanouds **petòzziej** of *azijn-ofmoes(se)-petòzziej* (*petòzziej* is een vervorming van Frans potage.) Dat de Meierijsse boer geen al te hoge dunk had van deftige kost, blijkt uit het gezegde: *zó 'n pan èipel me' 'n reegenbùì, nee, dan waar petòzziej beeter!* Een fraai gezegde van vroeger tijden is ook het antwoord op de vraag van een kind: *"Mam, wor ik al groot?"*

"Jaa, ègge erres op gòt staon, kunde al over 'nen èipel heenkeijke!"

Diej hòlt de neij èipel nej, zegt men van iemand die gauw zal gaan sterven. *Ik mot m'n èipel 's af gòn giejte.* Ik moet mijn aardappelen eens gaan afgieten. De betekenis lijkt ons bekend genoeg.

Dan zijn er nog de apologetische gezegden of zei-spreuken met de aardappel:

B'ons me' al dè vollek, zin Jóst, al de èipel waren al ùit de pan vur d'n damp òn de zulder waar... Hierbij moet men zich het beeld van de aardappeleters van Van Gogh voor de geest halen; zo at men vroeger in onze omgeving de piepers pikkend uit de pan. Het gezegde van Joost illustreert schitterend de gretigheid waarmee men at.

Heuve is ok al 'n kunst, zin Hás Hof, èn z'n èipel verdreugde gelijk. Tuinieren is ook al 'n kunst, zei 'Hendrik-Jan de Tuinman', en zijn aardappelen verdroogden allemaal.

B'ons op 't zand zen de èipel zo klèin, zin Knillis, d'r zit ginnins gin 'r' mir in.

Èipelv'kansiej kregen de kinderen in deze omgeving vroeger: schoolverlof i.v.m. de aardappelooft; het schijnt zelfs dat de huidige herfstvakantie voortkomt uit de vroegere aardappelvakantie.

KRIELÈIPEL, KAOIENAARD

D'n bovemister, mister Broere (skoolhoofd van Hintem 1922-1950), he' de gewonte tusse de middeg 'n èind 't laand in te kùire.

Dè dutiej al jòrre alle daag èn dè bevelt 'm goewd. Daor tusse de

boerreëkkers is't nog zó lèkker stil èn dè's hel iets anders ès diej drukke jong, diej snotèpkès diej tiej alt' òn z'ne kop he'.

Op 'ne middeg kùmt de mister zoo langs 'n huukske laand langs d'n Hintemsen dijk èn daor sto' Jan d'n Alenbeek wè èipel uit te steeke. 't Zen skón èipel èn dè he' de mister ok goewd geziejn. Hij ruupt dan ok: "Dees zen goei Van Alebeek, wèll'ken aard is dè nouw è'k vraoge maag?"

Jan ruupt meej trug: "Dees dè's heele goeien aard, dè zen Kam-pioene, mister!"

De mister kùirt wijer, tevrejen èn wèl. Jan fruut vort, ok tevreje. D'r go' 'n jaor vurbeij. De mister he' nò de zommerv'kansiej wè boerrejong nog èipelv'kansiej gegeeve um thauws wè meej te hèll'pe èn op 'ne mooien dag in sèptèmber denkt iej: "Kom, ik kùir wir 's 'n èind de grond in, meskien zie'k nog wèl wè van m'n skooljong beij 't rape."

Ès iej goewd èn wèl d'èkker ingelopen is, stòt iej innins wer bé Jan d'n Alenbeek. Diej is nouw op 'n aander huukske èipel òn 't ùitsteeke, mar deze keer zen't kanoi, heel kanoi. Klaor kriele.

De mister ziejget èn ha' beeter niks kunne zegge, want d'n Alenbeek go' d'r niks gruts op. Mar toch ruupt mister Broere: "De dees zen gin goei Van Alenbeek, wè's dees vur 'n sort, èzzik vraoge maag...?"

"Dees, dè zen skoolmisters, èn dè's kaoien aard!" zi' Van Alenbeek sj'grennig.

AAP

"Ik kom uit 'n heel aauw familiej", zin M'rinus van Aggele. "Ons f'miliej go' zo wijd trug...! Ik he' nog 'ne stamboom diej kèijoud is! Diej go' nog trug tot d'n ted dè we d'r nog in wónde!"

aarde, zn. v., (èird), een mooie oude uitdrukking in ons dialect is: *de diej he' veul èird òn de kniejes*, hetgeen betekent dat ze veel kapitaal inbrengt bij het huwelijk. Tegenwoordig hoort men ook wel varianten hierop zoals: *ze he' 'n gaauw kuntje* (gouden kontje).

Harde, uitgeloopte lagen in de ondergrond noemt men bij ons wel "**katèird**".

Ook "**ere**" als werkwoord heeft met aarde te maken.

Een oude uitdrukking in onze omgeving is: *Me' hum velt niej te eren of te egge*. Tegenwoordig zegt men: Met hem valt niet te ploegen of te eggen. Hetgeen exact dezelfde betekenis heeft. "*Ere*" is het oudere werkwoord voor "ploegen". Bij Uden vindt men als toponiem de "*Erenakker*". Het terrein dat zo heet is een schitterend opgeploegde akker. Hier kan men prachtig illustreren dat men vroeger met de ossen in de rondte ploegde. De akker is daarom bultachtig oplopend naar het midden. Wellicht kent u meer combinaties met *ere* in de betekenis aarde. Waarschijnlijk verwijst ook het laatste deel van *dorz(e)ere* naar het woord aarde. *D'n ere* verwijst naar de onverharde (aarden) binnenvloer. *B'ons op d'n ere* werd vroeger gezegd als men bedoelde '*beij ons over de vloer*'. *Hij kwaamp alle daag b'ons op d'n ere*.

Samenstellingen met **aarde** kennen we natuurlijk allemaal:

aardbei is de *èrdbizzum*. De kar om aarde en mest mee te vervoeren werd de *èrdkaar* genoemd. De paardebloem wordt in onze buurt ook wel eens *èrdgal* genoemd; naast *platgaoter* is dit een merkwaardige naam voor dit konijnenvoer.

aarden, ww., (*aarde*): 1. *hij aardt nor d'n aauwe* (in karakter gelijken op); spreekwoord: *'t Zen gin kaoi jong die nor goei aauw aarde*. 2. *ze kan daor niej aarde* (thuis geraken, het naar de zin hebben).

Na aarde gaan we naar **aardig**, in ons dialect dus *areg*. Opvallend is het dat dit woord meestal in de betekenis vreemd, eigenaardig gebruikt wordt. *Dè's unnen arige*. *Hij duu alt zó arig*. Het komt wel een enkele keer voor in de betekenis van het Nederlandse aardig, maar dan wordt

het meestal gekoppeld aan een ontkenning: *"da's niks gin onareg mèdje"*. (Op de dubbele ontkenning komen we later terug.)

Tot slot heeft het woord areg een identieke betekenis als in het Nederlands in: *'t is toch 'nen hel arege kèirel*.

Aardigheid is **areghèd** en wordt in onze volkstaal veelvuldig gebezigd in de betekenis van plezier, genot: *'t is areghèd um 't te ziejn*. In het zinnenetje *"ge kunt mar erres areghèd in hebbe"* klinkt tevens door dat men het plezier wat dubieus vindt.

aars, bn., verkeerd: *hij ha' z'n skoewn aars òn* (ook: *aarsum òn*). (Tegenwoordig hoort men bij ons vaker *ouws* of *ouwsum*.) Zie *haars*.

auwbètten ww., (zie *ouwebetten*)

D'N AARD

D'r ware neij minse ùit West-Brabant komme wonen in de winkel op de Aauw Baòn. De buurlùì wó'n hulliej 'n bietje hèlpe thuis te rake èn dùrrum ha'n ze hulliej verzocht op 'n bèkske koffiej.

's Aoves zate ze z'n best te buurte. De buurvrouw vroewg òn 't wefke of ze zoo nogal d'n aard ha'. "O, jawel", antwoordde ze, "maar de smid moet 'm nog aan komen sluiten!

AARDE

"Ik zaag liever 'nen Ball'kumsen hond ès 'nen Hèlmondse mins", zin 'n durske dè in d'r neij werkplòts mar moeilek ha' kunnen aarde.

"Èn zedde daor nouw nog neij gèire?" vroewge wèlliej lòtter nog 's òn heur. "Och", zin't mèidje... "Alles went, wánne... èn ègge't gewend zet, dan kunde 't hange wèl leije..

ASPIRANT

D'r kùmt 'ne kèirel me' twee koffers beij Jan Vis (muziek- en showbureau). Hij zuukt wèrrek èn hij mènt dèttiej 'n prima "act" he'. Dan wordt hum gevraagd wè of dèttiej bedoelt.

D'n artiest makt z'nen inne koffer ope èn daor hòlt iej 'ne groote veurhamer ùit èn zi': "Alleman ùit 't publiek mag men me' dezen hamer zo hard vur m'ne kop slaon ès iej wil."

't Buro is daor wèl van onder d'n indruk, mar wil nog wete wèttiej in diejen andere koffer he'.

Daorop is 't antwoord: "Aspirientjes!"

AUTOOKE

't Is begin dizzember. 'n Klèin autooke stopt beij 'n groot pompst'sjon èn 't sj' furke bestelt: "Anderhalve liter super."

De mins van de pomp vreugt daorop vriendelek: "Èn za'k ok efkes in oew baand hoeste?"

't Mènneke reijt geègerd weg èn tot overmaat van ramp kùmt iej in 'n verkeersopstopping terèchte. Hij drèijt z'n rumke open èn ès 't allemòl teveul vur hum wordt, begient iej ès 'ne gèk te toetere. Hij toetert òn eenen deur.

'n Vrouwke in 'nen auto neeven hum drèijt heur rumke open èn zi' milleijend: "Èn wè ha' ons mènneke nog meer gehad vur sunt'reklaos?"

ABC, zn. m.: *In d'n ABC is mar een wee, mar in 't leeve is 'n hil zee* (van weeën); *'t is 'nen hillen ABC* betekent dat het veel leeswerk is (bijv. gezegd van in te vullen formulieren).

abdijs, zn. v., merkwaardigerwijze spreken oudere mensen in onze omgeving van 't *abdeij*.

achtermekaar, bw., (*aachtermekare*), meteen, onmiddellijk: *ik gò d'r aachtermekare hene; hij din d'r aachtermekaren op af*.

N.B. achter elkaar (als volgorde) ook: *tèine mekare!*

achter, bw., (*aachter*): *wèlliej in Brabant loopen aachter; zegge ze*.

Aachterum! was de gebruikelijke kreet op vele plaatsen als iemand zich aan de voordeur meldde; men kwam op vele plaatsen *aachterum*, over de stal binnen, de voordeur was vaak permanent op slot en buiten

gebruik; een van de redenen daarvoor was dat je op nogal wat plaatsen *me' de deur in d'n hèrd viel*; je kwam via de voordeur meteen in de huiskamer en dat kostte in de winterdag veel warmte; een andere reden is dat de bewoners zelf veelvuldig achter waren en geen zicht hadden op de voordeur.

Een zei-spreuk met achterom is: *veur wordt niej gebokt, zin de gèit, achterum is 't kerr 'mis*. (Overigens heette een van de voorstellingen van de Balkumse toneelgroep 't P'rbere wèrd ook *Aachterum is 't kermis*. Tevens heet het periodiek van de Historische Vereniging Berlicum Middelrode *Aachterum*.)

Op oew achterhaand valle wil zeggen dat je iets achteraf anders bekijkt en beoordeelt. *Ôn de èfferste mèm hange* is een uitdrukking die betekent dat men overal achteraan komt (*èfferste* is een oude, verdwijnende vorm voor *achterste*, *mèm* is een oud woord voor tepel).

Ègge 's op oew èfferste been gongt staon is een uitspraak waaruit blijkt dat de spreker enigszins geërgerd is door het feit dat de aangesprokene niets uitvoert.

Blaans, zodde oew achterste been niej 's beijtrekke is een onvriendelijke zegswijze die (volgens Miep v.d. Akker) gebruikt werd als iemand stond te suffen. Het betekent: "domme gans, maak eens een beetje voort." (Het toevoegsel *achterste* is natuurlijk eigenlijk overbodig.)

-achtig (*-èchtig*), is een achtervoegsel dat veel voorkomt in onze tongval. Vaak komt het achter werkwoordstammen, maar ook wel achter zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden:

ik ben niks kèrrekèchtig; zij is niej zo' bidèchtig, ok niej; hij is niks kroegèchtig; onze jonge is niks werkèchtig; wè zedde toch sèmmelèchtig; in 't vurjaor zen veul wefkes poetsèchtig; d'n diejen is nie zó bangèchtig; wè zedde toch dutselèchtig; 't is mar kaauwèchtig; d'r zal gaauwèchtig reegen komme.

Ook in de volgende, oude uitdrukking komt *-èchtig* voor: *hij is zo slim ès 'n gèite-ürke, mar niej zo bèmmelèchtig* (*slim* betekent behalve pienter ook schuin en een geite-uier oogt schuin!)

accorderen, ww., (*akkerdeere*), harmoniëren: *twee weijs op inne misse akkerdeert niej*. Twee vrouwen op een erf kunnen samen niet overweg.
adem, zn. m., (*òjem*): *Ik zé tèinen òjem*. (buiten adem) *òjem* is de jonge vorm. (Zie *asem*.)

HÈMKES KUUSKE DIN AREG

Hèmke ha' alted zoo anderhallef kalief gehaauwe vur de areghèd. Hij waar boerèchtig van aard um zoo te zegge, hoewèl iej eigelek uperman op d'n bouw waar... Hij ha alt wel 'n kaoi kalf, 'n gèit of 'nen bok rond 't hauws loope, worvan ie nog goei vee wo' te make.

Mar op 'n verveelend momènt hattiej op 't wèrrek 'nen hartònval gekrege èn daornò waar iej noit mer òlling d'n aauwe geworre.

Toch gonk iej al gaauw wir werr'ke me' hallef daag.

Zoo waar iej beij de Plas op d'n bouw van d'n Binkhorst bezig toen thauws 'n kallef hil areg begos te doewn. Moeder de vrouw ha' geziejn dè't kuuske zo din bùll'ken èn bùkse èn tekeer gaòn. Ze zin durrum tegen hulliej dochter: "Durske, gò's gaauw onze pap roepe,... zegt trouws mar dèttiej z'n èige niej te hard hòst, want dan is iej zèlf nog eer k'pot ès't kallef!"

AACHTER

Aike (Adriaantje) vertelt op skool: "Onze pap is kapper. Mar nouw zen ze b'ons òn 't verbouwe èn sens diejen ted worre de klante achter geskorre..."

(H)AN-ALFA-BETISCH

D'n aauwen Beer gonk nor Duitsland werr'ke; "d'n blaowe zak vatte", hètè dè. Hij gonk dus me' d'n tram nor Vèghel èn vandaor viejt iej 't Duits lijntje nor Gènnip.

Afb. 4. *Piejt Pèk (V.) op de Malliskampse hèij.*

Krèk vurdèttiej nor Duitsland gonk, hattiej 'nen bag gekocht èn diej moes de aauw Han verzùrge. Han, 'n goei simpel mins, kos niej leezen of skreijve èn diej ware d'r in diejen ted nog zat meer.

D'n Beer (v.R.) ha' in Duitsland zes gulde verdiend, hil wè in diejen ted, èn dè stuurde-n-ieij op, mar d'aauw Han kos niej trug skreijve. Dè moes de jong Han doewn, mar diej ha' ok nog niej veul geleerd.

D'r waar in d'n tussented 't een en aander gebeurde: de jongen bag waar k'pot gegaon, Han ha' d're voewt verbrand; ze hátter 'ne moor kokend wötter overheen gekrege. De jong Han (van Joep van Peetere) skriefj: "Vader, 6 gulde ontvange, Moeder kwaaiie voet. Varken dood. Hopen van U hetzelfde te mogen vernemen. Uw liefhebbende Han."

advocaat wordt vanouds bij ons uitgesproken als *affekoot*. De aldus geheten drank wordt ook wel *lèkker lippele* of *èij út de fles* (van die zwarte *kiep*) genoemd. Met een mopje slagroom erop heette het **kiepen-biest**.

De raadsman in kwestie komt er niet goed af in de zegswijze: *'t skiet 'r in ès 'nen affekoot in de hel*; het wordt gezegd van iets dat heel vlot gaat. *D'r kùmt ginnen affekoot in d'n himmel zo lang 'r plòts is in de hel*. En wat denkt u van: *we zulle ze wèl kreijge, zin d'n affekoot, èn ieij docht òn z'n cènte*; het heet in het Nederlands wel eens advocaat van de dui-

vel; in voorgaande zeispreuk zou je aan een duivel zelf denken, een geldduivel.

af èn toew bw., nu en dan: *af èn toew is iej 'r kaol af*, dan is hij niet meer bij zijn positieven.

afblotten, ww., afschilferen van de buitenste laag: *hil d'r gezicht waar afgeblot*.

afgaande, bn., (*afgònde*): uitdrukking: *afgònde wend èn ùitgònde vrouwe zen vur gin cènt te vertrouwe*.

afgelasten, ww., (*aflasse*): *ze moesse de wedstrijd aflasse*.

afgeven, ww., (*afgeeve*): *ze hen 'n kiendje afmòtte geeve* (bij hen is een kindje gestorven; *hij mót alt' op heur afgeeve* (bekritisieren, bekijken).

afgieten, ww., (*afgiejte*), urineren: *efkes (m'n èipel) afgiejte*. (In dezelfde betekenis hoort men ook *afzette*.)

aflaat, zn. m., (*aflaot*): zegswijze: *hij kriejg de vollen aflaot* (de volle laag)

afmaken, ww., behalve voor de 'finishing touch' ook gebruikelijk in de betekenis van afrasteren, omheinen: *hij he' de plòts afgemakt, want ze he'n klèin jong*.

afscheiden, ww., (*afskèije-skiej af-afgeskeje*) ophouden: *ik skèij 'r af, ik nèij d'r ùit!* (ik houd op en ga er vandoor)

aftreden, ww., (*afreeje-troj af-afgetròje*) behalve in de betekenis 'afmeten via aftreden' van een stuk grond, gebruikten we als kinderen het woord ook voor het bepalen van de 'partijtjes' bij elftalkeuze.

afzetten, ww., (*afzette*) behalve in de gebruikelijke betekenis ook plas-sen, urineren: *hij ha zo veul gepruufd, hij moes efkes afzette*.

afzuiper, zn. m., (*afzùiper*) klaploper: *diejen afzùiper lupt alt op de skap*.

Aike, eigennaam (Adriaantje). Verdwenen.

akkrementisch, bw., heel erg: vooral bekend van de combinatie met *kaauw*: *'t waar zo akkrementisch kaauw* (zo ijselijk koud)

aldùrrum of **alumdùrrum**, bw., zeggen we tegen kinderen om verdere uitleg te vermijden.

aling, bn., is een interessant woordje. *Alink* of *alinc* vinden we alleen nog in Middelnederlandse teksten. In Franck's etymologisch woordenboek vinden we het omschreven met de betekenis geheel. Dat is precies ons dialectwoordje *òlling*. Het woord is in het Nederlands geheel verdwenen maar in onze streektaal blijven voortleven. *'nen òllinge pòlling me' Ball 'kum kermis! 't Is nouw wir òlling goewd! Och, lôt 'm òlling, dieje skònne lap!* De betekenis is dus nog steeds heel, helemaal, volkomen. Merkwaardig is het gebruik van *'nen òllinge* voor een eigengereid iemand. *Oe, da's zònnen òllinge, dieje jonge van hulliej.*

alleluja: in de uitdrukking *'ja, op oewe kop geskete en alleluja gezonge*; gezegd wanneer iemand al te enthousiast van de toren blaast.

allemaal, onbep. telw. Wordt in ons dialect *allemòl, ammòl* of *ammel*.

Allerheiligen (*Alderhèllige*): *Op d'n uurste novèmber is 't Alderhèllige*.

als, het voegwoordje dat zoveel gebruikt wordt om een voorwaarde in te bouwen is in ons dialect *as* (*ès*). Omdat het zo gemakkelijk gehanteerd wordt, zijn er talloze uitdrukkingen en zegswijzen die beginnen met *as* of *ès*. Meestal geeft de zegswijze een zekere irritatie t.a.v. de ingebouwde voorwaarde aan; *as, as is verbrande turf...! As de as brikt, velt de kaar.. As as meel waar èn stront stroop, dan ate we alledaag pannekoek! Ès is 'n krom letter*. Meestal wordt het woordje 'als' bij ons uitgesproken als *ès*. En het woord wordt vervolgens vaak verbonden aan de woorden die volgen: **ègge** (als ge); **èsse** (als ze); **èssiej** (als hij).

Ès de koei veur èn aachter 'tzèllefde ware, han ze twee koppe. Me' sint juttemis ès de kall 'ver dansen op 't ijs (dus nooit).

Ès komt voor als eerste woord in de krachttermen *ès de duujvel, ès de mieter* en *ès de sodejuu*. *Èn nouw ès de mieter nor bed!*

Het voegwoord *ès* komt in tal van vergelijkingen voor. We laten er enkele volgen: *zo tèij ès kattermèm, zo kaod ès 'ne riek, zo vals ès 'n hekke, zo gèk ès 'ne juin, zo gèk ès 'n karrad, zo stom ès 'n vèrr 'ke, zo zat ès 'n pinneke, zo muujg ès 'n maoj, zo kaol ès 'n lauws, zo zoer ès brem, zo blend ès 'ne mol, zo donker ès de naacht, zo bleij ès 'n veu-*

gelke, zo blaow ès 'n lèij, zo blaow ès 'ne skollek (de voorschoot had de oude overall-kleur), zo dèmpig ès 'n pèrd (aamborstig), zo dicht ès haor op 'nen hond (heel dicht op elkaar), zo dik ès 'n tunneke, zo dreug ès 'n been, zo druk ès de bakstruifpan me' vastelaovend, zo irlek ès goud, zo krom ès 'n hoepel, zo geel ès 'n peer, zo glad ès 'ne spiegel, zo grijs ès 'n dùif, zo graow ès aasse, zo hard ès 'ne kèij, zo hèl ès 'n spin, zo kaauw ès ijs, zo lomp ès 't achterèind van 'n vèrr 'ke, zo mals ès botter, zo mager ès 'n lat, zo nat ès mès, zo slap ès 'n tod, zo stijf ès 'nen bukkem (bokking), zo raow ès 'nen hèijbuunder, zo stil ès 'n mauws, zo tèij ès leer, zo vèt ès spèk, zo vol ès 'n èij, zo wit ès 'n lake, zo zat ès 'n hoepel, zo zat ès de kloote, zo ziek ès 'nen hond, zo zùiver ès 'n zon, zo zwart ès de duujvel, zo zwaor ès lood, zo wijd ès ik weet niej wè.

Naast ès als vergelijkend voegwoord hoort men in ons dialect soms nog het verdwijnende woordje **lijk** (korte vorm van gelijk, ook uitgesproken als *lèk*). *Lijk* werd bij ons gebruikt na een zelfstandig naamwoord of werkwoord, terwijl *ès* vooral volgt op een bijv. naamwoord: *gaoter in de sokke lijk flodderbónne, 'n kont lijk 'n wan* ('n flinke derrière), *'ne kop lijk 'n saldaotekont, lauwestere lijk 'n zog diej in 't stroi stò' te zèike* (aandachtig luisteren), *'ne maag lijk 'n pèrd, 'ne mond lijk 'nen ove* (heel groot).

alteròzziej, zn. v., alteratie. Het betekent drukte, consternatie: *och, dè ben ik in de alteròzziej toch òlling vergeete!*

altijd, bw., (*alt* of *alted*): *Daor geuget alt verkeerd. Hier is alted iets te doen.* Er bestaat een oudere verdwijnende vorm *aalt*.

alzeleven, bw., (*alzeleeve*) altijd, in elk geval: *ik ha' alzeleeve gedocht dè 't familiej waar.*

amen, (*ame*): na dit slotwoord bij het bidden zei men wel spottend: *èn ès d'n boer z'n spèk op he', begient iej òn de hamme!* Zeispreuken:

Ame, zin de dame èn ze poepte in de kerrek; Ame, zin 't nunneke èn ze hong d'r kap òn de will'ge.

ammel, bw., allemaal, steeds: 1. *ze zen d'r ammel*; 2. *hij duu ammel zo areg*. Ook gezegd als **ammòl** en **allemòl**.

ammezuur, zn. m., het juiste gevoel: *de toetereij he' v'ndaag de goeien ammezuur*, de blaasafdeling (fanfare) heeft vandaag de goeie smaak te pakken. (Het woord is een vervorming van Fr. embouchure, welk woord volgens Campagne's woordenboek der Fransche taal "aan-zetting van een blaaspeeltuig aan den mond" betekent.)

We gebruiken het woord *ammezuur* ook in de betekenis van inspiratie: *ik ha' niks ginnen ammezuur um dè stukske te skreijve*.

ammòl, bw., zie *ammel*.

Anna: in de uitdrukking: *daor lupt iets van Sint Anna's onder*. Het betekent dat men niet verwacht dat de vrouw over wie dit gezegd wordt, trouwt of kinderen zal krijgen, hoewel ze wel van mannen gediend is.

Annenborg, hemelsbreed gemeten op slechts een paar honderd meter noordelijk van de St. Lambertuskerk in Rosmalen ligt in het begin van de polder (nu wijk de Overlaat) een heuvel met een markante boom. Dit is de plaats waar ooit de woonhoeve *Annenborg* moet hebben gestaan. Dit huis ontleende zijn naam aan het voormalige gelijknamige klooster. Voor het klooster *Sint Annenborg* zou er op vrijwel dezelfde plaats een kasteeltje, genaamd *Rodenborch*, hebben gestaan, zo weet Henk de Werd te melden. Het klooster buiten beschouwing gelaten, kwam vornoemde auteur met zijn naspeuringen betreffende genoemde woonhoeve tot "in den jare 1669."

Ant(je), eigennaam (voor Antoinette en Antonet). Soms ook van Adriana afgeleid.

Antonis, eigennaam (ook voor de plaats St. Antonis): *Sint Tunnis kùmt geskipperd of geslibberd* (water of ijs; zie januari, pag. 199).

aovend, zn. m., *hij kùmt taovend*, vanavond.

aow, voorwerpsvorm van het pers. voornaamw. en het bezittelijk voornaamwoord tweede persoon: *ik geef 't aow; 't is vur aow; dees is aow hemd*. De onbeklemtoonde vorm is *oew*: *ik geef 't oew te doewn*.

appel, zn. m., het meervoud blijft *appel*: *ze kwaamp 'ne slip appel haole* (een schort vol). *Ik zal 'm daak 's tege zonnen appel pere* (tegen zijn hoofd slaan) Verkleinwoord: *èppelke*.

apperènsiej is een ander merkwaardig woordje in ons dialect. Het komt voor in de uitdrukking: *apperènsiej make*, hetgeen betekent aanstalten maken, voorbereidingen treffen; *'k zo ' onderhand mar 's apperènsiej make, ègge op ted wilt komme!* (apparentie betekent oorspronkelijk schijn; in Tilburg heb ik *mensie make* gehoord in dezelfde betekenis van toebereidselen gaan treffen.)

ANTJE

Antje de List zit in 't bejaardehuis in Ball'kum èn wordt daar toevallig verpleegd dur 'n klèinkijnd van 'n vruger vriendin van heur. Diej aauw vriendin, Janske, is pas gestùrr' ve. Antje dutselt 'n bietje èn vreugt 't verpleegsterke: "Van wiej waarde gij d'r ok wir een?" "Van Jet van Janske van Roi, dè witte toch wèl!" "Och ja, ge moet 's tege Janskes zegge dèsse 'ne keer meej kùmt! Dan kunne we nog 's aauwverwetst buurte!" "Mar Antje", zi' 't verpleegsterke, "ons oma is toch al lang dood!" "Och, daor he'k noit gin kaart af gehad um op fist te komme!", zi' Antje ontdaòn.

AS MAAGD LÈK M'NEER

't Waar in 1920 op 't priesterfist van Piejt Tibosch in Mirroi. 't Waar d'r druk. Nèl van Goierde (v.U.), die same me' d'r bruur op 'n klèin keuterijke zaat te wone, waar d'r ok. Toen kwaamp de witheer Heijman binne èn zin tegen Nèlle: "Dag, moedertje!" Daorop zin Nèl aachtermekare: "Moedertje!? Ik ben maagd lèk m'neer!" (maagd, zoals mijnheer).

(De bijnaam **Van Goier(d)e** is moeilijk te verklaren. Alleen bij Johan van Os in zijn Maas en Waals Woordenboek vond ik het mogelijk verwante: *gajere* ww. (ook wel *gaojere*) garen, bij elkaar harken en oppotten. *Hij he' 'nen hoop gèld beij mekaor gegajjerd*. Als generatiennaam lijkt het onwaarschijnlijk, hoewel Goijaert in de buurt komt.

Een veel sympathiekere verklaring kwam van archivaris H. Buijks: "Goedhart (sterk als een god) is m.i. Goijert" (vgl. A.N.W. v.d. Plank: Het Namenboek, Bussum, 1979, p. 59.) *Van Goierde* is wel degelijk een generatiennaam, zo verzekerde ons de heer G. C. W. Wonders. Hij schreef het lijvige boekwerk 'Voornamen en patroniemen in doop-, trouw- en begraafboeken van Noord-Brabant' (1979). *Goijaert* is te herleiden tot Godfried.

ALKOHOL

De mister duu proeve! Hij zal 't gevaor van d'n alk'hol is gòn bewijze. "Kinderen, hier heb ik een glaasje water en hier een glaasje alkohol", zittiej tege z'n klas. D'r is amperkes verskil te ziejn tusse de glèskes. Mar dan dutiej 'ne leevende pier in 't glèske wötter èn inne in 't glèske alk'hol. De pier in 't wötter kronkelt wijer èn m'nkeert niks, mar de pier in d'n alk'hol kronkelt mar efkes èn zakt dan kèjjdood nor d'n bòjem.

De mister vreugt Albèrtjes diej veuròn zit: "Wat moeten wij hieruit afleiden, Albert?"

Albèrtje antwoordt: "Dè d'n alk'hol goewd is tege de wùrrem, mister!"

ANDERS

Annie zuukt d're mins op in 't ziekenhuis. Hij he' 'n zwaor auto-ongeluk gehad. De mins zit z'n èige te beklage, dèttiej toch zo wènnig bezuuk kreg. Annie zi' dè't nogal los lupt, èn dèsse zèllef toch zo dik kùmt ès ze kan.

Dan greijnst d're mins: "Temiddeg waarde d'r anders niej!"

”Nee”, zi’ Annie dan, ”mar ik zo’ g’rdimme wèl dikkerder komme, ès gij onzen auto mar niej in de soep gerejen hadt!”

ANGELUS

Leo van Mies Gurtjes zaat in de virtiger jorren op skool in Mirroi beij mister Jòs van Lith. Hij wit nog hoew d’n beste leerling van de mèrr’ge um twèilef uurre d’n Angelus moewg lùie. (Leo he’ niej dik hoeve lùie, zoo zin iej zèllef.)

arbeid, zn. m., en de afleiding **arbeider** (*èrbèijer*); *arbeid adelt, zin Hannus Heijg, èn iej gonk stèmpele... ; wiej ’ne kaol graaft vur ’n aander, zin Ties, is lich ’lek wèl ’nen èrbèijer...*

arm, zn. m., (*èrrem*); *me’ de krommen èrrem komme*, op kraamvisite komen. De gekromde arm droeg de korf met het geschenk (vaak een peperkoek of krentenbrood). Meestal lag daarover een doek, want niemand hoefde te weten, wat men gaf. Voor hetzelfde placht men in onze streek ook wel de uitdrukking *me’ de kromme slip* te gebruiken (men verborg het geschenk ook wel achter de opgenomen schort); soms werd gezegd: *op de kiendjeskoffiej komme*.

Een andere Brabantse uitdrukking met het grondwoord *arm* is: *van krùie kredde lang èrrem èn groote neusgaoter*. Het moge duidelijk zijn dat het kruien hier als zware arbeid afgeschilderd wordt.

Nog een bekende andere is: *de diej heget liever op d’n èrrem ès in d’n dèrrem!* De betekenis is: zij gaat liever mooi gekleed dan dat ze er goed van eet.

arm als bn. is in ons dialect ook *èrrem*; men vindt het in de zegswijzen: *zo èrrem ès ’n lauws; zo èrrem ès de nete; zo èrrem dèsse de duujvel niej heffen of drage kós; zo èrrem ès Job; zo èrrem, nog gin nagels um d’r kont, te krabbe*; (maar het niet laten blijken is vaak de bijgedachte): *zo èrrem, nog gin gall’gen um de boks op te haauwe...!* (nog geen bre-tels voor de broek). *Èrrem me’ ere hoeft niemes te dere*.

Een zei-spreuk tot slot om het woordje arm (*èrrem*) als bijv. nw. te illustreren: *èrrem he 'k m 'n èige noit gevuuld, zin Thid, mar wèl veul gèldgebrèk, dè he 'k gekend.*

armoe (*èrr 'moei*): *niks ès keijnder èn èrr 'moei*. Dit woord heeft aan de basis gestaan van het ww. **èrr'moeie**: tobben, armoe lijden: *wè he 'n we daor op 't laand toch veul legen èrr 'moeie!*

Zelfs bij het voetbal kan men de term **èrr'moei** wel 'ns horen; die wordt dan vooral gebruikt om veelvuldige terugspeelballen van de tegenpartij te begeleiden.

armoede is in onze spreektaal dus *èrremoei*. Dit zn. wordt bij ons gebruikt voor gebrek, ellende en kou: *wè hemme toch èrremoei geleje vur de naachtmis begos; ze verrèkte van d'n èrremoei; ze ha 'n niks ès èrremoei èn keijnder... èn diej ha 'n ze zat b'ons in Brabant... We laote d'n èrremoei thauws en 't mes op toffel* werd er stoer gezegd wanneer er bij uitzondering eens buitenshuis gegeten werd. *Èrmoei jongt* betekent dat armoede zich vermeerderd op plaatsen waar ze is.

armoedig, bn., (*èrmoeieg*): *wè is 't toch dik 'n èrremoeieg weer mitte Kèrsemis* (koud, onaangenaam.)

armvol, zn. m., (*èrr 'vel, èll 'ver*) *ze ha d'r unnen hillen èll 'ver òn* (ze had er genoeg aan te dragen) (zie *èffer* en *èll 'vere*)

as, zn. mv., (*aasse*): *'t is zo dreug rond de hèij, klaor aasse* (kurkdroog dus); we hebben de uitdrukking: *d'n dieje velt strakke tusse twee stuujl nog wèl in d'aasse* hetgeen betekent: omdat hij uit twee dingen niet kiezen kan, heeft hij straks helemaal niets. Zegswijze: *ik gò vur 'n aander de aasse niej uitkrùie* (ik ga voor een ander niet de kastanjes uit het vuur halen). *De aassen uitkrùie* betekent het zwaarste werk doen.

asem, zn. m., (*òssem*): *hij gaaf gin òssem* (hij deed alsof hij niets hoorde en gaf geen respons).

askruisje, zn. o., *askrùiske: ès ge 't askrùiske* (dat je op aswoensdag haalde) *tot Pòsse toew kunt bewaore, kregde 'n neij pak van de pestoor.*

Assendelft: de hoeve Assendelft zou dateren van ca. 1500 (W. v.d. Heijden). Aan de Assendelftseweg te Middelrode zien we nog de bijzondere poort, plaatselijk genoemd *de Assendelftse port*.

astrant, bn., zelfverzekerd, brutaal: het woord werd bij ons vooral als *strant* gezegd: *diej neijkommers zen zo strant dèsse alleman meej onder mótte sneuwe*.

astransiej, zn. v., verbastering van assurantie: *de brand-astransiej*.

avanceren, ww., is bij ons *avveseere* en betekent voortmaken, opschie-ten: *alleej,... avveseert 's 'n bietje! Oo, ge he't oew avveseerskoewn òn*, zegt men van iemand die duidelijk gehaast is.

azijn, zn.m., (*eek*): *zo zoer ès eek*, zo zuur als azijn (van Middelnederlands *edik*)

APPEL

De p'stoor ha' 'ne skónnen aauwverwetsten hof èn daor stonne van diej ontaard lèkker appel in. De skooljong wiesse dè mar al te goewd èn diej hòlde diej èppelkes geregeld 'weg. Dè gonk nouw al jorre zoo èn de p'stoor ha' èiges bekant noit niks van z'n goei appel. Dè waar iej nouw onderhand bùi èn dùrrum hattiej 'n groot bord gemakt èn daorop hattiej gezet: "God ziet alles!" "Nouw zulle diej klótjong dees jaor wèl van m'n appel afbleijve, me' diejen alziende God", docht de p'stoor.

Me' 'n gerust hart zaag iej z'n appel rijpe. Èn toen iej docht dètte appel onderhand wèl goewd zó'n zen, toen gonk iej nor z'nen boogerd èn daor laas iej onder z'n èige bord: "mar hij lult 'r niej over".

De p'stoor z'n appel ware wir 'weg.

ASPIRIENTJES

D'r kùmt 'nen opgeskote jongen in d'n ap'theek èn zi' me' 'ne rooie kop: "'n Pèkske k'ndooms èn 'n deuske aspirientjes!"

Hij zeget zoo dè't leste veul harder èn duidelijker klinkt ès 't vurst. Dees bestelling dutiej zowè alle weeke.

Op 'ne keer hi' 't durske aachter de toonbank 't lef te zegge: "Mar ès ik 'r zonne koppijn van kriejg, dan din ik 't toch minder...!"

BRAND-ASTRANSIEJ

D'n Tjee (v.U.) kwaamp beij de Rósmòllesen bùrgemister Von Heijden, want de skilders ha'n z'n g'rdijnen afgestókt. D'n bùrr'ger ha' in die daag nog 'n èige brandverzekering ès neeve-inkomste.

D'n bùrr'ger vond dè de skilders vur dèrde verzekerd moesse zen èn dè d'n Tjee niej in onmèrr'king kwaamp vur vergoeding dur zen astransiej, hoew verveelend dèttiej dè ok vond.

D'n Tjee ston 'n bietje te drèije èn zin: "Oo, bùrr'gemister zit dè zoo me' diej brand-astransiej van aow!? Dus èst'r beij ons nouw bliksem-inslag kùmt, dan za'k beij de Lieven Heer mótte zen vur m'n cènte!?"

B

baas, zn. m., (*d'n bès*): *is d'n bès ok thauws?* vraagt men wel gekshe- rend als men moeder de vrouw bedoelt; *d'n hèrdgènger is dik d'n bès van de boedereij* (*hèrdgènger* is een spottende benaming voor de huis- vrouw; letterlijk wil het woord zeggen dat ze door *d'n hèrd* (over de vloer van de huiskamer) gaat, alsof ze daarmee alle besognes verricht; *ik heb 't zo druk ès 'ne klèinen bès* (ik heb het heel druk); *d'r is mar innen bès èn diej he' hog getimmerd* wil zeggen dat er maar een echte baas is, nl. God; *ge komt ammòl bé d'n hogsten bès te biechte. Ègge boer zet, dan bende oew èige bès. Wiej bès is, bakt koek, zin de sneijer, mar ik nèij m'nen èige naod.* Deze zei-spreuk (*zinniejzagsel*) zou eigenlijk gezegd moeten worden door de bakker, maar de *sneijer* is vanouds de volkse benaming voor de kleermaker die hier de broodheer naar de kroon steekt.

De volgende dialoog tussen twee mannen tekende ik in Rosmalen op:

"*Wiej ister beij jullie d'n bès?*"

"*Hoezoo, wij zen allebèij 'n bietje bès.*"

"*Wiej gòtter beij julliej over de kniebeurs?*"

"*Ons vrouw.*"

"*Dan is zij bès... Èn wiej duu de deur op slot?*"

"*Ikke.*"

"*Ja alleej, dan zedde gulliej bèij 'n bietje bès!*"

(deze sleuteltruc is uiteraard vergoelijkend bedoeld.)

Bès is ook een kreet die bij het kaartspel nogal eens te horen is: *wiej d'n hogsten troef he', diej is bès.*

Naast **bòs** hoort men in onze volkstaal ook **baas**. Het laatste woord betekent dan echter altijd bijna een bazig iemand; *wènnen baas is 't toch, wánne ; ge zet 'nen èchten baas, dè zedde.*

Vraagt men de boerin *hoew 't me ' d'n bòs is*, dan wordt er geïnformeerd naar de gezondheid van haar echtgenoot, de boer zelf. (zie ook *bòske*)

baauw, zn., zwarte steekvlieg: *we gòn vur de uurste baauw niej bitse* (of *beze*)(we gaan zo gauw niet op de vlucht; men zegt ook: *vur de uurste vlieg niej gòn loope.*

bak, zn. m.: *Gifmar 'nen bak koffie* (kopje) vaak verkleind tot *bèkske*; *ik laot m'n èige niej van d'n bak beijte*, ik laat me zo maar niet opzij zetten. Het beeld is duidelijk aan de boerderij ontleend en wel aan de voederbak.

bakmeel, zn. o., zegswijze: *gij komt me ' 't bakmeel ès 't brood al in d'n ove li'.*

bakeest, zn. v., (*bakkist*): *ins in de week wier de bakkist gestókt, want dan moesse de boerre bakke.* (Vroeger had men in sommige gehuchten een *bakkist* voor de hele buurt.) *'n Bakkist* is een speciaal bakhuisje.

Bakel, eigennaam, (*Baokel; Bookel*): plaatsje in de Peel bij Deurne. Om de een of andere reden is Bakel een plaatsje dat in tal van dialect-verhalen, liederen en voordrachten een rol speelt; vroeger leerden wij op school al het lied... *èn 'n boerenmeid reej op 'n koei, van Boekel nor Baokel, 't is wèl 'n meraokel, mar 'tis dèkker mij niej meej moei...* Harrie Franken tekende o.m. op: *Baokelse metten, de Baokelse boerin, de Baokelse luchtplaneet, het Baokels èij en de Schildersrekening van Bakel.* Bij A.P. de Bont vonden we *de Litanie van Bakel.* De Bont vraagt zich af: "woonden er in B. oorspronkelijk werkelijk zoveel domme mensen dat zij zo veelvuldig het voorwerp van spot moesten worden?"

bakje, zn. o., (*bèkske*): *luste ok 'n bèkske?, vat toch meej 'n lèkker bèkske koffie!* *daor zal 'n bèkske goewd op smake, zin d'n doomeniej, èn hij ha 'z 'n vrouw begrave.*(>bak)

*Afb. 5. Piet (van Orrieke) v.d. Doelen, bèkkersknèchje in Naolend
(vur bèkker Sommers)*

bakken, ww., (*bakke*): *kakke go' vur bakke, al is d'n ove nog zo heet* (de natuur moet altijd zijn beloop hebben); *'n k'detje gebakken in de maoneskijn* (gezegd van een knap meisje).

bakker, zn. m., (*bèkker*): *ik gonk zitte èn ik kriegj me toch d'n bèkker*, wil zeggen dat ik door slaap overmand werd (bakkers werken vaak 's nachts en moeten overdag slaap inhalen); *wor d'n braauwer is, kan d'n bèkker niej zen*, betekent: waar veel gedronken wordt, eet men niet of niet goed (daar is dan immers geen geld voor); *ge kun 't beeter nor d'n bèkker brenge ès nor d'n dokter* spreekt voor zich; *d'n bèkker hitter z'n wijf durhene gejage*, zegt men als er veel gaten in het brood zitten.

bakkers, bn., (*bèkkers*), we kennen dit adjectief van de zegswijze: *òn z'ne praot te heuren ist 'nen bèkkerse knècht*; het hield in dat bedoelde persoon met zijn conversatie niet bijster veel indruk had gemaakt.

D'N BÈKKER

Wèlliej ha'n in ons auw buurt 'ne skónnen bèkker; 't waar 'ne mins diej nog me' de kùrref de ronde dien èn ted zat ha' vur al z'n klante. Hij buurtte zeker zo gèiren ès dèttiej bakte.

Een verveelend ding waar d'r wèl ès iej z'ne ronde din: beij Mina Maauw kriegj iej alt' 'tzèllefde te heure èn dè waar ginne mooie praot. Diej Maauw moes alt' gòn zitte zeuren èn steuke over hulliej vrouw èn daor ha' d'n bèkker vort zo skón de skùrref t' òn geziejn. Oe, 't hong 'm vort zo de keel ùit. Mar ja, ze waar al zo lang klant èn och d'n bèkker liejt ze dik mar henelullen ok.

Ze zeeverde alt' over 'tzèllefde. Of d'n bèkker dè toch wèl wies: alt' èssiej de ronde din, dan ston 'r diej èigeste maansfiets tege hulliej bakkerij èn dan waar d'r zonne skumerd beij hulliej in de winkel... èn waar d'n bèkker nouw zonnen dooie dèttiej dè niej zaag of niej wo' ziejn?

"Och", zin d'n bèkker diej 't innins zo bùi waar, "dè gif toch niks, Mina,... ès d'n ove mar leeg is, èzzik èiges bak...!"

BRUIN GEBAKKE

Op Bosch' kerr' mis lupt d'n Bas rond. Hij is al goewd gelimme-neerd ès iej beij de skiettènt um 'n buks vreugt. Hij skiet èn w'rèmpel, hij skiet goewd; alle kirres in de roos! D'n Bas kreg 'n skildpèdje, zó'n beesje me' 'n geelgruujn onderlijf èn zó'n hard bruinsig skild op z'ne rug.

't Is d'n Bas goewd bevalle, want 'saanderdaags stottiej daor al wir òngeskoten èn wèl beij diej skietkraom te hange èn wir skiet iej òn alle kante raak. De skutter kreg wir 'n skildpad èn duu 'weg.

Nouw ist in D'n Bosch 'n òlling week kerr' mis èn d'n Bas he' diej hil week vrej èn hij kan 't niej laote... Vur d'n dorde keer gottiej nor de mèrt me' al z'n mallemeules èn kerr' miskraome èn nò wè gepruujfd te hebbe, stottiej wir òn de skietkraom èn ok al stottiej wè gammel, hij skiet de stèrre van d'n himmel! Alle kirres is 't raak... D'n bòs van de skiettènt is grif onder d'n indruk èn zi': "Man, wa' kunde gij schieten! Gij krijgt d'n hoofdprijs: de schoonste scheinlamp van heel de kraam!"

"N-n-nouw n-nee", zi' d'n Bas, "dè goef niej,... g-gif men mar wir zó'n lèkker bruin gebakke breujke me' veul zoer d'r tusse, zoowès van de week!"

ÛITGEBAKKE

D'n aauwen Ballekumsen bèkker Peer (v.d.V.) fietste 's dur 't durrep in z'n goei pak toen 'ne kennis hum naoriejp: "wè zedde skón!"

"Ja", zin Peer, "ons Sina zin: slet diej neij pakke mar 's af vur ge dood gaot!"

bakkes, zn. v., *d'r sto' 'n lilleke bakkes op*, zegt men van iemand die een brutale bek heeft; *'n grótbakkes is 'ne grótmoele*, omdat beiden een grote bek hebben; **'n moelbakkes** is 'n mombakkes: *me' de vastelao-vend kwaamp de moelbakkes te paas*; een duidelijk aan de paarden ont-

leende zegswijze is: *ge mó't 'm me' dobbel lijnt reije (vaore) èn de stang in de bakkes*, het wil zeggen dat je iemand stevig aan moet pakken (zo werden moeilijke paarden ook gedresseerd).

bal, zn. o., *groot bal op klèin èipel*, veel gedoe op niets, men leeft boven zijn stand (zie aardappelen).

balken, zn. mv., (*ball'ke*), meestal bedoelde men hiermee de hooizolder: *b'ons op de ball'ke daor huize de katte; de ball'ke zen zowè leeg*, wil zeggen dat het hooi bijna op is; een oude zei-spreuk is: *daor zen gin ball'ken onder; zin de jod, èn iej zakte dur 't ijs*; een andere is: *ik ben van hogge komaf, zin de knècht, op de ball'ke gemakt èn onder d'eusde geborre*.

balkenbrij, zn. m., (*balkembreij*), schijnt z'n naam te danken te hebben aan het feit dat men dit gerecht vroeger een tijdlang aan de balken ophing; *balkembreij is goeie winterkost*.

balkhaas, zn. m., (*balkhaos*), is een spottende benaming voor de kat (die vaak op de balken zit).

Balkum, (zie *Berlikum*, *Berlicum*) is de gebruikelijke volksnaam voor Berlicum (*Ball'kum*). In het boek "Berlicum, zwerftocht door het verleden" van Wim v.d. Heijden lezen we: "de oudst bekende schrijfwijzen van de naam van ons dorp dateren alle van na 1237 als we vermeld vinden: Berlinchem, Berlanchem, Berlikem, enz. Pas veel later, rond 1770, ontstaat de schrijfwijze zoals we die nu kennen, terwijl rond 1600 reeds de dialect-uitspraak "Balkum" ingang vindt." *Ball'kum sto' vanouds bekend um z'n kólle, diej groeie d'r èn wonen 'r. Ès kólle èn bokke birre worre*, zou de cryptische titel van het volgende kunnen zijn. De oudste carnavalsclub van *Ball'kum* heet *de Koalstampers*. Apropos carnaval: in die dolle dagen heet *Ball'kum d'n birrekaol* (berenkuil). Deze benaming gaat terug op het feit dat in het wapen van Berlicum een beer voorkomt en op de verklaring van de naam Berlicum als plaats voor de volgelingen van Beer, een of ander krachtig leider en stamhoofd uit de Frankische tijd. Het symbool van het dorp rond vastenavond is *D'n Blaouwen Beer*. Dit stoelt op de oude misvatting dat er een varkensbeer in het wapen van Berlicum zou staan. Overigens, de inwoners van *Milrooi* of *Mirrooi* heten vanouds *bokke*, maar ook zij gaan onder in

D'n Birrekaol en ondergaan dan tevens een kleine gedaanteverwisseling, die overigens niet zo vreemd hoeft te zijn als het lijkt op het eerste gezicht. De achternaam *Van Balkum* en *Van Balkom* komt veelvuldig voor in en buiten onze provincie. Van Berlicum is vrij zeldzaam. (>Berlicum)

Afb. 6. 't "Gedoentje" van birboer èn bokkenhaauwer Bortje op de Naolendse hèij, geminte Rósmòlle (tekening Jac de Kok (fr. V.) 1951)

BBA, Bee Bee Aa

Vruger wónde d'r beij ons op de hèij 'n mènneke èn diej hiel 'nen bok èn 'nen beer, 'ne vèrrekesbeer èn daor gonk iej me' rond. Diej biste d're niggòssiej kostte 'nen bokkestuiver, dè waar 2½ cènt. Behall've dees dien d'n birboer ok vente me' bromólliej èn tegen 't èind van 't jaor hat-tiej nog iets. Iets heel gèks, vonne wèlliej. Kik, bok, beer èn bromolliej, dè kos nog goewd, dè stonk alle driej, um zoo te zegge. Mar van de sun-tereklaos af tot de vastelaovend toew din d'n birboer ok kuukskes ver-kooppe, vurral spikkelasiej! Waar dè nouw niej vremd!? D'n birboer

vond van niej. Hij kwaamp langs de durre èn ha' 'n rijmpje worme' hij alted binneviel: "Niks te bokke of te bere, niks te spikkeleere?" Wèlliej vonne dè skón gevonde van dè mènneke.

Mar ès d'n birboer wè verdiend ha', din iej dè alt' meej opzùipe in de kroeg èn ès iej dan wè zattig me' d'n bok èn d'n beer op hauws òn dien, dan riejpe wèlliej, skooljong, alt': "Niks te bokke of te bere, niks te spikkeleere?, want BBA: Boerke beert alles, boerke bokt alles!"

Klótjong, wánne!

BEJAARD

't Aauw Mieke Reijbroek wier wèl 's gevraagd wurrum ze toch niej nor 't bejaardehuis gonk. "Dè geleu'k wèl!", zin ze, "ze skrobben oew af, geeven oew 'n pilleke èn ge ligt zoo aachter de bukeheg."

b'alleman, bij iedereen: *b'ons*, *b'ülliej*, *b'alleman*, dus overal.

ballenbof, zn. m., de sterkste: *de speuler me' d'n besten troef is d'n ballenbof*.

ballezjoere, ww., lanterfantent, straatslijpen. *Die manne lege d'n òllingen dag te ballezjoere èn wij mar werke*.

balscheut, zn. m., (*balskeut*): *'tis mar 'nen balskeut wijd* (het is niet ver). In dezelfde betekenis gebruikte men *'nen balgoi* (niet verder dan men een bal kan schieten, gooien).

bamis, verbastering van Bavomis (*baomes*): 1 oktober, vanoudsher een vaste betaaldatum van de huur- of pachttermijn: *me' baomes mo'k de huur betaole*. *'ne Grooten baomes hebbe*, veel huur of pacht moeten betalen. Ook leeft het woord voort in *baomesweer*, hetgeen wil zeggen zwaar herfstweer met veel storm en regen. Een zei-spreuk: *alles op z'nen ted, zin Klaos Klòsse, èn iej hiel me' baomes z'ne Pòsse*.

band, zn. m., (*baand*): teenhouten band om manden te maken en houtbossen (musterds) te binden. De uitdrukking *'nen baand èn 'ne wis diej hòlde wortiej is* illustreert dat men vond dat zulk hout, willekeurig waar

en van wie, gesneden of gekapt mocht worden. Het meervoud van het woord in deze betekenis is *bènd*: *daor he'n ze bènd zat, want d'r stòn wèl driej bèndbossen op de misse* (er staan wel drie wilgenbossen op het erf); *goei bèndhout is gruwelek tèij*.

banden komt ook voor als *baand* (hetzelfde woord in enkel- en meervoud): *de koew zal zoo kall 've want de baand zen 'weg*; of in: *wè hedde toch kaoi baand op oew fiets*. Het meervoud voor de wilgetenenbanden is *bènd*. *Vur èige geriefhan we 'nen bèndbos òn 't hauws èn die leverde alle jorre bènd zat vur de houtmijt*.

bangen als werkwoord betekent vrezen voor: *vur oew gèld hoefde niej te bange, dè's zo zeker ès de bank*.

Tot slot meer over de **bank**, zn. v.: *dur de bank hene, kùmt zowiets zèlde veur* (over het algemeen); in dezelfde betekenis gebruikt men ook wel *dur de bank genomme*; *zoo, dan he' mennen aauwen ok wè op de bank, zin Drika, èn ze liejt.d'r èigen op d'n divan zakke*; *aachter de bank rake*, (in het vergeetboek terechtkomen).

banken, ww., wordt gebruikt in de betekenis van grond omwerken: *d'n hellen hofumbanke is 'n hel k'rwèij*; *dieje grond motte mar vortbanke*. Het **bankje** is *'t bènkske*, een ideaal zitje om te buurten: *vruger zate ze alle aovende buiten op 't bènkske veur òn 't hauws, alleman diej langs kwaam, wies wè*. Tegenwoordig zie je enkele bankjes die op mooie zomerdagen steeds dezelfde buurters treffen, zoals *'t bènkske op 't Hèr-zend èn 't buurthuukske op de Hoghèij*.

batterij, zn. v., (*batterij* heeft behalve de gebruikelijke betekenis ook de functie om op spottende wijze het achterwerk aan te duiden: *ze he' 'n skón batterij een*; *aachter zo 'n batterij lede goewd verzekerd*, achter moeder de vrouw in bed liggend is men veilig).

bats betekent verwaand in de uitdrukking: *jonge, wè he'n ze 't toch bats*; hetzelfde woord komt voor als zelfstandig nw. en betekent dan 'n brede schop.

bazzeloen, zn. m., *moen, hedde mannen bazzeloen al gewaasse?* (naast *boezeloen*).

bed, zn. o., *de diej, diej he' d'r bed in de vurhofstaon*, zegt men wanneer een vrouw met bedgeheimen te koop loopt; *ge moet oew been niej wijer ùitsteeken ès oew bed lang is*, je moet de tering naar de nering zetten. *Ge mó't niej wijer denken ès oew bed breed is*. Je moet niet te veel willen.

bediend, volt. deelw., voorzien van het laatste sacrament: *hij is al bediend* (hij ligt op sterven) Ook *hij is t'n volle bediend*.

bedje, *daor kan 'k wèl 'n bedje-n-afzèije* zeggen we als we van iets veel te veel hebben.

been, zn. o., *op één been kunde niej staon* zegt men om een tweede drankje aan te prijzen; (zie *bed*); het woord *been* blijft in het meervoud ongewijzigd: *'t honk 'r me' de been ùit* zegt men als het ergens erg druk is; *been tot de kont òn toew* betekent dat er veel van het (vrouwelijk) been te zien is. Voor hetzelfde zegt men ook: *wè'n kont op hog been*. *Dè's tegen 't kaoi been* betekent 'tegen het zere been'.

beenslètte, zn. mv., beenwindsels, de laatste jaren volledig in onbruik geraakt. Vroeger droegen sommige boeren ze nog bij het *uitvaore van de potstal* (ook **beenslètters** werd gezegd).

beer, zn. m., vooral in gebruik in de betekenis van mannetjesvarken: *dè's 'ne goeien um d'n beer te lèije*, gezegd wanneer men vond dat bewuste persoon niets uitvoerde en nergens voor deugde.

beerboer, zn. m., (*birboer*): iemand die een varkensbeer ter dekking hield en in vroeger dagen met dat dier wel *d'n boer op gong*.

beesje zegt men tegen een insect of ander diertje: *d'r zitten ammel beesjes op diej blomme; 't is klaor donderbeesjes èn dè kriebelt zó*; ook gebruikt men het woord **bisje**, dat eveneens correspondeert met het Ned. beestje. *Bisje* gebruikte men echter hoofdzakelijk voor jong vee: *we mó'tte de bisjes gòn verskore* zegt men als het jong vee naar een verse wei gebracht moet worden. *'t Bisje he' behaauwe* zeggen we wanneer een baby opboert; oorspronkelijk betekent het zoiets als 'het wezen is gered'.

beest, zn. v., *de bist* betekende vooral de koe: *de bist he' behaauwe*, de koe is drachtig. In de uitdrukking *d'n bist uithange* wordt *bist* duidelijk mannelijk gebruikt.

beetje, zn. o., (*'n bietje*): *alle bietjes hèll'pe, zin de mug, èn ze pieste in de zee*. Ook: *alle bietjes hèll'pe, zin 't wefke, èn 't spietste-n-in de pappot*.

beevert, zn. v., bedevaart: *Bosch-beevert is alted in mèij; vruger gonge ze hier ok wèl nor Hòndel, Zilland of Bokhoven op beevert*. (Den Bosch en Handel voor Maria-bedevoarten. Zeeland en Bokhoven voor St. Cornelisbedevaart; Zeeland in mei, Bokhoven in september.) (Zie afb. 14.)

begaden, ww., (*begaoje*) vuil maken, bederven: *de boel is begaojd*, de zaak is verbruid; *nouw heddet lillek begaojd*, zegt men als iemand 't helemaal verprutst heeft; *'t is springen of waojen of oew boks begaoje*, een mooie uitdrukking voor benarde omstandigheden. Het wil zeggen dat men moet kiezen terwijl er geen redelijk alternatief te vinden is.

begènkennis, zn. v., (gedoe): *'t is 'n hil begènkennis* (er komt heel wat bij kijken).

behaauwen, ww. (drachtig worden): *diej koew, dè's zó'n guste kreng; ze he' noit wille behaauwe*.

behèmp, bn., geheimzinnig: *die lùì doen alted zo behèmp over iets van niks*.

bè jaa! (belja): deze uitroep beginnend met **bè** wordt veelvuldig in onze volkstaal gehoord: *bè jaa, dè moes ok nog kunne!* zegt men enigszins verontwaardigd wanneer er veel zaken tegenzitten; andere combinaties zijn: *bè nee!*, *bè toch!*, *bè Drika toch!*, *bè jonge toch!*, *bè foei!*, enz.

bekare, wederk. vnw., elkaar. Naast *mekare* komt soms ook *bekare* voor: *hij perbeer 't gelijk bé bekare te haauwe*.

bekwaam, bn., behalve in het gewone gebruik wordt dit woord in ons dialect ook gebezigd voor volwassen: *diej knenjes zen nog niej bekwaam* (die konijntjes kunnen nog niet van het moederdier gescheiden worden); *hij waar amper bekwaam um z'n fiets te lèije* (hij was zeer dronken).

bekwikkelen, ww., opmonteren, opleven: *bé de kachel zal ze gaauw bekwikkele*.

bellefleur, zn. m., (*bèllefleur*): deze kleurige appel komt voor in de zegswijze: *ze he' 'n kleur ès 'nen bèllefleur*, men bedoelt dat ze fraaie, rode blosjes op de wangen heeft.

bèlleke, zn. o., (balletje): *d'r zitte wènnig bèllekes in de soep* (het is er niet vet); *bèlleke* kan ook belletje betekenen: *ze ha' bèllekes in d'r orre*.

Bèls, 1. zn. o., Belgische 2. zn. m., Belg: *hij wónt al jorren in 't Bèls*. *Hij is vort 'nen èchten Bèls*.

bèmmelen, ww., dit woord heeft de betekenis van blijven rondhangen of laten hangen (bungelen): *ge moet dè zoo niej laote bèmmele* (dit kan letterlijk bedoeld zijn maar ook kan men bedoelen: werk die zaak eens af).

bèmmelklùske, zn. o., klikspaan. In de zegswijze: *ik ben gin bèmmelklùske* (ik vertel niet alles zomaar verder)

benauwd, bn., (*benaauwd*): betekent behalve drukkend, beklemmend of angstig ook gierig: *d'n diejen is nog te benauwd dèttiej sket; 'ne benaauwden turrek dè is iej*.

benauwdheid, zn. v., (*benaauwdighèd*), wordt behalve in de gewone betekenis ook gebruikt in de betekenis van zuinigheid/gierigheid: *ze gòn d'r k'pot van de benaauwdighèd*.

benieuwd, bn., (*benijd*): *ik ben benijd wè dè worre zal*.

benzine, zn. v., (*b'zine*): *lót de b'zine mar opslaon, zin Dookus Drùl, ik tenk toch mar vur 'n tientje*.

beren, ww., 1. *'t vèrr'ke (laote) bere*, (dekken) 2. gieren (*'t laand bere*), 3. *de kaar bere* (ook *in de kneup legge*) Dit onbruikbaar maken van karren hoorde bij het oude volksgericht *toffele*.

berg, zn., (*bèrreg*), Behalve in de gebruikelijke betekenis ook een soort roos: *hij ha' alt' veul laast van bèrreg in z'n haor*.

OVER BIRBOERRE ÈN ZÓ'N SORTE (over beerboeren en consorten)

De vurr'ge keer ha'n we 't over d'n birboer me' bromólliej èn spikkelasiej.

Diej neeve-niggòssies zen wèl opvallend. In Rósmòlle ha'n ze

'nen birboer diej behall' ve me' d'n beer ok me' vis rondin èn ok hier ha'n diej zakeleke kanten een ding gemeen: ze stonke bèij!
In D'n Dunge kwaamp 'nen birboer rond diej ok din stoelematte èn ok diejen Bossche mins ha' 'n rijmspreuk beij 't binnekomme; dè waar: "Niks te rutse, niks te prutse? Niej vur mijn, mar vur m'ne maot diej naost me gaot!"
Toch bezunder minse, diej birboerre... Zund, ze ze'n d'r niej mer!

BANK

Gruffòdder van moeierskant duu me' z'ne klèinzoon somme:
"Stel dè ùllieje pap duujzend gulde lint beij de boerrelebank op veurwèirde dèttiej alle jorre honderd gulde aflost... Hoevvul skuld he' ùllieje vòdder dan nog nò tiejn jaor?"
't Jungske denkt diejp nao èn zi': "Nog duujzend gulde!"
"Ik heur 't al, gij kunt niks van reekene!", zi' gruffòdder ontdaòn.
"Èn gij... ", greijnst 't mènneke, "gij kent niks van onze pap!"

BEETERSKAP

Piejt de K. (van N.) kriëjg onderweges nor z'n wèrrek 'n hèrsebloeiing. Hij viel me' fiets èn al van d'n dijk af. Toen brochte ze 'm nor huis, dè waar 'n hil gesukkel. Toen d'n dokter kwaamp, zin ieje tege Diejne dèsse 'm mar 't beste rustig kosse laote lege èn dèsse'r de uurste daag mar zo min meugelek tege moes praote. Nò enkelde daag kwaamp dokter Hanegraaf trug èn zin tege de zieke: "Piet, nu moet je me 'ns nazeggen,... zeg eens: pastoor."
Èn Piejt din z'n best: "p-pest... , pes... , goffergimme.... !"
"Ik hoor 't wel", zin d'n dokter, "'t komt al!"

BÈT

Jèntje èn Bèt, bèij kort òn de negentig, ware ons aauw buurlui. Ze gonge me' de henne nor bed èn ze ware d'r 'smèires ok wir eeve gaauw ès de kiepe. Ze ha'n bekant noit niks gem'nkeerd èn 't

leeve ha' alt z'ne zèllefde loop gehad. Mar nouw waar Jèntje òn 't sukkele gerakt èn 't waar wèl zo èrreg dèttiej nor 't ziekenhauws moes èn dè waar toch wè! Noit nerres geweest, noit niks gehad èn dan nor 't ziekenhauws! Bèt waar d'r ok òlling van ùit d'ren doewn.

Ze gonk nor D'n Bosch, nor heure zieke Jan, èn daor hàsse te heure gekrege dè't nog wèl 'n tedje kos worre èn dè Jan 'n bezetting ha'... Toen Bèt 'saanderendaags wir 't ziekenhuis inkwaamp èn ze ston daor in de hal te waachte tot de durren ope zó'n gaon, toen vrowg ze daor beij diejen hall've blomme- èn snoepwinkel of ze ok niks ha'n vur hullieje Jan, want Jan moewg niks hebbe!

Berlicum, (Ballekum)

"**Berlikum**", zo schrijft A.C. Brock rond 1825 (in de stad en Meyery van 's Hertogenbosch of derzelve beschrijving): "Oudtijds hiet dit Dorp Berlichem, en wordt thans door de wandeling, doch verkeerdelijk Balkom genoemd, is een groot en uitgebreid Dorp, bevattende over de 1770 inwooners, welke zeer welvaarend zijn en een goed bestaan in den landbouw vinden. Het is er ook levendig wegens de doortocht, dewijl alles van het land van Ravenstein, van Meghen en van Kuik, en uit een gedeelte van de Meiery naar 's Hertogenbosch gaat, door Berlikum moet passeeren. Het ligt zeer vermaakelijk aan de Aa, welke er ten zuiden verbij stroomt, en is ten oosten anderhalve uur van de Stad 's Hertogenbosch verwijderd. De Kerk welke aan den Heiligen Petrus is toegewijd, en door de Protestanten gebruikt wordt, is een net en schoon gebouw, voorzien van eenen hoogen en fraaien Tooren, maar wordt zeer bouwvallig. Berlikum, wordt ten jaare 1505 door hertog Philip III verpand als eene Heerlykheid, aan de Heer Cornelus van Zevenbergen, met het Hoog- en Laag Gericht benevens de Jagt...".

'Het Slot of Kasteel dezer Heerlykheid, doorgaans het Huis te Berlikum genaamd, maar eigenlijk het Huis ter Aa, wegens deszelfs ligging, bij die rivier, lag tegenover de Kerk, en was een groot en fraai gebouw, dan is over eenigen jaaren geheel gesloopt. Verderd liggen in den omtrek van dit Dorp nog Sloten of Jonkers wooningen, als: Elzenburg, Kastors slot, Veebeek, Beekveld en anderen.'

Het Kapittel van St. Salvator te Utrecht, gaf, in 1240, aan de Abdy van Berne het Jus-Patronatus der Thinden en andere goederen dezer Kerk van Berlicum. En daarom worden tot op heden de parochies Berlicum en Middelrode bediend door de Norbertijnen uit Heeswijk. Het dorp heeft vanouds veel geleden onder overstromingen door de rivier de Aa. Onder de buurtschappen van Berlicum behoorden de kernen Middelrode en Kaathoven.

In een brief uit 1978 van Dr. L.P. Kemmeren (Rosmalenaar) meldt deze dat Berlicum vanouds meer aandacht besteedt aan cultuur dan zijn geboorteplaats. Hij vermeldt daarbij de inbreng van pastoor Zwijsen. We denken dat Kemmeren pastoor Knaapen (1921-1929) bedoelt, hoewel bisschop Zwijsen ook duidelijk zijn "links" met Berlicum had. (Hij was de zoon van de Berlicumse molenaar Peter Zwijsen! Hij, Joannes, ging in Middelrode naar school! Als bisschop heeft hij later de komst van een gesticht naar B. kerkelijk goedgekeurd.) Inderdaad is het frappant hoeveel "mensen der muze" Berlicum aandoen in de twintigste eeuw. We noemen de schilders Frans Oerder, Isidoor van Mens en Jan van Anrooij, de beeldhouwer Leo Geurtjes, de schrijvers Marie Gijzen, Willem Hoffman en Herman de Man, toneelschrijver Jan Grosfeld sr. en de musicus en componist Johan van Nuenen sr.

In 1824 wordt de Zuid-Willemsvaart gegraven. In Middelrode komt een sluis, geen brug. Bij het Balkumse huis (Beekveld) komt een veer.

Wat betreft de latere geschiedenis van Berlicum citeren we meestal de plaatselijke architect W. v.d. Heijden: "De verharde provinciale weg (1841) door het dorp wordt, ondanks de beperkte verwachtingen, een succes voor de dorpsbewoners." "In 1865 wordt een geheel ander wegenplan ter tafel gebracht. De Prov. Staten hebben een plan ontwikkeld voor een kunstweg lopende van Sint Michielsgestel over Den Dungen naar Berlicum. De aansluiting moet komen op de dijkweg in de Hasselt bij de Wamberg, zodat zowel vanuit dit punt Rosmalen en Oss, als ook Berlicum bereikt kunnen worden..."

In 1883 is de tramweg 's-Bosch- Veghel gereed. "Het smalspoorlijntje volgt globaal de oude hoofdweg door het dorp..." Vooral rond de eeuwwisseling komen er een aantal bedrijfjes binnen de gemeente: pakhuizen, molens, sigarenfabriek, roomboterfabriek, leerlooierij en brouwerijen.

We zien het gebruikelijke patroon van de slechte tijd rond de eerste wereldoorlog, de daarop volgende economische opleving en de crisistijd. Het aantal landbouwers neemt af. In 1921 krijgt Berlicum elektriciteit, Middelrode niet (pas in '28). De veredelde landbouw en de tuinbouw zijn in opkomst binnen de gemeente. In 1930 wordt een begin gemaakt met de aanleg van waterleiding. Vanaf 1922 hebben de bussen van de B.B.A. hun traject door het dorp (naast de tram). Men besluit met de exploitatie van de tramlijn te stoppen (1937). In 1934 wordt de Aa gekanaliseerd. Eind dertiger jaren is er in de gesloten Aa-arm bij het Hersend een zwemgelegenheid ingericht, in de volksmond "*de pierrekaol*" geheten.

Tijdens de tweede wereldoorlog heeft Berlicum het zwaar te verduren; de bevrijding van het dorp aan de rand van de Corridor loopt uit op een fiasco. Het wordt bijna geheel verwoest tijdens de beschietingen in 1944.

Daar heeft de deportatie van Eva de Man (Hamburger) met vier van haar (Joodse) kinderen al veel eerder plaatsgevonden (1942).

Volgens V.d. Heijden maakt Berlicum van 1950-1980 op bijna elk gebied een ontwikkeling door die alle voorgaande ontwikkelingen ver overtreft.

In een twintigtal jaren verdubbelt zich het inwonersaantal.

In 1950 wordt de nieuwe R.K. kerk van Middelrode ingezegend (door pastoor Verlinden).

In 1983 krijgt Middelrode zijn gemeenschapsgebouw "*De Moerkaol*". *Den Dürpsherd*, het gemeenschapshuis van Berlicum wordt volledig gerenoveerd.

Aantal inwoners in 1985: ca. 8420.

In 1999 eindigt de zelfstandige gemeente Berlicum. Het dorp gaat met Den Dungen en Gemonde op in de gemeente Sint Michielsgestel.

Berne, eigennaam, voortlevend in de abdij van Berne te Heeswijk, in de volksmond wel '*t abdeij* (van de *withirre*) geheten. De naam komt oorspronkelijk van de lokaliteit Berne bij Heusden en Herpt, waar de Norbertijnen aanvankelijk verbleven. (De parochies van Middelrode en Berlicum "vallen onder meer onder" deze witte paters. (O. Praem) A.C. Brock meldt omtrent *Berne* o.m.:

"Ook is Zomeren het Stamhuis van het overoud Adelyk geslacht van Someren of van Sumeren genaamd; uit welk geslacht vooral in aanmerking komt

Bessilla van Sumeren, die volgens het gevoelen van Wichmans aldaar gebooren en tevens Vrouwe van deze Plaats was. Zij was gehuwd met Folcoldus van Bern, Ridder, Heer van het land tusschen Maas en Waal en Graaf van Teisterband; omtrent het jaar 1134 scheidde dit Paar van elkanderen en omhelsden den geestelijken Staat; stichteden hij van zijn slot Bern tusschen Heusden en Hedikhuizen aan de Maas geleege, een Klooster van Premonstranter Monniken, welke de Abtdy van Berne wierd genaamd, en zij bouwde een Vrouwen Klooster ter plaatze genaamd Woord niet ver van Woudrichem en werd daar Religieus...”

De parochie van Heeswijk, die de H. Willibrordus als beschermheilige heeft, wordt sinds 1284 door religieuzen van de abdij van Berne bestuurd. Na de verovering van Den Bosch, was Heeswijk meestal de verblijfplaats van Joannes Moors, Abt van Berne, die de capitulatie van deze hoofdstad mede getekend heeft, en sindsdien jarenlang de voornaamste vriend, raad en hulp van bisschop Ophovius is gebleven. Na de Vrede van Munster, hebben de pastoors van Heeswijk zich op Bedaf gevestigd, omdat zij, zoals vele andere pastoors van het Bossche bisdom hebben moeten uitwijken.

De abdijsamenleving werd inderdaad in 1134 door ridder Fulco gesticht in zijn kasteel te Berne, een gehucht onder Heusden aan de Maas. In 1572 werden de kloosterlingen uit Berne verdreven. Zij leidden drie eeuwen lang een zwervend bestaan op pastorieën rond en in Den Bosh. In 1857 werd het kloosterleven hersteld en wel op het "Slotje" te Heeswijk, dat sindsdien *Abdij van Berne* heet. De kloosterlingen behoren tot de Orde der Norbertijnen (uit de 12e eeuw) en worden ook wel Premonstratensers genoemd naar Prémontré (de 1e abdij in Fr.)

De volksbenaming is "*withirre*" vanwege hun kleding. (*Vruger zaag 't 'r zwart van de withirre.*) Bij de abdij bevindt zich ook het gymnasium Bernrode.

beschaafd, een ingeburgerde, kwalijke benaming voor algemeen Nederlands, vaak verkort ABN genoemd. Het impliceert m.o.m. dat dialecten onbeschaafd zijn. Cornelis Verhoeven stelt in dat verband

Afb. 7. Grafsteen uit de Lambèrtus in Rósmòlle; *zoo zegge we 't nog: "begraffenis"*

o.m.: "wat mag wel de beschaafdheid van het algemene en de onbeschaafdheid van het bijzondere zijn?"...

"Welke vorm van beschaafdheid is het, met iedereen gladjes te kunnen converseren in een standaardtaal?"... "ABN is het winnende dialect!"

berouw, zn. o., (*beraauw*): *beraauw èn de brandweer kommen alted te laot.*

Bèrtha, eigennaam die aan het verdwijnen is.

bes, zn. v., (*bizzum*): *zwarte bizzumme zen heel gezond* (zwarte aalbes-
sen); ook het oudere woord –bei / -bezie heeft dezelfde vorm in ons dia-
lect: aardbei: *èrdbizzum*; de niet eetbare bessen zoals die van de
vuilboom en de lijsterbes noemen wij **kralle**.

bescheid, zn., (*bescheid* of *beskeid*): *dan witte van bescheid*, dan weet
je waar je aan toe bent. *Ik zal oew taovend bescheid geeve* = Ik zal je
vanavond laten weten wat ik doe.

bescheiden, ww., (*beskèije*): *dè hekker meeij beij beskèije*, dat heb ik als
voorwaarde gesteld.

beschieten, ww., (*beskiejete*), ertoe bijdragen: *dè beskiet 'r ok niej òn.*

beslag, zn. o., (beroerte): *ze he' 'n beslag gehad.*

besnieten, ww., (*besniejete*), bezuren: *de goei mótte 't me' de kaoi
besniejete*, de goeie zijn er met de slechten mede de dupe van. (vervor-
ming van misnieten)

bessem, zn. m., (zie bezem.)

beste, bn., *'t beste wè ge kunt spaore vur oewen aauwen dag is oew
èige!*

bestuiten, ww., (*bestaote*), complimenteren: *ze moet d'r èige jong alt
zo bestaote; ik kan 't niej bestaote* (of: *ik kan d'r niej over staote*) zei
men wel ironisch over iets wat heel slecht gedaan was.

beugel, zn. m.: *d'n beugel wordt grotter ès de koew*, 't profijjt blijkt klei-
ner dan de moeilijkheden om dat profijjt te bemachtigen.

beuk, zn. m., (*buuk*) (Zie *buuk* en *bukenutje*)

beuling, zn. m., (*bulling*): *hij he' zo gèiren èchten Bosschen bulling,
mar d'r zen d'r ok zat diej dè grèij noit van z'n leeve zulle lusse.*

beurt, zn. v., *burt*: *wiej is t'r òn de burt? Umste burt* = om de beurt.

bewaren, ww., (*bewaore*) in: *wiej wè bewaort, diej he' wè. Wiej z'n
èige bewaort, bewaort gin rotte appel.* De uitroep *God bewaore* bete-
kent zoiets als 'allemachtig!'

bezem, zn. m., (*bessem*): *ès d'aauw lui van hauws zen, haauwe de jong dik bessem*, als de ouders van huis zijn, steken de jongeren de bezem uit ten teken van vrijhof; *diej kan gòn staon wor d'n bessem sto'*, zei men van iemand die niet belangrijk geacht werd; *nej bessems veege skón, mar de aauw wete wor de huukskes zitte*, is een fraaie zegswijze die aangeeft dat elke vernieuwing geen verbetering is. *Ge kost gòn staon wor d'n bessem ston ès ge boerreknècht waart* betekent dat je van weinig belang geacht werd en ook als zodanig behandeld werd.

bezen, ww., (*beze*), radeloos rondrennen: *ès de koei beze, kreijge we kaoi weer; ès d'een koew beast, steeke de aander d're start umhog*, wil zeggen dat men over het algemeen geneigd is elkaar na te apen; *beze* is verwant aan het eerder gemelde *bitse*, zoals in: *vur d'uurste baauw niej gòn bitse*.

bezetting, zn. v., oude term voor longontsteking. *'n Goei bezetting en wènnig kórts, dè's gèld wèrd*. Hierbij wordt de betekenis dubbelzinnig: boezem en longontsteking.

bezwaai, zn. v., (*bezwèij*): *'t is 'n hil bezwèij um me' zonnen boom over straot te doewn* (omvangrijk geheel); ook gebruikt men het woord voor gesticuleren: *me' zwierig bezwèij èn gebaar staak iej òn, 'n groote segaar!...*

BÈLZE BÈLLEKES

Tieske Pas vertelde 's hoew zèlliej van d'n dùivebond De Zwaluw (!) me' 'n man of wè nor 't Bèls ware geweest. Bèrtje S. waar d'r ok beij. Ze hà'n de Bèlze dùiven al 's gaauw bekeke èn wó'n erres 'n stukske gòn eete.

Nouw ha' Bèrtje mar een oog èn minse zoowès hij zien, zoowès bekend, gin diepte. Ze begosse me' 'n burdje soep èn dè verliejp vrimd. Iedereen ha' z'n soep al lang op, mar Bèrtje blijf mar òn 't skare. Dè's toch al zó'n rotgeluid èn dùrrum zin Ties: "God, jonge, makt toch niej zó'n hèrriem me' oew burd."

Nouw ware dè van diej mooi beurd me' van diej skón vol blomme d'r op, vurral van diej aauwverwetste gevulde rooze.

Bèrtje zin: "Nouw zit ik al 'nen hillen ted te skare èn denkte ger-djuu toch dè'k diej bèllekes op m'nen lippel gekrege kreijg...!"

BOKS

Tontje H. waar getraowd me' 'n dochter van Jan V. ùit Hintum. 'n Aander dochter van Janne ha' 'ne Rotterdammer getraowd. Toen traowde d'r wir 'n durske van Janne èn nò de mis waar 't koffiej-tafel èn toen dè op waar, gonge ze zoomar 'n bietje foto's zitte keijke. De foto's ware van dieje Rotterdammer z'n keijnder. "God, dè zen skón foto's", zin Tontje.

"Ja", zin de Rotterdammer, "èn die heb ik toch maar met 'n eenvoudige box gemaakt!"

"Oo," zin Tontje, "dan mótte 's beij ons komme kijke, daor loope d'r 'n stuk of zeuve rond, diej heb ik zonder boks gemakt!"

BONTE BIZZUMME

Gruffòdder lupt me' Mientjes d'n hof in. Mientje, 't jongste durske van hulliejen Bèrt is nog mar 'n jaor of vijf èn duu vanalles vraoge.

Opa wordt 'r muujg af, mar mistenteds gift iej toch antwoord.

Ze komme tèinen in d'n hof beij de bizzumbosse èn 't is juni, de bizzumme zen nog niej rijp.

Mientje vreugt: "wè zen dè, opa?" "Dè zen zwarte bizzumme, durske!"

"Mar, opa, diej dinger diej d'r ònhange, zen toch rood... , wurrum hiete diej dan zwarte bizzumme!?"

"Dè kùmt umdèsse nog gruijn zen, kiendje!" zucht opa.

bidden, ww., opvallend is dat dit ww. in het dialect zwak verbogen werd: *bidde - gebid: hedde al gebid; d'r wordt wè afgebid; hond èn vèrrekes bidde niej vur d'r eete.*

biejehout, zn. o., verdwijnende benaming voor vuilboom (men gebruikte het hout o.m. bij de vervaardiging van bijenkorven).

bier, *Ball'kum* stond vanouds bekend om z'n bierbrouwerijen in *Balkum èn Mirroi!* (Brouwerij De Zwaan - Godschalx.) In dit verband leeft er een oud gezegde: *bier op wijn gif sjegrijn, wijn op bier brengt plezier.* Maar men zegt ook: *'t Koiste bier is beeter ès 't beste wèrrek....*

biest, zn. m., de allereerste moedermelk heet ook in het Ned. biest; in ons dialect kennen we ook de komische benaming **kiepenbiest** voor de combinatie advocaat (*èij-ùit-de-fles*) met slagroom.

biestepap zn. v.,; *'n duukske me' biestepap moes hèll'pe tege de zwirre.*

bietske, zn. o., variant van *bietje*: *'t skilt mar 'n bietske.*

big, zn. m., (*bag*): *de zog he' veul bagge; d'n bag spelt van de fiets* zegt men als men bedoelt dat de big diarree heeft van de ondermelk; *ze blinke wir ès baggekuntjes* zeggen we wel van iets dat glimt van zuiverheid; *hij ston te keijken ès 'ne pas geskrobden bag* betekent dat hij heel beteuterd keek; *d'n dieje is vruger zeker baggevanger geweest* zegt men van iemand met o-benen. Uitdrukking: *'n klocht bagge èn 'n èrfenis mótte nie telle vurdè ge ze in oewe zak het* (want die zaken zijn zeer onzeker).

biggen krijgen/werpen, ww., (*bagge*): *de zog mót bagge, èn d'n boer mót bagge vange; mar lochjes gebeerd èn toch veul bagge!*

biggensnijder, zn. m., (*d'n baggesnijer*): *ès Frans d'n baggesnijer op de misse waar geweest, dan kosse de klèin mènnekesvèrrekes, de bùrchjes, noit gin pappa mer worre.*

bij, voorzetsel (*bé* of *beij*): *bé d'n Blom waar 't alt gezellig. Beij hullie waar alt veul vollek in hauws.*

bijdiefje, zn. o., *biejdiefke* is de volksbenaming voor het koolmeesje dat ook *biejmisterke* genoemd wordt.

bijndel, zn. m. *Beijndels* zei men tegen de linten waarmee de schort voorgebonden werd; ook aan de *tès* die vrouwen onder hun bovenkleding droegen zat *'nen bijndel*; vandaar de uitdrukking: *'t kan beeter van de tès ès van d'n bijndel*; kousenbanden werden ouderwets *hozen-beijndels* genoemd.

Bijs, eigennaam afgeleid van Gijsbertus, soms ook verkort tot **Gijp**.

bijске, (zie big); verkleinwoord van *bag*.

bil, zn. m.: *hij liejp dè z'n bille vuur sloewge*, hij liep heel hard. *Mi strakke bille* of *billekes lege* betekent 'gestorven zijn'.

binden, ww., (*beijne*): *ze ha ' niks vur d'ren buik te beijne*, ze had grote armoe.

binnenbessem, zn. m., borreltje: *Unnen aauwe klaore is 'ne goeien binnenbessem*. De term verwijst waarschijnlijk naar de zuiverende werking van jenever.

binnevètter, zn. m., behalve voor een varken dat bij de slacht vetter blijkt dan verwacht, ook gebruikelijk voor personen die hun gevoelens niet uiten: *zónnen binnevètter mó't alles allennig verkroppe*.

birgèltekost, zn. m. (beergeltenkost) slecht eten. (zie bruistig)

birrelèijer, zn. m., berenleider: *d'n birrelèijer kwaamp langs de deur en liejt zonnen beer kunsjes doewn. Vur 'ne cènt moewgde komme keijke*. (tot ca. 1935) Dat het beroep niet hoog in aanzien stond blijkt uit de zegswijze: *dè s 'ne goeien um d'n beer te lèije* (die deugt eigenlijk nergens voor)

blaans, zn. v., oud woord voor een suffig mens: *wè zedde toch 'n blaans een!*

blaak, zn. m., (*blaok: blook*): *d'n blaok hengt òn de zulder* zei men wel als ergens veel gerookt werd; van een verstokt roker zei men ook: *d'n blaok hengt òn z'n orre*. *Ze werkte dè d'n blaok d'r afsloewg* (heel hard). *Blaok* betekent dan roet; *wè zitte toch te blaoke* kon men horen als ergens veel gerookt werd; *de karse stòn te blaoke* betekent dat de kaarsen veel walm geven.

blaas, zn., (*blaos: bloos*): *wiej de kont van 't geslacht vèrr 'ke dùrft te kusse kreg de blaos* (voor de rommelpot).

blak, bn., overstroomd: *'t ston gelijk blak* (ook blank), 't stond allemaal onder water.

blakke, in de zegswijze *t 'n blakke komme*, te voorschijn komen, voor de dag komen; *daor kùm 't t 'n blakke*, daar komt de oorzaak aan het licht; *in 't geniep bedisseld, kùmst toch t 'n blakke* (ook dingen die stiekem en onderhands geregeld zijn, komen aan het licht); *t 'n blakke gaon* is ouderwets voor *te vèld gaon*.

blaojers, zn. mv., (blaren): *d 'n die je klètst oew blaojers òn oew orre*, zegt men van iemand die onophoudelijk praat (ook *hij zannikt blaojers òn oew orre*).

blaow, bn., (blauw): *wè zen diej romme toch blaow, hedde ze gehengst*, wat is die melk toch blauw, waterig, heb je ze gedoopt; *d 'n blaowe zak vatte betekende eertijds elders* (vaak in het buitenland) gaan werken.

blauwlegger, zn. m., dialectbenaming voor de heggemus: *d 'n blauwlegger he' getimmerd in d 'n bizzumbos*, de heggemus heeft z'n nest gebouwd in de besbos; de naam *blauwlegger* dankt het vogeltje aan zijn blauwe eitjes.

bleek, zn., (*blèik*): *de was laag smòndes op de blèik*.

blees, zn. v., het harde vlies van graankorrels (of klokkehuizen): *wè dinne diej bleze nò 't dorse toch pikken aachter oew hemd, wánne*.

bleken, ww., (*blèike*): *de witte was laag op d 'n dries te blèike*.

blekken, ww., (schillen): *sparre blekke waar 'n kaoi wèrrek in de winterdag; mam, doere gij diejen app'lesiejn vur men afblekke*, mama, schil jij die sinaasappel voor mij af; *hij zaat 'n èij te blekke*, hij zat 'n ei te pellen.

blek, zn. m. en o., (bast, schil): *goit d 'n blek mar in de maand; 't blek èn d 'n handveeger*, 't blik en de stoffer.

blek, bn., *me' 'n blekke trom ware wèlliej vruger al heel bleij*, met 'n blikken trommel waren wij vroeger al heel blij.

blendaos (zie *blinde daas*)

bliken, ww., hinderlijk nieuwsgierig kijken: *ze sto' alt' achter de raom te blike; hij ston achter de heg te blike.* (*blike* heeft iets van beloeren met wantrouwen, daarom gebeurt het zo, dat de bekekene geacht wordt de *blikerd* niet te zien.) **Driek Blik** is een *Balkums* stripfiguur gecreëerd door Jan Steenbergen. Hij hield alles van week tot week bij in de buurt van *Ball'kum* (in 't Krantje). (zie *Kaat Knut*)
blikerd, wordt ook wel gebruikt in de betekenis van gaperd: *wè zedde toch 'ne lilleken blikerd.*

BAGGE

D'r waar 'ne neije vee-arts in Rósmòlle gekomme èn beij z'n uurste praktijkbezuuk krieg iej te heure dè de bagge zo spelde van de fiets! De neije snapte-n-'r niej veul af èn toen 't boerke hum glaozig zaag keijke, zin iej, nòdèttiej durkriegg wor 'm de kneup zaat: "Ja, niej van de Gazelle, hurre!" (*fiets* = ondermelk.)

BÒS BOVE BÒS

D'r zit 'n boerrèchtig mènneke in d'n trein. 't Is d'n trein tusse D'n Bosch èn Oss èn 't bòske zit in 'n niej-rookers-coupé mar dè hittiej skenbaar niej geziejn, want hij stokt me' veul bezwèij 'n groote s'gaar òn.

Mar och jikkès, d'r zit 'nen dure tegenover ons boerrebòske èn diej he' iets tege rooke. Dè kan wè worre...

Krèk ès't boer'ke kringskes wil blaoze begient d'n dure: of iej meskien ok kan leeze?

't Boerke zi' dèttiej dè ok al kan èn rokt rustegskes wijer.

Mar daor is 't d'n andere niks me' ins, want hij kan niej tege rook èn durrum velt iej ùit. Dè't toch onbeskòft èn ongelikt èn onbeschaafd èn ongeperr'm'nteerd is dè daor zónnen boerrenhufter go' zitte rooke... Hij is ummers prokureur ginneraal van Justisiej in D'n Bosch.

Ons boerrebòske heget ammel òngeheurd èn rokt deur... Nò 'n welleke zittiej: "Ègge nouw nètjes hadt gezeed wètter òn de haand waar, dan ha'k óf niej gerókt óf ik waar wèl erres anders gòn zitte, mar nouw doe'k dè niej, nouw rook ik m'n s' gaar òlling op, want 'n s' gaar diej ùit is geweest diej smakt nodderhand niej mer èn vur zonnen braniej gòn verzitte, dè zuuk ik niej èn dan d'rbeij: ik ben d'n baggesneijer van Uje tot Oss!"

blijven, ww., (*bleijve – blijf - gebleve*): *Blef nog efkes, dan gòdde strakke mar wè eer.* Brabants onthaastingsadvies.

blikaars, zn. m., (*blekèirs*), een oud, verdwijnend woord voor de schuurwonden aan de binnenzijde van de billen als gevolg van veel lopen: *hij he' laast van blekèirs ès iej wijd geloopen he'*; *ge lópt oew èige d'n blekèirs*; men zegt ook *bliekèrs*.

bliksemen, ww.: *ik zaag 't blikseme*, zeggen we wel als we het ondergoed van vrouwvolk onverhoeds te zien krijgen. Ik meen dat *wirlichte* in dit verband gebruikelijker was.

blind, bn., (*blend*): *'n blend pèrd kan d'r binne gin skaoj doewn*, er staat niets van waarde.

blinde daas, bn. zn., (*blende daos*, vaak verkort tot *blendaos*); *'t pèrd sloewg op hol van 't gewürremt, 't lastigst' waar de blendaos. Blendaoze worre b'ons ok graowkes genuumd.*

blindslang, zn. v., hazelworm: *de blindslang ziede hier op de hèij niej mer.*

blink, zn. m.: *jonge, wè 'n oogebekeukelderij, al diejen blink daorbinne*, wat 'n verwarrend gedoe, al die glimmende snuistereijen.

blinken, ww.: *jonge, wè stòdde toch skón te blinke*, wat sta je toch te glimmen, vooral gezegd van iemand die juist in bad is geweest.

blinkertje, zn. o., (*blinkerke*), borreltje: *Hij vet op ted nog 'n blinkerke.*

bloed, zn. o., (*bloewd*): *onrèns bloewd kùmt alted ùit*, oneerlijk gedoe verraad zichzelf.

bloem, zn. m., (blom), 't fijnste van het meel: *'t is wer klaoren blom èn dikke mik... (èn botter tot d'n bòjem toew)*, het kan niet beter.

bloem, zn. v., (blom): *de blom kùmt al in d'èipel*, de aardappelen gaan al bloeien; het verkleinwoord is bij ons meestal *blumke*, maar ook wel *bluumke*; *dè is 't bluumke van 't durrep*, 't mooiste meisje.

bloemzoet, bn., (blomzuijt), lichtelijk scheel en ondeugend: *wè zit dieje klèine toch blomzuijt te keijke...*

blok, zn. m.: *d'n dieje wit d'n blok wèl te slèipe*, zegt men van iemand die wel weet hoe hij iets moet aanpakken; bij blok hoort ook **godsblok**: *'t is 'ne godsblok, mar de duujvel slo' d'r z'n houtjes op k'pot* hoorden wij van mevr. Marie van Lith-van Boxtel. De betekenis van laatstgenoemde zegswijze is ongeveer: 't is zo'n goedgezak, maar niet heus. *Godsblok* duidde oorspronkelijk op een doodgoed karakter.

blombizzum, zn. v., volksbenaming voor de sierheester *ribes sanguineum*.

blotten, ww., (afschilferen): *hil de muur is òn 't afblotte, ge zult òn 'n neij behèngselke mótte...*

blotteren, ww., wordt in dezelfde betekenis als het vorige gebruikt: *ze waar kaol verbrand, hil d'r gezicht waar òn 't afblottere.*

bocht, zn. m., 1. wegkromming: *d'r is in Ball'kum hil wè te doewn geweest over d'n bocht van Coijmans*; 2. onkruid: *d'n bocht brult de grond ùit; pèine, dè's lilleken bocht*; 3. loof: *wor za'k al diejen èipel-bocht laote*; een nog ouder woord voor onkruid is in onze omgeving **pluksel**; *bocht* wordt overigens ook in verkleinvorm gebruikt voor onkruid: *z'n laand is zo zuiver, d'r is gin bochje te bekenne.*

boebeske, (hoofdje): *hedde oew boebeske geboetst, ochèrrem...* (kindertaal).

boek, zn. o., wordt bij ons verkleind tot *buukske*; *erres in 'n goei buukske of in 'n goei blaojke staon*, wil zeggen dat men er bijzonder in tel is.

boekweit, zn. m., (boekend, boegend), boekweit, hoewel een vorst- en droogtegevoelig gewas, werd hier in vroeger tijden veel verbouwd. *Van*

boekendezaod en vrouwepraot zedde noit zeker... Has van Rukven schreef: *Boegendezaod en vrouwepraot lukke mar ins in de zeuve jaor.* Soms werd hier ook *boegend* of *bongend* gezegd, maar *boekend* was toch het meest gebruikelijk in onze regio. Men had blanke en zwarte *boekend*. Dit woord kwam men ook in samenstellingen tegen: o.a. *boekendemeel* en *boekendepap*.

D'N BOEKEND

't Is gèk dè de boerkes hier vruger ok op 't zand gonge lege rèije me' diejen boekend. Dè grèij groeide ummers op hullieje grondvan-gin-kloote-wèrd gin een slag. Toch p'rbeerde zèlliej 't traow alle jorre wer overnijt.

Over zó'n kaoi jaor wó'k 't efkes hebbe en nouw wee'k wèl dè de boerre krèk ès de p'stoors alt' klage mótte, mar toch...

Op 'ne zondeg nò de leste mis gòn ze, de heren (H H) landbouwers, d'r efkes inne vatte en daor gòn ze 't onder mekaren 's goewd zitte te wete. En nouw mótte oew èige efkes zó'n k'feej veurstellen ès dè van Miet Schoute in Mirroi. Zó'n k'feej hadde hier vruger overal, in alle plotse en 't liest rècht tegenover de kerrek ok. (Tegenover Gods hauws hiel d'n duujvel z'n k'pèl zoogezeed.) Nouw in zó'n aauwverwets gezellige hèrbèrreg zen we efkes en daor kùmt Willemke krèk binne en diej go' nor d'n tap en zi' tege z'n kleega's: "ge zul 't 'r al wèl over gehad hebbe; kaojen boekend dees jaor... Ik he' zonne korten boekend dè de biejen op d'r kniejes mótte gòn lege um beij de blom te kunne...!"

BÉ D'N BLOM

D'n Blom waar zonne kapper diej 't skón kos vertelle, mar diej ok alt' gèire bezig waar, zoowès ze zinne. Ze bedoelde dan dèttiej gèire iemes vur de gèk hiel. Zoo liejt Bèrtje Nendels, me' z'n vremde kombinasiej van appel- en visventerij, z'n èige tussen-deur oit 's efkes skere bé d'n Blom.

Toen de kapper hum goewd ingezipt ha', zin dieje rotzak: "verdomde jong, blef van diej appel af!"

Bèrtje din, ingezipt èn wèl, op 'ne vierklèts nor buite èn dan waar d'r n'tuurlek noit gin mens te ziejn.

"Ze waren al wir weg", zin onneuzel Bèrtje ès iej dan me' z'ne witte snuijt wir heijgend binnekwaamp. Iedereen in de kapsalon ha' dan de grótste skik um diej klooterij.

MESIENTJE

In 1936 kriegj d'n Blom z'n uurste illektries haormesientje. D'n aauwe Van Bèrkel waar in de zaak um geknipt te worre. Diej aauw minse ha'n zo'n neijerwets iets nog noit geziejn èn d'n Blom zèllef kende dè eigelek ok nog mar nèt. Afijn, hij waar Van Bèrkel òn 't knippe me' dè neij ding èn dè makte nogal wè hèrriej. De kapper kwaamp 'm 'n bietje kort òn z'n orre èn toen zin M'rienus: "ze zen hier zeker erres òn 't dorse."

D'n Blom loewg: "Ja, hier beij Tinuske Voets zen ze òn de gang, M'rienus."

"Ja, dè docht ik wèl", zin M'rienus, "ik mènde dè'k 't hurde."

BETAOLENDE VLIJGE

Bé d'n Blom zaat 'nen boer van 't Hisèind diej z'n eige wó' laote knippen èn skere. Toen iej òn de burt waar vroeg de kapper hum: "God, witte niks tege de vlijge.. , we he'n zónne laast van diej rotvlijge de lesten ted."

Nee, daor wies diejen boer ok niks tege.

Hij wier geknipt èn geskorre èn toen wóttiej afreekene. "Hoevvel is 't?", vroewg iej. "Driej kwartjes", zin d'n Blom. Nouw waar dè in diejen ted nogal veul. D'n boer reekende af, din z'ne jas òn èn zin: "Gij hagget nèt over diej vlijge, hé,... ik geleuf dè'k nouw iets weet, ... ge mó't ze een vur een vange, knippe èn skere èn driej kwartjes laote betaole, dan ziede ze van z'n leeve nie mer trug!"

Afb. 8. *D'n aauwen èn de jongen Blom (v.d.D.), de kappers van Rósmòlle.*

HAONEKOPPE

Klaasje Verroi zaat in de kaps'lon èn 't waar al tege d'n aovend. De kapper waar druk bezig èn de keijnder kwamen efkes welteruste zegge.

D'n Blom zin toen tege Klaasjes: "Ziede gij, Klaasje, wè diej keijnder van ons skón wolle pyjama's òn hebbe,... is dè beij ùllie jong ok zoo?"

"Nouw", zin Klaasje, "ik zaag 'r beij ons nèt nog inne d'n trap op doewn me' zónnen haonekop op z'n kont!" (De linnen zakjes van Piet Sluijs Voeders hadden een hanekop, gemaakt van de hoofdletter S en die stof werd in de oorlog en erna veel gebruikt voor ondergoed e.d.)

BRIL

De Reus út Rósmòlle (v.V.) kos niej leezen of skreijve. Hij zaat bé d'n Blom op z'n burt te waachte. Hij din nèt of iej de krant zaat te leeze. Innins zin iej zoomar per ongeluk: ”’t Is wè!”

”Wè dan?”, vroewge ’n por van d’aander klante.

”Ja”, zin de Reus, ”kekt zèllef mar, want ik he’ m’nen bril niej beij!”

boenderen, ww., (*buundere*): *ge mot oew èige nò ’t dorse mar ’s goewd (af)buundere*.

boer, zn. m., een van de belangrijkste woorden i.v.m. onze streektaal. Talloze beelden in ons taalgebruik stammen van de boer en zijn bedrijf. Het merendeel van onze voorvaderen moet dan ook wel (keuter-)boer geweest zijn. In en om Den Bosch is dit bovendien het meest gangbare scheldwoord voor de omringende buitenpoorters. De Bosschenaar die voorgeeft vooral met de carnaval in *Oeteldonk* zichzelf te zijn, heeft merkwaardigerwijze een grote voorkeur dan zelf juist boer te zijn.

Boer word mins zegt men wel wanneer men iets lomps ziet gebeuren. *Ès ’nen boer kiep it, is d’n boer of de kiep ziek*. (zo zuinig en dom zouden de boeren zijn).

Buiten de stad wordt het meervoud verkort uitgesproken als **boerre**: *boerre zen gin minse, diej he’ Onze Lieven Heer ’t allerleste pas gemakt èn toew iej ze klaor ha’, gonk iej ’r me’ z’ne rug nor toew staon...!*

Mevrouw Venrooij van Huize Veebeek (in B.) zei in de oorlogsjaren klaaglijk: ja, het valt niet mee als je zoals wij als mens tussen de boeren zit!

Van de vele uitdrukkingen met het woordje *boer* willen we de volgende opsommen: *wè ’nen boer niej kent, dè frit iej niej* (geen vreemdigheid op tafel dus); *ès ge van ’nen boer rijk wordt, dan worde ge ’t irlek* (de boer is slimmer dan je denkt); *d’n boer is niej goewd of de henne zen ziek*, zegt men spottend als er op de boerderij kip gegeten wordt; *de*

knapsten boer pist nog wèl 's op z'n klompe (het beste paard...); 'nen boer èn 'n zog he'n noit genog, 'nen heer èn 'nen beer wille nog meer; ès 'nen boer wijn drinkt èn 'ne pestoor müllek, dan zen ze bèij ziek; ge mó't 'nen boer gin hallef wèrrek laote ziejn (want dan snapt hij er niets van); gif diejen boer 'ne stoewl, zegt men als iemand aan tafel een boer laat; daor velt 'nen boer kaol bé verlorre (dat gaat 'n agrariër veel te hoog); ha d'n boer z'n kont gekust, dan hádde bèij z'n bille gezejn, wordt gezegd wanneer iemand met spijt constateert: 'ha dees of dè mar (nief) gedaon'.

Van de vele fraaie zei-spreuken worden er de landman nogal wat in de mond gelegd: *ès ge smèires goewd it èn saoves goewd it, dan zulde in d'n dag nief stèrve, zin d'n boer èn iej gonk snaachs dood; 't kan mar gebeurd zen, zin d'n boer, èn iej veegde z'n gat af vur iej gedaon ha'; wè ge hier wint òn oew ziel verspulde òn oew boks, zin d'n boer, èn iej blijfin d'n biechstoewl òn 'ne spijker hange; samen ùit is gezellig, zin boer Bèrt, èn iej gonk me' z'n pèrd nor de mèrt; liefde is blend, zin d'n boer, èn iej viel op 'ne koestront; liefde is blend, zin d'n boer èn iej kietelde z'n wijf mì de riek; dè velt meeje, zin d'n boer, èn iej viel me' z'n wijf ùit de bedsteej; daor he'k verstaand af, zin d'n boer, èn iej viel in d'n birput; 'n geluk bé 'n ongeluk, zin boer Tob, m'n koew is k'pot, mar m'n hoi is krèk op; 't is zo wijd mis ès 't kan, zin d'n boer, de gèit k'pot èn 't wijf beeter; ge moet me' de vurrùitgang meejaon, zin d'n boer, èn iej viel op z'n gat; gòdde gij mar gaauw leere, zin Tinus, gij zijt veulste stom um oit boer te kunne worre; ik sto' d'r vur in, zin d'n boer, èn iej skupte z'n klompen ùit; ieder z 'ne meug, zin d'n boer, èn iej fraat pèirdevijge; ik wil 's weten of de f'miliej al slupt, zin d'n boer, èn iej kiejk in de vèrr'keskoi; ze eete daor d'r vlis zo dun, zin Boer Bliék, dègge'r de krant durhene kunt leeze; wè'k òn korre verliejs, win ik òn spèk, zin d'n boer, èn iej liejt z'n vèrr'ke los in de rog; dè sprikt, zin boer Hannus, èn iej ston vur 'ne grammefoon; ik straf ons wijf me' goei woorde, zin d'n boer èn ie sloewg ze me' de karrechiesmus um d'r*

órrre; 't is mar 'ne weet, zin d'n boer èn iej liejt 'n skeet um de lamp ùit te blaoze; ik skèij 'r af, zin Bèrt d'n Boer, ik go' werke.

boeren, het werkwoord en het kaartspel: *ze boere 'n bietje; goewd geboerd, zin Tinus, twèilef èijer èn dèrtien kùkskes; ge ziet de boerre over de start afboere* (het gaat de kreeftegang in de agrarische sector). *Goewd geboerd hebbe* is algemeen bekend, evenals *aachterùit-boere*.

boerke, het verkleinwoord: *denke is vur de pèird, zin 't boerke, diej hebbe gróttender harses; brannittels dè's zùiver grèij, zin 't boerke, daor veegt gin man z'n gat me' af; 't is hèlder gestaart, zin 't boerke, èn iej ston buite te pisse. 't Wordt ted dè'k bak, zin 't boerke, want ik kan bekant niej mer in m'n klompe.* (Dit verwijst naar de tijd dat het deeg nog met de voeten gekneet werd.)

boerre, het meervoud: *ons boerre paast alles, zin Jan Jùppe, wèlliej zen van aachtere rond; aan degene die op het veld of op stal aan het werk is, vraagt men wel treiterig: herre gin boerre geziejn?; de stomste boerre he'n de dikste èipel; lót de boerre mar dorse.*

boerrin, van Ad de Laat kregen wij de volgende te horen: *op is op, zin de boerrin, èn ze goide d're mins ùit de bedsteej.*

Een landbouwer op leeftijd uit Loosbroek schreef aan de melkfabriek: "Hierbij laat ik U weten als dat ik vanaf heden opgehouden ben met boeren...!"

BLOEWD

Piejt van S. ùit Hezik, 'nen boom van 'ne mins, is gèire bezig, zoowès dè hiet. Op 'ne keer is iej bé de slachter òn 't buurte geslage èn umdèttiej binnen op de koffiej verzocht wordt, hittiej z'n klompe (zoowès alted) ùitgetrokken èn vur de buitendeur ner-gezet. Binne mó't 'r de slachter nogal òn.

”Wor zó’n al diej katte de lesten ted toch bleijve?” èn meer van dè streij-elek gevèil.

De slachtersknècht zal Piejte ’s hebbe. Hij vet dieje streijkerd z’n klompe èn giet ze vol me’ bloewd.

Piejt duu nõ de koffiej nor z’n klompe èn ès iej mèrrekt wè d’r gebeur is, duu-t-iej z’n klompe wer ùit en lupt ’t hil hauws nog ’s deur me’ ’t smoesje dèttiej z’n klompe mar nerres vejijne kan!

BOERE

Bèrt d’n Boer boert mar slècht. Z’n koei wille niej behaauwe. De p’stoor kùmt ’r ins in’t jaor ’s heure hoew ’t ammel gò’ èn ès iej Bèrte dan hurt klage, belooft iej hum z’ne stal de zeegen ’s te komme geeve. Zoo gebeur ’t èn Bèrt èn z’n wefke, Han, zen grif bleij, want ze geleuve daor hèlilig in, in dè zeegene.

Èn dan kùmt de p’stoor ’s hùrr’ke hoew ’t weijwòtter gewerrekt he’.

Bèrt diej zi’ al meej dè’t goewd geholpen he’ dè de p’stoor me’ z’ne kwiskwas is geweest, want alle drij z’n koei zen nouw drachtig èn Bèrt mènt zeker dèsse deze keer zulle kall’ve... èn dan zi’ Bèrt vurzichtig: ”Mar m’neer p’stoor, we boere niej allennig goewd in ’t aachterhauws... , ik denk, dè ge ons wefke ok iets of wè gerakt he’t!”

BOERREVRAOG

”Wè mótte gij doewn ègge thuis komt èn ge trekt de gèldlaoj ope èn ge ziet ’ne vèrrekeskop?” vreugt Bèrt òn Bijse. Bijse denkt diejp èn weet ’t niej.

Dan zi’ Bèrt: ”Gewoon, ge mót dieje spieggel ùit diej laoj vatte...!”

We hebben **boerre-** in talloze samenstellingen (verkort uitgesproken): (*d’n boerrenbond, (’t) boerrebont, boerrebeweging, de jongen boer-*

*restand, boerrebedoening, boerreblomme, boerrelisse, boerrege-
doentje, boerremaes, boerrekol, boerremisse, boerreminke,
boerrehûfke, boerrekost, boerrebatter, boerremik, boerregrèij, boer-
rehûske, boerrepèrd, boerrekaar, boerrehart (hart vur boere), boerre-
kleer, boerreklompe, boerrelui, boerrepèt, boerrevolleek, boerrenhèrd,
boerrepètòzziej, boerrejong, boerrèchtig, etc. (de miste boerrejong
zen onder skoftted gemakt.) Boerre-, wordt gebruikt voor dingen die
des boers zijn, voor het boereneigen dus. In vele gevallen heeft het een
denigrerende betekenis. Duidelijke gevallen daarvan zijn bijv.: 't is mar
'nen boerreskilder, 'nen boerretimmerman, 'n boerretriejn, 'n boerre-
taol...*

Boerrepètòzziej wordt vooral gebruikt om aan te geven dat het een
onoverzichtelijke menigte of bende betreft, waarin de organisatie veel
te wensen over laat.

Boerrejonges krintemik geeft een ouderwets-feestelijke overvloed
aan, bovendien is het een dialectvariant op "ouwe jongens krenten-
brood".

*Boerrejonges en boerremèskes zijn vanoudsher de benamingen voor
achtereenvolgens rozijnen en abrikozen op brandewijn. (Bé d'n doop
van ons twidde plaot (LP) in de Gaauwe Leuw enkele jorre trug ha 'n
we gevraagd: wurrum zitte d'r mar zo wènnig boerremèskes in 'n
glas? Het meest geinige antwoord dat daarop kwam was: anders
komme d'r teveul skurkes in dè glas.)*

Brabanders worden geacht een enigmatische Bourgondische inslag te
hebben, wat dat dan verder ook wel zou mogen betekenen. Lettend op
het Brabantse taalgebruik zou dat, zo menen wij persoonlijk, toch aan-
zienlijk meer *boer-* dan *-gondisch* zijn en daarmee wordt verder niets
negatiefs bedoeld. (We bedoelen maar: wat is dat Bourgondische eigen-
lijk!?)

Met *boerre-* zijn nog tal van samenstellingen te bedenken en te vinden,
zoals **boerrenapostel**, destijds gebruikelijk voor Pater Gerlachus van
den Elzen, een witheer die zich het lot van de arme keuterboer aantrok.

Verder ook **boerreteen**, een veel in Brabant voorkomende benaming voor de tuinbonen die in onze naaste omgeving echter meestal **flodderbónne** of **moffelbónne** genoemd worden. 't **Boerrekrèntje** was de benaming die wel gebruikt werd voor het weekblad Boer en Tuinder. Has van Rukven schreef ons: *boerrekólle worde ok in Ball'kum wèl spruite genuumd.*

boerrereuske, zn. o., boerenroosje (*rosa centifolia*) de ouderwetse gevulde en geurende roos.

Tot slot ontmoet men binnen onze Meierij ook veelvuldig **boerreslimmighèd** (boerenslimheid), een zeer praktische en vaak profijtelijke opstelling die schijnbaar vooral de "landman" eigen is.

boerrinneke, zn. o., ouderwetse benaming voor *zinnia elegans*.

boesten, ww., ontdoen van bast. Ons alleen bekend i.v.m. noten: *van note boeste kredde toch zó 'n smerrige geel haand...!*

boetsen, ww., stoten, vooral in kindertaal: *och èrrem, hadde oew kùpke geboetst!?*

boezeloen, zn. m., boezeroen (zie ook *bazzeloen*); *Hij waar d'r nog inne van d'n boezeloen, d'n borsok èn de lang onderboks...*

boi, zn. m., bode: zowel voor post- als gemeentebode werd *boi* naast *booi* gebruikt.

boikaar, zn. v., bodekar: *hij riej vruger de boikaar nor D'n Bosch* (voerman die een vaste dienst onderhield naar de stad, in dit geval Den Bosch).

boike, troetelwoord voor jongetje, waarschijnlijk van Engels boy: *'ha, boike, waarde 'r wer!?'*

bòjem, zn. m., bodem: *botter tot d'n bòjem (toew)* (gezegd wanneer iets van hoge kwaliteit is. *Ik keijk vort op d'n bòjem* (mijn geld is op)

bok, zn. m.: *gij wilt d'n bok me 'klooten en al*; gezegd tegen iemand die al te inhalig voor de dag komt.

bokbier, zn. o.: *vur men gin bokbier, zin de sik, ik mó't jonge!*

bokken, ww., (bokke): *ik wil d'r niej um bokke* (ik wil er niet over redetwisten).

bokkenstuiwer, zn. m., (*bokkestuiver*): 'nen bokkestuiver waar vruger 't bokgèld (het kostte 2½ cent als de geit gedekt moest worden).

bokking, zn. m., (*bukkum*): wè zedde toch 'ne stijven bukkum, zegt men tegen iemand die in het geheel niet lenig is; een andere oude zegswijze is: *hij vuulde z'n eige de lesten bukkum uit 't kiesje*, hij voelde zich zeer eenzaam en verlaten.

boks, zn. v., (zie broek).

bolлиеje, ww., rondhangen, rondzwerfen. (zie *bullieje*)

bolлиеjvat, zn. v., een oud, verdwijnend woord voor een onhandig vrouwmens: *wè zedde toch 'n bolлиеjvat een!*

bolлиеjbèttten, een verdwijnend ww.: *ze dinne niks ès bolлиеjbètte en gaauwfiepe* (onzinnige praat verkopen dus).

Bommel, eigennaam. Deze niet Brabantse plaatsnaam komt voor in de zegswijze: (*blomme...?*), *d'r zen d'r van Bommel tot D'n Bosch*, hetgeen wil zeggen dat er een overvloed van is. (Natuurlijk kan het woordje *blomme* door bijna elk willekeurig woord vervangen worden.)

bonjouren, ww., (*bezjoere*): *lót 'm toch gaauw bezjoere* (laat hem toch gauw barsten).

D'N BOK VAN MIRROI (Middelrode)

In Mirroi wónde vruger wor nouw de Haoshoef is 'n aauw wefke dè 'nen bok hiel. Ze hètte Méin Jozzepe. Over heur doen nog wè aauw verhaoltjes de ronde.

In de wenterdag hiel ze d'ren bok binne èn èster iemes veur òn de deur rammelde dan riejp Méin: "veur wordt niej gebokt,... aachterum is't kerr'mis!"

't Bokke bé Méine kostte zoowès bekant overal 'nen hall've stuiwer. Behiel de geit niej dan zin Méin: "we zullen 't nog inne keer doewn èn dan ter ere gods," wè in hiel dè 't d'n bok vur niks moes overdoewn...

Hattiej daorme' te lang wèrk nor Méine d're zin dan begos ze te greijnze èn snaauwde dan dik: "d'r op, d'r op! of ik skup oew 'r op!"

BOL

D'r kùmt 'n boerke de boerreleenbank binne. Hij is kort èn dik èn he' 'ne flinken buik. Jóst sto' daor òn 't l'ket te waachte èn vreugt ons dik boerke: "Oo, waarde me' d'n brommer?"

"Nee", zi' ons dikpènske, "hoezoo vraogde dè?"

"Nouw", zi' Jóst, "umdè ge oewen hellem onder oew trùi he' zitte..."

bont, bn., *van bove bont èn van ondere vol me' stront* wordt gezegd om aan te geven dat men niet op uiterlijk vertoon gesteld is.

booi, zn. m., bode: *daor is d'n booi bòs* gezegd wanneer men bedoelt dat het daar de omgekeerde wereld is. (zie *boi*)

boom, zn. m., (mv.: *beum*): *'nen boom van 'ne mins* (heel groot). *Ge kunt d'n boom in* (je kunt de pot op).

boompje, zn. o., (*bumke*) verkleinwoord: *bumke groot, planterke dood*.

boon, zn. v., (*bón*): *dè's mar 'n bón in 'nen braauwkittel*, dat is maar 'n druppel op de gloeiende plaat.

boos, bn., (*beus*): *d'n dieje kan nerres tege èn wordt meeje beus*. Opvallend is het dat men bij ons het woordje *kaod* (kwaad) steeds minder hoort. *Hij waar zo beus ès 'ne riek; zo vals ès 'n hekke*. Bij Has van Rukven lazen we *zo kaod ès 'n kalkoen*.

boosheid, zn. v., (*beuzighèd*): *hij kos niks mer zegge van beuzighèd; jonge, wè waart daor 'n kraoslocht, een èn al beuzighèd!*

borcht, zn. m., (*bùrregt*): *ze hiele 'n bùrregje vur de slacht* (een mannelijk varken, het tegengestelde van *'ne geld*).

bord, zn. o., (*burd*), het etensbord. Het meervoud is *beurd*: *it oew burd 's leeg!*; *diej beurd zen niej goewd skón*; het komt ook voor in de samen-

stelling *kreugeburdjes*. Het woord betekent letterlijk kruiwagenbordjes; men bedoelt dan de zijborden van de ouderwetse houten kruiwagen: vandaar het gebruik van *'ne jas me' kreugeburdjes* (een billentikker); *'ne jas me' kreugeburdjes is vur 't dèftig grèij*. *'n burd wòssem èn 'n haonenèij*, was een mogelijk antwoord op: *wè eete we mam?*

bordje, zn. o., *burdje*: *we fiste de burdjes van de skaauw*; we feesten erop los.

borsok, zn. m., (zie borstrok)

borstel, zn. m., *borsel*: *ze skrobde-n-alles af mî d'n harden borsel*.

borsteltje, zn. o., *bûrselke*: *de lózziejmaker werkte mî heel klèin bûrselkes*.

borstrok, zn.m., (*borsok*): *ze trekken oew alle kirres unnen borsok ùit gezegd door een vrouw die voor de zoveelste keer moest bevallen. Hij heget lillek op zonnen borsok*, hij heeft een lelijke verkoudheid opgelopen.

D'n Bosch

Den Bosch heeft weer wat, is de VVV-kreet van Brabants hoofdstad. Nog niet zo lang geleden stond er op de borden aan de invalswegen: *D'n Bosch heeft weer wat: kermis in Vught...! Nor D'n Bosch mótte* werd wel gebruikt voor gevangenisstraf uitzitten: *Hij he' daorvur nog 'n weijl nor D'n Bosch gemótte*. De plaatsnaam komt behalve in de reeds vermelde zegswijze *Van Bommel tot D'n Bosch* ook voor in: *"Wurum, wurum, um de wurum, umdùrrum,... um D'n Bosch um, umdè De Graaf te wijd is...!"* (de Graaf is Grave (aan de Maas).

bosje, zn. o., (*buske*): *hij brocht 'n buske bluumkes meej*. Behalve boeketje wordt in ons dialect het woord *buske* ook gebruikt voor busje: *hij reijt 'n volkswagebuske* en voor bosje in de zin van 'n klein bos: *wij wone vlakbeij 't kneijndebuse in Mirroi*.

bòske, zn. o., (*baasje*), wordt als troetelnaampje gebruikt: *'t is zó 'n goei 'n bòske, ons mènneke, wánne*. (zie *baas*)

boskorf, zn. m., (*boskùrref*): *ze liejp vruger me' 'nen boskùrref vol èijer nor de mèrt.*

bossen, ww., in Den Bosch gaan venten/verkopen/kopen: *oo, gòdde bosse?* (winkelen in Den Bosch) (vgl. *statte* als ww.); *hij go' me' de romme bossen in Vught*, hij vent melk uit in Vught (na het voorheen in Den Bosch gedaan te hebben).

Bosschenaar, zn. m., (*bossener*): nog ouder is de uitspraak *bussener* die men nauwelijks nog hoort. Van Miep v.d. Akker, die ons toch aan veel kostelijke informatie geholpen heeft, kregen we door: *lót oew èige niej dur 'nen bossener kulle, lót oew èige niej umhulle...*

boter, zn. v., (*botter*): *'t is botter tot d'n bòjem toew!* (het is een en al kwaliteit).

boterdiefje. zn. o., (*botterdiefke*) Wanneer er een gat in een snee brood zit, heet dat *'n botterdiefke* omdat daarin veel boter verdwijnt bij het smeren.

boteren, als ww., (*bottere*): naast het gebruik in de zin van samengaan en goed functioneren komt het ook voor in de betekenis van karnen: *de romme zen zoer; we zulle mótte bottere...*; verder kennen we het woord uit het oude slaapliedje: *"kaorze, kaorze, bottere, 't hunje waast de skóttele, 't vèrr 'ke in d'n oven èn 't skeel daorbove... ; de vlirmauws diej keert 't hauws èn de zwòll 've drage de aassen out; kaorze is karnen evenals bottere; 't skeel is het deksel; keren is het werkwoord vegen en zwòll 've zijn zwaluwen. Aan het laatste woordje out zou men af kunnen leiden dat het versje van Maaslandse oorsprong moet zijn. Daar zegt men immers out voor uit.*

boterham, zn. m. (*botteram*): *unnen borrel is nèt zo goewd ès unnen botteram, zin de pruver.* Een borrel wordt daarom ook wel *unne glaozeren botteram* genoemd.

bouwjaar, zn. o., (*bouwjaor*): *wij zen bèij van 'tzèllefde bouwjaor.* Wij zijn even oud.

boven, bw.: *Ik ben daorvur al 's bove geweest* (ik ben daarvoor al eens op het gemeentehuis geweest bij de burgemeester.)

bovenland, zn. o., (*bovelaand*): *hij is toen erres nor 't bovelaand gedaon èn ister bleijve wone* (ergens in het noorden, in elk geval boven de rivieren).

bovenlicht, zn. o., in de zegswijze: *ze ha 'n al gaauw dur 't bovelicht gestoote* (ze moesten al spoedig trouwen.) Hiervoor zijn tal van uitdrukkingen zoals ook te lezen is in het gedicht *Op vreijersvoewte* (*Krèk wè 'k wó*).

'T VERSKIL TUSSE D'N BOSCH

Driekske b'ons neeve hitter 'n hèndje af um dinger verkeerd-um te vertelle. Daordur wor 't dik zeker zo bezunder...

Zoo zin iej lest 's toen iej 'nen oober tegekwaamp: "God, diej ken ik nog, diej he' vruger nog 'nen blaowe mòndeg me' men bé d'n Heijman gewerkt. Of gewerkt eigelek niej, dùrrum kos iej 'r ok meej al wer ùit.. 't Is 'nen bossener, dè wee'k nog wèl... èn bosseners diej he'n 'ne grooten bèk, mar ge mot ze niej laote werr'ke..."

Van dieje zèll'fden oober moesse wij ons drinke kreijge èn dè duurde nogal òn. Driek ha' al 'n por kirres òngeleed um diejen bossener geroepe te kreijge, mar dè wo' v'nant niej. Toen iej dan nò lang waachte èn nò driej kirres roepe èindelek 's kwaamp, zin Driekske greijnzig: "hee jonge, witte gij 't verskil tusse 'n glas bier èn 'nen bossener?"

D'n oober laachde kwansuis 'n bietje èn zin dèttiej 't niej wies... "Nouw", zin dorstig Driekske, "ze kunne bèij k'pot valle...!"

BEUM

Jód Lewien (R.) waar in Zuid-Ammirrika geweest èn vertelde dè daor beum ware wor ze 'nen tunnelweg onderdeur gemakt ha'n. D'n Buuts diej zoveul ès tuinman waar beij Lewien, geleufde dè grif, mar hij din 't ok gèire stèrrek vertelle. Dùrrum zin iej: "Ja, m'neer, dè van diejen tunnel geleu'k achtermekare. Mar ik ben

daor ok 's oit geweest èn ik din daor hout haowe vur de kost èn ik vergeet 't noit: we ware op 'ne kaauwe mèrrege druk òn 't haowe èn toen we òn ons uurste skoft ware, kùirde-n-ik 's nor d'n andere kant van dieje knoeperd van 'nen boom èn wè denkte: waar d'r toch 'n aander ploeg òn d'n andere kant òn 't haowe zonder dè wij 't wiesse!”

(“Wat ben je toch 'n leugenaar!”), zin Lewien dan laachend.)

braai, zn. v., (*braoj*): *daor zaat ze me ' d'r dikke braoj* (vgl. *batterij*); *braoj* wordt ook gebruikt voor de te braden hoeveelheid: *'ne skónnen braoj vis*; het verkleinwoord is dan *braojke*. Bovendien wordt hetzelfde woord onsympathiek gebezigd voor zware vrouwspersonen: *wè 'n braoj zit daor toch!* De mannelijke tegenhanger is dan *braojert*, zn. m., *wènnen dikken braojert is dè toch, wánne!*

braauwen, ww., *ge mót oew èipel braauwe*. (je aardappels prakken)

Brabants, bn. *Zo Brabants ès de kerk van Bokhove* schrijft Ivo van Dinther.

braden, ww., (*braoje*): behalve voor braden ook gebruikelijk voor maken in ongunstige zin: *wè hedde nouw toch gebraoje?* Tevens was het woord gebruikelijk voor ruw 'solderen'.

brallen, ww., brullen van kalveren en koeien vooral: *diej koew is zeker brul; ze duu niks ès bralle* (ook *ralle*)

brand, zn. m., *vur èster brand kùmt*, zei men om te verklaren waarom men het lekkerste het eerste opat.

brandassurantie, zn. v., (*brandastransiej*) *Dieje verzekeringmins kùmt vur de brandastransiej*.

brandweer, zn. v. in de combinatie *inne van de brandweer* = een borrel. (zie ook *berouw*)

breekgoed, zn. o., (*breekgoewd*): aardewerk, porselein e.d.; *'t breekgoewd ha 'n ze apart in dooze gedaon vur ze òn d'n overtrek begosse* (het porselein hadden ze in dozen verpakt voor ze aan de verhuizing begonnen).

brats, zn. m.: *de èipel ware kaol verkókt, 't waar gelijk klaoren brats* (smurrie).

bratsen, ww., het eten, met name de aardappelen fijn prakken met de vork: *ès de èipel goewd gebratst zen, trekt de saus d'r zo lèkker in* (de jus trekt er dan in).

(**verbratse**, ww., verspillen, verbrassen: *hedde oew traktement al wir verbratst!?*)

brem, zn. m.: *zo zoer ès brem* (heel zuur). Oostelijk van ons zegt men *brembizzem* tegen de braam; bij ons heet dezelfde vrucht *prùmbizzem*. Brem werd in vroeger dagen gesneden om te verwerken in de simpele heibezems: *hèijbessems um de stal me ' skón te veegen in 't vurjaor*.

briefke, zn. o.: *hij he ' niks in te brenge ès ijl briefkes* (of *leeg briefkes*). Deze zegswijze betekent dat bedoelde persoon niets te zeggen heeft, dus maar ondergeschikt is; *dè geef ik oew op 'n briefke* is evenals in het Nederlands gebruikelijk als uitdrukking in de betekenis: dat weet ik zo goed als zeker; *dè geef ik oew op 'n briefke, zin de doos, èn ze kos gin-nins nej skreijve*.

brienzen, ww., hinniken: *ze brienst ès 'n kaoi pèrd gezegd van een vrouw die kwaad en luid reageert*.

broek, zn. m., (*boks*): *wè 'n skotteljacht èn ammel van d'uurste boks*, gezegd van een hoop herriemakende kleine kinderen. De zegswijze refereert aan het feit dat ook jongens vroeger op jeugdige leeftijd gekleed gingen in een schortje. (*Dè's d'r inne van de uurste boks* zeggen we ook wel om aan te geven dat iemand nog heel groen is op een bepaald (vak-)gebied. Men gebruikt het woord wel om het geslacht aan te geven: *we zen me ' ons achttiene, 'n skón toffel me ' vollek, zeuve hebben 'r de boks òn èn ellef de skollek*, zo klinkt het in het **Ujes volkslied**; *imes de broek (boks) òndoewn*, iemand overtreffen (de baas zijn); *zwètse èn in 'w broek doewn, kunde zittende*, zwetsen is geen kunst. *'n Boks wor ge in kunt wone* is een heel grote broek. *Haget mar in oew boks gedaon (gelaote), dan waarde 'r me ' uitveegen af geweest*, zeg-

gen we wel wanneer iemand een enorme blunder begaan heeft. *Hij kiejk of ie in z'n boks gedaon ha* (hij keek heel beteuterd).

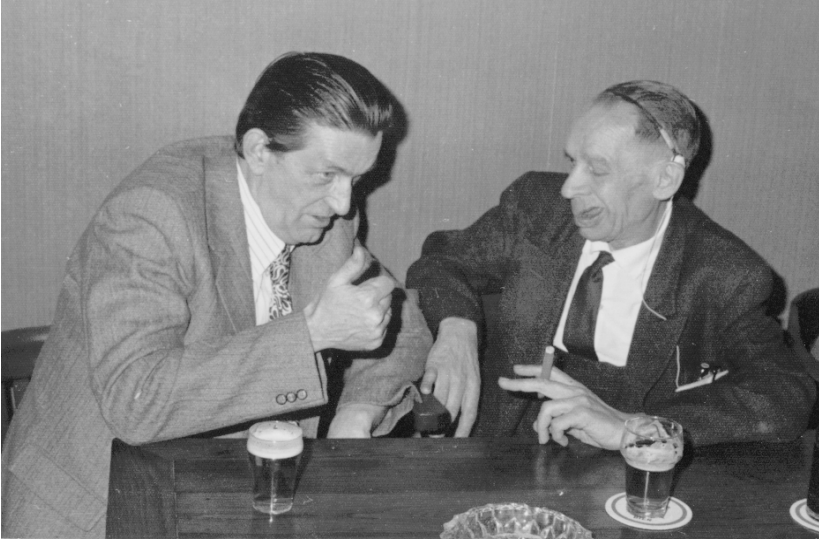
broekje, zn. o., (*bruukske*), het woord **bukske** klinkt veel ouderwets maar is nog wel voor hetzelfde begrip gebruikelijk: *och mam, kreijg ik van diej tod 'n bukske?* (mag ik van die doek een broekje); *wè is 't toch 'n bruukske* zegt men van 'n klein persootje.

broelie, zn. m.: *wènnen broelie!*, de bekende openingskreet van *Bèts Buts* op de *Balkumse Zeevurdursaovende* (de Berlicumse carnavalszittingen). De betekenis van *broelie* is onordelijk geheel, onoverzichtelijke menigte (ook bij De Bont). Verwantschap met Fr. brouiller lijkt waarschijnlijk.

broer, zn. m., (*bruur*), dit woord werd in de Meerij vaak gebezigd als naam voor het tweede kind van het gezin. Was dat een meisje, dan had dat de kans *zus* te gaan heten. Vandaar: *onzen Bruur hiet eigelek Jan. Ons bruur is rèchter, zin de kreupele.*

bronolie, zn. m., (*bromólliej*), petroleum: *d'r zit gin bromólliej mer in de lamp*. Dit kan betekenen dat men aan het einde van zijn leven is gekomen. *Gif men nog 'n bietje bromólliej* hoorden wij aan de tap. Bedoeld werd een borreltje.

brood, zn. o.: het meervoud van brood is *breuj* en het verkleinwoord *breujke*. Vanoudsher duidde *brood* op roggebrood, wittebrood heette immers *mik*; *van brood worde groot, van mik warde dik!*; *dè frit gin brood* zegt men van iets dat men niet van de hand wil doen omdat het waardevast is en niemand in de weg staat (vgl. *dè sti' ginnen boer in z'n venster*) soms werd gezegd *dè frit gin brood en sto' snaachs niej te ralle*; *diej kan niks ès van goei brood kaoje stront make* (zegt men van een nietsnut); als men wil hebben dat de kinderen bijv. hun melk opdrinken, zegt men wel: *allee, drink op, ge kunt 'r beeter af pisse ès van 'n korsje brood*; *gij mót mar waasse wor ge brood hòlt*, zei men wel wan-

Afb. 9. Bruur van de Edah (C. v.d. Veerdonk) èn Jòske van Lith (bruur van de Pan) in de Rooie Leuw in Ball 'kum.

neer men vond dat de aangesprokene zich thuis maar moest gaan was-
sen.

broodkant, zn. m., (*brodkant*): hòlt 's gaauw d'n brodkant, want ik
blaf van d'n honger.

bruidstranen, zn. mv., (*bruidstraone*): gebroken hartjes. (*Dicentra
spectabilis*)

bruiloft, zn. v., (*brùlleft*): van 'n brùlleft kùmt 'n brùlleft, veel nieuwe
verhoudingen ontstaan op bruiloftsfeesten.

bruis, zn. m., (*braos*): d'n braos ston op z'n bakkes (schuimbekkend dus).

bruistig, bn., (*bruustig*): d'n dieje kan zo ongezjeneerd ùit d'n hoek
komme, ongelikt, lomp. Oorspronkelijk betekent *bruustig* loops voor
varkens (berig). We komen het woord tegen in de zinsnede: *oo, ik zieget
al, birgèltekost; de macht niej um bruustig te worre.* (*Birgèltekost* is
het slechtst denkbare eten.)

KAOI BROOD

(Tamelek ondeugend, overgewèijd ùit D'n Dunge:)

D'r kùmt 'nen aauwverwetsten bèkker wè aachteraf op 'n keute-rijke um brood te brenge. 'ne Goeie klant: veul jong, veul brood èn noit gin niemes thuis!

't Lig stùllepke li' zowè op 't èind van z'n route èn mistal hittiej niks mer ès 'n bietje overskot in z'ne kùrref. Van dè aauw dreug grèij dus. 't Wefke he' dè tot verveelens toew gekonstateerd èn ès d'n bèkker z'n leste breuj op d'n ònricht li' èn z'n èigen al umdrèijt me' de roep: "reekent op 't èind van de week mar af!", kùmt ze innins vur d'n dag èn begient ze greijnzig tekeer te gaon: "nee, lillekerd, lót uurst 's vuujle, want gij nèijt men niej me' 'nen dreuge mik...!"

Afb. 10. *De boedereij van Driekske Korst' tusse Brugge èn de Kruisstraot, zoowès diej waar rond 1940. 't Vurhuis li' veul hogger ès de stal. 't Skildereij wier gemakt dur Pieter Engels sr. (De donker punte zen skèrrefgòtjes ùit d'n orlog.) Rèchs wonde Gradje Haonenberg.*

BROEK LOOPE

”Ik gonk lest nor D’n Bosch vur ’n neij boks èn ik kwaamp me’ ’nen overjas thauws”, zin ’ne Mirroise mins tegen ’nen dùrr’psgenoot ùit Ball’kum.

”Dan brochte gij ’t ’r toch beeter af ès ikke”, zin d’n Ball’kumsen buurter... ”Ik gonk lest me’ ons Mien vur ’n pak nor D’n Bosch èn ik kwaamp wir me’ ’ne j’pon thauws!”

Brugge, toponiem; buurtschap onder Rosmalen, richting Kruisstraat.

brul, zn. v.: *’t is zó ’n brul een*, gezegd van ’n vrouw die veel huilt, ook wel van ’n dier trouwens. Voor de mannelijke tegenhanger zegt men *brullerd*.

brul, bn., tochtig. *Diej koew is brul*. (ook *bruls*) (zie *bralle*)

brullen, wordt wel gebruikt voor hard groeien in het voorjaar: *’t brult de grond ùit*. Het klinkt wel wat forser dan ”je kunt ’t gras horen groeien.” Bij de *Ball’kumse* proefboerderij hoorden wij het volgende: *’n Ball’kums boerke spraak ’s ’nen dùrrpsgenoot òn me’*: ”*God, Rooie, wè ’n weer wor; ’t brult gelijk de grond ùit!*”

De aangesproken roodharige man reageerde daarop kort en duidelijk: *”Dè ’s toch niej te hope, want ik he’ driej weijs onder de grond”*, en werkelijk hij had al drie keer zijn vrouw moeten begraven...

brullen, als ww., gebruikt men in ons dialect ook als een onvriendelijk woord voor huilen: *dè jong laag me toch te brulle!* (*janke* is veel gebruikelijker en sympathieker dan *brulle* en *skreuwe* is ouderwets en vooral van toepassing op grote mensen: *ze moes zo skreuwe me’ de begraffenis van d’re mins*. Merkwaardig is het dat men in Den Dungen ook *kweeke* gebruikt voor dit begrip. Voor zover mij bekend doet men dit in Berlicum, Rosmalen en Nuland niet. *Brullende*, vinden we in de spreuk: *fluitende meide èn brullende koei zen zèlde mar goei*.

brùske, zn. o., verkleinwoord van *bros* (broche): voor meisjes die nog totaal geen boezem vertonen zegt men spottenderwijs wel: *wor 't brùske zit, is veur!*

Wanneer men zegt: *ge het 'n brùske gevange*, bedoelt men dat de aangesprokene iets gemorst heeft op zijn kleding.

brusselen, ww., (ver-)kruimelen: *hij sloewg zo hard dè de steen d'ronder dinne brussele*. (Ouderwets en vrijwel verdienen.)

brussels, zn. mv., kruimels, ook gebruikelijk in de verkleiningsvorm: *brusselkes: de brusselkes zen dik nog 't lèkkerste van gelijk* (het lekkerst van allemaal); *brusselkes zen ok brood*.

buik, zn. m.: *ze he 'n niks vur d'ren buik te beijne*, ze hebben geen enkel bezit; waarschijnlijk is dit beeld ontleend aan het gebruik dat vrouwen de *tès* met geld onder hun rok droegen; *skreijf 't mar op oewen buik, dan kunde 't me' oew hemd ùitveege*, zegt men wel als men bedoelt dat er niet op betaling gerekend mag worden.

buikwarmertje, zn. o. (*buikwèrmerke*), borreltje: *'n buikwèrmerke gutter nog lichelek in*.

buil, zn. m., (*bùil*): *'t moet ammel van d'n ijlen bùil*, het moet allemaal betaald worden (en we hebben toch al zo weinig geld); *hij leest de bùile van Hettema òn d'n binnekant*, zegt men van iemand die als *'nen dook* beschouwd wordt. Bij Johan van Os vond ik in dit verband: Hettema, een der grondleggers van de latere EDAH, verpakte zijn kruidenierswaren blijkbaar in zakken met uitvoerig opschrift. De betekenis is dus dat de lezer gezien wordt als iemand die denkt het te weten, terwijl het tegendeel waar is. Als veel voorkomende variant hierop zei men ook: *hij leest de bùile van De Gruyter òn d'n binnekant*; *d'n Bosschen bùil* is de spottende benaming voor de krant van Den Bosch en omstreken; *bùil* wordt verder gebruikt voor rotzak, smeerlap, ellendeling. Vaak in samenstellingen gebezigd als scheldwoord: *wè zedde toch 'ne rotbùil um dè bisje zoo te gòn lege ville..* ; *kekt ùit in 't Krùipgat, want daor zitte wer veul skoeliejbùile* (*'t Krùipgat* is het bosrijke gedeelte van de Rijksweg tussen Maliskamp en Nuland).

buiksen, ww., (*bùkse*), verdwijnende term voor kokhalzen.

bukenutje, zn. o., beukenootje. *Wij dinne nog bukenutjes poffen op de kachel.*

bult, zn. m.: *'t is daor klaor hult èn bult* (zeer ongelijk); ook in de pla-gende zegswijze: *kwart over d'n bult, krèk gespuid*, als antwoord op de vraag *hoew laot zó 't zen?*; *vur niks? bulte me ' bultjes d'r bovenop!*

bùlliejen, ww., rondhangen: *diej li ' hier lat rond te bùllieje.* (ook *ból-lieje*)

bunzing, zn. m., (*uling*): *d'r zit 'nen uling onder de houtmijt èn diej hòlt de èijer weg.* In Rosmalen heeft men een landweggetje bij de Duinse hoeve dat *'t ulingstigske* heet.

burger, zn. m., (*bùrr 'ger*): 1. iemand die niet tot de boeren gerekend wordt; 2. burgemeester: *d'n bùrr 'ger waar d'r èiges ok*; 3. *'t waar gelijk in bùrr 'ger*, niet in uniform.

burrie, zn. v., berrie: *nij alt ' in de burries, zin Jàs, èn iej zette de m'dam d'r 's onder* (de *m'dam* is de stutpaal die men onder de stilstaande kar zette); *'n pèrd slo ' nog nij zo gaauw over de burries, zin Bèrt, ès 't mar zat te werken he '.* *Ge moest alt meej in de burries* (meteen aan het werk); *ùit de burries valle* betekent ziek worden. (zie afb. 25, p. 164)

bus, zn. v., : *in de bus blaoze* betekent bij ons 'stevig aanpakken'.

busselder, zn. m., verdwijnend woord voor mandje: *gò's gaauw 'nen busselder appel haole.*

busselke, zn. o., bosje: *hij ha ' 'n busselke stroi in z'n haand.*

butjes, zn. mv., kluiven: *vruger hadde hier verskèije butjesmènnekes* (kluivenventers).

butsen, ww., deuken, kneuzen: *paast 'r op dègge diej skón plukappel nij butst.* (In dezelfde betekenis hoort men ook *knutse*: *geknutste pere gòn gaauw rotte, en dutse*: *ge mót diej dinger nij dutse*).

buuk, zn. m., beukenboom: *wè zunt dè dieje rooien buuk k'pot is gegaon.*

Afb. 11. *D'n uling*, tekening Nelleke de Laat.

Afb 12. D'n uurste zeeg van de neomist, in dees geval de kappesien Paoter Libertus, in de wirreld Piet van Boxtel. Hij zeegent z'n aauw lù, Nard èn Antje van Boxtel - van de Pas.

De foto wier gemakt in 1955 vur 't kappesienekloster in d'n Udenhout. Op d'n achtergrond zien we Christ v.d. Boom, Janus Heerkens, Johan van Boxtel en Marie, Martien Bongers, Harrie en Bertha Smulders - van Boxtel èn Gradje v.d. Doelen, allemòl Ball'kumse minse.

C

Aan de letter **C** in ons dialect hebben we niet veel. Alleen vanuit het Nederlands, maar vooral uit het Frans geredeneerd, hebben we enkele woorden. De andere zijn (naast deze) vrijwel allemaal onder de **K**, de **S** en een enkel woord onder de **Z** te vinden.

We beginnen met een mooi woordje dat al lang verdwenen is en dat we van Henk Buijks leerden:

cabbaniske, zn. o., een stil kroegje, waarschijnlijk verwant aan Fr. cabane. Verdwenen.

cache-nez, zn. m., (*kassjenee*), een vrijwel verdwenen woord voor een das.

Canada, (*Kannida*): *hij is nor Kannida gedaòn*.

cannidassen, zn. mv., Canadese populieren: *'t wèijboomenhout van kannidasse is goei klompenhout, mar de wulleg (wilg) is nog beeter*.

capucijn, zn. m., (*kappesien*): *wor mar noit gin kappesien, zin Toos, want dan mótte 'nen òllingen naacht in 't wötter staon* het moge duidelijk zijn dat de kloosterorde en de peulvrucht hier opzettelijk door elkaar gehaald worden); *de deugd in de midde, zin de duujvel, èn iej liejp tusse twee kappesiene*. (zie *kapucijner*)

canaille, zn. v., uit het Frans verbasterd tot *knalliej* (een kreng van een vrouw).

carboleum, zn. v., (eigenlijk carbolineum): wordt meestal verbasterd tot *kèrr 'meleem*; verven met deze houtbeschermende stof heet *kèrr 'meleeme: ès de zon skent is kèrr 'meleeme 'n heel kaoi wèrrek*.

cent, zn. m., (*sènt*): *ze ha 'n hier meer keijnder ès sènte*.

centimeter, zn. m., (*sèntimeeter*) behalve de maat is het vaak ook het meetlint (1½ m.)

cetera, verbastering van etcetera: *hier hedde d'n hille cetera*.

c'est juste, tw., (*sjuust*): *Sjuust, krèk zo ge zegt, zin Grèt Gurtjes*.

Chaam, deze plaatsnaam uit West-Brabant wordt meestal uitgesproken als *Kaam*: *in de rennereij is Kaam bekend um z'n aacht* (de wielerronde (met lussen) ter plaatse heet de Acht).

chemisette, zn., dit Franse zn. dat letterlijk hemdje betekent komt men vervormd tegen als het sjieke boerenfrontje in *ziemezètje*: *vruger droewge de boerre sondes 'n zwart ziemezètje èn dan hiele ze d're jas òn*.

chocolade, zn. m., (*sjeklade*), in mijn jeugd dwong men iemand wel genade te zeggen door hem een arm pijnlijk op de rug te verdraaien en daarbij treiterend te zeggen: *"genade, genade, of oew boks vol sjeklade"*. 'ne *Sjekladenbol* in een Bossche bol.

Christ, (*Kriest*): Christiaan werd *Kriest* of *Sjaan*.

christeneziele! Uitroep van verbazing of verbijstering: *'christeneziele, wè is hier toch gebeurd?'*

cichorei, zn., (*sekrèij*), de wortel van cichorei (ook suikerij genoemd) werd gemalen en als koffie-ersatz gebruikt. Vandaar ook wel de benaming *peejkoffiej*. Later bleven velen een toevoeging van deze stof nodig vinden *vur 'n goei bèkske: beij 'n lèkker bèkske koffiej hurt 'n bietje sekrèij, dus vat d'n Buisman 's efkes*.

compassie, zn. v., dit ouderwetse woord voor medelijden wordt in onze streektaal nog gewoon gebruikt: *daor he 'k niks gin k'mpassiej me'*.

Cornelis, (*Knillus, Nillus*), nu alleen nog *Cor* of *Kees*, maar ook deze namen zijn uit de gratie. *Kil* en *Kiske* zijn al langer uit de tijd.

Cornelisrozen, zn. mv., *paeonia officinalis* (*k'nillusrooze*), deze volksbenaming is in onze regio algemeen gebruikelijk voor de pioenroos. Rond de bedevaart naar St. Cornelis (o.a. in Zeeland-dorp, half mei) bloeit deze schitterende plant. De zaden werden vroeger gewijd bij het feest van Sint Cornelius in september, o.a. in Bokhoven bij de *Knillus-beevert* op 16 september.

corset, zn. o., (*k'sjèt*): *hij laacht nog nie al ziet iej 'n koew me' 'n k'sjèt òn*.

Coudewater, (zie Kouwater). *De zó'n he'n ze gèiren op Coudewater* (gezegd wanneer iemand zegt dat hij van niets weet. Een tijdlang was hier een krankzinnigengesticht gevestigd.)

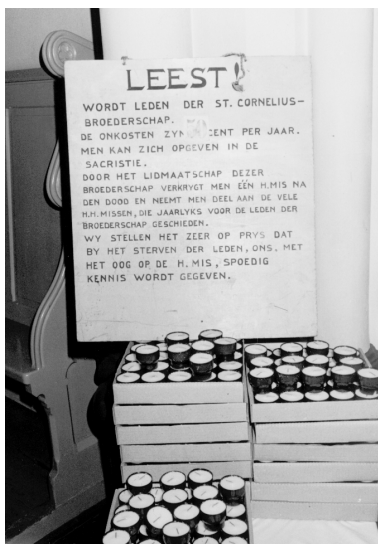
cowboy, zn. m., (*koiboi*): *'t zen mar raow koibois, diej jong gaste.*

Cromvoirt, (**Krommert**): *we gòn nor 't boerke van Krommert* (volksgenezer).

crucifix, zn., (*krùskefiks*): *bove de kamerdeur hangt 'n krùskefiks.*

CÈNTIMEETER

Thieu Sijbers vertelde ons dètter vruger in de winkel van èllegoewd (zie ellegoed) wèl stof besteld wier van 'ne cèntimeeter èn twèilef. De verkoopster wier dan verondersteld te wete dè hier 't meetlint (1 ½ m.) en 12 cèntimeeter = 1,62 m. bedoeld wier...

Afb. 13. *Knillusbeevert in Zilland.*

Afb. 14. *Op Knillusbevert in Zilland.*

D

daabs, bn., niet goed bij zijn hoofd: *d'n dieje is hillemol daabs, diej kunde wijsmake dè onze lieven heer Hèndrik hiet.*

daak, bw., dadelijk: *daak kùm 't nog zoo dèttiej gelijk kreg;* naast *daak* zegt men ook *dalek*.

daalder, zn. m., (*dòlder*): *'nen dòlder is anderhall 've gulde;* ook zegt men wel: *'ne Skeijndelsen dòlder is nog ginne gulde wèrd* om aan te geven dat men niet zo'n hoge dunk van de dingen uit die plaats heeft.

daarom, *dùrrum*, we horen in onze streektaal ook *umdùrrum*, *alum-dùrrum* en *aldùrrum*. De laatste woorden worden gebruikt om de hele zaak definitief af te doen.

daas, zn. v., (*daos*): *blende daos.* (zie *blinde*)

dabberen, ww., onnut rondlopen: *leegt 'r toch niej dur d'n hof te dabberè* (loop niet zo door de tuin rond); *klèin jong doen gèire in de slijk dabbere.*

dag, zn. m., in de zegswijze: *zo groot ès mèrr 'ge d'n hillen dag* (heel groot).

Het meervoud is in ons dialect *daag: ze he' krèk de kaoi daag ès we gòn slachte*, juist bij de slacht is ze ongesteld (en dan wordt vrouwvolk bij de slacht, want hun aanwezigheid zou volgens oud bijgeloof het vlees bederven.)

Kinderrijm: *7 daag jage - 7 week drage - 7 daag bleijnd - dè's 'n katterkijnd.*

Weerspreuk: *ès de daag gòn lenge, go' de winter strenge.*

dahlia, zn. m., (*dalias*): *d'r stonne zo 'n skón daliassen in d'n hof*

dak, zn. o.: *vreijen onder een dak is skaand mar ok 'n gemak, zin de knècht, èn iej laag me' de meid op de ball'ke.* Ook zegt men: *vreijen onder een dak kost eer, mar is 'n gemak; d'r is teveul stroi op 't dak* zegt

men als er meegeluisterd wordt. Waarschijnlijk verwijst dit laatste naar de vele 'ore' of 'oorde' (=aren) die op het strodak lagen.

daklook, zn. o., zie *donderbaard*.

daor'ntrent, bw., omtrent, ongeveer. *Daor of daor'ntrent, zin de landmeeter*.

darm, zn. m., (*dèrrem*): ook het meervoud is *dèrrem*; in de zegswijze: *d'r zit niks in ès stront èn dèrrem*, die persoon is totaal ongevoelig; *ze is boerrin tot in d'ren dèrrem* wil zeggen dat ze met hart en ziel boerin is; 'ne *langen dèrrem* zegt men van iemand die lang en mager is (zie arm).

darmdouwerke, zn. o. (*dèrremdaowerke*) borreltje: *nò d'n eete vet ie 'n dèrremdaowerke*. Een borrel zou goed zijn voor de spijsvertering.

deeg, zn. m., (*dig*): *d'n dig is klaor*.

deel, zn. m., (*del, dil*), een heleboel: *hij hitter 'n hil dil* (hij heeft veel geld). Het dialectwoord *deel* is de dorsvloer in het achterhuis of het achterhuis van 'n boerderij: *aachter op de deel*.

de, bep. lidw., wordt ook gebruikt voor vrouwelijk aanw. voornaamw.: *de dees is 'n goei, mar de diej dugt niej*. Eveneens gebruikelijk voor meervouden: *de dees zen ammel goei*. (In ons dialect spreken we wel van *de k'naal, de k'feej èn de midde*.) Brabantse dialectsprekers hebben vanouds gevoel voor genusonderscheid via de gebruikte lidwoorden. Verdraagt een woord voor het Brabantse gevoel enkel *d'n* en 'ne als lidwoord, dan is het mannelijk, zijn daarentegen enkel *de* en 'n van toepassing, dan hebben we met een vrouwelijk woord van doen: *d'n boer, 'ne stoewl, 'n deur, de bus*, enz

dèdder, zn. m., viezigheid: *klaoren dèdder, diej k'potte èijer!*

dèdderen als ww.: knoeien, morsen.

deftig, bn., (*dèftig*), chic: *wè zedde dèftig!* vaak wordt dit gezegd met de bijbedoeling waar moet dat wel heen?); 't *waar 'n hil dèftighèd*, zegt men als men bedoelt dat er veel dure dames en heren met veel opsmuk aanwezig waren. Soms wordt dit verkort tot 't *dèftig*: 't *dèftig waar d'r gelijk* (vergelijk *groot geneuk*); *dèftig praote, gruts praote* = Nederlands spreken.

dègge, samentrekking van dat ge: *dègge't mar wit, wánne*, dat je het maar weet, hè!; *dègge bedankt zet, dè witte!*; *dègge mar ùitkekt!* Het voegwoordje **dè** wordt vaak gekoppeld aan het volgende woord: **dèttè** *zoo moes komme* (dat dat zo moest komen); **dèttiej** *dè niej wies* (dat hij dat niet wist); **dèsse't** *mar ùitzuke* (dat ze het maar uitzoeken); **dèkke'r niks afheur** (dat ik er niets van hoor).

dekker, zn. m., dit oude beroep komt voor in: *dè go' van 'n lèijen dèkske, zin Driekske d'n Dekker, èn iej viel van de kerr'kendorre; 't is krèk lèk 't velt, zin d'n dekker, èn iej skiejt in de pap.*

Tot slot kennen we: *riejtdekkershaand dekt timmermansskaand.*

VAN DATTUM

Hoewèl "van dattum" de lesten ted 'n aander beteekenis gekregen he', wille we hier 'n vertelsel van Miep van den Akker me' diejen titel laote voll'ge:

beij grutmoeiers in Naolends Vinkei kwaamp vruger alt 'nen aauwen dikke krùier me' 'ne mars. 't Waar 'nen Bèls. Zoowès mistal hattiej veul gepruujfd èn kwaamp iej ès zingende marskraomer langs de durre.

Ons grutje zin: "Gieleke, Gieleke, ge drinkt teveul èn ge zet veulste dik!", èn dan begos iej te zinge: "ik hèit Van Hattum èn ik weet dattem twiejhonderd pond wèl van dattum heet... Hoe meer ik drink, hoe meer ik eet, hoe meer gewicht van Hattum heet...! Deurdenke, Jans", zin iej dan d'r alted nog aachter! (Wiej hittem ok nog gekend?) (Het gegeven gaat uiteraard terug op het gedicht van Jac. van Hattum, getiteld 140 pond.)

Op onze vraag in 't Krantje van Berlicum kregen we een aardige reactie uit Oss: Martien Peters (*oud-Balkummer*) liet weten dat hij *d'n Bèls* maar al te goed gekend had. Wij zijn naar Oss getogen om er meer over te vernemen.

D'n Bèls hette eigelek Edmond Gerris. Hij kwaamp in de dèrtiger jorre alle weeke innen dag nor Ball'kum èn daor din iej dan dik koffiej drinke bé de f'miliej Peters. Hij wonde in 'n kwartjesp'sjonneke in D'n Bosch ('n kwartje per naacht). Hij verkocht èllegoewd èn kamme tege de nete. Alted vertelde-n-iej dèttiej kap'tein op zee waar geweest. Hij kos liejgen of 't gedrukt ston èn 't beste kwaamp iej in vùrrem ès ge alles mar onvurwaardelek geleufde.

Martien hittem oit 's gevraagd offiej ès zeekap'tein oit skipbreuk gelejen ha'. "Op de groote vaart, ah ja!", zin d'n Bèls dan èn dan liejt iej um z'n kap'teinsverleje te onderstrepen alt' 'n foto ziejn. Zó'n foto van 'n groot kermissjabloon wor hij me' 'n heel èrnstig gezicht op ston. Krèk ècht!

Hij ha' tot zó'n tiejn jaor nò d'n uurste wirreldorlog gevaore. Toen iej skipbreuk ha' geleje waar d'n boot vergaon "me' man èn mois". 't Waar zó'n 60 mijl uit de kust van Ostende geweest... "Mar ik had 't geluk van 'n vlot te vinden èn ik wier op 't strand van Ostende òngespuuld. T'taol oitgeput!"

De skipbreukeling wier nor 't hospitaal getransp'rteerd èn daor wier iej onderzocht. Èn iej ha' toch zonnen dorst, mar diejen dokter èn diej zusters begrepen 'm niej. Toen hattiej van èrremoei 'ne kneup van z'n uniform getrokke èn daor waar iej op gòn sèbbelen èn gòn "zoige" èn pas toen diejen "bouton" van z'ne kap'teinsjas zo klèin waar ès 'n boordeknupke, toen pas ha'n ze in de gater dèttiej dorst ha'."

Hij ha' nog meer stèrr'ke verhale van z'n vriendskap me' d'n direktieur van Circus Strassbourg wor tiej vruger nog me' in de loopgraven ha' geleege èn van Mgr. A.F. Diepen diej same me' hum op de Ruwenberg op zó' zen weze speule, mar 't bovestònde vonne we toch 't skónste. (Skón dè zó'n 'marsmènneke' in meer herinneringen vortleeft.) (Het taalgebruik waarmee Martien Peters d'n Bèls typeerde doet hier en daar wel een beetje Helmonds aan.)

DÈDDERE

't Waar d'r mar 'n raow p'tòzziej bé Truïkes thauws. 't Jongste durske van zó'n jaor of vijf zaat smèires te vèchte me' 'n gekókt èij.

"Mam, men èij is niej himmel goewd, denk'."

"Gin gesèmmel, daor he'k nouw ginnen ted vur", ruupt Truïke diej de skoolgònde jong de deur ùitduu, "hier wordt geëete wègge veurgezet kregt! Diej èijer zen ammel goewd, dus it op!"

't Durske zi' niks èn it tegen heug èn meug èn vreugt dan vurzichtig: "Èn mot ik diej pótjes ok opeete, mam?!"

dekstier, zn. m.: *zo vurzichtig ès 'nen dekstier* (zeer onbehouden en lomp).

delen, ww., (*dèile*), in de zegswijze: *me' d'n deurstijl afdèile*, met niemand hoeven delen; tegen de enige erfgenaam zegt men wel: *gij mot me' d'n deurstijl afdèile*.

dempig, bn., (*dèmpig*), kort van adem: *d'n diejen is zo dèmpig ès 'n kaoi pèrd*.

denk, voor denk ik: na stellingname waarmee de luisteraar wordt verondersteld in te stemmen: *dè doede toch nej, denk!*; ook in de betekenis: vraag ik me af: *zó 't gòn reegene, denk?* (het laatste woord wordt wat langer dan gewoon).

der, onvriendelijke uitdrukking om aan te geven dat men toestemt ondanks alles: *der dan mar, zin d'n boer, mar 't gonk 'm òn z'ne nier*; ook gebruikt voor alsjeblijft, ook dan klinkt het niet erg innemend: *der, daor hedde 't dan, hedde nouw oewe zin?*

derf, bn., (*dèrref*): *deze mik is himmel dèrref* (klef, ongaar).

derf, zn. m., (*dèrref*), ongare deeg: *dees brood is klaoren dèrref èn niej te eete*.

desem, zn. m., (*dissem*), laag stof, smerigheid: *d'r zaat 'nen hillen dissem op de ruite, wè 'n smerlappereij toch, wor*.

deugd, zn. v.: *de deugd in de midde èn de pruldereij opzeij*.

deur, zn. v., in de uitdrukking *same dur een deur kunne*, het goed met elkaar kunnen vinden. Ook in negatieve vorm gebruikt: *diej twee kunne niej dur een deur*; *tusse deur èn dül 'per*, in de gauwigheid (omzetting van *dür 'pel*).

deurstijl (zie delen).

deurgebont, zn. o., deurkozijn: *ze ston alted in 't deurgebont te hange*.

die kum sa, een verbastering van het Frans *si comme ça*, was vooral gebruikelijk om grote omvang aan te geven: *ze ha'n d'r appel van die kum sa!*

Diejn, (Dina), eigennaam afkomstig van Gijsberdina: *ons Diejn waar vruger Dinie*. Ook van Lamberdina.

dief, in de uitdrukking: *'t is 'nen dief diej t'r afduu*, overdrijven doet iedereen en is wel geoorloofd om het verhaal smeüiger te maken (in plaats van *dief* wordt hier ook *skelm* gezegd); *'t zal wèl niej krèk zo mooi geweest zen, mar 't is 'nen dief diej t'r afduu, wánne. 't Zal men niej mer overkomme, zin d'n diefen iej wier opgehangen*.

Dieles, Dielis, Dillus, verdwenen eigennaam afgeleid van **Egidius**. In Rosmalen komt *Dillus* voor als generatiennaam voor Van Rosmalen. Volgens Wim van Gompel is de naam *Dielis* ontstaan uit *Gillis* (uitgesproken als *Dzjillis*), een naam die afkomstig is van Egidius. (Kroniek van de Kempen, 1982)

dienen, ww., (*diejne*): *mitter twèilefhàsse al (d'n boer) motte gòn diejne!*

Het begrip hield in dat het meisje als werkkracht werd uitbesteed tegen kost en inwoning en een vaak schamele huurpenning.

DIEJNE

”Ons durskes zulle noit gòn diejne”, zin ’n pront moederke in Ball’kum. ”De knècht dugt niej of d’n bès dugt niej of gin een van bèije...!”

Dieze, eigennaam, (*De Dies/Diest*), binnenriviertje in Den Bosch. *De Dies is niej mer zo smerrig ès ze geweest is*. Toch kennen we ook nog de uitdrukking: *'t stonk 'r nor de Dies* (naar het riool).

dij, zn. v., (*deij*): *deije worre unne slip ès d'r iemes opzit*.

dik, bn., in de uitdrukking: *hoew hâdde 't gehad wille hebbe, dun, dik, of dur 'n duukske?* (werd bij voorkeur gezegd tegen iemand die toch al veel noten op z'n zang had); in *dikke mik* (zie *blom*): *dikke mik* wordt ook afzonderlijk gebruikt om aan te geven dat alles naar wens is: *'t is dikke mik!*; ook in: *dun van leer èn dik van smeer* (ze kunnen goed eten, maar presteren weinig); **dikste**, in de uitdrukking: *dan gij mar d'n dikste!* (hetgeen inhield dat de spreker toegaf, hoewel hij vaak niet van harte meende ongelijk te hebben; *gij d'n dikste mar*, zei onze pap bij een woordenwisseling als hij van onenigheid af wilde zijn).

dik, bw., dikwijls: *dè kaorze heb ik èiges nog dik gezeijn* (dat karnen heb ik zelf nog vaak gezien). *Dikzat* = vaak genoeg. Wat ouderwetser klinkt *dikstented*: *in de zomerdag zate zèlliej dikstented baote* (in de zomer zaten ze meestal buiten).

dikstarter, zn. m., borreltje met massieve voet (staart) voor sterke drank.

dikoor, zn., de bof: *ons jungske duu wè sannieje, mar hij he' dan ok dikoor, ochèrrem*.

Dillus, eigennaam, zie *Dieles*.

dingen, zn. mv., kleren: *moen, wor hedde men dinge nergeleed?* (mam, waar heb je mijn kleren neergelegd?): *d'n ònhaauwer wint, zin d'n dookus, èn iej gonk nor bed me' al z'n dingen òn* (de aanhouder wint, zei de sufferd, en hij ging naar bed met al z'n kleren aan).

dinger, zn. mv., prullaria, etc.: *wè he' ze toch 'nen hoop dinger binne staon*; ook voor ongemak: *dè zen van diej rotdinger, diej ge niej te veul tege mot komme*. Spreuk: *me' drij dinger zitte in hauws verleege: rook, 'n kaoi wijf èn reegen*.

dingetje, zn. o., (*dingeske*): *zo 'n dingeske me' nat 'rtusse*, zei een oud vrouwtje en ze bedoelde een rumboon.

dings, zn. *Me' zo 'n schón vèrke hadde nò de slacht vur 'n por mònd dings zat.* (etenswaar genoeg)

dingzigheid, zn. v., (*dingzeghèd*): *'t is 'n hil dingzeghèd* ('n heel karwei).

Dinther

A.C. Brock schrijft over Dinther anno 1825: "Oudtijds Dienther, Dynther, Dinthere en Dintere, is een groot Dorp en Heerlykheid, welke in 1196, een vrij en niet leenroerig goed, door deszelfs Bezitter Albert Ridder, Heer van Dinthere aan de Heer van Kuc (Kuik) opgedragen werd, welke hetzelfde weder aan den Hertog van Brabant opdroeg en ontving het weder van hem ter Leen.' Dit schijnt echter maar de helft van Dinther betroffen te hebben, want in 1388 droeg de Ridder Willem van der Aa, aan de Hertogin Joänna de helft van Dinther op. Reeds, in 1352, had Jan van Benthem de ene helft van de gemeente van dit Dorp aan de ingezetenen uitgegeven. Sinds 1473 zijn de twee Heerlykheden, Heeswyk en Dinther, geheel door een Heer bezeten geweest en hebben ze dezelfde lotgevallen ondergaan.

Dinther werd, in 1398, door de Hertog van Gelder afgebrand. Het werd in 1512 nogmaals door de Geldersen in de as gelegd. In 1757 werd het dorp bijna geheel overstroomd. Er verdrong toen veel boerenvee.

Dinther is de geboorteplaats van Edmundus de Dynthere of Dintherus (van Dinther), die secretaris van vier Hertogen van Brabant is geweest, namelijk: van Antony, Jan IV, Philips I en Philips II van Bourgondië. Hij stierf in 1448, en heeft verscheidene geschriften nagelaten, onder andere een Historie der Hertogen van Brabant.

Dinther ligt aan de rivier de Aa, omtrent vijftien kilometer ten zuidoosten van Den Bosch.

Over de kerk schijft A.C. Brock: 'De Kerk welke de Katholyken niet eerder hebben kunnen weder krijgen dan in het eerste der regeering van Koning Lodewijk Napoleon, is een schoon en hechtig gebouw, voorzien van eenen

fraaijen Tooren gedekt met eene hooge spits, dat van boven met eene lamp-tarn, en eenen grooten knop eindigt. De Beschermheiligen dezer Kerk is den H. Servatius.'

Over die Sint Servatiuskerk valt nog te melden dat al in 1139 in een oorkonde door paus Innocentius II gewag wordt gemaakt van "Ecclesia de Dinthre". De huidige kerk werd gebouwd tussen 1876 en 1879. In 1944 werd zij zwaar getroffen door een bombardement. Ze werd snel gerestaureerd. In 1982 werd het interieur geheel gerestaureerd. De Ned. Hervormde kerk stamt uit 1843. In 1815 had dit dorp 1209 katholieken, 17 gereformeerden en 2 Joden onder zijn inwoners. Tot de buurtschappen van dit dorp behoren Beugt, Bernheze en Loosbroek.

Heeswijk-Dinther (sinds 1969 één gemeente) beschikt over weinig industrie. Het is een forensengemeente met veel recreatiemogelijkheden.

Heeswijk-Dinther behoort sinds de jongste herindeling tot de gemeente Bernheze.

dinsdag, zn. m., (*denzig*): *Ik kom t'n denzig*. (soms ook ouderwets gezegd als *dijnzig*)

direct, bw., (*drèk, drèkke*): "*hoeneer gòn we?*" "*drèkke!*" (wanneer gaan we? terstond!); ook *aachtermekare* betekent direct.

dist, bw., deze kant op, hierheen: *d'r kùmt iemes dist op* (er komt iemand aan) (ook: *dist in*); *gif's efkes dist, dè ding* (geef 'ns even aan mij, dat ding). Als grap werd het in onze omgeving ook in het alg. Nederlands gezegd: "*Kom jij eens even deest!*" Het is gebruikelijk om te zeggen: *kom 's dist en kom 's dist op*. Zelfs zegt men voor exact dezelfde betekenis: *kom 's dist op in*. In Veghel is een etablissement dat zich siert met de naam: "*Dist op in*".

Het tegenovergestelde van dist is *giens* (ginds): *ze kwamen uurst dist op èn toen gonge ze giens op*. (Zelden hoort men nog *hèirsop* in de betekenis van *dist op*.)

distel, zn. m., (*dijssel*); *oe, hier tèrref beijne, dè 's kaoi wèrrek, 't is klaor dijssels* (jee, hier tarwe binden (met de hand), dat is rotwerk, 't is

een en al distels); ook in de fraaie zegswijze: *dijssels èn dorres doen zeer, mar kaoitonge nog meer.*

dit, aanw. vnw., (*dees*): *Dees is 'ne goeien dag vur ons. Dees mènneke heget gemakt.*

doen, ww., (*doewn-din* of *dien-gedaon*): gebruikelijk voor gaan: *kom, ik doe 's op hauws òn*; ook in de gebruikelijke opening voor een kort buurtpraatje: *oo, doede 'r 's uit, same?*, bijv. tegen passerende bekenden te voet of op de fiets; *wor doede nouw wer op af?*, zegt bijv. de man tegen z'n vrouw die hij weer ziet vertrekken; *wor zumme 's op af doewn?* (waar zullen we eens heen gaan); *witte wiej daor krèk hene diene?* (weet je wie daar net passeerden?); *'t veugelke din niej van z'n nesje af* (het bleef dus zitten). *Hij moes de koei nog doewn* (=verzorgen)

doen (*ik doe, gij doet, hij duu, wèlliej doen, gèlliej doet, zèlliej doen*. Verleden tijd: *ik din, gij dint, hij din, wèlliej dinne* enz. *Doewn dutie eigelek niks*. Het werkwoord wordt in ons dialect veelvuldig gebruikt als hulpww.: *daor dinne ze alted veul kaartspeule; we dinne hard werr 'ke, toenderted; ze dinne d'r èige waassen op de geut; op de Kar-reput dinne we dik skòtse* (daar gingen we vaak schaatsen). Soms klinkt het wat kinderlijk: *ze duu alt' plaoge, zé* (zij doet altijd plagen, zij); *hij duu dik verveele; doe mar mooi bidde; doe's goewd eete, dan worde groot; doede mee speule?*

D'r neeve doewn, zich vergissen of blunderen: *nouw hedde zitte verzake, wè kunde gè d'r toch neeve doewn!* (bij het kaartspel); *ze ha 'n de aauwlùi vergeete te verzuke, jonge, wè ha 'n ze d'r toch neeve gedaon!* (ze hadden de ouders vergeten uit te nodigen, jongen, wat hadden ze toch geblunderd!)

DOEWN

Bé Jane ha 'n ze 'nen hoop opgeskote durskes diej veulal vort òn de vreijer ware. Umdètter pas een thauws waar gekomme me' 'ne protestant, waar Jane vraog beij 't thauwskomme mistal: "Dieje neije vreijer van aow, dutiej d'r wè òn?" Jaan bedoelde dan of iej

kattelijk waar èn nor de kerrek gong. De òngesproke mèskes antwoordden alted: "Nouw èn of, moeier!", mar ze bedoelden iets anders ès Jaan mènde...

DOKTERS

Over d'n Balkumsen dokter Trügg gòn veul verhale, want't waar 'nen aparte.

Toen iej snaachs beij iemes geroepe wier wor tiej al dikker vur niks bé gehòld waar, zinniej tegen 't wefke van de zieke: "Vrouw, ziet maar dat ge de pastoor hier krijgt!"

"Mar dokter!", begos 't wefke mee, "is't zo èrreg!?"

"Nee, dat niet", zin d'n Trügg, "maar dan ben ik tenminste niet de enige die jullie 's nachts voor niets uit z'n bed laten halen...!"

Jan Zagwijn werkte òn de geut van de neij woning van d'n Trügg. Kennelek ha' Jan iets verkeerd gedaon, want 't dak begos te brande. D'n dokter kwaamp 'r beij èn gonk òn 't foetere. Mar Jan griejns trug: "Jaa, hurt 's hier, dokter, ès gij 't verprult, dan hurt 'r gin man iets af, want dan gaoget mee de grond in!"

Wor nouw de n'taris (Wedemeijer) zit, he' oit 'nen heelen èrr'men dokter gewónd, dokter Kipp (in Ball'kum zinne ze dokter Kiep). Dieje mins waar zo èrrem dèttiej op bed moes bleijven ès z'n boks k'pot waar, want hij hátter mar een!

DIKSTARTERS

Bé Hanneske Voets op de Wèrreststeeg koste 'nen dikstarter kreijsse vur drierj cènte, zoo wies Jos de Laot nog te vertelle.

D'n Heeten Hond waar 'n stil k'feej op Schèllekesvèld (R). Hannus Miej d'n Heete, dè waar de kastelein. Ok daor dinne ze in dikstarters.

Afb. 15. Doetelmènneke me' doetelpot èn blaas.

doesje, zn. o., ouderwets woord voor hond, maar ook troetelwoordje voor kinderen en beesten: *kom mar, lèkker doesje!*; gezegd tegen het babietje in bad: *och doesje; doede gij 't doesje mar èije* (schatje, aai jij het hondje maar).

doetelen, ww., (*doetele*), geluid maken met de doetelpot; een met varkensblaas bespannen blik of weckfles waarin in het midden een rietje bevestigd was. Dit instrument dat een varkens-knorgeluid opleverde werd gebruikt met vastenavond: *we gòn doetele*. (Has van Rukven geeft *doertele*.)

doffen, ww., erop slaan: *hij begient alted mee te doffe ès de jong niej krèk zenne zin doen*. Verwant met Ned. opdoffer.

Dokus, (*dookus*), sufferd: *dè is zonnen dookus, diej duu alles verkeerd*. (**dook** als korte vorm wordt wel met dezelfde betekenis gebruikt.)

dol, zn. o., last, geduvel, moeite; in de zegswijze: *erres veul dol me' hebbe; we he 'n de bist thauws, mar wè he 'n we daor 'n dol me' gehad!*

dol is ook bn. zoals in het alg. Ned. duizelig: *ik ze ' zo dol ès 'n kùike*.

dommenogtoew, bastaardvloek, verkort van *verdommenogtoew*.

domineren, ww., (*dommeneere*), tekeer gaan: *hij kos zo van de prikstoewl dommeneere*.

donder, zn. m. spreuk: *donder op 'ne kaolen dorre, d'n halve zomer al verlorre*.

donderen, ww.: *ès 't dondert èn reegent is 't weer wel gezeegend* (er is dan immers minder brandgevaar).

donkere, zn. m., gecombineerd met *d'n*: *èn durskes, vur d'n donkere thauws, wor!*; *in d'n donkere ziede niej veul, wanne*.

dons, zn. m.: *ge slòt 'r d'n dons ùit èn ge haauwt kaf over* zegt men als kinderen geslagen worden (men bedoelt dat de kinderen stug worden door slaan).

dood, zn. m.: *'t go ' me ' men nog nie zo slècht; ik zal m'nen dood wèl haole*.

dooi, zn. m., in de zegswijze: *kaauwen dooi, behaauwen dooi* (als het dooit en het toch koud is, zou de dooi aanhouden, volgens deze weerspreuk).

Afb. 16. *Driek van Zoggel*

doorjager, zn. m., (*durjeeger*), praktisch verdwenen woord voor een mager persoon die veel eet.

doorjagertje zn. o., (*durjagerke*) een van de vele benamingen voor een borreltje.

doorn, zn. m., (*dorre*): *wiej in de kroesele velt, wordt gestoke, mar wit niej alt' van wèll'ken dorre!* (wie in de kruisbessen valt, etc.) Een uitdrukking die men gebruikte om aan te geven dat de vader van de baby op komst onbekend was; *ze ha 'n 'n skón dorreheg rond d'n hof* (een meidoornheg om de tuin). Er is een aloude weerspreuk: *donder op 'ne kaolen dorre, d'n hall've zommer al verlorre*. De zegswijze *we hen 'm al unne flinken dorre ùit z'n neus getrokke*, betekent dat we hem al aardig geholpen hebben.

doorslag, zn. m., (*durslag*), 1. vergiet. 2. kopie.

doorzichtige, zn. m., (*durzichtige*): borreltje jenever. *Doe men mar unnen durzichtige*.

doos, zn. v., (*doos*), een sullige vrouw: *'t is zo 'n dutselèchtige doos, ze vergit alles*. Eveneens gebruikelijk in de verkleiningsvorm, waarin het iets vriendelijker klinkt: *och, 't is zó 'n traog deuske een, ge kunt 'r niks me' doewn*.

dor, bn., (*daors*), in de staande uitdrukking *'nen daorze kam hebbe* (er slecht uitzien. Duidelijk ontleend aan het kippenbedrijf. *Wè hittiej toch 'nen daorze kam, ès iej mar niej stiekem z'ne kaol dichtnept vur 't groot fist* (wat ziet hij er ziekelijk uit, als hij maar niet komt te overlijden voor het grote feest).

dorpel, zn. m., (*dùl'per*): zoals zo vaak hebben we hier een duidelijke omzetting (zo ook in *wèllever, ùlleger, èllever, muster*, etc.) De zegswijze: *hij kùmt hier niej over d'n dùl'per* houdt in dat hij allerminst welkom is; *ik stùlper over d'n dùlleper èn ik val m'n èigen 'n ongeluk*.

dorsen, ww., behalve in de gebruikelijke betekenis ook afranselen: *jikk-kes, wè wiere de jong daor afgedorst! daor kriegde alt' sleeg, want d'n aauwe moes 'r meej opdorse* (daar kreeg je altijd klappen).

Afb. 17. Dorse me't mesiejn bé Bèrt Coppes in de Skoolstraot in Rósmòlle.

Dorrus, verdwijnende eigennaam afgeleid van Theodorus.

dove, (*doove*): *oo, heur ik oew, zin d'n doove, èn iej vong 'r een* (o, hoor ik je, zei de dove, en hij kreeg 'n klap).

draad, zn. m., (*draod*), in de zegswijze: *onder d'n draod durgefreete hebbe* (moeten trouwen). Ook wel gebruikelijk voor vreemd gaan.

draai, zn. m., (*drèij*): *hij kos d'n drèij niej haole* (hij kon de bocht niet maken); *oewen drèij hebbe* (het ergens naar de zin hebben).

drèij is de korte benaming voor hagewinde, die men meestal *ummen-drèij* noemt.

dragonder, zn. m.: 'n dominant vrouwmens.

drankwagen, zn.m. (*drankwage*) behalve in de gebruikelijke betekenis ook drinkebroer, zuiplap. *Dè's me toch unnen drankwage, die kan niks ès zùipe.*

drats, zn. m., drab, koffiedik: *dè heget gèld gekost, zin 't wefke tege de knècht, èn ze gaaf hum de koffiejdrats.*

drek, zn. m., (*drèk*): *toen de èijer k'pot gonge, waart een èn al drèk.*

Driek, eigennaam (Hendrikus); ook in de betekenis *Dokus*: *onze Jan is zonnen Driek.*

drieklezoor, zn. m., sufferd: *wè zedde toch 'nen drieklezoor!*

Driekoningen, (*Driejkunninge*): *me' Driejkunninge lengde de daag 'nen haoneskreej.*

drieling, zn. m., een klein konijntje: *hij ha' nog 'n por drielingskes zitte.*

OVER DRATS GESPROKE

D'r waar op 't Hool 'n heel kaoi huiske èn daor wonde Drika me' d'r jong. 't Hùiske ha' nog gin vloer èn durrum din Drika de koffiejpot leegspuujlen op de grond. Hil d'n hèrd waar vanondere donkerbruin. Hadde bé Drika's krèk 'n bèkske gehad, dan din ze 't dik ùit de kumkes èn de pot dik umskudden onder de toffel èn zoo kwaamp 't, voll'ges 'nen Ball'kumse kapper diej gèire stèrrek vertelt, dèttiej toffel gelèijelek òn hogger kwaamp staòn... zo hog dè de jong ginnins mer òn diej toffel kossen eete...! Ginne wonder dèsse wèl 's van Drika Drats sprake...

DREUG

We ware bé de f'miliej Van Kreij - van Empel op de Veedijk um 'n aauw Naolendse skoolfoto thuis te brenge. Hàs ha' goewd geholl'pe èn we ware bekant tèine toen d'r 'ne statigen heer op de fiets ongezellèd kwaamp. 't Blijek p'stoor Hoek te zen. Hij kwaamp binne èn filiseteerde Hásse me' z'ne verjeurdag. Daor stonne wèlliej af te kijke, want daor waar ons niks af bekend geweest. Ik zin durrum: "Gods, ik wies niej dègge jarig waart." "Och", zin Hás, "ik ben ok niej mer jarig, 't is al bekend wir opgedreugd!"

drinkkuil, zn. m., (*drinkeskaol*): *d'n boer mot in 't vurjaor d'n drinkeskaol uitspaoje*; *drinkeskaol* wordt ook voor de grap gebruikt i.v.m. de tapkast: *ès 't kerr 'mis is, dan stòn alt' dezèllefde òn d'n drinkeskaol, de drankwages!*

drijver, zn. m., (*dreijver*), jong varken. In de zegswijze: *ze ha ' haor ès van 'ne kaoien dreijver* (stug, blond haar); bij het kaarten zegt men hetzelfde wel voor een troefje dat men op voorhand uitspeelt om grotere te jagen.

droog, bn., (*dreug*): *'t is zo dreug ès 'n been*; *zo dreug ès aasse is de grond hier*; *gè zet nog niej dreug aachter oew orre* zei men tegen een kind dat zich voorlijk gedroeg.

drolleke, zn. o., zie *drülleke*.

dromen, ww., (*droome*), tegen kinderen die men in bed stopte, zei men wel: *èn nouw mar droome dègge laacht, dan zedde mèrr 'ge blij*.

drop, zn. m., *de lesten drop is d'n bótterknop* (de laatste druppel melk zou de beste zijn (men moet hier denken aan handmelken)).(voor drop (= snoep) zie *sèp*)

druk, bn., in de zegswijze: *hij hagget zo druk ès de bakstruifpan me' vastelaovend*.

drùllen, ww., rollen: *wiej duu d'r mee lètje drülle?* (een spel waarbij men centen van een schuinstaande lat laat rollen); *z 'ne knikker drùlde 't kùlleke vurbeij* (hij rolde voorbij het kuiltje). We gebruikten dit woord ook wel voor fietsen: *kom, we drùllen op hauws op òn. Drùlde zowèlle 'n èindje mee?* (rij je somwijlen (wellicht) een eindje mee?)

drülleke, liefkozend troetelwoordje, vgl. *doesje*: *wor is ons drülleke dan?*

druppel, zn. m., (*drùppel*, zn. o., *drùpke*): *D'r viel nen drùppel* of *'n drùpke* (het regende een beetje) *Drùpke* wordt ook gebruikt voor borrel: *hij viejt alle aovende 'n drùpke*. Het komt ook voor in een oud liedje dat mijn grootvader graag zong: *'gif me nog 'n drùpke!*'

dubbel, bn., (*dobbel*, ook gezegd als *dùbbel*), in de uitdrukking: *d'n dieje mótte mitte dobbel leijnt vaore (èn de stang in de bakkes)*, ont-

leend aan het paardenbedrijf voor stevig aanpakken. Ook in: *dè zaat 'r dobbel èn dik in!* (soms ook *dobbel èn dwèrs*); *dobbel tong* zei men als iemand teveel gedronken had en niet meer behoorlijk kon praten.

duin, zn. m., (*daon*): *ès 't hoi goewd dreug gewènd waar, dan wier 't me' de reijf èn de gavel op daone gedaon nog vurdè 't òn de klènopper kwaamp* (als het hooi van het wenden goed droog geworden was, werd het met de hooihark en de hooivork (gaffel) op duinen gedaan nog voordat men er kleine oppers (hopen) van maakte..

De Duinse Hoef

Henk de Werd heeft deze hoeve reeds gevonden in een oud cijnsboek uit 1627. Daarin wordt vermeld "de Duijnsche Hoeve"...

"gelegen tot Roosmaelen in de Vliertsche Straete".

Dit moet de nog florierende oude boerderij van Grètte v.d. Doelen zijn, werkelijk een hoeve met geschiedenis zoals men van buitenaf al aan de steunberen kan zien. De plaatselijke bevolking sprak van de "*Dònse Hoef*". (Dat ui vaak correspondeert met *ao* (verkort tot *ò*), zien we meermaals in ons dialect: *kuil - kaol*, *ruilen - raole*, etc.) Nu is het merkwaardig dat de verderop gelegen boerderij van Bert Heijmans ook Duinse Hoef genoemd wordt en evenzo op enige historie kan bogen. We weten bijv. dat er in het begin van de 20e eeuw, voordat Klaas Heijmans deze boerderij betrok, zich een jachtkamer in bevond die toebehoorde aan mijnheer (De) Gast. Pas toen dit privilege verviel omdat (De) Gast "*stadskijnd*" gemaakt was (is onder curatele gesteld was), kwam bewuste kamer in gebruik bij de dagelijkse bewoner van het pand.

Frappant is het dat Henk de Werd tal van perikelen tussen de gemeente Rosmalen en de heren Gast vermeldt. Daar betreft het echter de authentieke Duinse Hoeve (huidige bewoners fam. Grètte v.d. Doelen).

duivel, zn. m., (*duujvel*), in talloze uitdrukkingen: *tusse twèilef èn één zen de duujvels ter been (... mar dan niej alleen...)*; *de deugd in de midde, zin de duujvel, èn iej liejp tusse twee kappesiejne*; *ze zen zo èrrem, dèsse de duujvel niej heffen of drage kan* (doodarm); *'t is toch of*

de duujvel d'r me' spult, zegt men als iets steeds verkeerd gaat; *ègge 't over de duujvel he't dan treejd'm op z'ne start*, zegt men als iemand binnenkomt die zojuist nog onderwerp van het gesprek was; *hij is vur de duujvel niej bang* (voor niemand dus); *'t lekt wèl of de duujvel d'r gejongd he'*, zegt men als het 'n grote bende is; *daor spult de duujvel toch me'*, *zin de Joef, vier osse èn nog ginnen troef!* (vier azen en nog geen troef); *'t is 'n hèllich vat, mar de duujvel hi' d'r de baand um gemakt (geleed)* (het is een schijnheilige - het is 'n heilige, maar niet heus); vgl. *'t is 'ne godsblok, mar de duujvel slo' d'r z'n houtjes op k'pot* (het is 'n goedszak, maar niet echt...).

Twee gelooven op een kusse, daor slupt d'n duujvel tusse, zei men als afkeuring voor gemengde huwelijken; *d'r is gin godshuis zo klèin, of d'n duujvel baauwt 'r wèl 'n k'pèlleke*, verklaart Brabants overvloed aan kroegjes in de buurt van kerken; *'t gonk 'r ès de duujvel op Girtjes*, men ging erg tekeer; *'t gonk 'r me' duujvel èn geweld nor toew*, met alle geweld; *dè mag de duujvel wete*, niemand weet het; *erres de duujvel over in hebbe*, de pest in hebben; *hij zit op 'ne cènt ès de duujvel op 'n ziel*, hij is erg gierig; *kerremis in de hel, de duujvels doen de ronde*, als het regent en de zon schijnt; *bang zen ès de duujvel van 't krauws*, heel bang zijn; *bé de duujvel um wijwötter gaon*, helemaal aan het verkeerde adres zijn; *d'n dieje weert z'n èigen ès de duujvel in 'n wijwöttersvat*, hij verkoopt z'n huid heel duur; *de duujvel sket alt' op dezèllefden (innen) hoop*, geld komt altijd bij geld terecht, de rijke wordt nog rijker; *d'r is nog ginnen duujvel in de hel diej zoo hiet*, gezegd van een zeer vreemde naam; *de diej is uit de hel gekrope toew de duujvel sliejp*, ze is zeer kwaadaardig; *God hebbe z'n ziel èn de duujvel z'n klompe*, dat hij er maar gelukkig mee is; *hard tege hard, zin de duujvel, èn iej din 'n skeet tege d'n donder*; *d'n dieje skippert me' God èn de duujvel*, hij neemt 't niet zo nauw met de eerlijkheid; *de feijn zen de men, zin de duujvel, èn iej verslikte z'n èigen in Kaatje de Krint*; *de duujvel kùmt over 't koor de kerk binne*, op 't koor vindt men vaak gebrek aan eer-

bied; *lustig geleefd èn zalig gestùrr 've, dè is d'n duujvel de mèrt goewd bedùrr 've. De duujvel is ouderwetsèr dan d'n duujvel.*

duit, zn., (*dèit*), we kennen het alleen nog van de zegswijze: *gin dèit verstand*. Sommige oudere mensen spreken van *dètje drülle* (naast *lètje drülle*) zie *drülle*. Waarschijnlijk is dit *dètje* het verkleinwoord van *dèit*.

dun, bn.: *dun van leer; dik van smeer; hoew wilde 't hebbe, dun, dik of dur 'n duukske?* (zie *dik*); *'t liejp 'm dun dur de boks* (hij had grote schrik).

ROOKGERÈIJ

Piet de Kup ùit VinkeI waar 'nen duujvelstoewjager diej gèire din steuke. Hij waar gèire bezig zoowès ze zinne. In d'n ted dè alles op de bon waar, koste bekant ginnen tebak ònkomme. Daor ha' Piejt iets op gevonde; hij rókke dreug èipellof in z'n peijp. Allenig, dè grèij moes onnùrrum stinke.

Ins ston iej in Naolend in de winkel èn moes wè lang waachte. Um de minse te plaoge staak iej z'n stinkpeijp òn èn vrouwke Van Hezik aachter de tonbank roewk al mee iets èn ze riejp nor aachtere: "Bètje, kekt 's op de geut, want ge laot 't gelijk ònbrandel!" Piejt ha' dan 'nen duujvelse laach èn de grótste skik...

Hanneke de Haos ùit dezèllefdn hoek wit nog hoew ze ès keijn-der "duujvelsvoor" moesse gòn zuken in de bosse rond VinkeI. Dè ware blaojkes van de rèinvoor, diej gedreugd wiere èn lötter versneje me' tebaksstengels opgerókt worde.

't Lieste wer in de peijp.

Den Dungen

A.C. Brock meldt over deze plaats ca. 1825 slechts het volgende (en dat onder St. Michielsgestel): "De voornaamste Buurten van dit Dorp zijn de Stokhoek, Rummel, de Pettelaar, Den Dungen, en Herlaar." Dan beschrijft hij enkele gehuchten en vervolgt: "Een andere Buurt is als aan een liggende met de huizen van de Parochie Dungen onder het Vrijdom van 's Bosch, ter welker

onderscheiding men deze Buurt Dungen onder Gestel noemt, en welkers huizen tot bij de Kerk van den Dungen zich uitstrekken." Aan de westkant lag vroeger een klooster van de Karthuizers op de **Eikendonk**. Het stamde uit 1473. Twee lindenbomen langs de rijksrondweg geven in 2002 nog steeds de plaats aan waar op het eind van de Middeleeuwen het klooster *St. Barbaradal* op de Eikendonk stond.

In de gemeentegids van 1981 lezen we dat de naam Den Dungen zijn ontstaan dankt aan de donken, de vruchtbare verheffingen van de bodem. Deze naam ("*Dungen*") vinden we voor het eerst in 1368 in een akte van het Bosch Protocol. In 1569 wordt Den Dungen een afzonderlijke parochie met de patroonheilige St. Jacobus. Tot 1795 stond Den Dungen in de burgerlijke administratie te boek als "Parochie van Den Dungen, vrijdom van 's-Hertogenbosch".

Tussen 1672 en 1678 maakte de bevolking een ellendige tijd door. Twee Franse legercorpsen waren gelegerd in de streek tussen de rivieren de Dommel en de Aa. In 1818 kreeg Den Dungen een wapen, waarin het beeld van haar kerkpatroon de H. Jacobus. Ad de Laat, wonend bij het Maaskantje, bezingt de plaats met: "Jacobus de Meerdere, patroon bid voor ons..." Die H. Jacobus is de beschermer van de burgerlijke én de kerkelijke gemeente.

De fraaie molen "De Pelikaan" van de familie Toelen staat op het Maaskantje en dat was vanouds grondgebied van St. Michielsgestel.

Het aantal inwoners bedroeg in 1985 ongeveer 4200.

Den Dungen staat in de wijde omgeving bekend als een dorp met prima land- en tuinbouwgrond. In carnavalstijden heten ze hier "Moeskrabbers".

Den Dungen werd gemeente Sint Michielsgestel bij de laatste gemeentelijke herindeling.

dunne, *òn d'n dunne zen* (ook *òn de spoerts* of *sjoerts*, *òn de spel*), diarree hebben.

dùppers, zn. mv., onvriendelijk woord voor vingers (naast *sùppers*, *fikkers*).

durkedons, een soort spel waarbij men gebukt tussen twee tegenover elkaar staande rijen moet doorlopen en van de omstanders een slag op de gekromde rug krijgt. Vooral te zien op ouderwetse feesten. *Ik doe nie gèire de poloneijze me' durkedons.*

durske, zn. o. (meisje): *ze he 'n daor nog zo 'n jong durske, zo 'n koffie-zetterke* Het woord is een verbastering van *deerne* (in Oss en omstreken zegt men *derke*). *Ge zet 'n goei durske! Hij ha 'n dursken umgestoote* (hij moest trouwen).

dùrrep, zn. o., (dorp): *ze wone midden in 't dùrrep* (ook: *in 'tùrrep*).

duts, zn. m., deuk (zie *buts*): *dè koffiejpùtje is vort een èn al duts* (dat koffiepötje zit vol deuken); *d'r zaat innen duts in, zo groot ès 'n èij.*

Duyn en Dael.

Er moet ooit een kasteel *Duyn en Dael* gestaan hebben in *den Helsen Hoek* te Nuland. Van dit landhuis is nog slechts een gevelsteen bewaard gebleven. Hij is ingemetseld in de muur van de voormalige boerderij van de kinderen Van Galen die staat in de nabijheid van den Helsen Hoek aan de vroegere Oude Baan, nu Elzenstraat. (In een publicatie van de heemkundegroep Nuwelant kan men het verhaal van Duyn en Dael en de familie Tromp vinden: "Nuwelant" over Nuland, 1983.)

dwarshout, zn. v., (*dwèrshout*): *wè zedde toch 'n lillek dwèrshout een!* (dwarsligger, dwarshoofd).

DUUJZEND...

D'n bovemister zin 's 'ne keer: "Ik heb 't nouw al wèl duujzend kirres gezeed; skèijt 'r 's af me' dè overdreijve...!"

HONDERDDUJZEND...

't Is al 'nen hillen ted trug... Dorruske gonk op Kaot've nor skool. De mister waar geregeld verkoud èn din dik niejze. De

jong riejepe dan alt': "gezondhè!", "de honderdduuzend" of "proost!"

De mister waar dè muujg, dè geroep èn gebrul! dùrrum vreugt iej de jong um diej gewonte af te gòn skafte.

Dè doen ze goewd, diej klèin manne.

Mar op d'n dag dè de mister dè gezeed he', is Dorruske niej op skool geweest èn wit dus nerres af. De mister wit niej dè 't Dorruske niej wit...

's Aanderdaags op skool is d'n Dorrus d'r wer. De klas zit druk te reekene.

Innins mot de mister gruwelek niejze. Zoowès afgesproke blef de klas stil. Allennig onzen Dorrus, ochèrrem, ruupt reekenend op de gewoonleke hèrriej: "èn verrèkke zal iej!"

DUUJZENDE

Over de neijen bùrr'ger van R. denkt Bèrtje v.N. dèttiej 'r niej zo lang zal bleijve. Of ès iej 'r wèl blef dèttiej 'r dan toch goewd me' zal zen; ummers Rósmòlle is al 'n hil èind onderweges nor de vijfèntwentigduuzend.

"'t Skilt nog mar 'n duuzend of wè", zin Bèrt in 1981, "èn och hedde ze niej, dan zen diej zoo gemakt!"

E

èchel, zn. v., bloedzuiger: *zo zat ès 'n èchel*.

èchelkòl, zn. v., waterweegbree.

ècht, bn./bw., in de zegswijze: *'t is ècht worrend waar!* (het is de waarheid).

eek, zn. m., azijn (verbastering van edik): *dè's kaoien eek, zin wefke Fris, èn ze pruufde pèirdepis*.

eekhoorn, zn. m., (*inkorre*): *d'r zit 'nen inkorre in d'n boom*.

een, onbep. lidw. (*'n, 'nen*): *'n goei vrouw is gèld wèrd. 'nen Boer wil boer blijve*. Telw. (*een*) in de uitdrukking: *'t is ammel een tut mèm* (het is allemaal hetzelfde, van 't Frans: *c'est tout même*). Soms ook gezegd als *een tiet mèm*.

Een komt ook veelvuldig voor als steunwoord voor vrouwelijke z.nw.: *'t is 'n skón een* (vgl. Eng. *it is a beautiful one*), voor mannelijke begrippen zegt men *'t is 'ne skónnen inne*.

Een verkort tot *'n* komt in ouderwets taalgebruik nog voor in een merkwaardige soortgelijke functie: *lillek rèin 'n ding; zo 'n jong 'n ding een; hij ha' zo 'n goei 'n wefke*.

't Holp gin een (of) t'r alle betekent dat het geen van alle (=niets) hielp.

eendeëieren, zn. mv., (*ènde-èijer*): *'t is klaor gras èn ènde-èijer* ('t is een en al overvloed).

eender, bn., (*inter*): *'t is men ammel krèk inter* (het is voor mij allemaal precies hetzelfde).

eer, zn. v.: *dè's eer bewaord èn geld gespaord*, zegt men als genode gasten niet op komen dagen.

eerstens, bw., zie *uurstes*.

eevenaf, stuurs: *ze kiejk zoomar eevenaf, mènde-n-ik*.

eevent, (ook: *eeve*): een verbastering van "avena"; een lichte haver die vroeger veel op slechte zandgrond verbouwd werd: *'t is mar korten eevent, dees jaar*.

effenesse of **eevenesse**, volksbenaming voor de lijsterbes (*Sorbus aucuparia*).

èffer, zn., avegaar, grote boor. Er lijkt geen enkel verband te bestaan met deze grote boor in het dialectwoord *knoei-èffer*: *wè zedde toch 'n knoeièffer een*, gezegd van iemand die opvallend veel morst; *èffer* hoort men ook wel in de betekenis *èllever*: *'nen hillen èffer*, een hele hoop. (Alleen het begrip "groot" komt in al de genoemde gebruiksvormen voor.)

efkes of **eeventjes** zeggen we voor even als tijdsaanduiding. Soms is de f niet eens hoorbaar en wordt 't woord gezegd als **ekkes**: *waacht 's ekkes!*

eg, zn. v., (*eeg/eegt*): *hij duu me' de eegt over 't laand*.

egalig, bw., (*iggòlleg*), de hele tijd, telkens weer: *hij litter iggòlleg te verveele*.

ei, zn. o., (*èij*): *hij kan z'n èij niej kwet*, zegt men als iemand rusteloos rondloopt; *zo gevierd ès 'n vaol èij*, zegt men van iemand die slecht gezien is. (zie ook *nestei*)

eieren, zn. mv., (*èijer*), in de uitdrukking: *d'r zen alt' èijer ondergeleed*, men heeft hem/haar altijd verwend. In de volgende zei-spreuk komt deze zegswijze ook voor: *ik he'r alt' èijer ondergeleed, zin Mina, mar hij makte d'r struif af*; *wè zódde gij groote èijer legge ès ge 'n gaanzekont há 't* is een schitterende zegswijze, bedoeld voor een jong persoon die zit te dagdromen. De betekenis is ong.: wat zou jij veel doen (kopen) als je de mogelijkheden had...; *hij lupt op èijer* zeggen we als iemand heel voorzichtig loopt; *bang zen vur ongelede èijer*, problemen maken die nog niet aan de orde zijn; *'t zulle jong of vaol èijer worre*, zegt men van een meisje dat de vrije liefde veelvuldig praktiseert.

eierkorf, zn. m., (*èijerkùrref*): *ze hi' d'ren èijerkùrref umgeskud*, ze heeft een miskraam gekregen.

èige: *wiej z'n èige bewaort, bewaort ginne rotten appel; iets òn oew èige hebbe* (in bezit hebben); *hij zit vort op z'n èige* (hij woont zelfstandig; ook alle kinderen zijn het huis uit); *ze gong (viel) van d'r èige* (ze viel van haar stokje).

eigenteelt, zn. m., (*èigentult* of *èigentilt*): *onze vòdder ha nog tebak van èigentult.*

èiges vnw., zelf: *ik doeget èiges wèl; dè gò' vanèiges*, vanzelf; *vanèiges* gebruiken we ook in de betekenis uiteraard.

èigeste: *dè's 't èigeste* (dat is hetzelfde).

èik, tw. uitroep die ook als z.nw. gebruikt wordt voor het begrip vuil/vuiligheid: *d'r zit èik òn*, zegt men bijv. bij het kaarten als men een slag op denkt te halen die ingekocht wordt. Voor *èik* zegt men ook *iek!*, beide kreten gebruikt men bij het zien van onverwachte viezigheid of bij het proeven van iets met zeer slechte smaak. Als zelfstandig naamwoord betekent *d'n èik* de eikenboom.

eiken, bn., (*èike*); *'t is 'n èike locht, 't kan vurloopig niej reegene* (de lucht is zo strakblauw dat het weer wel bestendig moet blijven).

èike gebruikt men ook als onsympathieke term voor een ongevoelig persoon: *'t is zónnen èike* (ook wel: *zónnen èike knoest*). Oorspronkelijk betekent *èike*: eikenhouten.

Eikenburg (*Èikenbùrgt*)

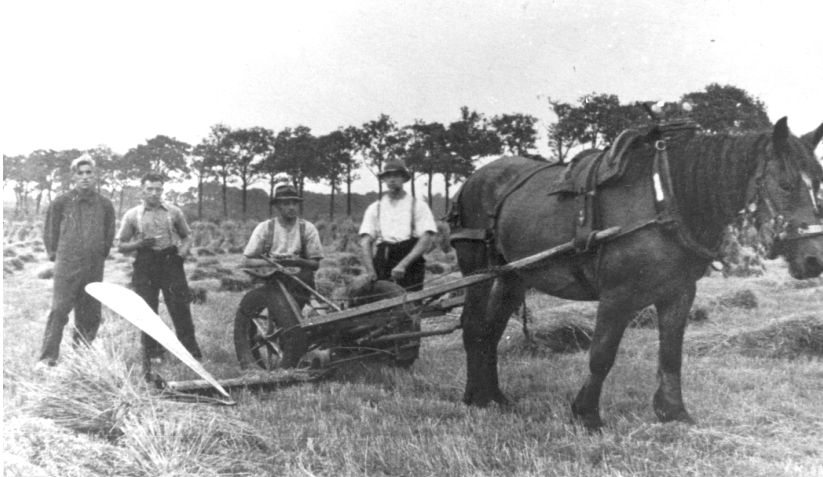
De oudste gegevens van Henk de Werd betreffende dit landgoed onder Maliskamp dateren uit 1787. Vrij zeker is dat *de Zwarte Dreef* voorheen leidde naar het buitengoed Eikenburg. De hoeve van Kobus van Gerven (waar mijn vader geboren werd) ressorteerde vanouds onder de Eikenburg, gelegen aan de Maliskampsestraat.

De Werd vermeldt een windwatermolen "uit den jare 1842". In het begin van de twintigste eeuw vervalft het buitengoed.

Eikendonk (zie Den Dungen)

Eikenlust

Volgens W. v.d. Heijden stamt deze oude pachthoeve, gelegen aan *de Loofaert*, van 1550. Markant voor deze boerderij is het witte torentje. Huidige bewoners: de familie Danen.

Afb. 18. *De Danes (Jan, Bèrt, Piejt èn Toon) òn d'n ogst op Èikelust (B.)*

ÈIJER

De zuster lupt me' d'r bewaarskoolklas 't nòjaorsbos in èn dan vent Mientje 'ne tame kestaan diej nog in z'nen pikkerbol zit èn dan ruup 't mèdje:

”Zuster, zuster, hier hekket èij van 'n stekelvèrr'ke gevonde...!”

INKORRE

Diej èigeste klas zit binne èn hi al heel veul over 't kiendje Jezus geheurd. En dan he' de zuster op 'ne keer 'ne skónnen inkorre op bord geteekend. 't Nunneke duu alt' veul vertelle van d'n himmel èn zoo, mar vandaag 's 'ne keer nie.

Dan vreugt ze de klas wiej of 'r wit wètter op bord sto'.

'n Bietje vurzichtig stikt Kriesje z'n haand umhog. Hij maag 't zegge.

"Ja, zuster", zi' 't mènneke, "b'ons noeme ze dè 'nen inkorre, mar 't zal 't kiendje Jezus wèl wer zen!"

ÈIGE

"Hedde't al geheurd? Evert is al begrave."

"Goh..., dan hittiej z'ne zin!"

"Hoewzoo?"

"Nouw, hij hi' hil z'n leeve toch al 'n stukske grond òn z'n èige wille hebbe!"

eimaat, zn. m., (*éiment/eimet*), de tweede grasgroei (toemaat): *wè stit-ter al wer skónnen éiment op 't hoilaand*. Een fraaie uitdrukking met *éiment* is: *daor is d'n éiment dur 't hoigras gewaasse/gegroeid*. Het betekent dat een jongere zoon of dochter eerder gaat trouwen dan de oudere kinderen binnen hetzelfde gezin.

eind, zn. o., (*èind*), het woord is in onze streektaal gebruikelijk voor een stuk in: *'n èind hout*, *'n èind worst*, *'n èind taauw*, e.d.; ook betekent het stuks in: *hij ha' mar 'n por èinde vee*; *wè 'n lang èind*, zegt men wel voor grote personen; *'n èind in de grond* betekent dat men niet aan de harde weg woont (ook gezegd als *'n èind de grond in*); *èind goewd*, *al goewd*, *zin Kaat Knilliej*, *èn ze kwaamp de kerrek in onder 't leste ivvangilliej*; van een vrijgezel die op hoge leeftijd nog gaat trouwen, zegt men: *òn 't èind van de heg sneijde alt' nog wèl 'n stukske* (stokje); *iemes òn z'n èind brenge*, iemand tot aan zijn dood verzorgen: *ze he'n hulliejen oomen Evert òn z'n èind gebrocht èn nouw he'n ze zen húske geúrreve*; *èinde make*, zegt men als men bedoelt dat de werkzaamheden afgerond moeten worden.

Het verkleinwoord is *èndje*, soms ook uitgesproken als *ènje*. Bekend is de uitspraak van *Sientje Sibbedeijs òn 't maansvolleek: vur dè endje*

worst dè gelliej he 't, wil ik gin òlling vèrr 'ken in bed!; ik ken dè van ènje toe bietje (ik ken dat door en door); hij zuuk 't èndje van verleng, zegt men als iemand steeds maar uit blijft stellen.

Merkwaardig is het woord **tèine** (te einde). Het wordt gebruikt als bijwoord en voorzetsel: *ik ben òlling tèine*, wil zeggen: ik ben uitgeput; waarschijnlijk bedoelt men *tèinen ojjem* (buiten adem); *nouw ze 'k tèine* bij het kaartspel kan betekenen: mijn troef is op; *ik ha 'm gaauw tèine* wil zeggen dat ik hem snel afgemat had; *de daag komme tèine mekare* betekent: er gebeurt niets bijzonders (de dagen volgen elkaar); *onze vòdder is tèinen op 't laand*, mijn vader is achter in het veld; *tèine de toffel* betekent oorspronkelijk: aan het einde van de tafel. Als men tegenwoordig echter zegt: *hij zit alt' tèine de toffel*, bedoelt men: hij werkt nooit. Het kan ook betekenen dat de werkloze daar veel zit te prakkizeren.

Voor blinde darm gebruikt men in de oude Meierijse taal wel: **tèine-toew**, hetgeen letterlijk betekent: aan het einde dicht.

è'k, samentrekking van *ès ik* (als ik): *è 'k nouw mar niej te laot kom*.

ekelen, ww., (*ikkele*): *go' toch gaauw ikkele!* hoepel toch op! Oorspronkelijk betekent het eikels rapen (vroeger raapte men die als varkensvoer);

ikkelehout hoort men nauwelijks meer voor *èikehout*.

ekstersnest, zn.: *'t is hier beeter ès in 'nen ekstersnest*, zegt men als het ergens heel goed is.

elastiek, zn. m., (*illestiek*): *d'n illestiek ister vort ùit*, zegt men van iemand die oud en stijf is. Het oudere *gommelestiek* is geheel verdwenen. Ook in de letterlijke betekenis: *d'n illestiek (stiek) is ùit m'n onderboks*. *Stieke* zeggen we tegen de snelbinders op de fiets (zelfbinders).

ellegoed, zn. o., (*èllegoewd*), manufacturen. Hier werd de textiel per el (68 cm.) verkocht (en soms met de elleboog afgemeten). *Grada v.d. Mosselaar in Ball'kum, Nülleke de Graaf in Rósmòlle èn Grad Brouwers in Naolend hà 'n 'n winkelke in èllegoewd*.

elkeen. Een oud, nagenoeg verdwenen woord hiervoor is *ielkendeen*: *dè wit toch wèl ielkendeen.*

èll'veren, ww., moeilijk hanteren van grote dingen, onhandig te werk gaan. Afgeleid van *èll'ver* = armvol.

Em: deze mannelijke eigennaam (afgeleid van Eimerd en soms van Emmericus) is aan het verdwijnen: *Em Krèij wónt in Rósmòlle, Em van Grinsven ok trouws.*

emmer, zn. m., (*immer*, soms ook *emmer*): in de uitdrukking: *ze he'n in d'n immer geskete* (ze moeten trouwen); *zùrregt dègge niej over d'n immer rakt*, probeer niet over je toeren te raken. Mijn schoonvader (Jos de Laat, Middelrode) placht te zeggen: *gòn visse me' klèin jong is niks gedaon; ze freeten oewen dig op èn skeijten in oewen immer!* Uitdrukking: *èzzofge unnen immer leegskudt*, bijv. gezegd wanneer een onverwacht hoog bedrag genoemd wordt. *'n Stem ès 'nen blekken emmer* zegt men van iemand die heel schel klinkt.

ÈINDE

Erres mótte èinde make, zin onze gruffòdder wèl um òn te geeve dègge toch erres 'n streep moest kunne zette in de zin van ge mót bepèrkingen dùrr've òn te legge, anders witte ummers niej wor dègge bleft. Dan witte gin èind. Bevubbeld me' 't verzuke van de buurt; dan moeste dùrr've zegge, zo wijd èn niej wijer. Dè leste zin ons vodders vaojer ok wèl ès: erres hi' de worst toch 'n èind.

D'N EKSTERNEST

D'n aauwe Willem de Jager duu gèires stèrr'ke verha le vertelle. Ès iej immòl òn de gang is wittie gin èind. Zoo vertelde-n-iej 's: "Ik skoewt 's dwèrs dur 'nen eksternest, want ik ha' iets zien beweeg... D'r gebeurde niks èn dùrrum klom ik in diejen boom èn ik staak m'n haand in dieje nest èn wè denkte? Toen biejt 'r toch innins 'ne mol in m'ne vinger!"

EM KRÈIJ OP DE FIETS

Voor de naam *Krèij in Rósmòlle* leze men 'Van Creij'. (Zie opmerking vooraf bij de letter c.)

D'n auuwen Em Krèij ha' op lóttère leefted nog fietse geleerd. Dè kwaamp zoo rond de twentiger jorre veul dikkerder veur. Vur diejen ted liejp bekant alleman. Em kos 't nog niej goewd op diejen tweewieler... Hij riej midden in 't dùrrep toch iemeze p'rdoes tusse z'n been! D'n òngereje mins griensj: "kunde potdomme niej bèlle!"

"Jawèl", zin Em, "... mar ik kan eigelek niej fietse...!"

ELZEBLAOJKES

Elzehout ha'n ze vruger gèire. Bevubbeld um d'n ove heet te make. Dè hout kos gruwelek lang gòn lege gloeie. Wèlliej, ès jong, gebruikte elzeprùpkjes um in onze proppeskieter (ons skietbus) te doewn.

Mar nouw pas hurde we iets dè'k nog noit geheurd ha'. Mientje Loeffe vertelde dè hulliej moeder nog wies, dèsse zinne: "Skafte meugde pas ès de elzeblaojkes zo groot zen ès 'ne cènt!"

Dan ware de daag vort langer èn dan kos 't leije dèsse 'n lutske dinne ruste!

en passant: dit Franse begrip werd in ons dialect verbasterd tot *meej(im)-p'ssant*.

èn, komt nog sporadisch voor als deel van een ontkenning: *toch haauw ik vol dèkket noit niej èn din!, dè zal niej èn gòn, m'ne jonge*.

ene, (*inne*): *we vatte d'r inne* (we nemen er eentje). *Innen ùit de steene fles, innen ùit de kruik, inne tege de tampeijn, inne tege de stùipe, inne van onder de toffel, inne tege de verkoudhèid, inne tege de (kop-)zùrg, innen um de ruggestrang te smere* zijn allemaal benamingen voor een borreljenever. *Hij liejt 'r inne* ('n wind).

engel, zn. m., in de vergelijking: *zo bleij ès 'nen engel*.

Engelenstede was een kapitale, historische hoeve onder Kaathoven. Waarschijnlijk nog ouder, maar met zekerheid reeds bestaande in de vijftiende eeuw. In de vijftiger jaren in verval geraakt en nu geheel afgebroken. Alleen de muurankers bleven bewaard. (>Kaathoven)

Afb. 19. *Engelenstede*

engelezuujt, is de oude volksbenaming voor eikevaarn.

entelen, ww., (*èntele*): *wè lede toch te èntele* (vervelend bezig blijven).

èrdgal, zn.v., 'aardgal', paardenbloem, zie pag. 26.

èrdweg, zn. m., onverharde zandweg; vgl. *èrdkaar* (zie aarde).

erfhuis, zn. o., (*èrrefshauws*): *'t is goei weer um èrrefshauws te haauwe* zegt men als het steeds maar blijft regenen.

èrgere, zn. m., (*èrgere*): *dè zal tege d'n èrgere zen*, zegt men als iets zich onverwachts mooier voordoet dan het gewoonlijk is en men terugslag verwacht; bijv. bij overdreven uitgelatenheid van kinderen.

èrgens, bw., (*erres*): *ge kunt toch mar erres in de wirreld zen*, zei ons tante Roos, als ze hoopte dat je nog wat langer bleef buurten. Ouderwets ook *errest*.

ergerweren, ww., (*èrgerweere*), bekvechten, steggelen: *d'n dieje mót alt èrgerweere*.

èrrem, (zie *arm*): *èrrem-minse-hout*, sporkehout (vuilboom), zie ook *skoenlappers- en biegehout*.

èrvelen, ww. onhandig bezig zijn: *wè lede toch te èrvele!* Wat ga je toch onhandig te werk! (Zie *èll 'veren*)

erwten, zn. mv., (*èrte*): *hij he' z'n èrte ùit*, hij is aan het einde van zijn mogelijkheden. Deze zegswijze kan ook betekenen: hij heeft het verbruid (en is niet langer welkom).

erwtjes, zn. mv.: *ze he' mar èrtjes op 'n plank*, zegt men als 'n meisje nauwelijks buste heeft (*zo plat ès 'n jungske* dus). Zie ook *brúske*.

eten, ww., (*eete*), de vervoeging is: *ik eet, gij it, hij it, wij eete, gulliej it, ze eete*; de verleden tijd heeft overal de stam aal: *ik aat, wij aate*, enz. Het volt. deelw. is *geëete*. Als z.nw.: *nog krèk vur d'n eete waar iej binne; hij it dèttiej zwit èn werkt dèttiej kaauw kreg*, zei men van een slechte knecht die men te duur aan de kost had.

eugen, ww., eruit zien: *'t eugt 't èigest*, het ziet er hetzelfde uit. Ouderwets.

Eus, eigennaam, verkorting van Eugène: *ik haol d'r ùit wètter in zit, zin Eus, èn iej staak 'ne vinger in z'n neus*.

euzen, zn. mv., de dakranden; ook voor de ruimte in de dakschuimte gebruiken we dit woord: *ge mót 't hoi onder d'euze stampe* (soms zegt men **eusde**); *hij is ok mar onder de euze geborre*, zegt men van iemand die zich te groot voelt voor zijn afkomst; *d'n euzendrùp* is de plaats waar het regenwater van het dak af neerkomt: *plante diej in d'n euzendrùp stòn, wille niej goewd groeie*.

Evert, eigennaam van Everardus: *Eevert*.

evvel, verdwijnend woord voor evenwel: *bè foei evvel toch! dè's evvel ok nej niks, wánne! ik ben evvel bleij dè't vurbeij is*.

ezel, zn. m.: *ge kunt van 'nen ezal gin pèrd make* (vooral iemands talenten zijn bepalend voor hetgeen hij wordt).

ÈNTE

De juffrouw op skool in Vinkel hi' nèt verteld dè de klas mèrr'ge ingeënt zal worre. "Zùrregt dègge allemòl nètjes oew èrrem gewaassen he't vur ge nor skool komt, wor. Ammel begrepe?"

Dan kùmt 'r 'n benepe stemmeke van de achterbank. 't Is Nardje Niezoonaauw. Diej vreugt: "Links of rèchs, juffrouw?"

ÈNTELE

Bé de koewpokinènting in Ball'kum kwaamp 'r de plòtseleke vroedvrouw, ons Ida (v.d. Steen) alt' òn te paas. Half Ball'kum ston dan me' 'nen opgestrupte maow bé de blokhut. Ida (de kuntjeswaasster) holp z'n best meejen èn ès ze daor me' klaor waar, din ze op d'r brummerke nor 't dùrrep.

Onderwege bé Thee van Hèrrep ston Jòs van Lijssel èn diej hiel ons Ida òn.

Ida waar 'n bietje tèine èn griejns tege de romboer: "Wè mótte gij hebbe?"

Jòs diej alt' in waar vur flaowe kul, zin, terwijl iej op z'n hitje wiejs: "Hedde niej nog wè van dè koewpokspul over?"

Z'n pèrdje, 'ne ruïn, ston 'r nogal "royaal" beijen èn sprèijde z'n mannelekhèd rùim ten toon. "Want ons pèrd sto' hier al d'n hille mèrr'ge me' 'nen opgestrupte maow."

EZEL

Pietje kùmt ùit skool me' 'nen hoop strafregels; hij mót honderd kirres skreijve: "Ik ben 'ne groote stommen ezal"

Ès Pietjes vòdder dè hurt, springt diej hòst ùit z'n vèl. Hij ruupt hul- liej Pietje op 't mètje èn go' me toch tekeer tege dè mènneke: "Skamde gij oew èige nej!?" Pietje p'rbeert heel vurzichtig: "Nee, nej zo èrg, pap." Pietje he' dè ummers al veul dikkerder meeje- maket èn dan zi' dè jungske zoo kwansuis verlorre: "Èn ès ik 't afheb, dan mótte gij oew handteekening d'r onder zette, pap!"

TEGE D'N ÈRGER

Cornelis Verhoeven schrijft hierover in zijn Klein Idioticon bij 'Herinneringen aan mijn moedertaal':

”Om te voorkomen dat het erger wordt of uit voorgevoel van nog meer ellende; gezegd over uitingen van goed humeur waarachter enige bewolking te vermoeden is, b.v. van kinderen die zeer uitgelaten zijn en weldra in de put zullen zitten of ruzie zullen maken.”

Afb. 20. *Jòs (v. H.) ès hòntje de vurste (B.).*

F

fabriek, zn. o., (*febriek*), in de uitdrukking: *ès lulle worst waar, hadde gè 'n hil febriek*.

fälliej, zn. v.: bij de oude klederdracht van de Meierijse boerin komt men naast de poffer ook *de fälliej* tegen. W. Brands (Schaijk) zegt daarover: "bij "volle" rouw (6 weken na de dood van naaste familie) droeg de vrouw een falie." Deze rouwsluier heeft z'n benaming gekregen via het Franse voile.

Aug. v. Breugel (St. Oedenrode) vermeldt: "voor familieleden van de eerste graad droeg men gedurende 6 weken *de falie*... Van verschillende zijden werd ik erop gewezen, dat de falie ook werd gedragen bij de zogenaamde 'kerkgang'."

Volgens hen was de kerkgang een uiting van dankbaarheid over de gelukkige afloop van de geboorte. Merkwaardig dat daarbij dan een rouw-attriboot gedragen werd! Was de kerkgang dan toch de boetetocht der reiniging, vergelijkbaar met het Joodse reinigingsritueel? We denken van wel.

familie, zn. v., (*f'miliej*): *ik wil 's weten of de f'miliej al slupt, zin d'n boer, èn iej kiejk in de vèrr 'keskoi*.

feest, zn. o. (*fist*) *ze hen daor groot fist; kaojefist hurde bé de aauw gebrùike*.

feesten, ww. (*fiste*): zegswijze: *we fiste de burdjies van de skaauw!* We gaan flink feest vieren!

feichelen, ww., knutselen. (zie *fepelen*).

fel, bw.: *'t is toch fel inter* (het is nagenoeg hetzelfde); ook: *fel op zó'n (zèllefde) zin*.

femel, zn. v., (*feemel*): *wè zedde toch 'n feemel een!* (een vervelend zeurderig mens).

femelen, ww., (*feemele*), kwezelachtig doen. *Diej sibbedeijs zit mar te feemele.*

fepelen, ww., (*feepele*): *dieje mins kan zo mooi feepele* (knutselen, afwerken); voor dezelfde betekenis zegt men ook: *feichele*.

fidant, bn.: *hij he' 'n pront wefke èn iej ziet 'r zèllefok fidant ùit* (goed verzorgd). *Fidant* is waarschijnlijk een verbastering van *vigilant* (Fr.). Ook het woord *piekelant* wijst in deze richting. Van Nol van Roessel hoorden we *sievesant* in dit verband.

fiegelant, bn., *Kik 's wè Jòske d'r fiegelant op sto'!* (fijn in de kleren) (zie *fidant*)(< Fr. *vigilant*)

fiep, zn. v., fopspeen, tut; figuurlijk veel gebruikt voor kletsmajoor in de combinatie: *aauw fiep; wè is 't toch 'n aauw fiep, wanne!*; hiervan afgeleid is het ww. *aauwfiepe*: *d'n dieje zit alt' te aauwfiepe* (onzin praten).

fiets, zn. v., behalve het rijwiel vooral ook: ondermelk. Bij Verhoeven heet dit *zuiers* (Udenhout), bij De Bont *piels* of *zuiers* (Oerle), bij Van Os *fieps* (Puiflijk). Om de slechte kwaliteit van dit bijvoedingsproduct te illustreren zeiden de Brabantse boeren wel: *ès de fiets nog langer blef bestaon, zulle alle boerre nor de kloote gaon.* (In Sint Hubertus vernamen wij dat *fiets* ook gebruikt werd bij arme mensen om pap van te koken.)

fijn, bn., (*feijn*), zuinig: *van feijn minse èn feijne reegen worde 't hardste bezèkt; de feijn zen de men, zin de duujvel, èn iej verslikte z'n èige in Kaatje de Krint.*

fikfakken ww., (*fikfakke*) vrijen, stoeien, ondeugend bezig zijn. *Dè jong stelleke li' daor mar te fikfakke.*

fikfakkerij, zn. v. (*fikfakkereij*) gestoei: *is 't nouw onderhand afge-loope me' die fikfakkereij!*

fikken, zn. mv., (*fikkers*), onvriendelijk woord voor vingers: *ge bleft 'r me' oew fikkers af.*

fiksiepaal, zn. m., (*fiksiepaol*), vrijwel verdwenen woord voor aanplak-zuil/-bord: *vruger honge de gebooï òn de fiksiepaol*.

filifouwen, ww., (*filifaauwe*): *zèlliej zitten alt' mar wè te filifaauwe* (ouwebetten).

filippien, zn. v., (*filepiejn*), de gele lupine die op onze zandgronden gezaaid werd als groenbemesting: *'n òlling vèld vol filepiejne waar 'n skón gezicht*.

fitselstèk, zn. v.: *vruger ha 'n de minse dik nog èrremoeiege hùskes me' muurre van fitselstèk* (wanden van gevlochten hout, met leem bestreken). (>*vitsel*)

flantoet zn.v., ordinaire vrouw, onverschillige flodder: *Fien is 'n flantoet*. Waarschijnlijk van Franse origine. (à la flan tout = slordig, alles op goed geluk)

flatsen, ww., wegwerpen van vloeistoffen: *hij flatste d'n emmer leeg op de misse*.

flèiren, ww., slaan, klappen geven: *ik zal oe daak 's tegen oew órre flèire*.

flemen, ww., (*fleeme*), zeurderig vleien: *leter toch nej zo te fleeme* (ligt er toch niet zo te...)

flens, zn. v., (*flèns*), harde, uitgeloogde aarde: *dieje grond is klaore flèns*.

fleuren, ww., spelenderwijs verleiden tot eten: *moeier zaat me' dè jong z'n eete te fleure*.

flip, zn. m.: *is dè d're neije flip?* (is dat haar nieuwe vrijer?)

floep, zn. v.: *dè is toch zo 'n arege floep* (onberekenbare, slordige vrouw).

flodderbónne, zn. mv., tuinbonen. Op de kindervraag: *wor gòdde heen?*, antwoordde men vaak: *nor de gèit*. Als een onnozel kind verder vroeg: *wè gòdde daor doewn?*, was het antwoord vaak: *flodderbónneskel verkoope!* (de schil van tuinbonen verkopen). *Men flodderbónne kommen ùit*, zei men wel wanneer de tenen door de sokken heen kwamen.

fluit, zn. v., veelvuldig figuurlijk gebruikt voor lichtzinnig vrouwvolk: *kik daar, wè 'n skaow fluit, wor!* Behalve voor het muziekinstrument ook: gulp van de broek: *oew fluit sto ' ope, daak vliejgt iej weg!*

fluitjeshout, zn., (*flùtjeshout*), minderwaardig hout, ook vaak gebruikt in figuurlijke betekenissen voor inferieure kwaliteit.

fluwijn, zn. v., (*fl 'weijn*): *ge zet 'n groote fl 'weijn een* (zich mooi voor-doend, flauw vrouwmens).

foempa, zn. v.: *kik 's daor, wè 'n dikke foempa!* (overdreven dikke vrouw).

foetseren, ww., (*foetseere*), opschieten: *allee, foetseert 's 'n bietje!* (Heeft het met forceren of met foetsie of met beide te maken?)

foezelen, ww., (*foezele*): *ik zaag 'm wè wegfoezele* (wegmoffelen). *Foezele* wordt ook gebruikt voor knoeien in oneerlijke zin.

fölliej, zn. m., vrijwel verdwenen woord voor paardepiemel (uitspraak vrijwel identiek aan *fàlliej*).

Fons: *'t is zo lang ès 't breed is, zin Fons, èn iej ston vur 'n vierkant.*

fopjuin, zn. m., look zonder look. Gehoord in Den Dungen.

fopkant, zn. m., de doordeweekse witte mutsen (*poffers*) hadden fopkant als materiaal.

frammes, zn. o., vrouwmens: *'t is 'n skón frammes* (men zegt ook *frommes*).

freddes, bn. bw., *vrijdags: freddes kriejge we dik mùlkesaus me' gebakke juin èn 'n stukske herring; van freddes vlis kriejgde 'ne start!*

frot, zn. m., voorloper van de fopspeen: *de klèine kriejg unne frot um 'm zuujt te haauwe. 't Waar 'n dichtgeknupt duukske vol me' suiker worrop de klèine kos sèbbele.*

frotten, ww., onhandig, slordig bezig zijn: *wè lede nouw toch wir te frotte?*

frölliej, zn. mv., vrouwlieden: *dè 's allennig vur de frölliej* (gezegd van de dames-WC bijv.) Ook gezegd van meisjes: *hij he ' 'n hauwshaauwe me' niks ès frölliej* (ook *vrölliej*); *'n frölliej is jongerder èn minder ge-*

traowd ès 'n frammes; fròlliej als enkelvoud betekende juffrouw en werd zelden gebruikt.

fruit, zn. o.: *'t koiste fruit is 't uurste rijp*. (vroeg rijp, vroeg rot).

fruntje, zn. o., (verkleinwoord van front), boordversiersel dat mannen vroeger droegen onder jas of vest (zie ook *ziemezètje* - chemisette).

fruten, ww., (*frute*) wroeten, graven, tuinieren. *In 't vurjaor frute de molle de wèij overhoop. Hij mót alt in z 'nen hof frute.*

FIBREWARI

Mister Gosses he' z' n klas gevraagd wanneer de boerre 't minste klage.

Èster gin vlot antwoord kùmt, zittiej 't zèllef mar veur: "In fibrewari vanèiges!"

'n Jungske snap 't niej èn wil wete wurrum.

"Dan hittiej toch mar 28 daag, Flipke!"

'n Por daag lotter vreugt dezèllefde mister òn dezèllefde klas:

"Wèll'ke mond he' 28 daag?"

Flipke stikt z'ne vinger op èn zi: "Bè mister, alle mònte toch zeker!"

FRATERS

Vruger waar iej oit kappersassistènt geweest. 't Waar 'n laote roeping geworre, dè fraterke op de Ruwenbèrreg. Ze noemden 'm wèl "'t zandlokomotiefke", Joost mag wete wurrum. Nog mar pas waar z' n vòdder gestùrre ve èn 'ne konfrater ha' dùrrum 'n postuum p'trètje gemakt; 'n teekening nor 'n auw fotoke.

Toen iej dè "prèntje" kriejg waar iej diejp ontroerd èn iej moes z' n best janke èn tusse z' n gesnotter deur zin iej: "Mar frater, dè's skón, dè's mooi!"

Wir barstte-n-iej ùit in snikke èn brocht me' moeite-n-ùit: "Mar 't lekt hille mòl niej!" èn toen moes iej nog harder janke.

FRUTERS

Bèrtus èn Mien gòn verloove. Nò de offisijelee verlooving kùmt Bèrtus tot de konkluziej dè't vur hum niks is, want zoo zittiej tege zen Mien: "Ik ben ès de vèrr'kes, è'k 'ne ring òn heb, wi'k ok frute!"

Afb 21. *Gifgebode. (B.)*

G

gaaf, bn. bw.: *'t is gifzat* (het is gaaf, mooi genoeg); *ze ziet 'r gifùit*. De betekenis is ordentelijk, netjes.

gaan, ww., (*gaon*): *ze lôt alles vort gaon èn komme* (ze is niet zindelijk meer). Ook *gòn* wordt gezegd.

gaget, verbastering van gaat het; de oudere vorm is: *geuget*. Het komische antwoord hierop was soms: *ja, 't gò, mar daor is dan ok alles me' gezeed* of *och, 't gò nogal* of *'t gò niej, al geuget 'r nog zo*. De ingelaste -g- in verbasterde vormen zien we in ons dialect ook in o.a.: *hij duuget, hij heget (hegget), hij zogget doewn, ik wogget niej, ze zeget mar* (hij doet 't, hij heeft 't, hij zou 't doen, ik wou het niet, zij zegt 't maar).

De vervoeging van 't werkwoord *gaon* is: *ik gò, ik gong, ik ben gegaon (gegòn)*. Voor de derde pers. enkelvoud o.t.t. zeggen we: *hij gò', hij gu' of hij gi'*.

gaar, bw., helemaal, helegaar: *herre gij nouw gaar gin verstand* (heb jij nou helemaal geen verstand); *ze rèijde d'r gaar niks mir af* (ze behaalde helemaal geen resultaat meer); *ik heb 'r gaar niej òn gedocht*.

gaar als bijv. nw. is *gaor*: *de èipel zen gaor*.

gaarne, bw., (*gèire*): *dè he 'k alt gruwelek gèire gedaòn*. Ook *gèires* en *gèirs* komen in ons dialect in dezelfde situatie voor.

gaast, zn. m., korenschoof; *Jong ès gèrve òn unne gaast*. (veel kinderen) (>gast).

gaatje, zn. o., (*gòtje*): *'t is ok mar 'ne mins me' twee been èn 'n gòtje gins* werd gezegd om een gewichtig iemand tot bereikbare proporties terug te brengen (>gat).

Afb. 22. *Bèrt van Gaole (90) in 't gruujn. (B.)*

gaffel, (*gavel*) zn. v.,: *diej lang, dè's 'n goei gavel um op te steeke; wè zedde toch 'n stoockgavel een*, gezegd van een grote lummel of meid die een klein kind blijft plagen en vervelen.

galleperd, zn. m., (*gaperd, sufferd*): *zonne jonge galleperd inne; ge zet 'ne groote galleperd, iemes zoo te laote verongelukke!*

gall'ge, zn. mv., (*bretels*). *Hij droewg 'n boks mi 'gall'ge.*

gank, zn. m., (*gang, manier van gaan*): *ze ha 'zonne skónne gank, ons Han...*

gans, zn. v., (*gaans*): *'t is niej vur de gaanze gebraauwe* (het is niet voor de ganzen gebrouwen). Een gezegde veelvuldig gebezigd om het drinken van bier te vergoelijken en te verklaren.

ganzekont, zn. v., (*gaanzekont*). Miep v.d. Akker uit Berlicum vertelde hoe haar grootvader, Thijs Kappen, in haar jeugd te Nuland placht te reageren als zij zat te dagdromen: *"Durske, durske, wè zódde gij groote èijer legge ès ge 'n gaanzekont ha 't!"*. Hij veronderstelde dat Miep dan vooral aan mooie luxe dingen dacht.

garen, zn. o., (*gorre*): *nouw kùmt 'r pas gorren op de klos* (nu gaat het pas beginnen); *d'r moet gorren op de klos komme* betekent dat er gewerkt moet worden (met resultaat); (soms ook: er moet geld komen.)

garf, zn. m., (*gèrref*): *vruger bonde we de gèrr 've nog me 'dobbele wis* (we bonden de garven (schoven) met dubbele band); *zes of aacht gèrr 've òn 'ne gaast.*

garstig, bn., (*gaarstig*): *'t spèk is gaarstig geworre.*

gast, zn. m., (*gaast*), schovenbundeling op de akker, in het oosten van onze omgeving ook *stuik* genoemd; *ès gèrr 'ven òn 'ne gaast* (als garven aan een gast betekent: veel, 8 à 10 à 12, vooral gebruikt i.v.m. het hebben van kinderen). Zie *stuik* en afb. p. 397.

gat, zn. o.: *de diej goit mitter gat meer um ès dèsse me 'd'r haand rècht zet* (gebruikt voor een onhandig vrouwmens); *diej hengt alles òn d'r èige gat* (ze is egoïstisch); *hij is 'n heet gat* (hij is heet gebakerd); *d'n dieje makt van z'n gat 'nen hèlligendag* (hij blijft heel lang op het toilet); *ge zodt oew gat nog ùitleene èn dur oew ribbe skijte* (al te goed is

buurmans gek; gij zoudt alles weggeven en zelf in armoë leven); *de lap neeve 't gat zette* (iets helemaal verkeerd doen); *of 'r 'n gat in d'n himmel sloewg!* betekent dat er iets heel onverwachts gebeurde; *we zullen 's 'n gat (gòtje) opsteeke* (we zullen het rustiger aan gaan doen; landbouwterm voor minder diep ploegen); *ik kos oew nog niej verstaon al zate in m'n gat klompe te lappe* (zo'n godsgruwelijke herrie is het hier); van een snotneus die maar een eind wegkletst, zegt men wel: *ge prót of ge gin vèl vur oew gat het* (of je je mond niet kunt sluiten); *ge liejgt dè 't wit van oew ooge zwart vur oew gat skiet*; *iemes 't gat naodrage* zeggen we wanneer iemand overdreven verzorgd en nagelopen wordt.

Het meervoud van gat is **gater** (*gaoter*): *ze heget in de gater*; ook zegt men wel: *d'n dieje zal van men gin gaoter in de grond pisse* (*zèike*). De betekenis is dat bewuste persoon van jou geen gratis drankje (rondje) aangeboden zal krijgen.

gatbeitel, zn. m., (*gatbèitel*), niksnut: *ge zet 'ne lilleke gatbèitel èn dè zedde*.

gatjong, zn. o. en mv.: *wè zedde toch verdulde gatjong ok* (vervelende kinderen); *è 'k oew gebrèijd ha' dan trok ik oew ùit* (aldus sprak een geïrriteerde vader), *èn ik begos òlling overnijt*.

gaonzen, ww., een woord dat waarschijnlijk een klanknabootsing (onomatopee) is. Vanoudsher herinner ik me dat wij, als we onze zin niet kregen, ergens in een afgelegen hoekje gingen zitten pruil en een eentonig zeurderig geluid maakten. Dat heette *gaonze*. Het woord werd ook in het algemeen gebruikt voor zeurderig klagen. Het klaaglijke geluid van een koe op stal heette ook *gaonze*. In het Nederlands ken ik geen echt equivalent.

GAON

”Ik go”, zegge sommigte, ”ik ben ’weg”, zegge aander. Mar ègge ’t uurste zint: ”Ik go”, dan hadde kans, dè de aander zinne: ”Ja, Sint Jorris reej!”

Ok kos dan gezeed worre: "Ja, dè's goewd vur oew kniejes, dan hoefde niej te kruipe."

ÈN... GAGET?

Gradje, 'n Brabants boerke, waar vur 'n enkele week nor Engeland geweest èn toen iej trug waar, moes alleman wete hoew 't hum bevalle waar. Gradje hagget heel goewd gemakt, zinniej. Diej Engelse, dè ware zó'n meejgònde minse èn ze vuulden ok zo meej me' de buitelanders.

Daor hurde iedereen van op; de miste menden ummers dè diej Engelse nogal op d'r èige ware èn ze ha'n verwacht dè Gradje, eigelek toch mar n'n onneuzele galleperd, hel wè te stelle gehad zó hebbe.

"Nee", zin Gradje,.. 't waar 'm nog mar zèlde zo goewd bevalle in 't buiteland, ... diej Engelse dochte nouw krèk overal òn...: op de pleej daor ston nog wèl: en gaget."

(Inderdaad op veel Angelsaksische WC's staat meestal "*engaged*" wanneer deze bezet zijn.)

GALL'GE

'nen Heelen èr' me skoier kùmt langs de durre èn vreugt um wè gèld. 'n Wefke duu ope èn wil 'm wèl 'n por guldes geeve. "Doeget mar in m'n tès, vrouwke... , God zal 't oew lone!", zi' de skarreelaar. 't Wefke wordt beus èn zi': "Gatvergimme! , kunde niej ins de moeite doewn um 't òn te vatte... , hedde dan gaar gin f'soewn!" "Nouw vrouwke, ik ben zo èrrem, ik heb ginnins gin gall'ge...!"

GANG

"Ès we ieder onzen èige gang 's gonge", zin d'n inne mol tege d'n andere.

ge, pers. vnw., (*ge, gij*). In 1987 op de Dag van het Brabants te Goirle meldde Prof. Dr. A. Weijnen dat het veelvuldig gebruik van dit woord waarschijnlijk het meest universeel Brabantse taalkenmerk genoemd zou kunnen worden. Zeker is dat we in ons dialect geen je of u als onderwerpsvorm kennen. Weijnen bedoelde vooral ook de algemeen Brabantse vervoegingsvorm bij *ge/gij* die uitgaat op *-de* of *-te*: *hedde gij, kende gij, gòdde gij, ziede gij, doede gij, hurde gij, makte gij, drinkte gij, denkte gij, lópte gij, riepde gij, zedde gij...*

gebild, bn., van billen voorzien: *ze is goewd gebild en geborst.*

geboer, zn. o., het boerenbedrijf: *me ' mager koei èn 'n heel vèt pèrd is 't hil geboer gin donder wèrd. Op zondeg moes hil 't geboer beprót worre.*

gebont, zn. o., 1. kozijn: *Jèntje wónde in 'n hùske me ' heel lig gebonte; ze ston alt ' in 't deurgebont.* 2. gebinte: *d'r wordt goewd geboerd onder 't vurste gebont* (ze hebben er veel kinderen); *'t achterste gebont* is de stal.

gebroken, in de uitdrukking *krèk in 't gebroke* (te klein voor tafellaken, te groot voor servet); *vurral diej jong, zoo krèk in 't gebroke, wete niej wè ze mótte ònvange op zondeg.*

gebooi, zn. mv., de aangeplakte berichten tegenover/bij de kerk: *Grad van Stifkes sto ' ok onder de gebooi; hij rolde van de mèrr 'ge van de prikstoel* (in ondertrouw zijn; dan worden de aanstaand-gehuwden in de kerk afgelezen; ze krijgen dan de *roepe*). Soms werd *gebooi* verkort uitgesproken als *geboi*. *Gebooi* wordt ook gebruikt in de betekenis dienstpersoneel (meid en knecht): *zen de gebooi d'n uurste mèrt niej op d'n hèrd, dan zen ze gin skup vur de kloote wèrd.* In vroeger tijden werden er door de gemeentebode (*gemintebooi*) algemene bekendmakingen voorgelezen vanaf het raadhuisbordes. Dit gebeuren heette "de gebooi".

gedachte, zn.v. spreuk: *'n kaoi gedachte kan 'ne mins wijd dreijve, zin d'n dreuge, èn iej moes gòn traowe.*

gedoentje, zn. o., boerderijtje: *onze vòdder ha ' 'n gedoentje onder Rósmòlle.* Ook *gedoetje*.

gedraaid, (*gedrèijd*): *erres me' gedrèijd komme* (iets voor mekaar krijgen); *daor komde niej hèndig me' gedrèijd* (dat krijg je niet makkelijk voor elkaar).

gedurig, bw., (*gedureges*): *diej zitte gedureges te verveele* (steeds weer).

geehonger, zn. m., (*wòttergal*), een ziekte waarbij o.m. te veel speeksel (*mondwòtter*) wordt aangemaakt. (> *watergal*)

geelgors, zn. m., (*skreijver*): *de skreijver z'n èijkes leijke wèl beskreve*.

geelzucht, heeft de volksbenaming *geele vèrref*.

geen, aanw. vnw., (*gin*): *ze dinne gin èind op*. (ze gingen die (=gene) kant uit); Nol van Roessel laat zijn boeken spelen *op Ginèind*, zijn eigen fictieve dorp. Ook het telw. geen is *gin: dè klopt van gin kante*.

geestelijk, zn. o., (*'t gistelek*; ook *gisselek*), de geestelijkheid: *'t gistelek he' veul te vertelle*. (soms sprak men in onze omgeving ook van *'t gistelek grèij* en bedoelde dan alle geestelijken.) *'k Gò bé 't gistelek, zin Gilles, èn iej zaat òn de wijn*.

geestig, bn., (*gisteg*), schrander, pienter, intelligent: *'t is 'n gisteg mènneke, dè is 't; alles he' z'n gistighèd, zin Grèt, èn iej kiejk nor 't gediert' in z'n pèt*.

Geffen, plaatsnaam: *gij komt zeker niej van Geffe, gij hiet gin Geevers* (jij geeft niet graag iets weg).

Geffen betekent "*Gheneffen*, ene plaats tegen het water", volgens Schutjens.

Geffen: volgens Brock: "Eene Heerlykheid, welke ten jaare 1364 door de Hertogen Wenceslaus en Joanna werdt uitgegeven, uitgezonderd het Hoogrechtsgebied. De Hooge Heerlykheid werdt in 1561 aan Jonker Gerard van Vladracken, die de Middelbaare en Laage Heerlykheid bezat, erflijk verkocht. Deze Heerlykheid ging vervolgens in het Adelijk Geslacht van Cock van Opien; en ging in de volgende tijden aan particuliere Heeren over.

Het Dorp Geffen, welke omtrent 940 inwoners heeft, die een goed bestaan in den landbouw vinden, ligt drie uren (= 14 kilometer C. Sw.) Noordoostelijk van 's Hertogenbosch."

De kerk is van ca. 1450. Zij is toegewijd aan St. Maria Magdalena. Het is een bijzonder fraai gebouw, een van de mooiste dorpskerken uit de regio. De toren is hoog en indrukwekkend. Het kasteel van dit dorp stond onder Nuland en werd doorgaans het Huis te Geffen, of kasteel Valderacken genoemd.

In 1298 werden reeds gemeentengronden aan de ingezetenen van Geffen uitgegeven. In 1497 werd het dorp ten dele, door hertog Karel van Gelder, afgebrand. Hetzelfde gebeurde weer in 1512 door de Geldersen. In 1757 werd de plaats door hoog water geheel overstroomd.

Onder Geffen hoort de buurt Papendijk, vanouds een pleisterplaats voor de wagens en karren die van 's Hertogenbosch op Grave reden.

Bij de volkstelling van 1815, had Geffen 907 katholieken, 18 gereformeerden, 2 Lutherse, en 13 Joden.

De 19e eeuw was economisch gezien een slechte tijd. In het gemeenteverslag over 1854 lezen we over toenemende armoede, die deels wordt veroorzaakt door een tekort aan werkgelegenheid. Verderop vinden we: "De 20e eeuw overziende, moeten we constateren dat er nogal schokkende veranderingen hebben plaatsgevonden. De economische crisis van de jaren '30 bracht overal werkloosheid, ook in Geffen. Tientallen inwoners werden betrokken bij de werkverschaffingsprojecten, onder andere de Maaswerken. Tijdens de Tweede Wereldoorlog, met name de spannende weken van de bevrijding (september-oktober 1944), werden veel huizen en boerderijen verwoest en verloor menig burger het leven."

Pas na de oorlog leert Geffen echte welvaart kennen. De twee prachtig geres-taureerde molens getuigen hier o.a. van.

In 1985 is het inwoneraantal ca. 4800.

Sinds de laatste gemeentelijke herindeling zijn Nuland, Geffen en Vinkel samengevoegd in de gemeente Maasdonk.

gefreet, zn. o., onvriendelijk woord voor gezicht: *'k liejp 'm rècht in z 'n gefreet.*

gèit, zn. v., (*gèit*): *zè toch kalm, ge zet krèk 'n ritse gèit; 'n nieuwsgierig persoon is 'n nijskierrege gèit.* Vandaar ook **gèite** als ww.: *ze zit alt' vur de raom te gèite.* Tegen nieuwsgierige personen zei men ook wel: *hedde van de gèit geëete? Of hedde gèitevlis gehad?* Behalve als toppunt van nieuwsgierigheid komt *de gèit* nog meer voor in symbolisch verband: *'n gèit over de wis betee-kent dètter niej veul goeds op komst is. Of dè berust op bijgeloof wete we niej. 'n Gèit over de wis* was ook de kaartterm voor *meleur* (malheur). Soms werd gezegd: *'n gèit over de streng.*

Afb. 23. *Meijn Krèij (v.d.B.) me' d'r gèite (Malliskamp).*

Alleman zùrregt vur z 'n èige èn de gèit vur de koffiejromme, zeggen we wel om aan te geven dat iedereen voor zichzelf moet zorgen. Een andere oude spreuk met *de gèit èn d'n bok* is: *dè's getroffe, zin Paulien, èn ze makte van d'n bok 'n mieneke. (ok: minneke)* Hierbij moeten we waarschijnlijk aan castratie denken.

Wanneer iets veel te lang duurt, zeggen we: *in diejen ted hadde 'n gèit kunne bókke èn laote jonge.*

En om het geheel af te ronden: *veur wordt niej gebókt, zin de gèit, achterum is 't kerr 'mis.* Dit werd gezegd om mensen duidelijk te maken dat ze achterom binnen moesten komen.

gek, bn., (*gèk*): *diej is vort zo gèk ès Tieliejbus* (ze is de razernij nabij); ook zeggen we: *zo gèk ès 'ne juin, zo gèk ès 'n deur, zo gèk ès d'n deur-klink, zo gèk ès 'ne pompzwengel, zo gèk ès 'n karrad, zo gèk ès 't pèrd van Christus*. Zei men: *ge wordt niej gèk ègge niej wilt*, dan bedoelde men ong. moet je daar die aanstellerij zien; *ok 'ne gèk zi' nog wèl 's 'n wijs woord, zin de Galleperd, èn iej pròtte honderd ùit. Och gij gèk, meej oewen bèk vol sèp* is een spotzin om het Bossche dialect belachelijk te maken.

geleed, volt. deelw.: (*legge – lin – geleed*) Bij het kaarten zegt men: *geleed is geleed, dè 's bé 'n hen ok*. Van een gelegde kaart moet je verder afblijven.

gelden, ww., (*gèlde*), waard zijn, opbrengen in prijs: *wè gèlde de bijskes?* (wat brengen de biggetjes op?).

gelijk, bw., (*gleks*): *we mótte d'n hof nog 'n bietje gif èn gleks make* (zegt men van een tuin die opgehoogd is en nog niet geëgaliseerd).

Het dialectwoord *gelijk* betekent allemaal: *hij heget gelijk* (hij heeft het allemaal).

gèlliej, pers. vnw., jullie (ook *gulliej* als jongere vorm). De meervoudige pers. vnw. hebben naast de gewone ook een lange vorm die achtereenvolgens *wèlliej, gèlliej* en *zèlliej* luidt. Voor de laatste hoort men tegenwoordig ook *zulliej* en *hulliej*. Het laatste woord was vroeger enkel bruikbaar als bezittelijk voornaamwoord, maar wordt nu ook als onderwerpsvorm gebruikt (net als hun in het Nederlands.)

geloerie, zn. o., (*geloerriej*): *wè 'n geloerriej waar 't bé dieje pisbak mitte kerr 'mis* (wat een geplens).

geluk, zn. o.: *'n geluk bé 'n ongeluk, zin boer Tob, m'n koew is k'pot, mar m'n hoi is krèk op*.

gemeente, zn. v., (*geminte*): *hij is van de natte geminte* (hij drinkt heel veel).

gemoed, zn. o., (*gemoewd*): 1. *d'r gemoewd skoewt vol* (ze kon haar emoties niet meer de baas; 2. *de diej he' 'n groot gemoewd* (ze heeft een flinke boezem).

genade, zn. v., (*genooi*): *wè kunde toch erres genooi afhebbe* (wat kan iets toch verlichting geven).

geneuk, zn. o., 1. gedoe: *verrekt vort me' hil 't geneuk!* 2. alle notabelen: *'t groot geneuk waar d'r gelijk.* (vergelijk *grèij* en *jèn*)

geotter, zn. o., gepruts: *'t is 'n hil geotter um diej dinger òn mekare te kreijge.*

gepakt, bn., in de uitdrukking: *gepakt èn gezakt* (klaar voor vertrek).(zie ook *gezouten* en *zakken*).

GINNERASIEJ-NAME

In Rósmòlle wónde Meintje van Kobbus van Hàs van Kobbus Gondus (Hanegraaf) èn Piejt van Grèt van Grarus Gurtjes, Jo van Jònnus van Jóste (van Nuland).

In Ball'kum hādde bevubbeld Toon van Kriest Tinus Tóntjes (Langenhuizen).

In Nuland Grèt van Driek van Grètte (van Nistelrooy).

In Vinkel Jan van Peer van Emme (v.d. Ven).

GELIJK

D'n aauwe n'taris Rits riej al vur d'n orlog me' 'nen auto rond. Hij waar 'ne keer wijd aachteraf terèchte gekomme beij 'nen boer diej zoo mar 'n èind in de grond wónde. Toen de n'taris nor hauws wo' doewn, liejp 'r 'n aauw boerke vur hum me' 'n gèit. 't Waar mar 'n smaol korrespoor tusse de èikehegge èn d'r kos d'n auto noit vurbeij. De n'taris ha' host, mar 't boerke niej èn de gèit nog minder. D'n autoreijer ha' al enkelde kirres getoeterd, mar 't liejk wèl of 't boerke èn de gèit doof ware. Toen wier 't d'n automins teveul; hij stapte-n-ùit, gonk nor 't boerke èn griejns tege de gèitenboer: "Beste man, ik ben Rits!" (Rits waar nogal bekend rond D'n Boseh.) 't Boerke spietste 't sap van z'n pruim èn zin: "Oo, dè's ons gèit ok geregeld!"

ÛITGEREEKEND

De mister he' z'n klas verteld dèttiej somme go' doewn me' gèld. "Gèrrit", zi' d'n onderwijzer, "ès gij twee stùivers op zak he't èn ge verliest d'n inne nò d'n andere, wè bleft 'r dan nog over?" Gèrrit denkt diejp èn zi': "'t Gat, mister!"

GEMINTEWERKERS

"Wè ziede gij d'r vandaag opgeruimd ùit!", zi' d'n inne gemintewerr'ker tege d'n andere, terwijl dèttiej over z'n skup hengt. "Ja", zi' d'n òngesprokene, "ik he' goewd geboerd, ik he' krèk 'n lèkker fles wijn gekrege vur ons vrouw!"... "God ja", zi' d'n uurste, "dan hedde goewd gerole!"

geraakt, bn., (*gerakt*), boos: *d'n diejen is zo gaauw gerakt.*

gerechtigheid, zn. v., voedsel: *hij he' z'n gerèchteghèd wèl vort gehad* (hij heeft z'n deel (aan voer) wel gehad). (ook gezegd voor een kind aan de borst.)

gereedschap, zn. o., (*geridskap*), (archaïsch: *gerizzep*). In de zegswijze: *goei geridskap mót onder 'n afdak hange*, wordt het dikke buikje vergoelijkt.

gerei, zn. o., (*grèij*): 1. *al 't groot grèij waar in de kerk* (alle notabelen); 2. spullen.

gerèijd, volt. deelw. in de vaste verbinding: *erres me' gerèijd komme*, iets voor elkaar krijgen. (> *rèijen*)

gericht, bn., kort: *dè's de gerichste weg*; ook figuurlijk gebruikt: *over Nisseroi nor d'n Bosch is ok niej èrreg gericht, nee, dè's 'n èind um!*

gerij, zn. o. (*gereij*): *'t gereij sto' klaor um nor de kerk te doewn* ('t rijtuig).

gerustheid, zn. v., (*gerusteghèd*): *'t is 'n hil gerusteghèd ès de jong ammel binne zen* (geruststelling).

gesoeliej, **gesanniej**, **gesaliej**, **gesèmmel**, zn. o., geleuter, gezanik: *wè 'n gesoeliej toch alt' me' heur vurdè ge 's weg kunt komme.*

Gestel, plaatsnaam (Gèissel). Sint Michielsgestel.

getaald, bn., (*getòld*): *dieje kleine is goewd getòld* (heeft 'n flink stemgeluid), gezegd van een kind dat een keel op zet.

geteijd zijn of **geteijd hebben**, van plan zijn, voornemens zijn. Alleen in de vaste zegswijze: *iets geteijd hebbe / zen: wè hedde toch geteijd!? Zedde 't nog geteijd of hoew zit 't?*

getralied, zn. o., (*getròlliej(d)*): *'t (kèlder-)getròlliejd is rot en mót gemakt worre* (raampje met tralies).

getròje, bn., volt. deelw., 'getreden', beledigd: *hij waar lillek getròje*.

getuigd, bn., (vooral *op-* of *òngetuigd*), in ons dialect gebruikelijk voor aangekleed: *wè hedde oew èige skón opgetuigd!*; *wè is ze skón òngetuigd!* (oorspronkelijk afkomstig van de paarden.)

geut, zn. v., (spoe(-)keuken): *ze eeten daor alt' op de geut*; verkleinwoord: **gutje**.

geven, ww., (*geeve*), behalve in de gewone betekenis komt het nog sporadisch voor in de verbinding *'t gift gin èind* (er komt geen einde aan). (vgl. Du. es gibt).

geweld, zn. o.: *ja, me' geweld, zin Jan de Koew, dan kunde 'nen os nog wèl stiere!*

geweren, zn. mv., (*gewirre*): *'t zen nog niej zó'n kaoi gewirre diej goewd afgòn* wordt gezegd bij het laten van een fikse wind.

gewormte, zn. o., (*gewùrremt*): *'t gewùrremt is lastig, we krijgen aander weer* (ongedierte).

gezicht, zn. o.: *'n skón gezicht vur 'n k'potte ruit* zegt men van een onaangename situatie, maar vooral van een huilend kind: *'n jankend jong is ...; 'n gezicht lijk 'n uitgezèkt vuur* (een zeer zuur en ontevreden gezicht).

gezouten èn gebraoje: *ik ston d'r al 'n ketier gezouten èn gebraoje èn d'r kwaamp gin man* (ik stond er al een kwartier opgemaakt en wel en er kwam niemand). Het beeld is aan de keuken ontleend. Waarschijnlijk is *gezouten èn gebraoje* een volksetymologische vervanging van het

oudere *gezòjen èn gebraoje*: *ik ston d'r al zo lang gezòjen èn gebraoje èn de bus kwaamp mar niej!* De vorm *gezòjen* betekent niet gezouten maar gekookt. Zie WNT *zieden-gezoden*. (vgl. Duits *sieden-sott-gesotten*)

gezwak, bn., lenig: vaak verkort tot *zwak*: *ik ze' zo zwak ès 'n hangaol* (erg stijf). (*De hangaol* of *haol* is de ijzeren staaf boven het haardvuur waaraan de ketel hangt; het hangijzer.)

giebelen, ww., giechelen, onderdrukt lachen: *de durskes zate te giebele*.

giechelen, ww., (*skifmoewle*): *zit toch niej iggòllig te skifmoewle* (stiekem lachen). (ook: *skiertspeijpe*): *wè zitte toch wir te skiertspeijpe is 't niej!*

gieg, zn. m.: *'t wordt reegen, 'k hè'r v'ndaag al me' 'ne gieg ziejn reije èn ok de padde krùipen al* (het wordt regen, ik heb er vandaag al met 'n bochel zien rijden en ook....)

gierklomp of **gietklomp**, zn. m., werktuig om de tuin mee te beren; oorspronkelijk was het een klomp aan een lange steel die ook *strontklomp* genoemd werd. (Ook de latere speciale emmer heette zo.)

Gijp, eigennaam, verkorting van Gijsbertus, soms ook verkort tot *Bijs*.

Gilles, vrijwel verdwenen eigennaam, die ook voorkwam als *Gielis*, *Dieles* en *Dilles*. De naam gaat terug op fr. Gilles (is Aegidius), aldus A.P. de Bont.

Ginèind, als eigennaam bekend geworden door Nol van Roessel *B'ons op Ginèind*; in zijn boeken staat het voor de denkbeeldige plaats waar zijn Brabantse verhalen spelen. Oorspronkelijk betekent *gin èind* gene zijde: *ik begien òn dizze kant èn gij òn gin èind* (oudere vorm *gien èind*). Eigenlijk is *gin* hier een verkorting van *ginds*.

gistig, bn., zie geestig.

gitter, samentrekking van gaat er: *'t gitter ès 'n oordeel*. (Uitspraakvarianten zijn achtereenvolgens: *'t gitter*, *'t gutter*, *'t gòtter*.)

glad, bn., (*glattig*): *'t is zo glattig ès 'ne pòlling in 'nen immer snot*, zegt men als iets erg glibberig glad is; *'t is alt' gevorlek me' diej glattigheid*.

Het dialectwoord **glad** gebruiken we als bijwoord: *ik ben 't glad vergeete; hij is glad niej geweest!*

GEPRUUFD

Witte worrum de wijn op de brülleft van Kana zo gaauw gelijk op waar?

Umdëtter zovvel gistelek grèij op dè fist waar toch ummers!

GEWELD

Dorris Kniejp, Piejt Loogies en Grarus Rombout "werken" òn de fietspad van de Rósmöllesen Neijen Dijk. Eigelek zó'n ze meskien wèl wille werke, mar 't is mar zonne kaoie gruispad èn 't he' 'n hil bietje gevrorre afgeloopde naacht. Nouw skent de zon wèl mar 't is toch nog kèltig èn de grond is kèijhard.

Piejt (diej goewd rond 'nen boom kos keijke, zo ongelukkig stonne z'n ooge) zin: "Zoo velt 'r toch niks te werke..., èster 's iemes nor d'n bùrr'ger gong, want diej wil hebbe dè we hier òn de gang gòn ok al is't onbegonne wèrrek."

Dorris duu nor 't ròdhauws èn hij kùmt bé Jonker von Heijden èn zi' wèttem op 't hart li'; dèsse niej kunne werke umdè't gelijk bevroren is.

D'n bùrr'ger zi' dèttiej mar trug mó't gaon èn dèttiej èiges 's zal komme.

Nouw waar dieje Von Heijden toch nogal 'n (ge-)zwak mènneke èn diej viejt z'n fiets èn waar d'r bekant nog eer ès dè Dorris trug waar. Hij viejt zónne piek (houweel) en strupte z'n maowes op èn daor begos iej 't 's veur te doewn. Nouw hij sloewg 'r skollen ùit zo groot ès 'n toffelblad.

Dorrus, Piejt èn Grarus zinne efkes niks, mar toen d'n bùrr'ger rustte, zin Dorrus wèl: "Ooh jaa, me' geweld, dan kunde nog wèl 'n viool tege 'nen boom k'pot slaòn!"

DE GOEI

Hier in de umstreek kwaamp vruger dik 'ne landlooper rond diej ze Jàs Poep noemde. Hij ha' 'n vaast àdrès bé Van L. op de Ball'kumse klinkers. daor lin iej alt' òn ès iej in de buurt waar èn daor kriejg iej ok alted de kost.

Nouw waar iej al 'n welleke niej mer in de buurt geweest èn toen iej op 'ne goeien dag wir op de vertraowde plots op de Ball'kumse klinkers belandde, toen waar 't daor mar 'n trieste bedoening. D'n aauwen bòs laag op z'n stèrrefbed. 't Wefke zaat op de geut wè te janke èn de zwèrr'ver hægget 'r innins ok mar kaod me'. Hij p'rbeerde 't vrouwke wè te tróste èn meskien viel 't toch nog wèl meej èn kwaamp d'n boer d'r toch nog deur.

"Nee", zin 't wefke, "go' mar 's keijke, hij li' op de opkamer., mar ik mèin zeker dè't vort zoo afgeloopen is èn dè hi' d'n dokter ok gezeed ok!"

Jàs din over 't kèlderdurke de opkamer op èn daor laag d'n aauwen boer te stèrr've. De landlooper din nog wè praote me' hum, mar dè ha' wènnig zin, want d'n boer waar op stèrr've nao dood. Jàs ha' dè ok zoo geziejn. Hij mende krèk weg te doewn, toen iej in inne keer 'n por spik-splinternej klompe onder 't bed van d'n boer zaag staòn. Hij kiejk nor z'n èige verskùllepte, afgeslete klompe èn zin zuutjes in z'n èige: "Diej zulde gij, boer, niej mer noddig hebbe."

In 'nen oogwenk waar 't gebeurd: hij hà' de neij klompen òn èn zen kaoi stonne onder 't bed van d'n hallefdoorie mins. Toen iej in de geut ston bij 't boerrevrouwke dè nog alted zaat te simmieje, zin iej: "Ja, vrouwke, zoo geuget in 't leeve: de goei diej gòn èn de kaoi diej blijve!"

GEKRUID

Bé Mies H. (in D.D.) zate ze ammel aauwverwets èipel te eete; d'r wier dus nog ùit de pan gepikt diej midden op tòffel ston.

Bove hulliej op 't houtere zulderke zaat 'nen neijen hond diej ze pas hà'n èn diej nog wè gewend moes worre.

Innins begos 't van bovenaf te drùppe.

"Verrèkte teef", zin Mies, "nouw zèkt ze g'rdjuu toch krèk in de èipel!"

"Ja", zinne de aander èn ze ate rustig wijer.

glazen, zn. mv. (*glaos*): *ze he' veul glaos ingemakt* (weckflessen); *Hij poetste z'n (brille-)glaos; ze zaat alt achter de glaos te blicke* (de ruiten).

glazeren, bn., (*glaozere*): *vruger wiere de klótjong op d'n uursten april nog wèl 's weggestuurd vur 'n glaozere veijl. 'ne Glaozere pot is een glazen pot.* (vgl. *houtere(n)*)

glazig, bn., (*glaozeg*): *wè kekke toch glaozeg Jans, d'r is zeker wir meleur (malheur) òn 't karr 'ke?* (wat zie je er toch ziekelijk uit, Jans, je bent zeker weer in verwachting?). *Gif men mar 'ne glaozege* betekent 'geef mij maar een borrel'.

gloeiend, bn., (*gloeieg*): *d'r kwaamp 'ne grooten hond me' gloeiege oogon op 'm af.*

gloeiende hoed, is een uitroep: *gloeienden hoewd, dè duu nog 's zeer!*

gloriaans, zn. o., gregoriaans: *'t kerkkoor zingt z'n gloriaans zo skón.*

god, zn. m.: *god nog niej toew!* (uitroep van verbijstering of schrik); *'t is skaand vur God* (grote schande); *God hebbe z'n ziel èn de duujvel z'n klompe* (gezegd van iemand die weg is en waaraan men niet bijster veel gelegen liet liggen; de betekenis is ongeveer: "dat hij maar gelukkig is, mij kan hij gestolen worden"); *God zegene oew me' de honderdduujzend* (vaste wens bij een niesbui); *dè mótte God èn de mülder mar skèije* (gezegde bij twijfel in een moeilijke, onduidelijke zaak); *God*

makt d'n dag èn wij gòn d'r deur; òn gods zeege is alles geleege (alles hangt af van Gods wil); *haauwt God vur ooge èn oew boks toew* (wijze raad voor de zoon die het huis uitgaat voor dienst of vrijage).

Ze keijke of ze God gekrabd he'n, zeggen we als mensen heel schuldig kijken. (zie ook *miljarden*)

goddelijk, bn.: *we zen hier zo goddelek èrrem*, zin *Thijs Kappen* (uit Nuland), (zo gruwelijk arm).

godsblok, zn. m., een goedzak: *'t is 'ne godsblok, mar de duujvel slòt-ter z'n hout op k'pot*, zo vertelde Marie van Lith-van Boxtel uit Berlicum. Het gezegde werd door haar moeder gebruikt voor haar vader en het betekende: het is zo'n goeie sul, maar niet heus.

godslampje, zn. o., (*godslèmpke*): *ze noemden heur 't godslèmpke umdèsse alzeleeve in de kerrek zaat*.

godvergrammer, zn. m.: *wè zedde toch 'ne godvergrammer inne* (slecht mens).

goed, zn. o., (*goewd*): *ge kent verlorre goewd ès ge 't misse moet*.

goei: *d'r is mar één goei èn diej sto' achter in de kerk*, zegt men van het vrouwvolk. Als variant horen we ook: *d'r is mar één goei èn diej li' op 't kerkhof; de goei móttèn 't me' de kaoi besniejte* (misnieten, misgelden).

goezemoes, in de zegswijze: *hij aat 'n stukske kees vur de goezemoes* (hij at een stukje kaas voor de snoeperij). Verbastering van goedsmoeds? Mevr. Savelkouls-van Nuland uit Rosmalen verklaarde de uitdrukking aldus en bij hen thuis werd dit vaak gezegd.

góffert, zn. m., gierigaard: *'ne groote góffert, dè zedde!* (zie ook *griek*)

gordeneere, ww.: *wè kunde gij toch iggòllig bleijve gordeneere* (wat kun jij toch eindeloos blijven bevelen). (waarschijnlijk een verbastering van (ver)ordonneren.)

gortjèn, gortjuu, gordjuu, gordenoor, gortvergimme, gortverhier-èngiender, gortvernondejuu zijn bastaardvloeken (het eerste lid is oorspronkelijk god).

Grad, Grarus, Grèt, zn. eigennaam (van *Graad*, Gerard): *ik trakteer, zin Grad Griek, èn iej liejt 'r een vliejge*. (zie ook *greeg* en *griek*)

Grai, verdwenen vrouwennaam, afgeleid van Gerarda.

gras, zn. o.: *'t is klaor gras èn ènde-èijer* (het is er grote overvloed; het is zeer groeizaam); *d'n éiment is dur 't aauw gras henegewaasse* (de jongste moet eerder trouwen dan de oudere).

grauw, bn., (*graow*): *hòlt 's ekkes 'n pond graow èrte, ze mótte nog in de wèik vur de soep van mèrr 'ge* (haal eens even een pond grauwe erwten, ze moeten nog geweekt worden voor de soep van morgen); *de was is gelijk zo graow ès 'ne peeltuter* (er zit meer dan een grauwsluijer in de was).

grauwtje, zn. o., (*graowke*), blinde steekvlieg: *wè zen de graowkes toch lastig vur 't pèrd*. (vergelijk *blendaos*)

greeg, bn., gretig, belust op voedsel: *wè zedde toch 'ne greege griek ('n gulzigaard)*.

grèij, zn. o., zie gerei.

griebelegraow, zn.: *èn bijtijds thauws, durske, dè ge niej dur de griebelegraow dur 't krùipgat hoeft* (op tijd thuis, meisje, dat je niet in de schemering door het krùipgat hoeft; *'t Krùipgat* was een donker eenzaam stuk van de Bossche Baan tussen Maliskamp en Nuland); *griebelegraow* werd soms ook als *grielliegraow* gezegd.

griek, zn. m., gierig persoon: *'t is 'ne groote griek*.

griensels, zn. mv., rillingen: *'t zal gòn sneuwe, want 'k kreijg allemòl kaauw griensels over m 'ne rug*.

griep, zn. v.: *diej griep van onze Jan diej kreijg ik niej, zin Grai, van hum he 'k nog nooit niks gehad!*

griessel, zn. m., hark: *In Lósbroek, Nisseroi èn Oss zegge we griessel tege 'nen hark. Daor doen ze sòtteres d'n hofpad griesele*.

grijnzen, ww., (*greijnze - griejns - gegreenze*), sikkeneurig zijn, grommen, kijven: *hij li' d'r alted te grònnieje èn te greijnze, 'ne greijnskloot dè is 't!*

grijnzerd, zn. m., (*greijnzerd*), knorrepot; ook gezegd van een onvriendelijke hond of 'n huilerig kind.

grip, zn. v., 1. greppel: *hij groewf 'n grip in de grond beij 't gutgat*. 2. reet: *'t Wordt ted dè 'k de grip 's go 'spuuje*, het wordt tijd dat ik me eens ga wassen.

GOLIATH

D'r is 'n lutske gelejen 's geperbeerd um de romboer te motorizeere. In plòts van 't aauw hitje kwaamp 'r toen zó'n wit vierkantig wagentje me' drij wiele dè op 'n akkuu liejp. Èn 't mèrrek van diej klótwagentjes waar Goliath!

In 't uurst gonk de romboer gruts op dè blinkend jankding. Ja, hij gonk me' de neijen ted meej! Hij moewg grust geziejn worre... Nouw hoefden-iej niej mer op z'n pèrd te greijnzen of niks!

Alleman liejt iej z'n wit karreke ziejn. Mar toen iej bé Graie kwaamp, toen gonk 't grif mis. "Hee Graike, zal ik aow m'ne Goliath 's laote ziejn!", hattiej laachend gezeed. Grai ha' wè glaozig gekeke èn griejns toen trug: "Ge moet 't hart 's hebbe, godvergrammer!"

GODDELEKE MACHTSVERHEFFING

De gisteleke he' z'n èige ùitgesloofd um Gods almacht duidelik over te brengen bé de jeugd.

Toch vreugt op 't èind van de les Gieleke Goochem nog iets: "Ès God ècht alles kan, paoter, zóttiej dan ok 'ne steen kunne make diej-t-iej èiges niej drage kan?"

GEWEER

Jan de Kater (R.) ha' 'n gewirr'ke, zoo mar zó'n kaoiding eigelek. Hij waar 't ding muujg èn verkocht 't vur 'n por cènten òn Jan d'n Beer (v.R.)

De lestgenoemde poetste 't skietijzer op èn verkocht de Kater 'n tedje lötter z'n èigeste geweer wir trug, zonder dèttiej 't wies of zaag.

Afb. 24. Jan de Kater èn Bèrt Pas. (R.)

groen, bn., (*gruujn*), behalve voor de kleur ook gebruikelijk in: *al dè gruujn wötter in oew lijf is niks gedaon* (ongekookt water); *hij (fr)it de èijer gruujn me' 'n k'njèkske* (hij eet ongekookte eieren met cognac); ook *gruujnen herring*, *gruujn spèk*.

groen, zn. o., (*gruujn*), knolgroen: *d'n hillen dag gruujn plukke is kaoid wèrrek*. *Gruujn èn daors* is de naam van een traditioneel gerecht van

verse groene boontjes en gedroogde witte bonen. (Elders 'blote kontjes in het gras' genoemd.)

groenig, bn., (*gruunsig*).. *d're jas ha' zo'n gruunsig klurreke* (een groenachtig kleurtje).

groenling, zn. m., (*gruunselder*).. *d'r zaat 'ne gruunselder in de rooze*.

groenplukkers, n. mv., (*gruujnplukkers*). Letterlijk de plukkers van het knolgroen. Was ook gebruikelijk als benaming voor opgeschoten jeugd: *Wèlliej, jonk vollek, de gruujnplukkers, moewgen me' Suntereklaos-mèrt nor D'n Bosch!*

groep, zn. v., groeve, mestgoot achter het vee: *de koei ha 'n de groep wir vol*.

groes, zn. v., grasland, kort, mals gras: *d'r is groews zat dees jaor*.

groezen, ww., (*groewze*), het eten van groenigheid, vooral fruit: *hij zaat zo lèkker te groewze van 'ne groote skijfferappel*.

groezer, zn. m., 'ne groewzer is iemand die graag groente en vers fruit eet.

grof, bn.: *ze he' zo'n grofstem* (zwaar, diep).

grommes, gerundium: *ge zult grommes kreijsje*, (men zal op je mopperen). *B'ons in Brabant vende veul grond van gin kloote wèrd; hij is goewd van grond* (goed van aard/karakter).

grondweg, zn. m., (zie *èrdweg*).

grònniejen, ww., beknorren, mopperen, (zie *grijnzen*).

groot, zn. o., (*'t groot*), de grote lui (zie *'t geneuk*): *ze he'n alt' me' 't groot meej òngedòn* (ze hebben zich altijd aangesloten bij de notabelen); *'t groot hebbe*, trots, hovaardig zijn: *groot bij groot, zin de kat, èn ze kroewp bé d'n hond*. *De groote kerrek* is de oude benaming voor de Sint Janskathedraal in Den Bosch. *De groote kerrek mó't dur 't Korrestrutje* zeggen we bij een moeilijke bevalling in het algemeen.

grootvader, zn. m., (*grutvòdder*), vaak verbasterd tot *gruffòdder*.

grootmoeder, zn. v., (*grutmoeier*), in onze familie meestal *grutje* genoemd: *grutje zaat alt' in de groote stoewl vur de raom* (leunstoel voor het raam).

groots, bn., (*gruts*), trots, deftig, verwaand, ijdel: *'k go' gruts op m'n gedoentje; mótte hum 's gruts rond zien treeje!*; *wè pròtte toch gruts...*, *struntje wiej he' oew geskete!?* (wat praat je toch deftig, denk 'ns aan je afkomst); *wè zedde gruts* kon ook gewoon "goed gekleed" betekenen.

grootsigheid, zn. v., (*grutseghèd*): *jonge, wè'n grutseghèd* (wat 'n grootdoenerij); voor *grutseghèd* zeggen we ook *grutsklootereij*. (>*grótteghèd*)

grótkop, zn. m., een trots, hovaardig persoon die zich ver verheven voelt boven zijn/haar omgeving.

grótteghèd, zn. v., verwaandheid: *Hier gin grotteghèd èsteblijf!*

gróttender, bn. dubbele vergrotende trap, zoals *dikkerder, kôjeder, beeterder*)

grove mast, de grove den (*Pinus silvestris*).

grove knook, zegt men wel voor een niets ontziend ruw persoon.

grunighèd, zn. v., groenigheid, groente: *ik ze' niej zónne liefhebber van al diej grunighèd, eigelek is 't toch mar kneijndevoeier!*

gruwelijk, bw.: *dè dutiej gruwelek gèire; 't is gruwelek mooi; 't is wèl zo godsgruwelek goewd gemakt.* (*gruwelek* wordt in onze streektaal gruwelijk vaak gebruikt.)

grutskloot, zn. m., opschepper, verwaand persoon. Ook wel eens voor de grap gezegd tegen iemand die heel modieus en mooi gekleed gaat.

gulden, zn. m., in de spreuk: *vur 'ne gulde verbókt èn 'n dùbbeltje vur 'n jong gèit.* Dit wordt gezegd wanneer de betaling voor een karwei niet in verhouding staat tot het gedane werk.

Gurt, zn. eigennaam, verbastering van Godefridus. *Grèt van Grarus Gurtjes* (Swanenberg).

gutgat, zn. o., gootgat: *bé 't gutgat groeide de sèlderiej gruwelek goewd; ja, durske, skrobt de rotzooi mar gelijk dur 't gutgat* (door de afvoer in de spoelkeuken); *daor skent de maon nog dur 't gutgat* (soms ook: *dur 't pleejgat*) (ze zijn daar nog heel primitief behuisd.)

D'N ÒNHAAUWER WINT (OF TOCH NIEJ...)

'n Ball'kums boerke ha' 'n gèit diej mar niej wo' zoowès hij wo' ... 't Waar 'n heel skón gèit èn hij gonk 'r gruts op. Daor wót-tiej wèl jong van, want dè zó'n ok skón mótte zen. Hij waar d'r al verskèije kirres me' nor Meijn Jùppe (Bokkemein) geweest, mar alle kirres waar d'n bokkestuiver weggegoïd gèld geworre. Èn dan ha' Meijn nog wèl 's meej èn dan gezeed dèsse't mar wir 's 'ter ere gods' overnijt liejt doewn èn dè't boerke 't dekke dus niej hoefde te betaole!

De gèit kende de weg nor Mirroi bekant vort beeter ès 't boerke èn toen eindelek, gin man hagget mer verwaacht, toen behiel diej gèit toch innins...! D'r kwame jong gètjes van, mar nouw waar 't toch mar verveelend dè de gèite niks dinne gèlde in diejen ted.

Toen ons boerke vort hel wè af ha' geleurd me' z'n skón jong gèite, griejns iej dùrrum: "Gerdomme, 'ne gulde verbokt èn 'n dùbbeltje vur 'n jong gèit!"

GOEWD GENEZE

Jaon (R.) wo' ok wèl 's 'ne keer nor Lourdes. Ze waar nouw al bekant zeuventig èn dè hásse eigelek alt' al gewille... Toen 'n aauw vriendin ok nog meej zo' gaon, waar 't gaauw bekeke. D'r wier meej afgesproke èn in de kortste kirres ha'n ze geboekt vur 'n week Lourdes. Nouw hatter in 't blaojke toch wèl beijgestaon dèsse me' d'n trein gonge èn dèsse d'r zèllef vur moesse zùrr'ge dèsse overstapte op de gerichte st'sjons, mar dè ha' Jaon himmel niej gezejn èn heur vriendin ok niej.

Toen ze dan in d'n trein nor 't zùije zate, verliejp in 't uurst alles nor wens.

't Waar wijd, gods, wè waar dè 'n èind weg! Ze ware nouw P'rijs al 'n hel tedje vurbeij. Wè moeste nouw zo lang toch in zónnen trein doewn ègge vort beijgebuurt waart? Ge kost eigelek 't beste,

krèk ès zoveul van diej aander reizigers, gòn zitte slaope. Ègge nor buite gongt zitte blieke, waar 't toch vort steeds 'tzèllefde.

Dè dinne ze dus mar um burte: slaope. Mar oei oei toch, nouw waar Jaon in slaop gevalle èn 't waar heur burt niej...

Ze zo'n nouw Lourdes al wèl vurbeij zen...

Mar ùitstapbe beij 't uurste st'sjòn. Vraoge wèsse nouw moesse begiene. Mar jikkès, ze verstonne gin Rósmòlles! Èn dè mènneke ha' nog zo geleken op Kriesje van Hàsse, mar hij verston ok al niks! Me' d'n taxi nor Lourdes.

Dè kostte 'nen hoop frangs, mar alleej... , wè moesse ze anders!

In Lourdes nerres ginne gids of reisleader. Wè waar 't eigelek toch vur 'n rotreis die ze geboekt ha'n!?

De vriendin wier ok al tèij èn ze zin: "Ik weet niej hoew 't me' aow is, Jaon, mar ik kreijg veul zin um me' d'n uurste trein d'n beste trug te doewn nor Rósmòlle..."

Jaon wies t'r ok ginne goeie raod mer me'. "Dè't gelijk verrèkt", zin ze èn toen viejte ze same d'n trein trug nor Holland. Trug sliejpe ze niej mer, ze ha'n enkelt mar same zitte greijnze op dieje reis van Naatje Pèt.

De week Lourdes wier twee daag trein èn toen ze bèij hondsmuujg trug kwamen in 't dùrrep ware ze vort goewd geneeze, zinne ze.

Afb. 25. *In d'n haam èn tusse de burries.*

H

haakweeuw, zn. v., (*haokweuw*), een ongetrouwde moeder met kind (ouder *heukweuw*).

haal, zn. v., (*haol*), het hangijzer; het ijzeren toestel om de waterketel aan te hangen boven het vuur in de ouderwetse stookplaats (*in d'n hèrd*) (ook *hangaol* genoemd). (Zie *gezwak*)

haam, zn. m.: *alt' in d'n haam zen*, steeds aan het werk zijn (de *haam* behoort tot het paardentuig). *Doe ze d'n haam mar 's òn, dan worre ze wèl zeeg*, laat ze maar eens flink werken, dan worden ze wel tam.

haan, zn. m., (*haon*): *'ne goeien haon is niej vèt* (gewicht draagt niet bij tot viriliteit); *zo mager ès 'nen haon vur z'n kniejes* (heel mager); *hij din d'r op af ès 'nen haon op de kroesele* (met grote gretigheid ging hij erop af).

Er bestaat een oude weerspreuk: *krèijt d'n haon oit saoves, dan is oew lot: mèrr 'ge mot of d'n haon k'pot*. Zegswijze: *Ze liejp zo verwaand ès 'nen haon treejt me ' stront tusse z'n teen!* Spreuk: *de vruugste haone zen 't nuvregst*.

haand, zn. v. en mv. zie *hand*.

hanenschree, zn. m., (*haoneskreej*): *'t is mar 'nen haoneskreej* ('t is niet ver); *nò hallef-mèrt lenge de daag 'nen haoneskreej*. (zie ook *Driekoningen*)

haar, zn., (*haor*; ook *hoor*): *ge mó't haor vatte van d'n hond diej oew gebeten he'*. Het haar van de hond die je gebeten heeft, heelt de wonde snel, aldus het volksgeloof. *De wùrtelkes stonne zo dicht ès haor op 'nen hond* (de worteltjes stonden heel dicht open; het zaad was veel te dicht gezaaid); *'k mó't m'n haor 's gòn kèime, zin Klaos Klètskop, èn iej viejt 'n washènje*. Plagenderwijs zegt men wel: *we he 'n vremde haor*

op de soep wanneer een gezinsgenoot zijn verloofde voor het eerst mee naar huis brengt. 'n *Haor in de botter* betekent dat er iets verkeerd is. *Rooi haor èn elzehout zen zèlde mar op goeie grond gebouwd* zeiden wij treiterend tegen roodharigen. Zij antwoordden dan meestal: *beeter rooi haor op kaoie grond dan zwarte op 'n ezelskont*. Ook scholden we wel: *rooi haor, duujvelshaor of rooien baard, duujvelsaard*. Gelukkig heeft rood veel aanzien herwonnen (ook de Romeinen vonden het fraai). *Ègge ouwer wordt, kredde vanalles, behalve haor èn taand. Ès iej mar haor ha'*, zeggen biljarters wel van 'n bal die ze net (op een haar na) missen. *Hij waar dun van haor èn zé dik van hum*, grappige, verwarrende zin. Verkleinwoord: *hurke: zal ik mooi de hurkes kèime*, gezegd tegen een klein kind. Spreuk: *d'r is nog lichelek 'n hurke dè trekt*.
haar als pers. vnw. = *heur: heur haor zen blond*.

Afb. 26. *Heddem al heure haore? Theeke Dane (B.)*

haar, bw., voermanstaal: *aar*: "aar, aar, aarum," zin de voerman; hij wó' linksum me't pèrd.

haareender, bn., (*haorinter*): *dieje twilling is haorinter* (helemaal hetzelfde).

haarenkelen, ww., (*haorenkele*), ongelukkig lopen waarbij de enkels elkaar raken.

haargetuig, zn. o., (*horr'getuig*): *de zèssiej mótte wette me' 't horr'getuig*. (zie afb. 26)

haartje, zn. o., (*hurke*), zie *haar*.

haartzakje, zn. o., (*haorzèkske*), opvliegend persoon: 'n *haorzèkske is 'n poorske*.

haas, zn. m., (*haos*): van 'nen *haos gedekt* zeggen we van iemand die zeer nerveus en onrustig is. 'ne *Vèttèn haos gestrikt hebbe* betekent dat men een goede vangst (of goede zaken) gedaan heeft.

haast, zn. v., (*hòst*): *metter hòst gemakt*, zegt men van iets dat snel in elkaar gestoken is. Het bijwoord *haast* heeft dezelfde uitspraak: *hòst*, maar wordt weinig gebruikt. Een woord als *bekant* (bijna) komt veel meer voor.

haastig, bn., (*hòstig*): *beeter vur 'nen hòstige te zweijge dan 'ne lùie nor z'n wèrrek te kreijsge*, zegt men wel als iemand klaagt over 'nen *hòstigen donder*.

haauwkijnd, zn. o., een probleemkind; een pleegkind. (zie *houden*) 'n *Haauwkijnd* was gehandicapt of minstens niet huwbaar.

haauwmaauw, zn. v., wervelwind, dwarrelwind: *diej verdùlde haauwmaauw goide verskèije oppers hoi um diej we krèk opgezet ha'n*.

haffel, zn. v., ontstaan uit handvol: *hij kriejg 'n haffel snuupkes vur de jong. Uurst zen 't minnebroeders, zin Han Haffel, mar nò zes weeke zen 't Kraushirre*. (zie *haffeltje*.)

haffelen, ww.: *zit toch niej zo te haffele me' dè jong* (verwennend liefkozen van kinderen en jonge dieren). Het wordt ook ironisch gebruikt voor vrijen.

haffelkètje, zn. o., een poesje dat veelvuldig aangehaald wordt en slecht groeien wil; ook figuurlijk gebruikt voor kinderen.

haffeltje, zn. o., (*hèffelke*), handjevol: *gif dè jong 'n hèffelke snuupkes*.

hagget, samentrekking van *had 't, ha 't* (de g als hiaatvulling): *ik/hij hagget wèl*.

ha'k, samentrekking van *had ik: ha 'k, ha 'k...*, *ha 'k mar hèij geëete, ha 'k bessem geskete*, (*dan ha 'k gin baand noddig gehad*). Dit wordt gezegd als iemand geïrriteerd raakt door het feit dat er steeds *ha 'k, ha 'k* na een gedane zaak gezegd wordt. Hetzelfde wordt bedoeld met de uitdrukking: *ha 'k, ha 'k, d'n hak zit achter. Ha 'k 't mar in m'n hemd gelaote, dan waar ik 'r me' waassen af geweest*, zegt men wel na een begane fout.

hakken, zn. mv.: *òn oew hakke* zeggen we als we bedoelen je kunt eraan; dat zou je wel willen.

halen, ww., (*haole*): *'t is haolen èn brenge*, zegt men van een zieke wiens gezondheid steeds op en neer gaat..

hall'venaacht, bw., in het midden van de nacht: *ès de koew moet kall've mótte mistenteds hall'venaacht opstaon*.

hall'vented, bw., *hij zit vort hall'vented te sloope* (vaak, veelvuldig, de helft van de tijd). Vgl. **ten hall've** (half klaar): *ik lig nog t'n hall've me' m'n wèrrek*.

halster, zn. v., (*hèlster*), koptoestel voor groot vee: *Go', heddem de hèlster afgedaon?* (is het uit met de vrijage?). ook: *de hèlster afgetrokke*.

Han, eigennaam. In de Meierij komt deze naam nog slechts zelden voor bij oudere dames. Ook *An* is in onbruik. De verkleinvorm *Hanneke* daarentegen doet opgang. Als jongensnaam kennen wij *Han* slechts uit oude, aftandse leesboekjes. *Gij zet 'ne skónne, zin Han Hèndig, vurral in 't lomp wèrrek*.

HAON

Kubbuske d'n èrbèijer zit zó'n bietje te filesefeere...: "Wurrun zó't toch zoo zen dè alt' de èrrem minse de miste jong he'n?"

Mrienuske d'n èrbèijer hi' diej vraog geheurd èn zi' meej: "Dè kùmt umdè d'n haon van de werr'kman alt' op z'nen èige misse mót pikke...!"

HARTIG

Han van d'n Hoek ruupt 'smiddes nor d're mins op 't laand. Hás is daor wè òn 't frute. Uurst duu ze heel hard èn skèrrep nor d're mins kieuwe èn ès iej dan vort dicht zat in de buurt is, kwèkt ze: "Hás, kommen eete èn 'n kól meejbrenge,... vat ze mar veur van 't laand, daor zèike de hond toch mar tege... èn diej zen nog 't hartelekst ok nog."

HANNEKE HÈL

Oe, Hanneke is nog zo hèl. Dè wit ze zèllef ok: "Ik kan nog hòst alles", zi' ze, "ès ik mar niej te veul doe!" Ze is allennig 'n bietje hardhurrig, dè wèl.

't Is 'ne skónne zommerdag èn Hanneke zit buiten op 'n bènkske. 't Is 'n bank van de geminte èn daor mag Hanneke grust gòn zitte, mar och God, dè ding is pas gevèrrefd èn dè he' Hanneke hillemlòl niej gezejn. 'ne Bezùrregde mins kùmt vurbeij èn zi': "Diej bank is krèk gevèrrefd!" Hanneke hurt niej goewd èn vreugt: "Hoew zinde gij?" Dieje mins blef vriendelek èn zi': "Gruujn!"

HALLO

Tot voor kort was het een alledaagse zaak dat iedereen in onze omgeving op straat gegroet werd. Men kende elkaar en ook al was dat een enkele keer niet het geval, dan nog groette men al was het enkel uit macht der gewoonte.

De meest gangbare groet was *hallo*, daarnaast de kortere *hai* en *hoi* en de vrolijkere *ha*, *diej mòtje* voor mannen onder elkaar. Wat beleefder en vriendelijker voor meerdere mensen (vooral echtparen) was *goeiendag same!* Soms gezegd als *ik zeg goeiendag same!* Voor de geestelijkheid ('t *gisselek*) zei men: *dag*, *m'nheer pestoor* of *dag*, *m'nheer kapp'laon*, *dag pater*, *dag zuster* of *dag irwaarde*. Hierover doet in Berlicum nog een anekdote de ronde met Roovers (alweer hij) in de hoofdrol.

Kapelaan Wouters liep te brevieren en Roovers naderde. Dat de priester telkens over zijn gebedenboek gluurde had Roovers allang gezien. Daarom zei hij, toen hij ter hoogte van de biddende geestelijke kwam: "Ik zeg goedendag, heer Kapelaan." Wouters negeerde hem volkomen; hij was óf plotseling weer in zijn gebed verzonken, óf Roovers was lucht voor hem.

In elk geval ergerde laatstgenoemde zich behoorlijk.

Er ging een week voorbij en hetzelfde schouwspel deed zich voor. Deze keer was Roovers echter voorbereid: nog hartelijker dan de week vooraf groette hij de geestelijke die wederom "brevierend" passeerde. Toen er weer geen respons hoorbaar werd, viel Roovers uit: "Als jij het verrekt, verrek ik 't ook!" (Roovers sprak geen dialect.)

Apropos *hoi*: in onze omgeving hadden we een plagerige aanvulling gereed, wanneer iemand enkel met *hoi* placht te groeten: *hoi*, *stroi*, *vèr-rekeskoi*, *aachter 't hauws daor sto' 'nen bom*. (Het zinnetje is een mengelmoes van Maastrandse en Meierijse elementen.)

Het blijft spijtig dat de oude, vriendelijke gewoonte kennelijk gedoemd is te verdwijnen. Het opgelaten gevoel bij de ervaring van een weer niet beantwoorde groet op straat zal onherroepelijk bijdragen tot de afschaffing van dit goed gebruik; enkel bekenden zeggen we nog goedendag. Het wrevelige gevoel dat Roovers ervaren moet hebben, kennen we ondertussen maar al te goed en inderdaad: *ge zógget vort verrèkke...*

HAYER

Jan d'n Hisse waar vur de werkverskaffing onder Nuland bezig in de polder. Toen liejpe d'r dur de polder nog allennig mar kaoi grind- èn zandwegskes. De sleuj moesse ùtgegrave worre èn Jan ston zoo onder in de sloot èn toen kwaamp 'r inne van d'n haverboer vurbeij. Diej waar op de fiets èn ha' zat òn z'n èige, want diej pèdjes ware dik himmel ùtgereje èn klaor hult èn bult èn nouw hà'n diej lùì van de werrekverskaffing al dieje grond ùit de sleuj ok nog zoomar erres in dieje pad gekwakt ok nog. De fietser ha' Janne nog himmel niej geziejn, mar d'n Hisse hattem allang òn zien komme èn z'n èige durrum v'rsprès stil gehaauwe.

Toen iej krèk tegenover waar, riejp Jan innins: "Hoi!" D'n boer verskoewt zo, dèttiej van z'n fiets viel.

Toen pas liejt Jan z'n èige ziejn èn zin: "Gòdde haver mèije?"

"Nee", zin d'n boer, "wurrum vraogde dè?"

"Umdè ge 'nen tùirhamer aachter op oew fiets he't zitte," zin Jan streijelek.

hand, zn. v., (*haand*). *Diej boksepeijp is wèl 'n haand te kort. De bònne zen nog gin haand hog.* Mv. *haand: dè kunde toch me' bèij oew haand vatte* (dat ligt voor de hand; dat is zonneklaar); *van de kaoi haand gerakt* is een uitdrukking die aangeeft dat iemand van hekserij verdacht wordt (van de kwade hand geraakt); *me' haand èn taand vur èige laand, zin Pirr 'ke Pit, èn iej verloor z'n gebit; gin haand vol, mar 'n laand vol*, zei een vrijer die nog geen behoefte had aan een meid.

handig, bn., (*hèndig*), behalve in de gebruikelijke betekenis ook gemakkelijk: *'n hèndige skietlaoj, 'nen hèndige mins. Hee hèndige, sneijt niej in oewe rug!* (gezegd tegen iemand die heel onhandig en gevaarlijk te werk gaat).

hangen, ww., (*hange-hong-gehange*): *'t hengt òn de muur èn 't tikt.*

hanske, (*hènske*), roepnaam voor een jong veulen: *hènske, hènske, kom mar!*

harde, zn. m.: *ik ben ok niej vur 't uurst op d'n harde* (ik ken al heel wat van de wereld; je moet me niet onderschatten; (*de harde weg* wordt hier bedoeld).

haren, ww., (*haore*), scherp van zeis en sikkel: *ge kunt de boerre d'r zèssies heure haore*. (zie pag. 166)

haring, zn. m., (*herring*): *wè is 't toch 'ne skraolen herring* (een mager persoon).

Hás, eigennaam, afgeleid van Johannes: *dè 't oew becommemaag, zin Hás, èn iej gaafz 'ne maot 'n leeg glas; zet af, zet af, zin Hás Heb, èn ze begossen in de tilleviziejmis me' de kollekte; twee kirres gezaagd, zin hout 'ren Hás, èn nog te kort. Hás* als jongensnaam is momenteel volledig in onbruik.

háske, zn. o.: *wè wone daor toch nog tètj háskes* (wat wonen daar toch nog primitieve mensen). *Háske* was een veel voorkomende mannen-naam in onze omgeving. Men zei ook wel *Hásje*. *Hásje Kèrste uit de Malleskamp kwaamp beij ons òn hauws slachte*.

hark, zn. m., behalve het werktuig ook gebruikelijk als scheldwoord voor een ongevoelig of onelegant persoon.

hauwen, ww., (*haowe*): *hij ston d'n hillen dag in de heg te haowe*.

hauwkes, zn. mv., peulen. Ook *haowkes*.

hazengerf, zn. m., (*haozegèrref*), duizendblad: *neeve d'n èkker bloeide d'n haozegèrref volop*.

hebbes, uitroep bij de vangst van iets: *hebbes, riejp 't jungske, toen iej 'ne mùlder te pakke ha'* (hebbes, riep het jongetje toen hij een meikever gevangen had).

hechelen, ww., (*hèchele*), vals spelen, vooral bij kaartspel. Soms zelfs ironisch gebruikt voor het kaartspel op zich: *oo, waarde wir 's 'n pùtje òn 't hèchele!*

heel, bn., bw., (*hel* of *hil*): *hij hitter 'n hil del* (ook: *'n hel dil*), hij heeft er heel veel (men bedoelt: een heel kapitaal); *ze he' d'n helle mèrr 'ge z'n best gewerkt; 't is d'n hillen dag 'tzèllefde liedje: heel hard werke*.

heep, zn. v., (*hiejp*), breed hakmes: *hij haowde de hen me' de hiejp d're kop af. D'n diejen is me' de hiejp gemakt* zegt men van een lomp, ruw sujet.

heer, zn. m.: *'t is 'ne vriendeleken heer* (vooral gezegd voor de geestelijken); *'ne vremden heer din vandemèrr 'ge de mis*. Merkwaardig in dit verband is dat er gesproken wordt van *'t hogwèirdig heer* (het(!)hoogwaardig heer) wanneer men de prelaat of abt van Berne bedoelt.

heerroom, heerneef, heerbroer, werd gebezigd als aanduiding voor een familielid dat priester was. De uitdrukking: *'t is ammel niej zo mooi ès heerroom prikt*, betekent dat het allemaal niet zo gemakkelijk gaat als verondersteld wordt.

Onze Lieve Heer: *ge kunt hum wijsmake dè Onze Lieven Heer Hèndriek hiet*, je kunt hem alles wijsmaken. *Diej kan bé Onze Lieven Heer op toffel keijke* zeggen we van iemand die erg lang is.

hees, bn., (*his*). Ook de plaatsnaam Heesch (bij Oss; nu gemeente Bernheze) wordt *His*, vandaar: *ik he't zo in m'n keel, zin Drika, ik zó goewd bé 't His mannekoor kunne*.

Heesch, (His), plaats bij Oss. *Hij kùmt van His; hij is 'nen Hisse*. Nu Bernheze.

Heeseind, het gebied tussen Kruisstraat (R.) en Nuland heet vanouds *His-èind*. In oude geschriften heet de kapel op de Kruisstraat '*Kapel tot Hese*'. *Hese* is de oude naam voor de Kruisstraat.

Heeswijk, (Hezik)

"Voormaals Heeswich, en thans gemeenlyk, Heezik bij de Meiëryenaars genaamd, is eene Oude Heerlykheid." volgens A.C. Brock. "Willem van der Aa droeg zijn vrije grondheerlykheid Heeswijk, in 1387, aan de Hertog van Brabant op. Reeds in 1357 had Jan van Benthem Heer van Heeswijk, de Gemeente aan de ingezetenen uitgegeven. Pas in 1676 verleende Mathijs Baanderheer van Asperen, en Heer van Heeswijk, een pootkaart aan de inwoners.

Omtrent het jaar 1470, was Pieter de Vertaing Heer van Heeswijk en Dinther. We citeren Brock: "Het Kasteel dezer Heerlykheid, ligt ten Westen van het Dorp, aan de Rivier de Aa, immers niet ver van dezelve, het was in voorige tijden zoo groots en trots geweest, dat Grammaye van hetzelfde aldus schrijft: "Men ziet hier een heerlyk Graafs Kasteel, in oudheid, treffelykheid en daar omtrent geen zijns gelijk."

"Zeker is het thans (1825, C.Sw.) nog een der oudste Kasteelen der Meiry, zijnde van eene uitneemende hoogte, oudtijds was het eene aanzienlijke sterkte, die in oorlogstijd gewoonlijk eene aanzienlyke bezitting in had. Door ouderdom was dit Kasteel voor het grootste gedeelte ingestort. Doch dat deel dat staande is gebleven, is zeer verbeeterd en verfraaid. Het vertoont zich zeer schoon aan den nieuwschierigen, vooral aan de agterzijden. Verders is het Kasteel door aangename bosschen, tuinen en wandeldreven omringd." Men neemt aan dat het Heeswijks Kasteel stamt uit ca. 1150. De laatste bewoonster (van het poortgebouw) was de hoogbejaarde baronesse Van den Bogaerde van Terbrugge - van Heeckeren van Kell. Het geslacht Van den Bogaerde van Terbrugge heeft het kasteel bewoond sinds 1833.

Heeswijk heeft langs de Aa zeer goede weilanden, ook zijn de bouwlanden hier vruchtbaar. In 1815 had het dorp een inwoneraantal van 794 katholieken, en 12 gereformeerden, die meestal in de landbouw hun bestaan vonden.

Heeswijk ligt omtrent 14 kilometer ten Zuidoosten van Den Bosch, aan de rivier de Aa.

De katholieke parochiekerk is toegewijd aan de H. Willibrordus. Het patroonaatsrecht van de parochie Heeswijk werd al in 1284 overgedragen aan de abdij van Berne. De huidige kerk werd in 1896 ingewijd. In 1894 werd een broederschap van de H. Cunera opgericht, beschermheilige tegen keelziekte, storm en ziekte onder het vee.

In 1969 werden de gemeenten Heeswijk en Dinther samengevoegd tot Heeswijk-Dinther. De geschiedenis van beide dorpen was voordien al zeer met elkaar verweven. (Zij hoorden onder een en dezelfde heer.)

In de geschiedenis van Heeswijk en Dinther komt men uiteraard steeds weer het Kasteel van Heeswijk en de Abdij van Berne tegen.

Heeswijk-Dinther is betrokken bij "Operation Market Garden" in 1944: door slechte oriëntatie kwam een bataljon parachutisten van de 101e Airborne Division niet bij Dinther maar bij kasteel Heeswijk neer. Voor de gevallen onder hen richtte men een Airborne-monument op.

In 1979 creëerde men een monument met de naam *Pindùllesboom* (eikenboom).

Heeswijk-Dinther is een recreatiegemeente geworden. Het plaatsje heeft veel bosgebied en meerdere attracties zoals het kasteel met concerten, lezingen en rondleidingen, recreatieoord de Wildhorst, openluchttheater "De Kersouwe", de museumboerderij, de abdij en de orgelconcerten in de Willibrorduskerk (Smitsorgel!).

Rond vastenavond heten die van Heeswijk-Dinther *sneeevlbokke*.

Sinds de laatste gemeentelijke herindeling hoort Heeswijk tot de gemeente **Bernheze**. (Zie ook Dinther.)

heffen, ww., (*heffe-hefte-geheft*), kaartterm; voor men begint te delen, moet degene die op de voorhand zit de stok kaarten heffen (ook: *afheffe*.) *Afheffe* betekent ook geluk hebben: *dè ha'n we d'r efkes goewd afgeheft, dè we nog krèk vur de bùi binne ware!*

heg, zn. v.: *we dreuge over dezèllefde heg* wordt gebruikt voor burenen die goed met elkaar overweg kunnen (zo goed dat ze hun was over dezelfde heg drogen, zonder ruzie te krijgen).

heggen, zn. mv.: *veul hegge skudde veul wend* betekent zoiets als alle beetjes helpen.

hegschijjt, zn. v., (*hegskeijt*). behalve een schuwe vogel betekent het ook een bang persoon.

heidoorn, zn. m., (*hèjdorre*), gedoornd stalkruid (*onosis spinosa*).

hèijknèppers, zn. mv.,
oud scheldwoord naast
hèijkneuters voor de
bewoners van de hei.

heilige dagen, zn. mv.,
(*hèlligedaag*): *d'n dieje
kùmt zeker de hèllige-
daag afzegge*, zegt men
als men bedoelt dat er
iemand erg onnozel uit-
ziet.

hekken, zn. o., (*hekke*):
*de leste koew maak' 't
hekke toew* (de laatste
maakt de deur dicht).
Het meervoud in ons
dialect is *hekses*. *De
hekses verhange*, zegt
men wel voor de bakens
verzetten.

hekseslag, zn. m., de
verbinding van weg
naar weiland, waarop
het hek staat. (ook ver-
kort *slag* genoemd).

heks, zn. v.: *daor wordt de kat 'n heks*, zegt men als een situatie proble-
matisch wordt; het betekent dan: daar komen de problemen; *'t zal d'r
heet worre, zin de heks, èn ze zó' verbrand worre*; deze zei-spreuk
wordt gebezigd als men aan ziet komen dat iets misgaat (bijv. bij het
kaartspel dat men gaat verliezen).

hel, zn. v., *dè jong is uit de hel gekrope toen d'n duujvel sliejp*. Gezegd
van een heel ondeugend en vervelend kind.

Afb. 27. *Drika Pèk van de Naolense hèij.*

hel, bn., (*hèl*): *ze is nog goewd hèl 'venant ze al in de tachentig is* (ze is nog goed gezond en helder van geest...); *'t is 'n hèl veeg een* ('t is een bijdehand wezen).

hels, bn.: *hij ha' 'nen helse steen tege de fratte* (hij had een helse steen (zilvernitraat) tegen de wratten). (Bij insmering werden de wratten helemaal zwart.)

Hèm, eigennaam, afgeleid van Guilhelmus, Wilhelmus of Hermanus. *Hèm Meulenbroek*. Verkleind *Hèmke*: (*Hèmke Gurtjes, Hèmke Pèk*)

hemd, zn. o.: *hagget mar in oew hemd gelaote (dan waard'r me' waassen af geweest)*, zeggen we wanneer iemand een grote blunder begaan heeft; *oew hemd zal te kort zen* is een uitlating die aangeeft dat men verwacht dat de aangesproken "partij" te weinig in kan brengen voor een huwelijk. Het verkleinwoord is **hempje**: *hempje rakt m'n kuntje niej* wordt gezegd tegen een verwaand spook.

hemdeknoopjes, zn. mv., (*hemdeknupkes*), moederkruid, pyrethrum parthenium: *d'r stonne groote bosse hemdeknupkes veur in d'n hof*.

hemel, zn. m., (*himmel*): *wè hemme't toch goewd èn d'n himmel in zicht!* Wat hebben we het toch met onszelf getroffen!

hemelbij, zn. v., (*himmelbiej*), zegt men van een biddende kwezel. Hetzelfde wezen noemt men ook *himmelhoer*; het behoeft nauwelijks betoog dat het laatste minder vriendelijk is.

hemelzaad, zn. o., (*himmel'zaod*): *de flodderbónne zitten onder 't himmel'zaod* (zwarte bladluizen in de tuinbonen). (Nog niet zo lang geleden ervoer men het als een schande wanneer men plotseling door deze plaag getroffen werd.)

MOENE STOKE!

Vruger wonde d'r hier veul minse me' groote hauwshauwes èn diej ware dik kèij-èrrem. Zoo waar d'r 'n hùske in Mirroi, wor de jong mar een hemd ha'n. De klèinste uit dieje nest ware nog niej zùiver ok nog niej; diej kossen 't niej dreug hauwe.

Van d'n èrremoei wiere diej jong me' d'ren natten "handel" vur 't vuur in d'n hèrd gezet èn daor stonne ze dan te skibbele èn te stinke. Op 'ne keer toen d'r 'ne klèine zoo behandeld wier, wóg-get vuur niej trekke èn dùrrum riejp iej nor z'n moeier op de geut: "Moene stoke, want ik rook nog niej!"

HEMD ÈS SUUPRIES

Tinuske Pennings wies nog te vertelle dè de keijnder van de èrrem minse rond Seldensate (Mirroi) vruger me' de Kèrs'mis nor 't k'stilleke moewge komme èn daor kriejge alle klèin jong 'n hemd èn 'nen appel me"ne cènt d'r in.

HEMDSLIP

'n Vrouwke ùit de buurt van 't Laor (Mirroi) wies ons te vertelle dè zèlliej vruger ès durskes op sòtterege me' d'ren alle nor 'ne wiel gestuurd wieren um d'r èige te waasse. Hulliej Moeke dien dan de hempjes onder me"n sluitspèl dichtmake. Mar 't hemd waar 't innige wè de mèskes ón ha'n.

Dè gaaf ok niej veul, want ze hoefden toch mar enkelt dur 't vèld nor d're 'waaswiel'.

HENNE

Efkes hiel Roovers ok henne. Hij ha' mar 'n klèin hùfke, mar daor kos iej toch wèl 'n haffel henne op haauwe, ha'n ze hum wijsge-makt. 't Ha' 'n welleke goewd gegaon, mar toen in 't vurjaor gonk Roovers z'n huukske moeshof inzèije èn zoowès gebrùikelek hattiej wir slaøj, wùrtelkes èn flodderbónne èn zoo gezèijd, mar òn afmake hattiej niej gedocht.

Saanderendaags ha'n de henne al goewd huisgehauwen in z'n neij gruuntes toen Roovers wakker wier èn jonge wè wier iej vals... Hij vong z'n kiepe èn haowde ze ammel d'r teenagels af èn toen griejns iej: "Nou moeten jullie krabben!"

hen, zn. v.: *ze kiejk ès 'n hen diej krèk 't snot ha'* (ze keek zeer ontdaan); *hij kekt ès de henne van Bèst ès d'n boekend op is* (hij zet 'n zuur gezicht); *diej go 'nog 's me' de aauw henne de maand in*, zegt men van een meisje dat geen vrijer krijgt. Het verkleinwoord is *henneke*: *nouw wete we wor 't henneke te nest go'*, zeggen we als we de oplossing van een probleem gevonden menen te hebben. *Iets doen wè de henne niej kunne* betekent dat men gaat plassen. *Twee hennen op inne nest akkerdeert niej*. Niet introuwen dus.

hendelen, ww., (*hèndele*), in de betekenis werktuigen hanteren: *diej skoefel hèndelt men niej* (ik kan met die schoffel niet goed overweg). *'t Hèndelt niej ès ge d'r zo ouws vur gòt staon*. Het werkt niet gemakkelijk als je er zo onhandig voor gaat staan.

hèndig, zie *handig*.

hene, bw., heen: *daor go 'ginnen dag me' hene* (dat duurt niet zo lang); *daor zen wij niej van hene gekomme* (zo zijn wij niet); *och, we kloote mar zuutjes hene* (we gaan maar kalmpjes verder met onze gebruikelijke werkzaamheden. Soms wordt ouderwets *hinne* gezegd).

hengsten, ww., behalve bij het paardenbedrijf wordt dit werkwoord bij ons gebruikt voor het "dopen" van de melk: *wè zen de romme blaow, romboer, herre ze gehengst?* (*herre* is een variant van *hedde*)

hennepriester, zn. m., kippenkoper-handelaar; iemand die met een mand of zak langs de boerderijen trok om "slechte" kippen op te kopen. Soms ook gebruikt voor *kiepenboer*. *Harrie waar d'n hennepriester van de Krauwsstraot*.

hèrd, zn. m., woonkamer, afgeleid van *haard*: *we zate me' z'n allen in d'n hèrd*; *hij viel me' de deur in d'n hèrd*. (Er waren nogal wat huizen waar de voordeur rechtstreeks toegang gaf tot de huiskamer.)

herder, zn. m., (*hèrder* of *hèdder*): *ès d'n hèrder dólt, dan dole de skaop(e)*.

heren, zn. mv., (*hirre*): *hog hirre he'n lang èrrem* (de macht van de autoriteiten reikt ver).

herfsthaan, zn. m., (*hèrfsthaon*), schimpende benaming voor een oude vrijgezel.

hers en dwers, bw., *'t laag gelijk hèrs èn dwèrs*: het lag allemaal door elkaar.

Hersend, (*Hèirzent*) toponiem voor het gebied tussen Westerbroek en het kanaal te Berlicum. *Op 't hèirzent gòn d'r veul visse*. *Hèirzent* is waarschijnlijk een verbastering van "heidens rot" (rot is een oud woord voor gehucht).

hersens, zn. mv., (*hèrses*): *'k heb hèreses ès 'n hen* (ik kan niets onthouden). Ook zeggen we wel: *hèreses ès 'n zeef*

heten, ww., (*hèite, hette, gehèite*): *hoew he 'n ze de klèine gehèite?* (welke naam hebben ze de baby gegeven?); *nor wiej hette gij?*; *hij hette d'n Heete*. (Tegenwoordig horen we vaak: *hiete, hiette, gehiete*.)

heugen, ww., hoger maken: *ze zen de misse wè op òn 't heuge, want hulliej hùske li' op 'n hugt* (ze zijn het erf wat aan het verhogen, want hun huisje ligt op 'n heuveltje).

heuj, zie heut

heulen, ww., uithollen: *me 'sinte marte dinne ze vruger 'ne peej (ùit)-heule èn dan kwaamp daor 'n karske in* (met Sint Maarten deden ze vroeger een biet uithollen en dan kwam daar een kaarsje in).

heurs, zn. v., hoornaar, vespa crabro: 'n groot familielid van de wesp: *zeuve heurze kunne 'n pèrd beteurze*. Men vertelde dat dit insect iemand dood kon steken.

heut, zn. o., hoofd: *nouw niej gaauw heut over bol opskrokke, wánne* (nu niet alles meteen verslinden, hè); *'t heut is t'r ùit* zegt men wanneer de vrouw des huizes gestorven is. *Stom heut* scheldt men wel ouderwets tegen een domme vrouw.

te heuj gaon achterovervallen, afkomstig van de kar die achterover gestoten werd en aldus *te heuj gonk*.

heuven, ww., tuinieren, hovenieren: *hij duu niks liever ès heuve; 't is alt' weer um te heuve*.

hicht, zn. v., hagedis: *d'r zitte vort wènnig hichte op de hèij.*

hijzen, ww., (*hijse-hijste-gehijst*), hard rennen, slaan: *Hij hijste al wèt-tiej kos nor hauws. Hij hijst 'r meej tege.*

hijzelen, ww., (*heijzele*): *ès 't heijzelt wor 't heel glattig.*

hilten, ww., bikkelen, een oud spel van onze vorige generaties, gespeeld met botjes (uit het varkensgehoor?), waarbij termen als "kuil, rug, sta, pak" te pas kwamen; *ons moeder din vruger nog hilde me' de buurt.*

Hintham (*Hintem*)

"Doorgaans *Hinthem* genaamd, is eene groote Buurt onder Rosmalen, en maakt met de Buurt van gelijken naam, onder het Vrijdom van 's Hertogenbosch, eene Straat, en tevens het grootste gedeelte van dezelve uit. De scheiding tusschen het gedeelte van deze Buurt dat onder Rosmalen hoort, en van dat, het welk onder 't Vrijdom der Stad ligt; welke daarom ook *Hintham* onder 's Bosch genaamd wordt, werd door eenen grooten steen, liggende op de Straat, gekenmerkt." A.C. Brock. Die grenssteen ligt er nog, waar de Vliertsteeg uitmondt op de Graafseweg.

Hintham had een St. Antoniuskapel die al in 1520 voorkomt in geschriften. In 1649 wordt dit bedehuis (volgens Schutjens) afgebroken. *Hintham* heeft sinds 1804 een school. In 1910 vormt *Hintham* een afzonderlijke parochie. In hetzelfde jaar wordt de St. Annakerk gebouwd. In 1954 wordt de bestaande St. Annaschool jongensschool; de nieuwe Mariaschool is alleen voor meisjes.

In de zestiger jaren gaat *Hintham-Zuid* in ontwikkeling. *D'n Hintemsen dijk* verdwijnt helemaal voor de flats en andere nieuwbouw. In 1968 wordt daar in de nieuw opgerichte Willibrordusparochie een eigen school gestart. In 1974 sluit men de oude St. Annaschool na bijna 1½ eeuw onderwijs. De Mariaschool en de Annaschool gaan na 1978 "De Hogen Hof" heten.

In 1985 had *Hintham* 4925 inwoners.

hissen, ww., ophitsen: *'k goi oew me' zand èn ik his d'n hond ègge langs d'urft te komme.* Onze kreet om te "hissen" was: *hèiskeskes, vat 'm!*

hitte, zn. v., (*hèt*): in de uitdrukking: *de grótste hèt ister af* (ong.: de beste tijd is voorbij, bijv. i.v.m. de handel of de liefde).

hoed, zn. m., *hoewd.* mv. *huuj.* verkleinw. *huudje.*

hoeden, ww., (*huje*): *vruger dinne ze de koei huje langs de weeg; Toen ware d'r nog koewhujers en huujsterkes. Vruger zinne ze ok nog wèl 's koewhort of -hirt.*

hoefslag, zn. m., het paardenpad tussen de karresporen: *ègge me' de fiets in d'n hoefslag komt, dan haauwde 't niej overèind.*

hoeneer, bw., kinderlijke taal voor wanneer: *hoeneer komde, denkte?*

hoe'n, vr. vnw., wat voor een: *hoe'n sort harre gezocht?* (wat voor soort had je gezocht?).

hoer, zn. v.: *'n hoer in de polder*, zei men ook wel wanneer men malheur had (drie azen).

hoestoew, uitroep om een hond naar huis te jagen.

hof, zn. m., tuin: *goei weer vur d'n hof; ze he' d'r bed in de vurhof staon*, betekent dat ze nogal te koop loopt met bedgeheimen. (*vurhof* = voortuin) Verkleinwoord: *hùfke.*

hofke, zn. o., *hùfke*, tuintje. *Hùfke* wordt ironisch gebruikt als een meisje in verwachting is: *dè hùfke hoeft niej mer ingezèijd.*

hollewaai, zn. v., luidruchtig en ongecompliceerd vrouwspersoon, vaak slordig: *dè is me toch 'n hollewèij een!*

hol, zn. v. en bn., (*hool*): *Toonia wónde in 'n hool in Hèintje Tonenbèrg (N.) Hij ha laast van 'nen holen taand. Zo 'n bietje! Dè kunde nog wèl in 'nen holen taand daowe.* Gezegd tegen kinderen die een klein beetje eten niet meer lusten. (zie ook *hool*)

hol en bots: *we doen 't mar op d'n hol èn bots* (op goed geluk). Ook gezegd als *hollenbots.*

holte, zn. v., zie *hult.*

hommelehèij, zn. v., dopheide: *de hommelehèij is volop in bloei.*

homperen, ww., ongelukkig lopen: *hij stiejt z 'ne voewt en homperde wijer.*

hond, zn. m.: als kinderen steeds vragen *wè, wè?*, was het geirriteerde antwoord soms: *wè, wè?, ès d'n hond sket dan velt 'r wè!* (kinderen dienden minstens *wabliefte* zeggen) *hij is zo kerreks ès 'nen hond klip-pels*, betekent dat hij even graag naar de kerk gaat als dat de hond met de stok krijgt, hij gaat dus *nooi* (ongraag). *Bestelt d'n hond èn blaft zèllef*, betekent doe het opgedragen werk zelf; *òn d'n hond z'n kont*, betekent ongeveer: dat had je gedroomd, dat zou je wel willen; *gòn loope ès 'nen hond van z 'ne stront*, van tafel gaan zonder te bidden.

hondsgezeik, in de uitdrukking: *'t is alle honsgezèike te doewn* (het is irritant vaak het geval)

honger, zn. m.: *ge kunt hunger kreijgen op 'n aander, mar ge komt thauws eete*, zegt men lachend als men bedoelt dat een getrouwde man of vrouw met een ander zit te flirten. *Alles go ' over behall 've d'n hunger.*

hoofdbord, zn. o., (*heuburd, hubburd*), bord aan de voorzijde van de kar: *jonge, skupt 's tegen 't hubburd èn knoft 's*, zei een *Milrooise* boer toen hij een jong paard aan het "inbreken" was. (Men moet weten dat de jongen op de kar het varken moest voorstellen dat straks weggebracht zou gaan worden; *knoffen* = knorren).

hoogmoed, zn. v., (*hogmoewd*): *hogmoewd kùmt vur de val, zin p'stoor Gósses, èn Stiejn gonk wèl onderùit me ' d'r splinterneij klompe.*

hooi, zn. o., (*hoi*): *ès 't hoi 't pèrd naolupt, dan wil 't gefreete zen*, zegt men van meisjes die jongens nalopen; *rot m'n hoi, dan groeit m'n stroi* (alle weer is wel ergens goed voor);

hoidaon, hoigavel, hoilaand, hoimijt, hoioffer. Voor het hooi aan de opper (hoop) gezet werd, moest het droge gras in banen (duinen - *daone*) geharkt worden. *Ze he 'n ammel van diej hoikoppe*, zei iemand toen de televisie teveel rood in de gezichten gaf.

hooilucht, zn. v., (*hoilocht*): *niks gin hoilocht*, zeggen we bijv. als het pijpenstelen regent.

HOIE

D'n auwe Willem Mòs ùit Naolend, (hij wonde op de hèij) waar 's òn 't hoiën in de polder toen d'r heel onverwaachs innins 'ne stürrem opstaak èn 't begos te reegene èn te dondere èn tekeer te gaon! Willem kroewp van èremoei mar gaauw onder 'nen hoiopper. Hij waar amper weggedoke of d'r viel me toch 'nen ont-aard harden donder èn wè denkte!?

Willem hagget 'r nog 's afgebracht: allennig z'n klompe diej nog onder 't hoi ùit ha'n gestoke, ware bèij te middendur, mar zèllef hättiej niks!

HOEW

D'r is 'nen heele grooten Ammirrikaansen artiest geweest die de gèkste dinger kos. Hij hètte eigelek Erich Weisz. Diej kos dur de muurre èn geslote durre loope èn waar beroemd ès "verdwijnmagiër". Hij noemde z'n eige Houdini èn dè din iej umdè 'n por immigranten ùit Brabant op de vurste reij zaten èn iedere keer zinne: "Hoew-dien-iej-dè!?"

HENNEKOI

'n Heel min vrouwke kùmt bé dokter Wiegersma in Deurze. 't Vrouwke zit me' 't p'rbleem dèsse keijnderloos is èn durrum hisse al vort veul dokters èn gienek'looge geziejn.

Èn nouw is ze dan beij een van d'r leste meugeleke hèll'pers ònbeland: d'n beroemden dokter.

Nouw wit ze wèl dè dezen dokter ok zo mar 'nen arigen is.

Beij 't onderzoek hittiej heur nog himmel niks gezeed of gevraagd èn 't wefke wil zo gèire wè ònspraak. Durrum zi' zè: "Ja, dokter, èn ik zal 't oew mar irlek zegge; ik zè' al bé heel veul dokters geweest èn d'n inne zi' dees èn d'n andere zi' dè, mar toenlest zin d'r inne dè'k 'ne versleten èijerstok ha'."

De Wiegersma onderzoekt èn zi' nog niks. Dan is 't 'n hil tedje akelek stil èn dan heur 't wefke: "... 'ne versleten èijerstok? De hil hennekoi is nor de kloote!"

hool, bn., hol: *diejen boom is van binnen òlling hool.*

't **Hool** is een toponiem voor een laagte tussen de Wamberg en de Hasselt bij Berlicum.

hoopje, zn. o., (*hupke*): *'t Is mar vort 'n èrremoeieg hupke.* Het is nog maar een armzalig hoopje mens. Gezegd van iemand die erg ziek en versleten is.

hoor, stopwoord, (*hurre*): *'t is wèl goewd hurre.*

hoorde, zn. v., groot gevlochten houtmat die over een sloot gelegd werd en zelfs een geladen kar moest kunnen dragen. *Onze grutvòdder din hoorde vlèche èn dè waar kaoi wèrrek.*

hoors, zn. v., 'n *hoors* was een oud kinderspeeltuig waarmee men een brommend geluid kon maken door een doorboord botje rond te slingeren.

hoorzen, ww., snorren van machines: *d'n hillen dag ston 't dorsmesjien op de misse te hoorze.*

hoornaar, zn. v., zie *heurs*.

horen, ww., (*heure*): *ik kom 's heure hoew 't 'r me' sto'.* *Hurt 's wè 't 'r krult!* Hoor eens wat het er spant!

horendol, bn., (*hórredol*): *ge zótter toch hórredol worre van de hèrriej van diej jong!*

horken, ww., (*hùrke*): *hij kwaamp wir 's hùrke* (de mensen uithoren).

horlevinks, bw., onhandig, stuntelig: *hij vreijt horlevinks.*

horlewiebes, zn. o.: *ik kreijg 't horlewiebus van dè gejank* (ik word er gek van).

horsen, ww., roosteren: *ik zal 's gaauw 'n por sneekes brood horse.* Ouderwets.

hot, bw., bevel voor een paard om naar rechts te gaan: *hottiej, hot, zin de voerman*; ook: *hotteweg*. Tegengestelde van *aar*.

hot, zn. v.: *d'r zitte hotten in de romme* (klonters in de melk).

hotemetoot, zn v., zwaar, lomp vrouwmens: *dè's me toch 'n hotemetoot, wor*. Ook deftig persoon: *alle hotemetote ware d'r*.

houden, ww., (*haauwe*) vinden we terug in *zur haauwes*; het tegenovergestelde van *zur slès*; *ge meugt ze hebbe, mar niej zur haauwes*. *Haauwe* betekent ook wonen, nestelen in: *d'r haauwt 'n biediefke in de houtmijt*. *Daor is iej gehaauwen èn geslage* zeggen we als we bedoelen 'daar kun je hem altijd vinden'.

houdoe, afscheidsgroet: *hou je, vaarwel: nouw houdoe dan, èn tot voll'gende week mar wir*. Waarschijnlijk is *houdoe* een verkorte vorm van *houd oe goewd*. Behalve als afscheidsgroet werd dit ook gezegd tegen *de laojer op de hoikaar* door de voerman, wanneer er van de ene opper naar de andere gereden werd. Daar betekende *houdoe* dus 'hou je vast'. Het Brabantse paard kende het woord als startsignaal.

houteren(n), bn., van hout: *de pleej ha 'nen houteren deksel; hij ha 'nen houteren poot; wè zedde toch 'nen houteren* (wat ben je toch onbuigzaam, gevoelloos); *hee, èn heb ik 'n houteren bakkes!* een uitroep die gebezigd wordt als men iemand overslaat bij het presenteren van een traktatie, zoals gebak, koffie of rookgerei. (vgl. *glazeren*)

hozen, ww, (*hoewze*): *'t begos me toch te hoewze* (te gieten)

hozenbindsels, zn. mv., (*hozembejndels*): *wor zó'n m'n hozembejndels toch zen?* (kousenbanden). (*Hozembejndel* is (evenals die mode) verdwenen.)

hùikes, zn. mv.: *hij zaat 'r mooi op z'n hùikes wè te buurte* (op z'n hurken).

huilen, ww., (*haole*): *ze zaat toch zo te haole*, zei men vroeger wel van iemand die erg huilde. De ui in het Nederlands correspondeert veelvuldig met *ao* in het dialect, zoals bijv. in *Moerkaol* (-kuil), *taotlip* (tuitlip), *baol* (buil), *raole* (ruilen); de meervouden *haos*, *maos* en *laos* (huizen, muizen en luizen) en de oudere, vrijwel verdwenen vormen *baote*, *plaoze* en *flaote* (buiten, pluizen en fluiten). Het is ons niet dui-

delijk of *haole* nu gezien dient te worden als dialectvorm van "huilen" of van "halen" (tussen het snikken door uithalen (naar adem). Dat ook de *aa* in het Nederlands vaak parallel loopt met dialect –*ao*– kunnen we illustreren met *gaoter*, *haole*, *betaole*, *kaol*, *zwaor*, *straot*, enz.)

huis, zn. o., (*hauws*). Het meervoud (nog zelden gehoord) is *haos*. *Hog haos he'n kaauw zolders*, zegt men spottenderwijs van lange vrouwen. *Wijd van hauws liejgt hèndig* (dat wordt immers niet gecontroleerd).

Afb. 28. *Wètter nog over waar van de Huisbergse Hoef (R.) nò d'n orlog.*

Huijsberg. Een oud toponiem onder het Sprokkelbosch te Rosmalen nabij de Kruisstraat. Het betreft het punt noordwestelijk van de kruising Grind (nu Vliertwijksestraat) en de spoorlijn Den Bosch-Oss. Oudere mensen weten nog dat er voor de Tweede Wereldoorlog de kapitale boerderij van Willem van Lokven stond, later medebewoond door *Grèt Gurtjes*.

De Huijsberg komt zelfs voor in het Rosmalense Register van Verponding van ca. 1690, fol. 65 recto.

Henk de Werd heeft de "Huijsberch" gevonden in "Register ende inventaris van de goederen-ende incompsten competeerende den armen ofte taeffel van den H. Geest binnen den dorpen van Roosmalen" uit 1521!

Dezelfde auteur vermeldt een voorval betreffende de weg lopende van de Huijsbergsche naar de Duijnsche Hoef. Dat zandweggetje is er nog en wordt wel *ulingstigske* genoemd! Tot voor kort waren van De Huijsberg nog slechts enkele zware poortpalen en de *bakeest* voorhanden.

huiske, zn. o., (*hùske*), oud woord voor de WC.: *ze zaat alt' d'n hall'ven dag op 't hùske*. Ook *plee*, *gemak* en *nummer honderd* worden als naam voor het toilet gebruikt.

hujen, ww., zie *hoeden*.

hukkem, tussenwerpsel: *hukkem, zin iej, èn hij bedoelde dèttiej 't 'r me' ins waar*. In tegenstelling tot wat men zou verwachten betekent *ja*, *hukkem* zoiets als dat kun je net geloven (maar het gebeurt mooi niet).

hulliej, pers. vnw.: *hulliej ha'n herring* (zij aten haring); gebruikelijker zijn *zèlliej* of *zulliej*.

hulliej, bez. vnw., hun: *ze mótte èiges mar op hulliej jong paasse*.

hult, zn. v., (*holte*), in de uitdrukking: *'t is niks ès hult èn bult* (het is niets dan gaten en bobbels. (vergelijk *heule*).

hultere, zn. m.: *wè zedde toch 'nen hultere* (wat ben je toch 'n gaperd).

hun, bez. vnw., zie *hulliej*.

hussen, zn. m. Op de vraag: *mam, wè eete we strakke?* kon men als antwoord verwachten: *husse me' krusse me' vraogstart d'r tusse!* (soms was het laatste stuk *me' verr'kesstart 'r tusse*. (een varkensstaart heeft enigszins de vorm van een vraagteken, daarom wellicht?) Varianten: *husse me' lang starte; husse me' pindrolle*.

hussel, zn. o., hoogsel, hoogste bod: *onder hussel staon* = in ondertrouw zijn; *te woenzeg go' 't hussel uit*. Woensdag wordt de erfenis verkocht. *Daor hong vur zùiperkes alt' 't hussel uit*. (Daar waren de

drinkers altijd welkom.) WNT: hoogsel, znw. onz. Mnl. hoochsel: bij overdracht. Verkoopning bij opbod en ook (in de Meierij, 18de eeuw) het houden van de eindelijke verkoopning, en: de toeslag/ Wanneer is het hoogsel? Het hoogsel gaat uit met een eindeken brandende kaarse.

huttoo, zie *oorlog en huttoo*.

huuj, tussenwerpsel, bevel aan het paard om te stoppen. Werd bij uitbreiding ook wel eens gebruikt aan tafel, wanneer men meende genoeg te hebben en er werd nog opgeschept: *huuj, huuj, ik heb 't vort zat!*

huuj, is ook het meervoud van *hoewd*: *daor verkoope ze toch zó 'n skón huuj*.

HOF

'ne Naolendse p'stoor hittem gruwelek gèire èn niej allennig de rooien inkt... (=de wijn). Op 'nen aovend is iej in 't klóster bé hulliej neeven op bezuuk geweest èn hittem flink gerakt, mar dè gif niks want hij is vlak bé hauws èn hullieje Sjèf hoeft niej te reijen of niks..., hij hoeft ummers mar aachterdeur nor de pastoriej te loope! Nouw he'n ze bé de zusters 'n mènneke dè veul èn goewd duu heuve. Vrujer waar't daor aachter 't klóster één hult èn bult tot de p'stoorshof toew, mar nouw hittiej alles geïggli-zeerd èn 't li' zo skón gleks... èn hij hi' ok van diej glasbakke dègge al gruuntes vurrùit kunt teulen ès 't baote nog vriejst, ok al. De p'stoor vertrekt op breej spoor onder èige stoom. Zuster portier vertraow 't niej hard. Ze vuult dè't fout lupt èn ze ruupt: "Hoo 's, huuj 's, m'neer p'stoor," want ze zie goewd dèttiej daak diej glasbakke in duu...

Èn daor heddet al!

Mar de p'stoor drèijt z'n èigen um in de glassplinters, hikt 's èn ruupt trug: "Houdoe, zuster èn doe diej deur mar gaauw dicht want 't vriejst dè't krakt!"

HUJE (hoeden)

Driekske van Alebeek ùit D'n Dunge vertelde dètter in zenne jongen ted (zoo rond 1910) nog vrej gegeeve wier van skool um de koei te gòn huje.

De zommerv'kansiej diej al zó'n vier, vijf weeke duurde, wier in Driekskes geval tiejn weeke lang vanwege de koei. Dè waar nog vur dè de èipelv'kansiej ùitgevonde waar.

I

ieder: *ieder zùrregt vur z'n èigen èn de gèit vur de koffiejromme.*

iek, tussenwerpsel, om afkeer aan te geven: *iek toch, wè 'n smerrighèd* (bah toch, wat een viezigheid!) Als variant wordt ook *èik!* gezegd.

ielekes, bw., *hij heget gehòld, mar zoomar ielekes* (hij heeft het gehaald, maar zo maar net).

ielk, onbep. vnw., elk: *witte wè 'k gekregen he', in ielke haand 'n blaow niet* (weet je wat ik gekregen heb, in elke hand 'n blauwe niet – niets dus).

ielkenden, ouderwetse vorm voor iedereen.

iemes, oudere vorm voor iemand. Soms gebruikt met naamvalsuitgang: *ge kunt iem 'ze bang make, gij; 't mót toch iemeze jas zen* (die jas moet toch van iemand zijn).

iepekrats, zn. m. Volgens Miep v.d. Akker betekent het woord een "nouwziend" persoon. Has van Rukven (pater Fulco v.d. Heijden) heeft mij verteld dat hij vermoedde dat het woord een verre verbastering is van hypochonder (zwaarmoedig, neerslachtig mens). *Wè zedde toch 'nen iepekrats, ge zieget ammel al zo wijd ònkomme!* (wat ben je toch 'n hypochonder, je ziet het allemaal (de problemen) al zo ver aankomen). Voor Henk Buijks lijkt *iepekrats* verbasterd uit Hippokrates. Het lijkt echter nogal onwaarschijnlijk dat begrippen als hypochonder en Hippokrates überhaupt bekend waren bij de dialectspreker.

Ies, jongensnaam, afgeleid van Marinus, verkleind tot *Ieske* (*Ieske Skippers, Ies de Wit*)

Ieslander, zn. m., bruin kipperas (Islander): *ze he 'n daor skón leslanders.*

Iet, meisjesnaam (*Iet* (v.d.)*Pas*).

ietkediet, nabootsing van de roep van de kwartel. Vroeger trachtte men deze loopvogel wel te vangen door de roep na te bootsen en hem aldus in 't net te lokken. Ook hanteerde men daarbij een speciaal fluitinstrumentje.

iets, vnw.: *ik docht dè 'k iets kriejg* (zo schrok ik) of (zo hard moest ik lachen). Het woordje wordt in onze streektaal veelvuldig gebruikt in vergelijkingen: *zo bang ès iets; zo muujg ès iets; zo goewd ès iets!*; *'t is iets van niks*, zeggen we om aan te geven dat we iets nauwelijks belangrijk vinden; *iets of wè*, gebruiken we in de betekenis ietwat: *'t skilt nog mar iets of wè* (het scheelt een klein beetje); *'t hitter wir iets òn gedaan vandaag* (het heeft vandaag weer flink geregend). (Voor hetzelfde geld kan het ook "gedroogd" betekenen.)

ietskes, bw., een beetje: *'t is nog krèk ietskes te veul*.

iggлизeren, ww., (*iggлизeere*), egaliseren.

iggòllig, bw., steeds weer (afgeleid van egaal).

ijsbirre, zn. mv., ijsberen: *Ègge de ijsbirre me ' kole ziet sjouwe, dan is 't pas kaauw*. Gezegd wanneer iemand meent dat het erg koud is.

ijsdoorn, zn. m., (*ijsdorre*), acacia. *D'r ston op hulliej misse 'nen ijsdorre in bloei èn diej roewk me toch lèkker!*

ijsgras, zn. o., hanenpoot (*echinochloa crus-galli*). *IJsgras is lilleken bocht*.

ikke, p. vnw.: *ikke, ikke, ikke èn de rest kan stikke*, wordt gezegd bij het zien van een handeling van een inhalig persoon die alleen aan zichzelf denkt.

ikkelen, ww., (zie eikelen), eikels rapen: *go ' toch gaauw ikkele!* (hoepel toch gauw op).

impesant, bw., meestal *meej impesant* of *meejpesant*, verbastering van en passant (Fr.); *hij belooft vanalles, mar meej impesant!* (maar onder-tussen (pas op!).

inbilden, ww.: *ge hoeft 'w èige niks in te bilde*. Je hoeft je niets voor te stellen).

ineens, bw., (*innins*), zeggen we voor plotseling: *innins waar 't gebeurde*.

Voor hetzelfde geval gebruiken we ook: *in inne keer* (opeens): *in inne keer viel iej toen toch!*

ingespannen: *wè zedde zwaor ingespanne*, zegt men van iemand die zwaar beladen voorbijkomt. (Het beeld is ontleend aan de paardewagen.)

inhebben, ww., betekenen: *wè zo 'dè inhebbe?*; *'t ha 'hel wè in, vur ze d'r ammel ùit ware* (het duurde nogal lang voordat ze allemaal buiten waren); (ook: het gaf veel problemen).

inhouden, ww., (*inhaauwe*): *daor zummet dan mar op inhaauwe* (daar zullen we dan maar van uit gaan); ook: *op òn haauwe*.

inkomende, zn. v., (*inkommende*): *hij he' daor 'n goei inkommende* (een goed salaris).

inkopen, ww., (*inkoope*): behalve in de gangbare betekenis ook gebruikelijk voor bevallen: *ze he 'n daor wir ingekocht*; *dè's al d'n dèrtiende klèine*.

inkt, zn. m.: *daor wordt veul me' rooien inkt geskreve*, zegt men als er veel wijn gedronken wordt; *'t gistelek wil nogal 's gèire me' rooien inkt skreijve, mar diej niej alleen!*

innemen, ww., (*innimme*), ironisch gebruikt voor *pruuje*: *dè's 'ne goeie van innimme!*; *innimmende minse* is daarom dubbelzinnig; het betekent ook ze lusten wel 'n borreltje.

inpiepen, ww., kindertaal, gebruikelijk bij het aankleden: *piep 's in* (steek je arm in de mouw of steek je been in de pijp).

INRICHTING

Dokter van Osch ùit D'n Dunge kwaamp 's erres op huisbezoek èn daor hurde-n-iej de voll'gende uitspraak: "Ons Iet kan gin keijnder kreijje; daor is ze niej vur ingericht."

GE-EMMER VUR 'T RÓSMÒLLES ZWEMBAD (Vur Kwekkelstijn)

”Gos, Ies, d’r sto’ iemes òn de deur èn diej kùmt rond vur de inza-
melingsaksie vur ons neij zwembad,” zi’ Ien tege d’re mins.

”Al dè geskoi iggòllig,” zi’ Ieske sjegrennig, ”gift ’m mar driej
immers wötter um te beginne...!”

(De aauw uitspraak vur emmer is immer.)

INNE

Inne beteekent ”eentje”. Dè woordje gebrùike we nogal veul: we
vatten d’r inne of we skieten ’r inne k’pot (mistal blef ’t dan niej
bé diejen inne).

Inne is beeter dan ginne.

Toen hier d’n uursten import kwaamp wone, ware d’r nog volop
hegge wor de jong riepse kosse gòn vangen èn zoo. Inne keer he’n
we daarbeij gruwelek mótte laache.

’n Por van diej klótjong ha’n een van de neijkommerkes meeje-
nommen op diej riepsejacht èn dè importboske moet z’n èige toch
wèl ingebild hebbe dèttiej wijd in ’t buiteland waar. Inne van diej
Ball’kumse mènnekes riejp innins: ”Kebberinne!”

Z’ne kammeraod òn d’n aandere kant van de heg kwèkte trug:
"Inne wèffere?" (wat voor een?).

J

ja, heeft talloze uitspraakvarianten met verschillende betekenissen. De markantste is waarschijnlijk *jè* als teken van instemming (jazeker, precies).

jaag de duivel, zn. o., (*jaagt d'n duujvel*), sint janskruid, hypericum perforatum: *d'r ston volop jaagt d'n duujvel langs de weeg*. Vrijwel verdwenen.

Jaan, eigennaam voor vrouwen: *Jaon*, *Jònt* en *Jòntje* zijn de oude varianten.

Jak èn Jooi, plebs. (Elemans geeft de betekenis Jan en alleman; vrijwel verdwenen als zegswijze).

jaloers, bn., (*sjeloers*): *d'n diejen is alt meej zo sjeloers*.

janken, ww., 1. janken (dieren); 2. huilen (mensen): *hurt de kiendjes 's janke* (hoor de kindjes eens huilen); *'k kan wèl janke* (zo erg vind ik 't); *janke um 'n skeet* doen kinderen die om niets huilen; voor (verdrietig) huilen gebruikt men ook het woord *skreuwe*. *Ze zaat 'r toch te haole*, betekent dat ze erg huilde (komt het van halen of van huilen?)

jankert, zn. m.: *'t is mar 'ne skraole jankert* (maar een mager exemplaar).

Jan, eigennaam, voorkomend in tal van combinaties zoals in het Nederlands, maar ook in *Jan-skrap-m 'ne-wortel*; *'t gòtter op van Jan-skrap-m 'ne-wortel* (betekent ongeveer: er wordt stevig aangepakt). De uitdrukking *Jan skrap m 'ne wortel of ik freet 'm raow* gebruikten wij in de zin van: ga d'r eens goed aanstaan (of ik doe het zelf).

(In Tilburg bedoelen ze met: *'t gòtter op van Jan skrap me de wortel*, het is aan alle kanten mis, aldus Mevr. Mandos.); *'ne-Jan-stap-nètjes* is iemand die zeer statig loopt.

Enkele zei-spreuken waar *Jan* in voorkomt zijn:

'k heb noit in de kroeg gezeete, zin Jan Lap, èn 't waar waor, hij zaat alt' òn d'n tap; daor hedde heur ok wer, zin Jan Hèchel, èn iej spulde skuppe Miej vur de twidde keer in 't zèllefde pùtje; de wirreld is 'n kiepekoi, zin Jan Hen, de boveste beskeijten alted d'onderste; ik wo' hoggerop, zin Jan Rap, èn iej hong òn de galleg; ja, me' geweld, zin Jan de Koew, dan kunde 'nen os nog wèl stiere!

Janus kwam als eigennaam voor naast **Jònnus** (van Adrianus of Johannes). Die naam zit ook in de volgende zei-spreuk: *dè velt hard, zin Janus, èn iej kriegj 'n dakpan op z'ne kanus*. Vrijwel verdwenen is de korte vorm **Jás**.

jandomme, is een bastaardvloek naast *potjandomme*.

jas, zn. m., *Tege diejen ted ligde al lang in 'ne jas zonder tèsse* (dan ben je al lang dood)

Jás, eigennaam, zie *Janus*.

jèn, zn. v., eigenwaan: *'nen hoopjèn hittiej vèil*. Het wordt ook gebruikt als collectivum voor de kouwe kak: *de jèn waar d'r gelijk. Wè'n jèn* (wat een opschepperij).

Jènnemieke, oude vrouwenaam die in Middelrode nog voorkwam in een oud interessant toponiem: *Jènnemiekes Ritje* (*aachter de papegaoi*).

jèp, zn. v., snee, snijwond: *hij ha' 'n flinke jèp in z'n haand*.

jèppen, ww., drinken, zuipen: *d'n hillen dag zit iej in de kroeg te jèppe*.

jètse, ww., hard rijden, jagen: *um zes uurre kùmt iej hier hene gejètst*.

Jètske, eigennaam: *Rètske èn Jètske ziede overal, mar goei koeikes stòn op stal* (de beste vrouwtjes vind je thuis.) *Rètske* is verder geen gangbare benaming, maar voor de gelegenheid afgeleid van *rètse*, hetgeen van huis gaan betekent. *Jètse* is in ons dialect nog amper gebruikelijk. Bij Johan van Os vond ik *jaetse*, ww., rijden, fietsen met de bijbetekenis jakkeren. Het moet dezelfde oorsprong hebben. Overigens is ook *Jètske* geen gebruikelijke meisjesnaam bij ons, wel kennen we *Jet*, maar die wordt verkleind tot *Jetje*.

jeuk, zn., (*jukt*): *de jukt is èrger dan de peijnt* (hij of zij wil vrijen).

jeuken, ww.: *'t sto ' geskreve èn gedrukt, ge mót krabbe wor 't jukt.*

Jesus, eigennaam: *Jizzus* of *Sjizzus* in allerlei uitroepen vaak *Jizzus nog òn toew!* *Jikkés* of *Jikker*, uitroep die uit een verbastering van Jezuske of Hereke ontstaan lijkt.

Jizzekus en **Jazzekes** zijn andere oude vormen.

Jikkés merante, uitroep, ook gezegd als *Jikkés van merante*; wellicht verbasterd uit Jezus Maria nog aan toe! In West-Brabant, zo wist Henk Buijks, zegt men ook *Hereke van merante*. Dat laatste wordt daar vaak verbasterd tot *Jirreke van merante*.

In 1990 verscheen ons boek *Jikkés merante!* Die 'achternaam' van Jezus vonden wij altijd al heel interessant, maar een bevredigende verklaring vonden we eigenlijk niet. En toen stuurde Mevrouw Van Gorp-Pennings uit Tilburg ons een kaart toe waarop Jesus de Miranda (do Douro), ook wel 'Menino Jesus da Cartolina' genaamd. Op deze Portugese kaart prijkt een merkwaardig beeldje van Jezus als heertje met hoge hoed. Voor ons lijkt Miranda sinds de ontvangst van die kaart de meest waarschijnlijke verklaring voor *merante*. (z.o.z. afb. 29)

JANKE

Toen wèlliej in D'n Dunge 's me' de krommen èrrem kwame, din 't neij kiendje niks ès janke. De jong moeier, nogal zinnowèchtig, ha' vanalles geperbeerd, mar ze krieg de klèine niej stil èn 'n bietje over de flos zin ze tege d're mins: "Wiejgde gij nouw ok 's, want de helleft is van aow!"

Daorop zin de jonge vaojer: "Jè, mar lót men helleft mar efkes janke!"

*Afb. 29. Jikkens merante! 't Bildje van
Jesus de Miranda ès hirreke verkleejd.*

JANNEWARI-WEERSPREUK

Van de vele weerspreuken die er over deze openingsmaand zijn, leerden wij een van de fraaiste van Willem Brands uit Schaijk:

”*Sint Tunnis* (patroonheilige van Schaijk - 17 januari) *kùmt geskipperd of geslibberd.*” (hij komt over het water of over het ijs; het kan nat zijn of hard vriezen.)

JÈ

De jonge kappelaan leest ùit ’t buukske van bijbelse geskiedenis veur: ”De vader van de verloren zoon viel op zijn aangezicht en weende bitter.”

”Wel, Jantje, waarom denk jij dat hij huilde?”

Jèntje kekt d’n irwarde ongeleuvig òn èn zi’: ”Jè, dè’s nogal locht, valt zèllef mar ’s me’ oewe snuijt op de steen, dan zodde toch ok wèl brulle...!”

JONGE

Janus, een verstokte drinker, wordt bezocht door de dokter. Janus drinkt het liefst jonge klare; meestal bestelt hij ”’nen èrr’me sukkel” en veronderstelt dat iedereen weet dat daarmee ”’ne jongezonder” bedoeld wordt.

De huisarts kent de gewoonte van Janus en wil hem eens hartgrondig de les lezen: ”Ès gij niej stopt me’ dè eindeloos gezuip, dan zulde noit oud worre!”

”Ja nèt,” zi’ Janus doodgemoedereerd trug: ”ik heb ’t alt’ wèl gezeed, de klaore haauwt oew jong...!”

joef, zn., bn.: *dè’s ’ne joef; d’n dieje is òlling joef; daor spult de duujvel me’, zin de joef, vier òsse èn nog ginnen troef* (daar speelt de duivel toch mee, zei de gek, vier azen en nog geen troef).

joekel, zn. m., groot exemplaar: *hij ha’ ’ne joekel van ’nen bult op z ’ne kop*. Hetzelfde woord (uit ’t bargoens) wordt gebezigd voor een hond.

joekeren, ww., aanhoudend jammeren van pijn: *hij joekerde van de peijn.*

joet, zn. m., in het gezegde: *skeele joet dègge stòt.*

Joj, als eigennaam kennen we van Kruisstraats *Joj Korst*, maar hij is dan ook de enige *Joj* die wij ooit ontmoet hebben. (Jan E Iemans maakt wel melding van de naam, Woord en wereld van de boer, p. 218.)

jong, zn., bn., *de jong* is in Brabant zeer gebruikelijk voor de kinderen: *'k denk dè 't hard zal wèije, want de jong èn de henne skaotere eeve hard!*

Dit gezegde van Jans van Thijsse (Kappen, Nuland) kwam via Miep v.d. Akker tot ons en illustreert fraai hoe men aan de herrie van de kinderen vaak kan merken dat er ander weer (storm) op komst is.

Ge mótter diej jong 's meer onderlùie, schijnt vandaag niet helemaal pedagogisch verantwoord te zijn; het duidt op lijfelijk straffen. Wil men onderhand een beslissing bij een moeilijke keuze, dan zegt men wel: *èijer of jong!*

Als bijv. naamwoord werd *jong* of *jonk* gebruikt in de betekenis ongehuwd gebleven: *diej twee zen alt' jonk gebleve; ze wó 'n ofkosse niej traowe*. Men bedoelde dan twee mensen uit eenzelfde gezin die op de boerderij bleven wonen zoals vroeger vaak voorkwam (dan hoefde men de boedel niet te scheiden).

Een zei-spreuk met bn. *jong* tot slot: *ik wor opnet jonk, zin Peer Pompe, krèk vruger pis ik op m 'n klompe.*

jongen, zn. m., in de zei-spreuk: *'t is niej zo wijd mis, zin de jonge, èn iej goide nor d'n hond mar rakte z'n stiejfmoelier; 'ne mooie jonge, mar 't is wèl lang geleje*, zeggen we sarcastisch van een oude baas, die zichzelf nog een Adonis waant.

Een uitdrukking met het meervoud: *ons jonges he 'n goewd lulle, mar ons durskes ochèrrem!* (voor mansvolk is het kennelijk makkelijker in deze wereld).

jongen, ww.: *'t jongt 'r ès de kneijnt*, zeggen we als ergens aan de lopende band kinderen geboren worden (als de konijnen).

jongezereij, zn. v., een vrijwel verdwenen woord voor kattedwaad.

Jood, zn. m., wordt veelvuldig goedmoedig gebruikt voor handelslieden: *’t èijerjódje, lappejódje, de kall’verjód* etc. Ook in de zei-spreuk: *daor zitte gin ball’ke onder, zin de jód, èn iej zakte dur ’t ijs*. Ook het denigerende gebruik komt nog voor: *’t is ’ne jód*.

joden, zn. mv., (*jódde*); sluwe handelaars; in de zegswijze: *twee jódde wete wè innen bril kost*, bedoelt men dat men de twee bedoelde figuren even slim acht.

Jos, eigennaam die soms ouderwets als *Jàs* uitgesproken wordt: *Jàske Skèl out His Vinkel*.

Jozef, eigennaam die vroeger als *Józzep* gezegd werd: *in Mirroi wónde vruger ’n wefke dè ’ne gèitenbok hiel, ze hètte Mein Józzepe*.

jubeltenen, zn. mv., (*jubelteen*): *d’n dieje he’ skón jubelteen* (omhoog staande tenen).

juffrouw, zn. v., (*juufrouw*).

juin, zn. m., ui: *zo gek ès ’ne juin*.

juineskel, zn., uienschil: *kouse zo dun ès juineskel* (zo dun dat je er bijna doorheen kunt kijken). Het gezegde werd gehanteerd voor nylons.

juttemis: *me’ sint juttemis ès de kall’ver op ’t ijs danse* (nooit dus).

juttepeer, zn. v., (*jutepeer*): *zo zuujt ès jutepirre* (heel zoet, ook heel lief).

JONG

Al driej weeken op ’n reij kùmt de knècht te laot op z’n wèrrek. D’n bòs heget lang óngeziejn, mar nouw wor ’t hum toch te machtig. Hij zi’: *”Hurt ’s hier, jonge, dees go’ te wijd. Ge kunt men part ell’ken aovend ùitgaan, mar ge mót hier smèires wèl op tijd komme!”*

”Mar, baas,” zi’ de knècht, ”ge bent toch zèllef ok jong geweest!”

”Ja, dè kan wèl zen,” zi’ d’n bòs, ”mar toch niej alle aovende!”

JONK GEBLEVE

In D'n Dunge wonde de "keijnder" van Alenbeek, ok wèl de "maagjes" genoemd. Dè waren 'n ongetraowde bruur èn twee zusters. Van de gezusters, Sientje èn Bèt, wier Bèt op lòttere leef-ted wè dutselèchtig èn dè wier hoew langer hoew èrr'ger. Teleste waar ze d'r vort grif af èn hard òn 't verkeijndse èn toen hullieje Jan ès uurste kwaamp te stèrr've, gonk de begraffenisstoet nor de kerrek èn Bèt vroweg steeds mar: "Wor is onze Jan, wor bleft iej toch!?"

Sientje waar dè gezeever gaauw muujg èn ze zin dùrrum: "Haauw toch stil, onze Jan diej go' vurrop!"

JUIN

In 't k'feejke zitten 'r 'n por diej 'm goewd gerakt hebbe. Ja, groot fist...

D'r zit 'r inne al 'nen hillen ted te p'rbeeren um 'n zill' verjuintje òn 'n stückske te pikke mar iedere keer skiet dè juintje weg dur z'n cocktail-glas.

Dan nimt z'ne maot 't over èn kreijg 't in inne keer vur mekare.

"Ja, dè's ok 'n kaauw kunsje," zi' d'n uurste, "ès ik dieje juin al zo muujg heb gemakt!"

JUS

Vruger leerde wèlliej op skool nog ùit de karrechies'mus: "...op onthoudingsdagen geen vlees of jus uit vlees te gebruiken."

Van jus ha'n we nog noit geheard èn we spraken 't woordje uit èzzof 't rijmde op bus.

(Pas lòtter hurde we dèttè "sjuu" moes zen.)

Wij ha'n ok noit ginne jus, b'ons waar't alted saus!

K

kaal, bn., (*kaol*): *zo kaol ès 'n lauws* (kaal als een luis).

kaal, bw., (*kaol*) wordt zeer vaak gebruikt in ons dialect voor helemaal, in dezelfde functie als *kuis*: *'t is gelijk kaol k'pot*, *'t is kaol verrot*, *kaol vermeuteld*, etc. Ook: *kaol onder* (kopje onder).

kaaljakker, zn. m., (*kòljèkker*), opschepper zonder enige reden (omdat hij niets heeft); *wè wone d'r toch 'nen hoop kòljèkkers in D'n Bosch* (kale kak).

kaantjes, zn. mv., (*koikes*): *koikes is goeie kost vur de winter* (uitgebraden stukjes reuzelvet).

kaars, zn. v., (*kars*): *wè vende d'r af, zin d'een kars tege d'aander, ès we samen 's uitgonge? Diej kùmt de karsen ùitblaoze* zeggen we van iemand die veel te laat komt in de kerk.

kaart, zn. v., enkelvoud en meervoud zijn dialectisch identiek: *'n kaart, 'ne stok kaart* (monosyllabisch meervoud dus); *kaart ès takkebosse* (slechte kaarten). *Hij he' te lang me' goei kaart zitte passe*, zegt men van iemand die zijn kansen (op een goede levenspartner) voorbij heeft laten gaan.

kaartje, zn. o., (*kartje*): *zumme efkes 'n kartje legge?* (zullen we even kaarten?). Tegen de marskramer destijds: *gimme mar 'n kartje knups-gaoter* (geef me maar 'n kaart knoopsgat-elastiek).

kaas, zn. m., (*kees*): *op de kees verzuke* (uitnodigen voor het begrafenismaal (de koffietafel bij begrafenissen gaf oorspronkelijk alleen oude kaas als beleg).

kaasjeskruid, zn. o., (*keeskeskruid*), malve: *d'r ston volop keeskeskruid op de wal langs de weg*.

Kaat, eigennaam: 't is 'n smerrige Kaat ('n vieze vrouw). Verkleiningsvorm: **Kötje**.

Kaat Knut, was de stripfiguur die Jan Steenberghe voor De Brug creëerde; zij bleek in de eerste aflevering gehuwd met *onzen Driek*. *Driek Bliet* was de stripfiguur van het Krantje van Berlicum. (Zijn ze beiden met vakantie of geëmigreerd?).

Kaathoven, (Kaot've)

Uit "de Stad en Meyerij van 's Hertogenbosch" door A.C. Brock citeren wij: "Een ander Gehucht (naast Middelrode, C.Sw.) onder Berlikum, liggende ten Zuidoosten van het Dorp, aan de Leibeek, bij de grenzen van Heeswijk. Dit Gehucht is bijna als een Dorpje te beschouwen, dewijl het tamelyk groot, en ver van alle Dorpen afgezonderd is. Voorheen lag hier een Kapel, waarvan men nog eenige overblijfsels bespeurt in het huis van den schoolmeester, waarin zij veranderd is." (ca. 1820).

Over Kaathoven meldt H.G.J. Buijks: "Naar alle waarschijnlijkheid is het gehucht Kaathoven meer dan 650 jaar oud. Omstreeks 1340 is op die plaats sprake van het landgoed van wijlen heer Bock, de Boxhoeve. De eigenaren daarvan blijken in de 16e eeuw het recht te hebben een geestelijke te benoemen voor de Kaathovense kapel, die wellicht al vóór 1500 is gesticht. Tot het landgoed behoorde ook de hoeve *Engelstede*, die genoemd kan zijn naar Engel van Volckel, eigenaresse van het geheel omstreeks 1440."

Mechelien Spierings legt de naam Kaathoven uit als slechte grond; *kaat* zou 'n verbastering zijn van "*quaet*" (Dit leek ons plausibel, gezien de dialectuitspraak *kaot*! Maar volgens Jan Elemans even goed twijfelachtig: "Dat Kaathoven van *kwaad* + nog wat komt, kan, qua *kaat*-klank, maar lijkt me qua vorm-combinatie erg onwaarschijnlijk omdat *kwaad-hof* of *kwaad-hoef* geen Oostbrabantse verbinding is. Men verwacht bij *hof-hove-heuf*, etc. *kwaaje* of *kaaje*. Naamkunde kun je alleen beoefenen op grond van schriftelijk overgeleverde archiefvormen en zolang die er niet zijn, is elke uitspraak overbodig.').

Spierings weet wel zeer interessante gegevens aan te dragen:

"Toen ik eens de voorgeschiedenis van hoeven op Kaathoven had uitgezocht, kon ik tot de overtuiging komen dat de buurtschap Kaathoven onder Berlicum was ontstaan op de gemene gronden van Berlicum. Ik wist toen niet precies hoe dicht ik bij de volle waarheid was. Ik had die conclusie getrokken op grond van twee archiefstukken die met elkaar leken te corresponderen. Dat waren ten eerste de giftbrief van het jaar 1300, waarbij hertog Jan I van Brabant de gemene gronden uitgeeft aan de poorters van de stad Den Bosch en aan inwoners van Rosmalen en Berlicum, en waaronder zelfs gemene gronden waren begrepen die zich om het dorp Berlicum heen uitstrekten tot voorbij Heeswijk, en ten tweede het eerder reeds genoemde cijnsregister van het jaar 1506 van Middelrode, waarin posten vermeld stonden die betrekking hadden op goederen niet alleen gelegen onder Berlicum en Middelrode, maar ook onder Heeswijk, Dinther en Schijndel en zelfs in Veghel. Zo las ik in dat cijnsregister op blad X en blad XLVI dat Engbert van Uden bij zijn hoeve op Kaathoven in 1486 $\frac{3}{4}$ bunder "uitvang" had gekocht van de gemene gronden op "*Caethoven*" en land "*dat Hoehvenne*" met daarnaast gelegen land van de gemeynt van Rosmalen en Berlicum. Ook vond ik in dat register nog "nieuwe" cijnsen vermeld afkomstig van de verkoop van 30 bunder land van de gemeynte krachtens octrooi van de hertog van Brabant van 9 feb. 1494.

Wat ik toen nog vreemd vond was dat er onder de bewaarde archiefstukken geen uitgiftebrief voorhanden was van de gemene gronden rechtstreeks aan de parochianen van Berlicum, en, althans uit die tijd, al evenmin een cijnsregister van Berlicum en wèl een van Middelrode (!).

In de giftbrief van hertog Jan I van Brabant van het jaar 1300 staat, als ik er leesbaar Nederlands van maak, dat de hertog de gemene gronden vanaf de grenspalen van Den Bosch tot aan de begrenzing van de gemene gronden van Nuland en Heze (dat is Heeseind onder Rosmalen), en die zich verder uitstrekten van Rosmalen naar Berlicum en om Berlicum en de buurtschap Belver, dat is ongeveer het huidige Berlicum, heen, tot de grenzen van het "gericht" van Heeswijk, uitgeeft ten gebuike van de poorters van Den Bosch en de lieden van Berlicum, Belver en Middelrode in de parochie van Berlicum,

en aan de lieden van Rosmalen, Hynen (dat is Heinis) en Bruggen, als buurtschappen gelegen in de parochie van Rosmalen-Hintham. Naast allerlei bepalingen over het beheer van de gemene grond, is vooral van belang dat de begunstigde personen, dat zijn die poorters en die lieden, de macht krijgen stukken van die grond daar waar het hen goeddunkt aan mede-gerechtigden te verkopen. Dat gebeurt tegen een betaling van een som ineens en verder een jaarlijkse betaling van een cijns op Sint Maarten in de winter. Men zie de tekst in het Oorkondenboek van Noord-Brabant in deel I nr. 596.

Men moet nu niet denken dat de hertog hierbij zo goed was zijn "allodiaal" goed af te staan. Hij beschikte hier eenvoudig als landsheer of grondheer over rijksground die van NIEMAND anders was.

Omdat die vreemde situatie in Berlicum me bleef intrigeren vroeg ik bij gelegenheid van een bezoek aan de abdij van Heeswijk aan pater H. van Bavel of er daar in het archief soms boeken waren die betrekking hadden op de admi-

Afb. 30. "Ten huize van" Hannus Brouwers, vrugere bewoner van de kapèl van Kaot 've.

nistratie van de hoeven die de abdij vroeger had gehad onder Berlicum. Ik kreeg toen enige boekjes voorgelegd waaruit ik tot mijn verbazing zag dat ze geen administratie van hoeven bevatten, maar regelrechte cijnsboekjes waren van Berlicum, althans van een zeker aantal goederen meest onder Berlicum gelegen, doch ook op de "Sporct" en in een hoek van Den Dungen die kerkelijk onder Berlicum had gehoord."

Zeker is dat er in Kaathoven een Cuneradevotie floreerde. Talloze pelgrims kwamen er bidden om gezin en veestapel te behoeden voor ziekten, vooral keelziekten. Kort voor 1648 gaat de kapelinventaris en de Cuneradevotie over naar de Bedafse kapel. De Cunerakapel wordt als bedehuis definitief gesloten in 1674, wegens gebrek aan kerkvolk.

kabinetswerk, zn. o., (*kammenètswèrrek*): *'t is gin kammenètswèrrek* (het komt niet zo precies).

kaboutertje, zn. o., (*kabouterke*): in de uitdrukking: *lót nouw de kabouterkes mar komme!* Gezegd wanneer er een grote afwas wacht.

kachel, zn. v.: *ze zulle me' hum de kachel niej ònmake* (ze gaan met hem niet knikkeren).

kachel, bn.: *gos, wè waar iej toch kachel geworre* (wat was hij dronken).

kachelen, ww.: *jonge, wè kachelde hij 'r ùit* (wat maakte hij zich snel uit de voeten).

de Kachelders, is een wielren-trimclub uit *Hezik*.

kadetje, zn. o., (*k'dètje*): *ze zaag 'r ùit ès 'n k'dètje gebakken in de maoneskeijn* (het was een zeer fraaie (knappe) verschijning).

kaf, zn. o., bij het naar bed brengen van de kinderen placht Jans van Thijsse (Nuland) te vragen: *hedde al gebid? Nee, 't is zo kaauw, dè doen we wèl in bed*, was het antwoord van de kinderen dikwijls. Daarop repliceerde moeder steevast: *niks 'r af, dan vel 't gelijk in 't kaf!* (bij H. Welters valt het in het *strooi*).

kak, zn. m.: *kak of ginne kak, zin de Steeve, 't kan gelijk de pot op*.

kakken, ww.: *kakke gò ' vur bakke, al is d'n ove nog zo heet; wiej wil kakke me ' gemakke mó't z'n èigen op z'n kniejes laote zakke.*

kakmadam, zn. v.: *dè's me toch 'n kakm'dam een* (dat is me toch 'n verwaand schepsel).

kalender, zn. m.: *ik wil ginne neije k'lènder; zin de Pin, d'n aauwe kan nog wèl 'n jaar of wè meej* (ik wil geen nieuwe kalender, zei de gierigaard, de oude kan nog wel 'n jaar of zo mee).

kalf, zn. o.: *daor duu 't kallef de hèij in* (daar gaat het mis).

kalmpjes, bw., (*kalmkes*): *kalmkes òn mar!*

kalveren, zn. mv.: *daor worre de kall'ver nog wèl gedópt* (gedoopt; daar zijn ze erg vroom).

kam, zn. m.: *ze begient al 'n bietje kam te kreijsje*, zegt men van 'n meisje dat vrouw gaat worden.

kamer, zn. v.: *de goei kamer* was de kamer waarin men niet huisde, maar die er slechts was als een pronkkamer voor hele speciale gelegenheden; daarin werden *de p'stoor, d'n heerom, tante zuster* en andere hoogwaardigheidsbekleders ontvangen.

kamertje, zn. o., (*kèimerke*): *hij he' zó'n skón kèimerke gekrege op 't bejaardehuis. Hij is efkes nor 't klènste kèimerke.* (de WC dus)

kammen, ww., (*kèime*): *ik mó't m'n haor 's kèime, zin Klaos Klètskop, èn iej viejt 'n washèndje.*

kamp, zn. m., (=weiland): *hij he' 'ne skónne kamp in de Bleke.* Verkleinwoord: **kèmpke**. (*De Bleke* is een gebiedsnaam tussen Vinkel en Loosbroek.)

kan, zn. v., (*tuit*): *'n vol tuit romme* (een volle kan (bus) melk); *me' 'n tuit (tùtje) teej nor 't laand* (met een kan thee naar het veld).

kanaal, zn. Typisch is dat men hier in de omgeving vaak spreekt van *de k'naal*. (= Zuidwillemsvaart)

kant, zn. m.: *ge mó't oewen èige kant mar kere* (1. je moet je eigen belangen maar behartigen. 2. je moet maar naar jezelf kijken (voor je kritiek hebt op 'n ander).

KAAT

”God,” zin Grarus, ”wè he’k toch ’n ruziej gehad me’ ons Kaat!”

”Hoew kaamp ’t?”, wo’ Tummes wete. ”Och, ik zin zoo me’ ’ne laach tegen ons wijf, dè’k ze zoomar ’n smerrige Kaat von me’ d’r ongekekemde kroewshaor èn d’r kreukels in d’r kouse!”

”Èn dè waar de reje vur ’n groote ruziej?” vroewg Tummes ongeleuvig.

”Ja,” zin Grarus, ”diej krulle dè waar duur neijmoddes pèrr’m’nènt èn ’t èrregste van gelijk waar nog dè ze himmel gin kousen òn ha’!”

KACHEL

”Ons wefken is krèk ’n kaoi kachel,” zin Koos, ”ze duu niks ès rooken èn uitgaòn!”

KALF

’n Jong kalfef kùmt vur d’n uurste keer in de vurjaorswèij. Daor stòn al wè ouwer kall’ver. In de wèij daoraachter loope koei èn himmel tèinenòn sto’ ’nen os òn ’n ketting. Ès ’t jong kuuske wè ùitgedalleverd is, geuget nor de aander kall’ver èn vreugt terwijl ’t nor de koei kijkt: ”Witte gulliej wiej dè daor zen?”

”Ja,” zi’ ’n ouwer kalfef, ”allocht, dè zen ons moeiers!”

”Ooh”, knik ’t kalfef dè wèl in de gater he’ dè’t mar ’n stom vraag hi’ gesteld. Dan blik ’t wir wè rond èn vreugt vurzichtig: ”Èn wiej is dè daor dan gienderwijd òn diej ketting?”

”Dè,” zi’ ’t ouwer kalfef, ”dè is onzen Heerroom!”

KALMKES

D’n aauwe plisiej van Rósmòlle, Jònnus Verstappe, waar d’r nog inne van dè zeker vèldwachtersras, dè z’n èige niej op liejt juine. Hij din alles op z’n ewwig-kallem m’nier èn ok in benaauwde gevalle blijf iej dik zo rustig ès ’n koew.

Op 'ne keer waar d'r iets èrregs gebeurde in Rósmòlle èn dùrrum kwaamp 'r 'nen hooge plisiej-Piejt nor d'n Heer èn Beekstraot um de plòtseleke plisiej op te zuken èn de les te leeze. Diejen hoogen ùit D'n Bosch waar d'r inne me' veul kapsones èn toen d'r niej vlot ope gedaon wier, waar 't al hillemòl verkeerd. (Hij wies n'tuurlek niej dè de minse bé Verstappe gewoonlek aachterum kwame!) Toen de vrouw ope din èn hurde wurrum d'n dèftige plisiej kwaamp, riejp ze nor aachtere: "Pap, hier is 'ne mins vur aow!" Ok dè waar òlling fout vanèiges.

Daor kwaamp plisiej Verstappe òn gesloeft in z'ne swèrrese bazzeloen èn op z'n klompe, hij waar krèk wè in d'n hof òn 't frute geweest. D'n Bosche plisiej begos me daor te keer te gaon over z'n stjilloze ontvangst èn over alle gebrek òn uniform èn gedrag ten overstaon van 'ne meerdere! Jònnus blijf kalm èn zin uurst niks. Toen d'n hooge Piejt ùitgeraost waar, zin iej enkelt: "Èn ès 't 'r nouw 's nèt over ùitgo', dan he'k vandaag nog m'ne vreijen dag, ok nog!"

kanterfoor, zn. v., vervorming van Fr. contrefort, de achterzijde van de schoen: *ès ge diej skoewn zoo òntrekt, gòn de kanterfore nor de kloote.*

kanus, zn. m., (*kònnus*), hoofd: *hij stiejt z'ne kònnus; grótkònnus* (opschepper).

kapper, zn. m., (*b'rbier*). Ook de benaming *skars*, die hier en daar nog voortleeft als bijnaam, lijkt afkomstig van het kappersvak. *Skars* is dialect voor scheermes.

kapperke, zn. o., is behalve de kleine barbier ook een damesglas (inhoud ca. een half bierglas) op voet: *ze dronk 'n kapperke bier.*

kapitein, zn. m., (*kapp 'tein*): ironisch gebruikt voor moeder de vrouw: *ja, ès de kapp 'tein 't ok goewd vent.*

kappetuniej, zn. m., kaft: *doe's gaauw 'ne skónne kappetuniej um oewe neije karrechiesmus, d'n aauwe zit vol kraos* (doe 'ns vlug 'n schone kaft om je nieuwe katechismus, de oude zit vol viezigheid). *Kappetuniej* is een verbastering van *kapitorie*. Dr. J. Stroop geeft het als verbastering van *coopertorium* (ouder Ned. voor bedeksel).

Afb. 31. *De kraole-kappesien van D'n Bosch.*

kapucijner, zn. m., (*kappesien*): *wor mar noit gin kappesien, zin Toos, want dan mótte 'nen hille naacht in 't wötter staon* (de zinspeling verwijst naar de kapucijners die een nacht weken).

kar, zn. v., (*kaar*): *me ' stònde kaar* betekent dat men met twee karren de oogst binnen haalt. Een kar is naar huis, de andere staat op het land; *dè 's laojen èn losse me ' de stònde kaar, zin Wend, èn de klèine zaat op de pot meeje te eete* (dat is laden en lossen met de staande kar, zei Wijnand, en...); *me ' Sunte Methijs nog gin ijs, mar hallefmèrt me ' kaar èn pèrd over Maos, Waol èn wèrd*. Dit gezegde zou op de late harde winter slaan van 1929; met Sint Mathijs, 24 febr., nog geen ijs, maar half maart met kar en paard over Maas, Waal en uiterwaarden); *de kaar umgestoote hebbe* (een miskraam gekregen hebben); *onder de kaar gelegeen hebbe* (zwanger zijn); *'n kaar in de kneup legge* hoorde bij het oude volksgericht van het tafelen: de kar werd zo gemanoevreerd dat ze niet meer handelbaar was;

de uitdrukking *veul laojde op 'n kaar* werd bestraffend gebezigd aan tafel; als kinderen een gerecht dat moeder gaat opscheppen lekker vinden, laten ze zich wel eens ontvallen *VEUL!* Daarop kregen ze dan te horen: *veul, dè laojde op 'n kaar! Plat in de kaar* wil zeggen 'uitgeteld'.

karbonade, zn. m., (*kèrremenèij*): *vruger gonk de kèrremenèij dik nor de pestoor*. (Het beste van het geslachte varken werd in vroeger dagen vaak naar de pastoor gebracht.) (zie ook *krep*)

karhengst, zn. m., een weinig vleiende term voor een lomp iemand.

karnen, ww., (*kaorze*): *kaorze, kaorze, bottere*, enz. (zie *boteren*).

karnton, zn. v., (*kaors*): *d'r ston nog 'n kaors op de deel*. (zie *staf*)

karrad, zn. o.: *zo gèk ès 'n karrad*.

karrossier, zn. m., (*karresier*), 'n groot, heerszuchtig vrouwmens. Verbastering van kurassier?

kaskenade, zn., *kaskenade vèil hebbe* (opscheppen). Verbastering van Fr. gasconnade.

kaskenademaker, opschepper.

kassier, zn. m., de vanoudsher gebruikelijke benaming voor de directeur van de boerenleenbank: *de k'ssier helt zitting van driej tot veijf*.

kast, zn. v., (*kaast*): *ze he' skón kumkes op de kaast* (ze heeft 'n fraaie buste); *beij iemes goewd in de kaast lege* (bij iemand goed in de gunst staan); *iemes op de kaast jage* (iemand boos maken); *hij zit meej op de kaast* (hij is gauw boos).

kastanje, zn. m., *kestaan*.

kat, zn. v., in tal van uitdrukkingen: *me' Sunte M'thij's zen alle katte krijs* (krols); *daor wordt de kat 'n heks* (daar gaat 't moeilijk worden); *katte èn wijve mótte thauws blijve, minse* (mannen) *èn honde* (*diej*) *doen de ronde* (stamt duidelijk van voor de emancipatie); *ze waast d'r èigen ès de katte* (zonder water; ze wast zich nooit echt); *ès de kat d'r èige waast, kùmt 'r zeker 'ne gaast* (dit bijgeloof werd ook gekoppeld aan 't spaowe van 't vuur en aan 't toetere van de orre); *ge zótter de katte van nor bed doewn èn kruipe zèllef in d'aasse* (zo verschrikkelijk is het zojuist vertelde).

kataarde zn. v.,(*katèird*), harde uitgeloopte laag in de grond die onvruchtbaar is.

katechismus, zn. m., (*kàttechiesmus*, ook de verbasterde vorm *kàrrechiesmus* kwam voor). Behalve het boekje met de geloofswaarheden betekende het ook de hele woordenkraam: *'t is vort 'nen hille katechiesmus* kan iemand zeggen, terwijl hij zijn belasting- of soortgelijke formulieren voor zich heeft. (vgl. ABC)

kater, zn. m., (*kaoter*): *'ne kaoter mótte alted me' de haor meej èije*. Lastige mensen moet je niet tegen de haren instrijken.

katjesspeul, zn. o.: *dè wordt kètjesspeul* (dat gestoei wordt nog ruzie); *dè wordt kètjesspeul, zin Hàs, èn iej zaag de meid me' bèij de knèchs de rog in doewn*.

kattkont, zn. v., vrouw die haar katten behandelt en verwent als kleine kinderen, ook *kattepriester* genoemd. (*priester* in dit verband is een persoon die zielsveel houdt van bepaalde dieren of daar altijd mee in de weer is, vergelijk *hondepriester*. Merkwaardig is de afwijkende betekenis bij *hennepriester*.)

kattendans, zn. m., rondedans van heksen in de gedaanten van katten; waar deze heksen gedanst hadden, ontstond een heksenkring volgens het bijgeloof.

kattepierrig, bn., ondeugend en vervelend, alleen gebruikelijk voor kinderen: *kattepierrige rotjong*.

OVER DE KAPPER VAN DE KRAUWSSTRAOT

Wèlliej ha'n vruger op de Krauwsstraot wèl 'nen heele bezondere kapper. Eigelek waar Grèt Vleej gin kapper mar fietsemaker, mar ge kost 'r oew èige toch ok heel goeiekoop laote knippe. Wèlliej, ès klèin jong, kosse daor terèchte vur 'n dubbeltje. Ès ge daor me' teveul haor kwaampt èn ge vroewgt Grèttèn um te knippe, dan gonk iej op de werrekbank òn 't zuke tusse de sleutels nor z'n skeer èn z'n mesientje. Hattiej dè gevonde dan din iej 'n por kirres me' z'n haand langs z'ne smerrigen overall, zoodè de miste

slusjon èn fietsenólliej d'r af waar èn dan moeste bé Grètten op de stoel. Ge hadt goei kans dètter toch 'n bietje ólliej in oew haor zaat nò 't knippe, mar dè moeste mar ziejn ès de vurlooper van d'n brillantine. Oit he'k ok wèl 's wè segrèttenaassen in m'n kapsel gehad, want Grèt rokke alted onder 't knippe èn dan moes iej ok nog meej buurten ok. D'r kwame veul jong èn veul boerren um bé Grètte geknipt te worre, zoveul dè Grèt in 'n bùij van overmoewd me' groote letters "ook barbier" op de deur van de werrekplòts ha' laote zette.

Op 'ne mooien dag kwaamp 'r 'n hirreke langs gefietst èn diej mó't gedocht hebbe: "Och, laat ik m'n èige hier mar 's mooi knippen èn scheren."

Zowiets ha' Grèt niej alle daag òn de haand, mar hij liejt z'n èige niej kenne; hij meej òn 't zuke nor de skeer, de kwast, 't kùipke èn 't mesientje. Hij hagget nog gauwzat gevonde tussen al z'ne fietsrommel.

(Dè kwaamp ok 'n bietje dur Piejt Koek diej daor krèk zaat um 'n peijp te buurte èn diej 't grèij van veerze wè ònwees.)

"Èn m'neer, wè me niej rakt... zedde wijd van huis? Want ik heur wèl òn oew taol dègge niej van dees kante zijt."

"Nee," zin 't hirreke, "ik kom van 't sanatorium waar ik m'n zuster opgezocht heb en het was zo'n heerlijke dag, ik dacht: kom, laat ik eens 'n andere weg terug nemen."

"Oo, èn mó'tte dalek nog wijd?", zin Grèt diej gèire meer ha' gewete.

"Och nee, ik hoef maar naar Vught en ik wilde wel eens 'n stukje omrijden..., en omdat m'n zuster vond dat ik slecht geschoren was, dacht ik bij het zien van die plaat daar..."

"Ja nèt," zin Grèt, "'n klènnighèdje, zoo gebeurd!"

Mar al buurtende begos Grèt nouw skùim te make èn dè dien iej op zen m'nier: hij spietste in 't zeepbèkske èn ruerde me' z'ne kwast èn 't hirreken, ochèrrem kiejk z'n oogen ùit!

Grèt wo' krèk de kwast òn te gòn zette, toen 't hirreke z'n haand umhóg staak èn zin: "Ho even, gaat dat hier altijd zo!?"

Piejt Koek diej alles zoo gelaoten òn ha' zitte keijke, zin toen onverwaachs: "Nee, dè niej, vaaste klante diej spietst iej alt' meej rècht in d'r gezicht!"

KÈIJKATTELIEK

't Waar hier bekant gelijk kèij-katteliek. Allennig hier veur in Ballekum hádde 'n protestants huukske. Ge hát katteliëke clubs zoowès RKKSv, daor ha'n ze nog wèl 'n voetbalboks me' 'n katteliëk kruis d'rin, zinne wèlliej wèl 's vur de areghèd.

Ge hát 'ne katteliëke radio in d'n ted van paoter De Greef, nor d'n andere moewgde niej lauwstere, zin 't gisselek toen wèl 's oit.

In dienst ha'n wèlliej 'n katteliëke brievebus, bé de K.M.T. in Amersfoort waar dè. Nouw is't ammel niej zo katteliëk mer. 't Is meer Frans-katteliek um zoo te zegge.

KATTESKILDERKES

Vruger kwame d'r van diej èrrem sloebers langs de deur diej p'rbeerden erres onderdak te kreijge èn 'nen botterham bé mekare te skarrele dur dierre te skildere. Dik wier d'n hond of de kat ùitgeskilderd, mar 't kos ok veurkomme dèttiej 'n koew, pèrd of kallef ùitteekende. Daor wo' zó'n mènneke dan dik behall' ve kost èn slaopplots ok nog wèl 'n por goei borrels vur hebbe.

In de Spùrkstraot beij Willemké v.d. Steen (D.D.) he'n we nog verskèije van zó'n aauw skilderingen op de muurre truggevonde. (Dè katteschilderke van toen hètte Swinkels.) (zie p. 277, afb. 46)

KAP

Dillus V. ston ès ijscoman bé Coudewater. Ès iej vijftien cènte verdiend ha', gonk iej uurst nor de Fuik um 'n pilske te vatte vur-tiej wir wijer ventte.

Toen kwaamp 'r krèk 'n zuster òn diej tiej erres af mènde te kenne.

”God, zuster, zedde gij dè?”, zin Dillus.

”Jazeker,” zin 't zusterke dè wè overvalle waar. Dillus hagget me' dè zusterke zo getroffe dèttiej 'r op af din èn dèttiej heur 's goewd mènde te vatte.

Nòdderhand zin iej: ”Zund, ik kwaamp tien cèntimeeter te kort me' diej rotkap, anders ha'k ze kunne kusse!”

kauwen, ww., (*knaauwe*): *hij zaat op z'n prùimke te knaauwe èn spietste 't sap in 't vuur; hij lult ès 'n kont diej t'bak knaauwt* (hij kraamt veel onzin uit).

kavelen, ww., (*kafele*), een oud vangspel met twee partijen, waarvan ik het fijne niet ken.

Kee, eigenaam, afgeleid van Cornelia (*Keej*): *ik traow ginne weuwer; zin Keej, ik wil 'm èiges africhte* (ik trouw geen weduwnaar,...).

keel, zn. v.: *ik hebbet zo in m'n keel, zin Drika, ik kan grust beij 't His mannekoor*. (Heesch is hier dubbelzinnig; zie hees.)

keet, zn. v., (*kiet*): *hulliej hauws waar mar zó 'n aauw kiet*. Alle latere betekenisvarianten worden uitgesproken als *keet*: *'n bouwkeet, 'n schaftkeet, 'n werrekeet: de bouwvakkers gonge schafte in de keet*.

kei, zn. m., (*kèij*): *zo blaow ès 'ne kólkèij* (grote kei die op de Keulse pot gelegd werd bij de inmaak van zuurkool).

Kèij- wordt veelvuldig gebruikt in bijw. functie: *kèijk 'pot, kèijkatteliek, kèijgoewd, kèijdood, kèijleeg, kèijstèrrek, kèij-èrrem, kèijmager*, enz.

keilegger, zn. m., (*kèijlegger*): *'t zen ammel kèijleggers of straotemakers* (ze zitten allemaal in de wegebouw; keilegger en stratemaker is immers hetzelfde).

kèlderzeug, zn. v., (pissebed), ook wel 'ns *blaow zeug* genoemd: *ègge de russel licht, dan ziede de kèlderzeug d'r onder* (als je het voetenrooster oplicht dan zie je de pissebedden eronder)

kelwis, zn. m., verbastering van *kerwis* (of *keerwis*) waarmee men de oven schoon veegde (*kere* is o.m. vegen).

kènnep zn. v., zie kinnebakken.

kèps, bn., alles verloren hebbend bij 'n spel; *rut; nouw ze 'k kaol kèps; òlling kèps; kèijkèps* (helemaal blut). Van Harrie van Liempd (Veghel) hoorden we dat *kèps* van het oude volksspel *landje kappe* zou komen (vergelijk *meske pikke*) In het Bargoens woordenboek wordt gesuggered dat *kaps* (blut, van alles beroofd) van Jiddisch *kabtsen* en Hebreeuws *kabtsan* komt, hetgeen bedelaar betekent.

kerel, zn. m.: *'t is al 'nen hille kèrel* (al 'n flinke vent); *wè 'n kèrel* is een uitroep die illustreert dat men bedoeld figuur een rare, soms een grappige vindt.

keren, ww.: *de stal (ùit-)kere* (schoonvegen); *ge mót oewen èige kant kere* (je moet voor jezelf opkomen); *ik kos 't niej mer kere van de hèt* (ik kon 't niet meer uithouden van de hitte); *'t ston zo vol, ge kost 'r oew kont niej kere* (het stond zo vol, je kon je niet wenden of keren); *iemes erres tèine kere* (zorgen dat iemand ergens niet aan kan komen). *Ge kunt 'r mè 'pèrd èn kaar wèl kere*, zeggen we wanneer een ruimte erg groot en leeg is.

kerk, zn. v.: *d'r is gin kerk zo klèin of de duujvel baauwt 'r 'n k'pèlleke beij* (bij een kerk vindt men altijd ook 'n café); *de kerk is hogger dan d'n torre* (de vrouw is groter dan haar echtgenoot); *skón te werr 'ke, beskete te kerr 'ke* (men moet voor elke gelegenheid de passende kleding dragen, anders gaat het fout...)

Worum zódde nor de kerk gaon, zin Driek de Góts, ge kunt 'r niks hao-len ès 'n snotneus èn kaauw poote. Bende in de kerk geborre? (zegt men als iemand de deur achter zich open laat staan); *stippentse kerk* (is een kaartterm die aangeeft dat men geen prentjes heeft).

kerkenwerk, zn. o., (*kerkewèrk*): *'t is gin kerkewèrk*; het komt niet zo precies.

kerkhof, zn. o.: *op 't kerkhof ligge de dooi èn liejge de leevende* (er is veel huichelarij te zien); *kan-niej li' op 't kerkhof èn wil-niej litter*

neeve, zegt men tegen kinderen (mensen) die meteen ontmoedigd *dè kan ik niej* zeggen. Ook *de kerkhof* wordt gezegd.

kerks, bn.: *hij is zo kerks ès 'nen hond klippels* (hij gaat even graag naar de kerk als 'n hond met de stok krijgt).

kermis, zn. m.: *dan zal oew kuntje kermis haauwe* (ook *kermisse* als ww.); dreigement van ouders aan hun kinderen: dan zul je klappen krijgen; *kermis in de hel* is het als het regent terwijl de zon schijnt. 't *Kan niej alted kermis zen, zin de begeijn èn ze sniej unnen appel in vierre*.

kern, zn. v., (*kèirs*): *dè hout is klaore kèirs* (dat hout is een en al kern); *kèirzig* zegt men van iemand die nog heel kranig is ondanks zijn leeftijd: 'n *kèirzig mènneke*.

kers, zn. v., tegenwoordig zegt men *kèrs*; mijn vader sprak wel van *kirse* (Rosmalen), mijn moeder van *korse* (Nuland).

kerst, zn.m. (*kèrst*): *witte Kèrst, gruujne Pösse*.

kerstmis, (*kèrsemis*): *ze komme mitte kèrsemis nor hauws* (ouder is *korsemus*). Ook *kèrsmis*.

KÈRS'MIS

't Wordt *kèrs'mis*... Op de mèrt in D'n Bosch stòn d'r 'n por van 't Leeger des Heils te zinge. 'n Vinkels boerke *dè vurbeijkùmt*, vreugt wurrum hulliej van diej arige pakke (uniformen) drage, want zoo te heure zen *zèlliej* toch gin saldaote? Daorop antwoordt een zó'n zangerès: "Wij zijn soldaten van God de Heer in de hemel." Dan zi' 't boerke: "Dan zedde gulliej vanaovend wèl wijd van hauws!"

KÈIRZIG

Twee aauw *kèirzige* *kèirels* zitten in de zon te buurte over de goei dinger van 't leeve. D'n inne mènt *dè de liefde* toch wèl 't alder-skónste is van gelijk. D'n andere denkt nao *èn zi' dan*: "Nee, dan gif men toch mar *kèrs'mis, geleu'k*." "Kèrs'mis?", vreugt d'n

uurste ongeleuvig, "wurrum in Gods naam kèrs'mis?" "Nouw, kèrs'mis dè's dikkerder, geleu'k."

KERR'MIS

"Tegeworrig is't gin kerr'mis mer," zin d'n auuwe Skèl. "Nee, dan vruger!

Wèlliej in Naolend gonge nor de kerk èn nó de Mis dan trokke we ons jasse ùit èn dan begosse we te vèchte èn saoves dan vochte we nog, dan hadde nog 's kerr'mis."

KERK

Auwer minse praote nog alt' van de groote kerrek ès ze de Sint Jan bedoele èn ès ge 't van buite D'n Bosch bekekt is 't nog alt' 'ne goeien naam...!

Afb. 32. *De groote kerrek* (pen-aquarel Nelleke de Laat)

ketel, zn. m., (*kittel*): *de kittel hong òn de haol boven 't vuur.*

ketelboeter, zn., (*kittelbuter*): *ze vèchten ès kittelbuters.*

Keulen, eigennaam: *over Keule nor D'n Bosch vaore* (erg lang van stof zijn om iets uit te duiden); *dè mes is zo bot, ge kunt 'r me' op oew kont nor Keule reije. Wiej kent m'n kont in Keule!* (Ik trek me nergens iets van aan.)

kierewiet, bn.: *d'n diejen is (kèij-)kierrewiet* (knettergek).

kies, zn. m., (*baktaand*): *wè he'k toch dik tampeijn òn diejen innen baktaand.*

kiet, bn., quitte: *'k sto' krèk kiet* (ik speel juist gelijk (zoals ik begon); *kiet of kèps* is de uitdagende kreet van iemand die flink verliest en met één slag de schade wil herstellen.

kieuwen, ww., met hoge stem roepen om iemand in de verte te melden dat het etenstijd is: *ès de soep klaor is, go'k ze kieuwen op 't laand.*

kil, bn., (*kèltig*). Mijn vader zei in het voorjaar wel: *'t is nog te kèltig um d'n hof in te zèije.* Hij bedoelde dan dat de natuur nog niet zacht genoeg was.

Kil, verdwijnende eigennaam: *Kil de Braauwer wónde in Bèrr'ge* (Berghem). (*Kil* komt van Cornelis.)

kind, zn. o., (*keijnd*): *ze he'n mar een keijnd.*

kinderen, zn. mv., (*keijnder*): *veul keijnder veul zeege, zin de kùster, èn iej staak 't doopgèld in z'n tès; ge komt hèndiger òn tiejn keijnder ès òn een koew* (je komt makkelijker aan tien kinderen dan aan een koe); *platte keijnder zen 't hèndigste, zin Klaar, èn ze kriejg ieder jaor 'ne klèine.* Uitdrukking: *Van keijnder èn kiepe kùmt ruzie.*

kinderen wordt ook gezegd als *jong*: *hadde jong ès gèrr've òn 'ne gaast, dan hadde krèk pas nètjes opgepaast!* (*jong* komt waarschijnlijk van *klèin jong*; *jong* wordt door sommigen als bedenkelijke term voor kinderen ervaren; voor ons was het heel gewoon en er was niets beledigends aan.)

kinderspul, zn. o., (*keijnderspeul*): *och, wè'n keijnderspeul* (wat 'n kinderachtig gedoe).

kindje, zn. o., (*kiendje* of ouder *kenje*). In de uitdrukking is het altijd: *wè ist toch 'n klèin kenje* (wat is het toch een kinderachtig figuur); *kiendje* lijkt vriendelijker: *och, wè 'n skón kiendje toch!* (oh, wat 'n mooie baby); op de **kiendjeskoffiej** komme, zegt men ook wel voor: *me' de krommen èrrem komme*.

kinnebakken, zn. mv., (*kènnepe*): *Thijs ge he 't oew kènnepe niej goewd geskorre, daor ston nog hil flùskes op*, laat Miep v.d. Akker haar oma tegen grootvader zeggen. Verdwenen.

kip, zn. v., (*kiep*). Naast *kiep* zeggen we veelvuldig *hen*. Ouderwets voor pluimvee is *tiet*, ontstaan uit de vroegere roep bij het voeren: *tiet, tiet, tiet!* *Hij kiejk ès 'n kiep vur 't gutgat*, hij keek erg onnozel.

kist, zn. v., (*kiest*): *vlot van de kiest* betekent heel vlot en voortvarend.

kitsen, ww. In ons dialect wordt *kitse* enkel gebruikt in de betekenis kotsen, overgeven: *hij he' tenaacht alles ondergekitst, de smertèil* (hij heeft vannacht alles ondergebraakt, de smeerlap).

klaar, bn., (*klaor, kloor*): *zedde nouw toch 's klaor? Ja, òlling klaor. Klaor, dan oew boks umhog* zegt men wel voor de grap met verwijzing naar de WC.

klaar, bw., (*klaor, kloor*): *klaor botter! Ja, go' 'n bietje klaor vlis zitten eete!* De betekenis is louter en alleen. Ook in de uitdrukking: *klaoren blom èn dikke mik!* (>bloem)

Klaas, eigennaam (Nicolaas). Het kwam merkwaardigerwijze voor dat *Klaas* de doopnaam Cornelis had (zoals mijn grootvader Klaas Heijmans). De naam wordt soms ook wel ouderwets gezegd als *Klaos*. Verkleinwoord: *Kleuske*. Naast *Klaas* kennen we ook *klaos* met de betekenis sufferd: *wè is 't toch 'ne klaos* (waarschijnlijk verkorting van *suntereklaos*) Ook zegt men wel: *wènnen houtere klaos* tegen iemand die erg stijf is, of iemand die erg ouderwets is.

klabieske, zn. o., hengselmandje, korfje: *me' 'n klabieske nor de mèrt*.

klages, zn., in het gezegde *gin klages hebbe* (niets te klagen hebben).

klagers, zn. mv., *klagers gin nood, stoevers gin brood* (degenen die klagen hebben het zo slecht vaak niet, degenen die hoog opgeven van zichzelf zitten in armoede.)

klamperd, zn. m., valk, (klemvogel).

klaphengst, zn. m., onbetrouwbaar paard.

klaproos, zn. v.: *zo rood as 'n klaproos*, vinden we bij Has van Rukven.

klapzuur, zn. o., (*klapzoer*): *van aow kredde toch ok 't klapzoer* (van jou word je toch ziek).

klaplazerus, zn. o.: *ge kunt oew èigen 't klaplazerus werr 'ke èn ge verdient ginne stùiver* (je kunt je het apezuur werken en je verdient geen rooie cent).

klazzineren, ww., (*klazzineere*), gewichtig praten: *daor zitte ze al d'n hellen ted over te klazzineere*. (ook *klassineere*), (van Frans collationer)

Kleef, eigennaam: *hij kùmt van Kleef, helt meer van d'n haauw dan van de geef* (hij komt van Kleef, houdt meer van houden dan van geven; is dus gierig). Vergelijk *Geffen*.

klei, zn. m., (*klèij*): *diej van de klèij vreijen nej hèndig op de hèij (èn andersum)* (kleibewoners en zandbewoners gaan niet makkelijk samen).

klein, zn. o., (*klèin*): *'t klèin is nej goewd* (de baby is ziek).

kleine, zn. m., (*klèine*): *daor is tenaacht 'ne klèine gekomme* (daar is vannacht een baby geboren). (zie *inkopen*)

kleinigheid, zn. v., (*klènnighèd*): *'t is mar 'n klènnighèd(je)* (van weinig betekenis); *hij vroewg 'n klènnighèd vur de missiej* (aalmoes); *d'r is enkelt nog wè klènnighèd van 't vèrr 'ke* (kleingood van de slacht).

klèin krùipgat, zn. o., oude benaming voor klein, rondkruipend kind.

klèinmannen, zn. mv.: *'t is wè me' al diej klèinmanne!* (met al die kinderen).

KLÈINÒZZIEJ

Vaojer èn moeier make mi' hulliejen innigste zoon èn z'n mèske 'n tochje dur de p'rvinsiej; 'nen dag d'r ùit um zoo te zegge. Bé 't wandele in de bosse van Hezik rake de stelletes mekares kwet. De aauw lùì stòn al 'n euwighèd te waachte bé de bushalte, mar 't jong grèij kùmt niej vur d'n dag. Dan wordt moeierke toch onge-rust èn ze simmiejt: "Wè mót 'r nouw toch van hulliej terèchte komme!"

D'n aauwen heer zi' dan gepikeerd: "Wè, daor?, daor komme kiendjes af!"

KIKVORS

'n Mèdje duu skoolonderzoek biologie. D'n eigeleke leraar is ziek èn umdùrrum mót dees onderdeel van 't eksame afgenomme worre dur 'nen invaller. 't Go' vurral over de kikvors èn 't go' goewd. 't Durske wit bekant alles èn 't kan niej mer k'pot. Dan wil d'n eksaminator um de zaak af te ronde 't mèske wè laote ver-telle èn dùrrum zittiej dan: "De kikker heeft zo'n interessante metamorfose, zou jij ook wat over de voortplanting van dit dier kunnen vertellen?" 't Wordt stil, 't blef stil, 't durske lupt rood òn èn hakkelt dan: "Op skool he'n we b'ons nog noit òn vortplanting gedaon!"

KLAGE

Sjèfke is nog mar pas ùit 't Bèls nor 'olland geïmmegreerd. Van Bèls Brabant nor Noord-Brabant. Beij 't afscheid vroeuge ze hum: "Awel, Sjèf, jonge, zijde gij 'ier niej gelukkig?"

"Och," zin Sjèfke, "ik mag niej klage."

"Is 't 'ier dan gin goe leeve, Sjèf?"

"Och," zin Sjèfke, "ik kan niej klage."

"Mar Sjèf, wurrum gòdde gij dan nor Neederland, jonge?"

Daorop zin Sjèfke meej: "Dè ies 't 'm; daor mag ik klage!"

klèinòzziej, zn. v.: *daor he 'n ze toch 'nen hoop klèinòzziej* (ouderwets woord voor veel kinderen).

klemmoel, zn. m., tetanus.

klep, zn. v.: *oew klep sto ' ope* (gulp); *haauwt oew klep* (hou je mond); *hij kùmt alt ' op de klep gevalle ès 't niej geleege kùmt* (hij komt altijd op ongelegen momenten; ontleend aan de duivensport, waar de til ook *klep* heet); *'n èchte klep* ('n brutaal vrouwmens wier mond niet stil staat); *'n verwaande klep* (spreekt voor zich).

klepbroek, zn. v., (*klepboks*): *dieje maanskèirel he ' nog 'n èchte klep-boks òn me ' 'n prizzenteerblad van vurre*.

klepschuw, bn., (*klepskaow*): *de diej is zo klepskaow, diej blef 't lieste onder de koei* (ze is zo verlegen dat ze het liefste thuis (op stal) blijft).

klès, zn. v., klit of klis: *diej rotjong p 'rberen alt ' um bé de mèskes klèsse in de haor te doewn* (de stekelige knoppen van het klissekruid zijn moeilijk uit haren te ontworren).

klèts, zn. v., verkoudheid: *ge zult 'r nog hèndig 'n klèts me ' vange*. (De Bont geeft *'n kläts vatte*.) Vergelijk: to catch a cold.

klèts, zn. m., kletspraat: *'t is ammel mar klèts* (ook *lul*), *mar 't prót toch*.

klètsen, ww., onzin praten: *diej klètst mar 'n èind weg* (die fantaseert er maar op los); *diej klètst tegen alleman* (*diej verklètst alles*) (verklikken).

klètskloot, zn. m., 1. sauwelaar; 2. verklikker: *'t is zónne klètskloot, mèrr 'ge weet 't alleman* ('t is zo'n klikspaan, morgen weet het iedereen).

klètsmèijer, zn. m., iemand die veel onzin vertelt (die veel klets verkoopt).

kleur, zn. v.: meervoud: *klurre: hij skiejt zeuve klurre stront*, gezegd van iemand die veel angst moest doorstaan. Verkeiwoord: *klurke: 't kiendje he ' 'n goei klurke*.

Kleuske, Klaasje: *Kleuskesmèrt hètte-n- 't ès de jong lùì nor D 'n Bosch dinnen um in te koope vur Suntereklaos* ('t jong grèij din dan dik 'pinke' (met ingehaakte pinken samenlopen als voorspel op vrijage)

kliëk, zn., koliek: *ègge zo hòsteg it dan kredde nog kliëk.* (ook spuw: *hij liejt unne groote kliëk valle vlak vur men voewte*)

kliëken, ww., spuwen.

klippel, zn. m., 1. knuppel hout; 2. lomperik: *hij zocht 'nen dikke klippel;* *wènne klippel toch um zowiets te zegge, wor!*

klippelen, ww., met de knuppel slaan: *d'r onder klippele, note klippele.*

Knillus Klippel was een carnavaleske vogelverschrikker die er goedmoedig onder *klippelde*. (R.)

klinkriemen, ww., niets uitvoeren: *hij litter alt' mar rond 't hauws te klinkrieme.*

klit, zie kles.

kloek, zn. v., broedkip: *ze huujt 'r me' ès 'n kloek metter kùikes* (ze past erg goed op haar metgezellen); ook *klók*: *'n klók me' twèilef kiepkès;* *blef mar zitte, 'n goei kloek zit driej weeke èn 'n kaoi nog langer,* zegt men wel als men het beu is om moeder de vrouw te manen toch eindelijk mee te gaan.

klok, zn. v., *ik kan gin klokke lùie èn me' de p'rsèssiej mee-gaon,* zegt men om aan te geven dat men geen twee dingen tegelijk kan doen.

klomp, zn. m.: *'t vriejst 'ne klomp dik,* het vriest heel hard; *ge zót 'r toch aaverèchs van in oew klompe krùipe,* zeggen we als we versteld staan of verbijs-terd zijn (zie ook *katten*); *nouw*

Afb. 33. *Drika de Klompemaker out His.*

brikt m 'ne klomp, zin de aauw Leen, èn de kaar riej over d'r teen; toen viele m 'n klompe toch ùit, zegt men bij grote verbijstering; hij he ' z 'n klompe weggezet (hij is gestorven); kom ik go ' m 'n klompen 's nor hauws brenge, zei men wel ten afscheid.

klooster, zn. o., (*klóster*): *d 'n dieje kan hèndig 'n non ùit 't klóster lulle* (hij kan praten als Brugman).

kloot, zn. m.: *'t is 'ne goeie kloot* (goedaardige man). Minder gunstig is het woord in samenstellingen als: *vrèilkloot, sèmmelkloot, knoeikloot, maauwkloot*, enz. (wringkloot, treuzelaar, knoeier, zeurpiet, etc.)

kloot, in andere samenstellingen: *klótveeger, klótzak, klótjonge*; ze betekenen allemaal ongeveer hetzelfde: sul, hannes, domoor.

klótveeger, wordt vooral gebruikt voor kleine personen: *zónne klèine klótveeger!*

kloothondje, zn. o., (*klóthunje*), zegt men als men een heel klein hondje bedoelt, of als men het beestje iets verkeerd ziet doen. *Dè klóthunje bet hil oew pantoffels k 'pot.*

kloote, zn. mv., wordt gebruikt als men iets als slecht of fout ervaart: *'t is wer kloote!*; *wè 'n klooteweer toch, wánne!*; *'t is gin (een) kloote wèrd!*; *lópt nor de kloote* kan men horen als iemand een ander verwenst en alleen in: *loope of ik skup oew onder oew kloote* bedoelt men de oorspronkelijke betekenis van teelballen.

kloten, ww., (*kloote*): *och, we kloote mar heen; we kloote mar òn.* Het betekent dat men zonder veel inzet zijn bezigheden blijft verrichten. *Wè lede toch te kloote!* zeggen we in ongunstiger zin: wat lig je toch te klungelen.

Tot slot: *iemes geklót hebbe* (iemand beduvelde hebben).

KLOMPE

D'r kwaamp geregeld 'n aauw boerke in d'n apotheek èn diej bestelde alted 'n por pakke mòndverband. D'n apotheeker vond dè mar areg.

Nò 'n mònd of wè is dè boerke d'r wir me' dezèllefde bestelling èn dan kan 't d'n ap'theeker niej langer leije èn vreugt: "Niej dè't me rakt, mar zó'k 's meuge wete,... hedde gij nog zó'n jong vrouw of hedde meskiens dochters diej dè grèij gebrùike, 't is eigelek mar vremd dè gij dè grèij komt koope..."

"Och," zi' 't boerke, "zó'n jong weijsvollek he'k niej mer, mar ik gebrùik 't èiges, want dè grèij is zó lèkker wèrrem in oew klompe!"

KLÓTVEEGERKES

Driekske van Alebeek vertelde 's hoe hij docht dè't kwaamp dè d'r vruger zovvel minse dinnen afbrande.

Diej klèin jong gonge nogal dik nor d'n hoizulder um èijer te zuken of nor jong kètjes te gòn keijke. Dè dinne ze in d'n donkere onder de 'eusde dik me' 'n brandende lusifèr.

"Jè, èn dan vergate diej klótveegers dik nog diej lusifèr ùit te blaozen ok nog!"

KLEER

Hij ha' hil D'n Bosch afgeloope èn hij waar niej geslaagd, hij zocht 'ne jas, me' teddy gebeerd.

KLOOTE

Ge wit wèl wè zouave ware, wor?

D'r ware zoo rond 1865 nogal wè van diej jong kattelieke saldaoten ùit Brabant bezig vur paus Pius IX. Over inne daorvan wó'n we 't hier hebbe. Dè waar Piejt diej z'n èige lötter alt' vort

”Pierre” liejt noeme. Hij waar ok zónne zouaaf diej meej op kruistocht waar geweest tege die rotzakke van Garibaldi.

Hij kos daor zo skón af vertelle ès ’r iemes vroeug hoew dètte waar geweest.

Piejt drèijde òn z’ne snor èn zin dan: ”Ik zal’t noit vergeete; we lage daor te skiejte tege die overmacht van diej rooihemde van Garibaldi èn ik vuujl daor innins ’n por ooge in m’ne rug...

Ik keijk um èn wiej sto’ daor? De paus èiges! Hij kekt nor men en vreugt: ”Hoew gògget, Pietro?”

Ik skud van nee èn zeg toch pardoos: ”’t is kloote, Pius!”

klos, zn. m., boerenpummel: *wènne klos is dè*; ook: *’t is ’ne goeie klos!*
Tegenwoordig hoort men soms ook *klosser*.

klosser, zegt men vooral van een zwaar paard.

klot, zn. m., kluit: *’ne klot botter; hij goide me’ ’ne klot grond*. Het verkleinwoord is *klutje*: *ik maak ’t dicht me’ ’n klutje stopvèrref*

kloven, zn. mv., (*kleuf*): *kik ’s m’n haand; een èn al kleuf* (kijk ’ns naar m’n handen; helemaal gesprongen); *niks ès reuf èn kleuf* (niets als zwe- ren en kloven); *kleuf vur ’t vuur* betekent gekliefde houtblokken voor de kachel.

klucht, zn. v., (*klocht*): *’n klocht dùive; ’n hel klocht jong* (een heleboel).

klumpkes, zn. mv., een soort stoofpeertjes. Ook klompjes: *daor ziede buite òn de klumpkes, daor hen ze bé de koffiej hil wè kumkes*.

klùppert, zn. m., grote, grofgebouwde jongen: *’n is ’ne flinke klùppert*.

knalliej, zn. v., zie canaille.

knavel, zn. m., (de handvat halverwege de zeis)

knecht, zn. m., (*knècht*): *’t is mistal zoo dè meid èn knècht d’r ofwèl vreijt, ofwèl vècht* (herinnert aan vroeger tijden toen de boeren nog meiden en knechten hadden die er kwamen dienen); *dè skilt ’n bed, zin de meid, èn ze sliejp bé de knècht* (zie ook komaf) *knèchje* is in ons dialect ook een gebruikelijke benaming voor een jongetje.

kneut, zn. m., rommel, rotzooi: *'t Is daor niks ès kneut èn knoei.*

kniebanden, ww., (*kniebaande*): vee werd *gekniebaand* als het vaak uitbrak. Ook fig. gebruikt voor moeilijk maken: *we zullen 'm 's kniebaande, d'n dieje..*

kniebeurs, zn. v., verbastering van knipbeurs: *wor he'k m'n kniebeurs? M'n kniebeurs is niej van illestiek* wordt verzuchtend gezegd tegen kinderen die vanalles willen wat niet te betalen is.

kniejp, zn. v., 1. zakmes: *hij hólde 'n kniejp ùit z'n tès* (hij haalde 'n zakmes uit z'n broekzak). (vergelijk Eng. knife.); 2. gierig mens: *dè's me toch 'n lilleke kniejp.*

knikeujke, zn. o., de oude volksbenaming voor sneeuwkllokje; knikhoofdje. *In fibbrewari al koste de witte kùpkas van de knikeujkes in d'n hof zien staon.*

Knillus, eigennaam Cornelis: *Knillus Pompe wónde vruger in D'n Dunge; daor diende ons moeder ès durske. Knillus Stamp kùmt ùit Mirroi.* (zie Cornelis)

Knilliej, eigennaam Cornelia: *èind goewd, al goewd, zin Knilliej, èn ze kwaamp de kerk in onder 't leste ivvangilliej.*

knip, zn. v.: *'t is mar 'n aauw knip, dè hauws van hulliej* (maar een bouwvallig huis).

knoei-èffer, zie *èffer*.

knoepert, zn. m., kanjer, groot ding: *'t is 'nen hille knoepert, diej ge gevangen he 't* (grote vis).

knoeren, ww., kogelen, kanjeren: *hij knoerde innins op de goal, èn iej zaat!*

knoeris, zn. m., varken. *Ze ha 'n unne skónne knoeris in de koi.* In carnavalstijd is Uden *'t laand van de knoerisse*. Dit heeft de plaats te danken aan de oude varkensmarkt van vroeger dagen. (zie ook *kui*.)

knoerzel, zn. v., kraakbeen: *wè zit 'r toch veul knoerzel tusse dè vlis!*

knoest, zn. m., behalve een houtstronk is het ook de benaming voor een lomp, ongevoelig wezen: *dè's me toch 'ne knoest, diej he' 'ne kop zo hard ès 'ne kèij.*

knook, zn. m., bot: *ik heb 't in m'n knoke* (m'n botten doen zeer); *ik goi me' aow knoke de note nog uit d'n boom* (ik overleef jou ver).

knoop, zn. m. en mv., (*kneup*): *hij litter nog 'nen dikke kneup op* (een flinke vloek laten horen); *vur ginne kneup verstand* (geen tikkeltje verstand); *'r 'ne kneup in laote legge* (zich laten steriliseren); *hij verzùpt z'ne leste kneup* (hij is aan de drank verslaafd). *Kneup*, betekent ook knopen: *al de kneup zen vort van z'n jèske. Ze reijen hier de kneup van oew gùllep*, ze rijden hier gevaarlijk dicht langs je voorbij. *In de kneup legge*, is behalve voor karren ook een uitdrukking die gebezigd werd voor vrouwvolk: *hij he' 'n durske in de kneup geleed* (zwanger gemaakt); *aachter de kneup knaauwe* (verorberen).

knopen, ww., (*kneupe*): *d'r nog 's inne (op-)kneupe* (nog 'ns vloeken); *hij knuupt ze nogal op* (hij vloekt er nogal op los).

knorren, ww., (*knaorze*): *wè zitte toch te knaorze, hedde al wir kaoi zin?* Spreekwoord: *Boerre èn vèrrekes worre knaorzende vèt*.

knutse, ww., deuken, vergelijk *butse, dutse*): *we zullen 'n èijke knutse* (we zullen een gekookt eitje gaan oppeuzelen); *'t kùpke wier geknutst of 't dùpke wier d'r afgeslage*.

Koba, eigennaam (van Jacoba), meestal uitgesproken als *Kobba*.

kobbes, zn. m., hoofd: *op de kobbes van ons durske sto' 'n muts verduujveld goewd*.

Kobbus, eigennaam: *Kobbus de Kèp is Rósmøllesen tuk* (ook *Kubbus*).

koew, zn. v., (*koew*), het meervoud is *koei*. Er zijn tal van uitdrukkingen met *koew* of *koei* in ons dialect; logisch, want het was de belangrijkste inventaris voor de keuterboer: Uit *Ball'kum* zou kunnen komen: *al loope de koei in de kólle, ik mó't 'r op af. We zen me' ons koei van 't ijs*, wil zeggen we hebben het moeilijkste gehad; *hij blef liever onder z'n koei*, betekent hij is erg schuw (mensenschuw); *al stèrve alle koei in Holland, dan èrve wij nog ginne start*; in Brabant verwacht(te) men niet veel goeds van Holland; *'t velt, 't velt ès 'n koew diej spelt*, is een kaartterm die aangeeft dat de troeven vlot vallen; *de leste koew maak 't hekke toew*, geeft aan dat men verwacht dat de laatste de deur sluit; *d'r*

is gin koew me' gemoeid, zin Hardzak, èn iej ha' z'n moeier begrave; diej kriegj ès kusters koew hòst alt' een toew, diej moewg op 't kerkhof wèije, wil zeggen dat een bepaald iemand bevoordeeld wordt; diej he' al veul koei op d're kop geziejn, zegt men van een meisje dat met veel vrijers de wei ingegaan is; ès de koei de wèij he'n geziejn, freete ze ok op d'n dries (na wat meer van de wereld gezien te hebben, waardeert men beter de naaste omgeving); ze kiejk ès 'n koew diej kall've moes, duidt op 'n pijnlijk (verrast) gezicht; ès twee koei vèchte, leij 't gras 't miste, van ruzie is men vaak zelf de dupe; hij hitter krèk zoveul verstaand af, ès 'n koew van veugelkes vange (geen enkel verstand); me' mager koei èn 'n heel vèt pèrd is 't hil geboer gin donder wèrd, magere koeien en dikke paarden zijn slecht voor de boerennegotie; wiej go' rèchte um 'n koew gift 'r een toew, wil zeggen dat procederen geld kost; 't go' niej um de vurste koew, wil zeggen dat er niet veel op het spel staat. Ongeveer hetzelfde betekent: daor is gin koew me' gemoeid; ze heure bé mekare ès romme èn koew (ze horen bijeen als melk en koe); hij laacht nog niej al ziet iej 'n koew me''n k'sjèt òn, zegt men van iemand die moeilijk aan het lachen te krijgen is; koei kunne wèl over 'n zeuvejorrige heg spelle, duidt erop dat koeien aan de diarree verraderlijk kunnen zijn.

Er zijn beslist nog meer *aauw koei ùit de sloot te haole*.

koestart, zn. m., koestaart: *groeien ès 'ne koestart*, omlaag gaan, achteruitboeren.

koestront zn. m., in de zegswijs: *gé valt ok alt' in de koestront* (je bent ook altijd de ongelukkige) Zie ook **lelieblad**.

KAO'DOEN

Klaos mót traowe. Hij hi' Jette in de kneup geleed. Onder d'n draod durgefreete; 't is ginne kneup wèrd. In dezen ted me' pil èn al, zo' dè toch niej mer mótte kunne.

Nouw zegge ze van alle kante dèttiej mar thauws in mót traowe, want vurloopig zal iej òn gin woning kunne komme èn beij Jette

thauws he'n ze toch plòts zat. Daor lupt Klaos nouw al d'n hillen ted over te prakkizere èn hij weet 't niej... Dan kùmt iej me' diej kwestiej thauws òn èn vreugt d'n auwe Knillus wèttiej 'r toch me' òn zal vange.

Knillus zi' dan: "Och jonge, begient 'r toch niej òn... , intraowe dè's krèk ès in oew boks pisse... 't is efkes wèrrem mar dan begient de èllènde,... 't zit vort alt' in de weeg. Trouws, wèlliej zinne vruger al: "Intraowen èn onweer gift hòst alt' gedonder!"

KANS

Vruger spulde de koei 'ne gewichtige rol bé 't vreije. D'r ware nogal wè boerreplòtse wor de neije vreijer op wèirde geskat wier; uurst wier d'r ùitgevist hoevvel koei dèsse ha'n èn ware ze thauws goewd boer, dan ha' de vrijaziej kans van slage.

"Daor hengt de punder achter de deur," zinne de minse dan wèl èn ze bedoelde dè d'n ònkommende vreijer gewoge wier.

Dik waar 't ok zoo dègge ègge de koei niej kende, niej wijd kwaamt me' oew neij meid. Koei wier zó'n bietje ès 't allerbelangrijkste beskaauwd; dè waar d'n inventaris worrop de toekomst gebaauid kos worre, teminste zoo dochte sommigte rijke (èn greeg) boerre daarover.

KOEI

"Koei zen zo stom nog niej," zin Mies van Èrrep (D.) "Ik weet nog dè de koei van Driek van Dorre ùit d'r èige nor hauws kwame ès 't drijè daag dreug waar."

KNEUP

De pestoor van Lósbroek waar 't vort bùi; dieje skraolen opbrengst van de kollekte in de sondesmis. dùrrum zin ie op 't èind van z'ne preek:

”ik ben hardnoddig òn ’nen neijen toog toew,... mar kneup he’k al zat!”

(men gaf veel knopen in de collecteschaal i.p.v. centen; één cent was toen (vijftiger jaren) nog heel gebruikelijk als collectegave in de drie (!) schalen.)

KLOEK

Ons moeder riejp de henne nog bé mekare me’: ”Tiet, tiet, tiet!”
Tege de jong kùkskes zinne wèlliej ès klèin jong nog wèl ”tietjes”. De kloek diej al klèin kiepkjes ha’, mar toch nog vortbruujde, noemde we ’n skaow kreng diej d’r tietjes niej durrefde te laote ziejn!

Afb.34. Sloop van ’t klèinste steene huiske van de Malliskamp (v.d. Burgt) (Het huidige ”zwarte woud”!)

koestermie, in de uitdrukking *koestermie gaon* = naar bed gaan. (D.D.)
koekoek, in de zegswijze: *ja, dank oew de koekoek*, wat zo ongeveer wil zeggen: mij niet gezien!

koel'pert, zn. m.: *wènne koel'pert zedde toch* (domoor).

koffie, zn. m., (*koffiej*): *daor zal de koffiej goewd op smake, zin d'n doomeniej èn iej ha' z'n vrouw krèk begrave; dè heget gèld gekost, zin 't weskje, èn ze goewt de koffiejdrats in 't kumke van de knècht* (de drab, het overblijfsel van de bonen, heeft inderdaad het geld gekost); *'t is mar skoierskoffiej* wil zeggen dat het slechte koffie is die al de hele dag op de kachel heeft gestaan. *Ègge te veul koffiej drinkt, worde lillek ègge dood gòt.*

koffiedrinken, (*koffiejdrinke*), hieronder verstaan de oude plattelanners van de Meierij de broodmaaltijd rond 4 uur 's middags (vergelijk Eng. tea-time): *'t is koffiejdrinkested rond vierre*. Thee wordt vanoudsher minder gewaardeerd dan koffie, hoewel hij voor velen gezonder is. Dit illustreert de oude uitdrukking: *ès ge koffiej drinkt dan kunde teej pisse; de p'stoor verdient al vur d'n uurste koffiej 'n daggèld*, zegt men wel en men bedoelt dan dat deze priester bij de vroegmis al het collectegeld binnen heeft; *de koffiej krèk uit hebbe* wil soms ook zeggen dat men zojuist gegeten heeft.

koffiejloerriej, een vrouw die veel koffie drinkt (ook *koffiejklep*).

koffiejzetterke is de benaming voor een nakomertje in een gezin als dit een meisje is.

koffiejzeijgske, is de oude benaming voor het zeeffe.

kòjer, bn., vergrotende-trap van *kaod* (kwaad). Ook voorkomend als *kòjerder*. *'t Kos kòjer* is de naam van een biljartclub uit de buurt.

koken, ww.: *erres op koke* gebruiken we in de betekenis ergens op rekenen: *hij kwaamp èiges èn daor ha'n ze niej op gekókt; hij hatter bé d'n dokter niej op gekókt dèttiej z'n voewte moes laote ziejn* (ze waren dus niet gewassen).

komaf, zn. m.: *ik ben van hooge komaf, zin de knècht, op de ball'ke gemakt èn onder d'eusde geborre*.

kommetje, zn. o., (*kumke*), kopje zonder oor: *'n kumke koffiej*; *skón kumkes op de kaast* (een welgevormde boezem (ook: *kumkes op de plank*)).

kommunie, zn. v., (*k'muniej*): *bé de uurste k'muniej ware de durskes dik brùidjes*.

kommuniebloempjes, zn. mv., (*k'muniejbluumkes*), violieren.

komvort-keijnder, zn. mv., kinderen die net kunnen lopen (en overal blijven stil staan).

kon en konden, zijn in ouderwets dialect: *kos* en *kosse*.

konijnen, zn. mv., (*kneijnt*): *hij kan me' de kneijnt dur de speijle* (zo mager is hij).

koning, zn. m., zie *kunning*.

kont, zn. v., in veel uitdrukkingen: *gin hemd òn d'r kont* (heel arm); *òn d'n hond z'n kont*; *ze kekt oew mitter kont niej òn* (ze kent zich veel te groot voor jou); *me' oew kont*

in de botter valle (boffen); *iemes in de kont krùipe* (overdreven vleien); *de kont tege de krib zette* (obstinaat zijn); *me' dees mes kunde op oew kont nor Keule reije* (een heel bot mes); *hij lult ès 'n kont diej t'bak knaauwt* (kraamt veel nonsens uit); *nog gin nagels um de kont te krabbe* (zeer armzalig); *werr'ke tot oew kont ès 'ne toewthorre stond* (je krom werken); *'n kont ès 'n wan* (groot); *hij zo' z'n kont weggeeve èn dur z'n ribbe skijte* (alles weggeven); *proost, moeiers kont is vaojers troost! Wiej kent 'r nouw men kont in Keule!* Wie kent me daar-

Afb. 35. *Kommuniekiedje: ons Gerrieke duu d'r uurste k'muniej (R.)*.

ginds! *Niks gezeed; nie kus m 'n kont, niej lèk m 'n kont!* Taal noch teken dus.

Kont komt ook voor in samenstellingen: *slaojkont* zeggen we tegen een slordig iemand; 'n *moeierskont* is een kind dat veel van z'n moeder houdt. (zie ook *kop*).

konthamer, zn. m., een van de benamingen voor het kikkervisje (zie *paddekaol*)

kontje, zn. o., (*kuntje*), vinden we in *hempje rakt m 'n kuntje niej* (vervaard schepsel); de ogen zijn groter dan de mond: *ze he 'n 'n groote boks, mar mar 'n heel klèin kuntje; Hás Hoizaod ha 'nog 'nen hall 'ven buunder kuntjes te koop* (kontjes zijn hier de puisten, stookhout); *dè zal oew kuntje vaore* betekent dat zul je als een groot gemis ervaren. Het ontstaan van de uitdrukking is onduidelijk, maar eens hoorde ik zeggen: *dè zal moeiers kuntje vaore, mar vòdders prulleken ok*, en dat verduidelijkt wel.

Dan zal oew kuntje kermisse (kerr 'mis haauwe), dan zul je wat beleven (als straf); *hij hatter z 'n kuntje goewd ingedrèijd* (ergens goed terechtgekomen zijn); *dè 't z 'n kuntje (ook kont) lèkt*, zegt men als men het beu is een kind te troosten (*lèkke* is likken).

KITTELKE

't Kittelke wónde in D'n Dunge. (eigelek hètten-iej V.d.W.) Dè mènneke gonk heel skiejelek dood toen iej òn de koffiej zaat. Hij viel vurrover me' z'ne kop op 't kumke dèttiej krèk gedronken ha' èn waar kèjldood.

't Kumke-n-overleefde 't wèl. In 't durrep zinne ze toen: "'t Kittelke viel op 't kumke, èn 't Kittelke waar k'pot!'"

KOEK

"Waarom," zoo vreugt d'n Bossche rèchter, "hebt gij bij de vrouw die U een koek schonk met een steen de ruiten ingegooid, verdachte?"

De landlooper zi' daarop: "Mar m'neer de rêchter, dè waar ginne kèij, dè waar diejen èigeste koek!"

KUMKE

"Oober, diej kumkes hier, diej zen kèijsmerrig," zi' 'nen beuze klant in 'n bruin k'feej. D'n oober bekekt de kumkes, vet z'ne zoudoek èn poetst wè òn 't drinkgerèij. De koffiejklant wordt kòjerder èn zi': "Mar oober, bende gij nouw hillemol kierrewiet!?" Dan zi' d'n oober geruststellend:

"Dè's niej zo èrreg..., m'ne zoudoek moes toch in de was."

PEEPERKOEK

Vruger ha'n we hier 'n hel aander sort bèrremtoerisme ès tegeworig: hujers èn huijsters. Diej dinne d'r koei of gèite de weegkante wè af laote freete. Diej koei dinne v'nèiges ok d'r behoefte langs diej weeg. Èn nouw ware d'r in diejen ted nog zó'n èrrem skabbers diej de gedreugde koestront gonge rape ès stookgrèij vur de winterdag! 't Is in dezen ted bekant niej mer te geleuve, mar d'r is ok veul meer èrremoei gelejen ès veul minse vandaag d'n dag nog wete.

Affijn, bé diej èrrem skarrelaars van toen hurde ok Diejn van Kleuskes ùit de Rósmòllese hèij. Ze waar zoo in 't naojaor me' diej "niggòssiej" van "stook"rape bezig. De jacht waar ope èn n'taris van de Mortel me' 'n stel "dèftighèid" kùmt over 't wegske wor Diejn doende is. Nouw waar Diejn zoo èrrem dèsse ginnins gin kouse of klompen òn ha', mar dè zaagde bekant nie, want ze ha' gruweleke zwarte voewte. De n'taris mènde lollig te mótte zen èn zin streijelek: "Zeg Mevrouw, als die kousen straks versleten zijn, krijg je van mij gratis nieuwe!"

Dè waar groot suuksès onder 't dèftig jaaggerèij, dè begrepte. Mar Diejn waar niej op d'r mundje gevalle èn riejp trug: "Jè, dè's goewd Mortel èn ès men kont peeperkoek wordt, dan kredde gij de uurste sneej!"

kool, zn. m., (*kól*): *in Ball'kum wone de kólle* (de bijnaam voor deze dorpelingen); *ge mak't me de kólle wèl zoer*, zeggen we als iemand het ons erg moeilijk maakt.

koolraap, zn. m., (*knolderaap*): *vruger ate ze hier nog wèl 's knoldera-pepetòzziej*.

koopmik, zn. m.: *niks lèkkerder ès èigegebakke koopmik*, *zin Vrouw Voets*.

koot: *d'r is 'n koew over de koot* (de koe heeft haar loopgewricht verstuikt); *vur koei over de koot èn opgelopen koei moeste nor de paoters van d'n hèllige Gist*.

kop, zn. m.: *ès de kop 'r nog mar op sto'* (zei men vlak na de oorlog); *diej dan nog leeft he' 'nen harde kop* (dat is nog zo ver weg); *de kop mót de kont verkoope*, *zin Triejn*, *èn ze liejt d're skónste potter meej ziejn*; *'ne kop of iej in de hel gebloazen ha'* (vuurrood); *'ne kop ès 'n saldaotekont* (een heel groot hoofd); *ze groeie me wèl bove de kop, mar niej bove de haand* (de kinderen kunnen zo hard groeien als ze willen, ik geef ze nog een draai om de oren als ik dat nodig vind); *de prijs over de kop um* (de dubbele prijs).

Enkele zei-spreuken met *kop*: *ik heb 't in de kop*, *zin Kierrewiet*, *èn iej zong 't Ave Maria van buite*. *Ès dieje kop op 'n vèrr'ke ston*, *zin Klaas Klippel*, *zó 'k zegge dè bist is ziek*.

koren, zn. o., (*korre*): *wè 'k òn korre verliejs*, *win ik òn spèk*, *zin 't boerr'ke*, *èn iej liejt z'n vèrr'ke los in de rog*; *hij he' gin korre verstand* (geen greintje).

korf, zn. m., (*kùrref*): *hij leeft ùit de kùrref zonder zùrreg* (hij leidt een zorgeloos bestaan); *ze hi' d're kùrref umgeskud* (ze is bevallen/heeft een kind gekregen; soms ook: ze heeft een miskraam gekregen). *Op 'nen eijle kùrref is 't goewd vliejge* (beeld ontleend aan de bijenkorf; wanneer men weinig of niets gewend is, wil men wel werken.)

korset, zn. o., (*k'šjèt*). (zie *koe*)

korstje, zn. o., (*korsje*): *ge kunt 'r beeter af pisse ès van 'n korsje brood*, zegt men om aan te geven dat het ook goed is 'ns wat goeds te drinken.

korswillig, bn., koppig, ongeduldig, verouderd woord: *diej klèin zen dik zo korswillig!*

kort maken, ww., (wisselen): *kunde 'n tientje kort make?*

kort oren, zn. mv., (*kortórre*) kinderen: *'t velt niej mee' zonnen hoop kortórre!*

korts, bw., binnenkort: *ik kom korts nog 's òn*. (*kórts* is de uitspraak van koorts)

koster, zn. m., (*kùster*): *wè nouw gezonge, zin de kùster, èn de kerk ston in brand; diej krieg ès kùsters koew hòst alt' een toew, diej moewg op 't kerkhof wèije; veul keijnder, veul zeegge, zin de kùster, èn iej staak 't doopgèld in z'n tès; de kùster wordt zo eigen òn de kerk ès 'n lauws in oewen borsok*, zegt men om aan te geven dat iemand zeer vertrouwd is geraakt aan een of ander.

kou, zn. m., (*kaauw*): *ik kos de kaauw niej kere* (ik kon 't niet harden van de kou); *diej it dèttiej zwit èn werrekt dèttiej kaauw kreg*, zegt men van slecht personeel. *Gif mar 'ne kaauwe* zegt men wel wanneer men een koude borrel wil.

Jos de Laat (Middelrode) had een oud rijmpje voor het winterweer dat als volgt luidde: *'t is koud, zin Van Lieshout, 't is winter, zin Van Dinther, 't he' gevroorre, zin Van Dorre, 't is goei weer, zin Peer*.

Kouwater. Coudewater

"Dit klooster, zijnde een dubbeld gesticht van Moniken en Maagden, te weeten: aan de eene zijde der Kerk waren de huizingen voor de Moniken, en aan de andere zijden die der Maagden, terwijl het bovenste gedeelte der Kerk voor deze laesten, en het benedenste deel door de Monnikken gebruikt werd, wierd aldaar aangelegd in 1434 door eene eedele Weduwe Milla van Kampen, die Besançon Broeders en Zusters der Orde van St. Bregitta ontbood, om dit nieuw klooster te bewoonen, en daar te beloven de Instelling van de H.

Bregitta, welke Orde zij zelf mede aannam, en daarnaals ook Abtdisse in hetzelfde Klooster wierd. Aldus Brock.

Dit dubbele klooster was nog in bloei in 1566 toen het als klooster 'Onze Lieve Vrouw van Coudewater' door woedende beeldenstormers in brand werd gestoken en vernield. De paters en nonnen weken uit naar Den Bosch en toen die stad in 1629 werd veroverd door Frederik Hendrik vluchtten de monniken naar Hoboken, bij Antwerpen. De nonnen keerden terug naar het klooster van Coudewater. Hier werden zij oogluikend gedoogd door de Algemene Staten, maar moesten daarvoor veel geld opbrengen. Dat bleef zo tot 1712, toen zij het klooster toch moesten ruimen. De zusters verhuisden naar het dorp Uden in het Land van Ravenstein, waar zij de grond van het Klooster van de Kruisheren kochten en daar begonnen zij een nieuw en ruim convent.

Het klooster te Coudewater werd van 's lands wegen verkocht, en vervolgens gedeeltelijk afgebroken. Een gedeelte werd een aangename buitenplaats. De naam Coudewater bleef wel gehandhaafd.

Omstreeks 1875 werd het landgoed ingericht als psychiatrische inrichting. In 1985 heeft het psychiatrisch ziekenhuis nog 454 inwonende patiënten. In de negentiger jaren wordt de psychiatrische afdeling overgeplaatst naar Boekel.

Afb. 36. Coudewater in 1804, aquarel van C.J. Gallé.

kraai, zn. v., (*krèij*): *tege diejen ted sket 'r 'n krèij diej nouw nog gin kont he'* (niet zo ver vooruit denken); *'n vliejgende krèij vengt alted wè.*

krèijappel zeggen we tegen de grote eikegallen.

kraai-schieten, ww., (*krèijskiejte*), een oud, gevaarlijk spel dat wij als kinderen speelden. Een jongen ging languit op de rug liggen, de armen uitgestrekt naar achteren en de handen open. De andere, die geworpen ging worden, moest op de handen gaan staan. Vervolgens stak de werper zijn benen recht omhoog met doorgebogen knie. De ander werd gevraagd zijn borst op de voeten te leggen. En dan werd hij met alle macht weggeslingerd; de werper stampte met de benen en duwde met de handen. (Ernest Claes noemt dit *brood-in-den-oven-schieten*.)

kraal, zn. v., (*kraol, kroom*), verkleinwoord *krulleke*. Laatste woord is echter dubbelzinnig; het kan ook krulletje betekenen. *Ze ha skón krullekes in d'r haor* kan dus beide betekenissen hebben: kraaltjes en krulletjes.

kraam, zn. m., (*kraom, kroom*): *ge komt nouw lillek in m 'ne kraom skijte* (je komt nu wel zeer ongelegen).

krabzèssiej, zn. v., vlaghak: *me' de krabzèssiej de sloot ùitdoewn um strauwsel te kreijge*. *Krabzèssiej* en *vlaghak* zijn verschillend, zo meldde Has v. Rukven ons. Het eerste diende om *strauwsel* bij elkaar te krabben. Het tweede was er om *vlagge* (zoden) te kappen in wei of hei.

krakebenen, bn., (*krakebeene*), krakkemikkig: *wè'n krakebeene hauwshaauwe is dè daor toch; alt' iemes ziek of onderweges*.

kral, zn. v., bes: *d'r komme skón kralle òn diejen bos* (er komen fraaie (sier)bessen aan die struik). (Als de bes eetbaar is, heet ze *bizzum*.)

krallenbocht, zn. m., is het onkruid dat officieel nachtschade heet.

krallen, zn. mv.: *daor lede me' oew kralle*, wil zoiets zeggen als daar lig je met je goed gedrag.

kramperen, ww., (*krampeere*), kreperen: *hij laag 'r al daag te krampeere van de peijn*.

krank, komt alleen nog voor in een oud rijmpje voor ziekte en wel in het volgende avondgebedje: *dank oe liefhirke, dank oe liefvrouwke, dank engel-*

kes zoete, die dit kijnd beware moete, voor water en vuur; voor krank en uur, voor rampspoed, voor geld en goed, voor watersnood en voor haastigen dood, amen. Ons kijnd gaat nou slapen in Godsheren name.

KÓL

Ball'kum mag dan 't laand van de kólle zen, in D'n Dunge groeie anders ok goei. De minse daor hiete niej vur niks Moeskrèbbers. Kappers doen 't gèire stèrrek vertelle èn daor hurde d'n Dungen aauwe kapper zeker ok beij. Hij ha' in zenne moeshof zó'n skón kól gekwikt, liejt iej òn alleman wete. Daorvur moes spissjaal 'ne trekker me' oplegger komme, anders kos diej kól van ze leeve niej vervoerd worre.

Een van de klante waar dè stèrrek gedoe van z'ne kapper muujg èn hij vertelde in de kapsalon dètter zo druk waar òn de k'naal bé de Dungese brug de leste daag. De kapper moes daor vanèiges meer af wete èn iej vroewg dus meej wurrum. "Oo, Thijsse, witte gij dè niej, daor begreijp ik nou niks af! Daor li' 'n heel spissjaal skip!" Nee, daor ha' d'n b'rbier nog niks af geheurd. "Wèffer 'n skip waar dè dan toch wèl?" "Nouw", zin de klant, "dè skip kùmt 'n spissjaal groote pan brengen um diej kól van aow in te stove!"

KRAOME

Op de Naolendse hèij moes An van Kobbuzze 's oit komme, want daor moes 'ne klèine komme. Midden op de hèij bé d'n birboer moes de dochter bevalle èn dè waar wè! De vòdder zaat vaast in 't spinhauws; vlak daorvur ha' dieje zèllefde mins z'n èige nog in vertwijfeling vur d'n trein wille goie. "Hij ha' vur 't zwarte bist gestaon," zoo zin z'n skónmoeier nòdderhand. 't Zwarte bist waar de stoomlocometief diej d'r inderted over de lijn tussen Oss èn D'n Bosch tufte. Toen An binnekwaamp in 't inzaam hutje midden op de hèij, toen ha' diejzèllefde vrouw gevraagd of ze de 'poppedoos' bé ha'. (Daorme' bedoelde ze de kraomuitrusting.)

KORTAF

M'rienus zaat bé d'n Blom, toen dokter Coppens binnekwam. D'n dokter kwaamp vur Riek van de kapper diej bove laag. D'n Blom stopte dùrrum z'n knippereij èn zin tege M'rienuzze: "Ik mótfkes me' d'n dokter nor ons vrouw, M'rienus."

"Ja," zin M'rienus, die alt' gruwelek kortaf waar.

Afb. 37. *De Rómölles Lambètuskerrek gezeijn vanaf de Krommenhoek.*

Affijn, d'n Blom duu umhog èn M'rienus zit te waachte.
Dan kùnt Kriesje d'n Dódgraver binne. "Eh,... de kapper, eh...,
is diej 'r niej?"
"Weg."
"Issiej eh...allang eh...weg, M'rienus?"
"Goei hallef uur."
"Zóttiej eh... nog lang eh... weg blijve, M'rienus?"
"Kan goewd niej mer trug komme!"

KRANT

Bé de kapper in Orthe li' d'n Tillegraaf op 't tuffelke me' leesgrèij
wor de klante zitte te waachte. D'n bèkker kùmt binne èn vent dè
nogal m'dèrn vur diejen ted èn durrum vreugt iej: "Gos kapper,
d'n Tillegraaf, meuge ze diej hier leeze!?"
"Ja," zi' de kapper, "mar wèl zachjes!"

KÛSTER

Vruger zate de minse in de zommer saoves dik buite. Dè waar zoo
ok 's 't geval in Roi. De p'stoor èn de kùster he'n krèk nogal ùit-
gebrèijd geëete èn nouw loope ze d'r èige 'n bietje te vertreejen in
de dÛrpraot. Ze kùiren op d'r gemak wè heen èn dan innins lót
de gisteleke d'r inne krake dè z'nen toog bekant skeurt. De kùster
is daor grif wè van ontdaon èn zi': "Mar p'stoor, wè móttèn hier al
diej minse daor wèl van denke!"
"Och," zi', d'n hèrder dan gemeen, "diej mótte denke dè gij 't
gedaon he't!"

KRULLEKES

Miej Èij, baakster in D'n Dunge, moes bé de "kraom" alt' 'n fles
brandewijn hebbe. Daorme' smeerde ze 't kùpke van 't neij
kiendje in vur de krullekes. Pas daornò viejt ze èiges 'n borreltje.

(Waar d'r ginnen brandewijn dan viejt ze wèl 's klaore.) "Van brandewijn kreijge kraoskètjes nog kroews!", hètte-n-'t.

K'SJÈT

(K'sjèt zegge wèlliej tege 'n korset.)

Ès ons K'too d'r k'sjèt afduu, dan is 't krèk of hil ons bed volupt...

kreit, zn. v., (*krèit*), het sarren bij kinderen, plagerij: *'t is klaore krèit me' diej rotjong*. Ook: *leter niej te krèite* (ww.); *skèij af me' dè gekrèit!* (schei uit met dat gesar).

krèk, bn., (helemaal bij z'n verstand): *d'n diejen is niej krèk*.

krek, bw., (*krèk*): *'t is krèk goewd* (vaak in de zin van: je verdiende loon); *krèk op ted*; *krèk te laot*; *krèk 'rneeve*; *krèk 'r op*; *krèk ècht* (precies, net);

krèkke komt ook voor: *ik heb 'm hier krèkke nog geziejn; toew krèkke waar iej nog hier*. *Hoew lang zedde ge d'r al? Krèkke pas!*

kremerke, zn. o., in de uitdrukking: *'t kreemerke hebbe* (spit in de rug hebben). Het begrip moet ontleend zijn aan de kramer, de marskramer, die alles op z'n rug meedroeg.

krèmke, zn. o., karbonade: *'t krèmke waar meej van 't beste van 't vèrr 'ke*. (Later kwam 't woord *kèrremenèij* meer in gebruik.)

krèmmig, bn.: *oe, wè ze 'k toch krèmmig* (last hebben van stijfheid en onwillige spieren). (De Bont geeft *krämpig*.)

kreng, zn. v., scheldwoord voor mens en dier: *'n kreng van 'n wijf*; *'n kreng van 'n koew*; *diej bist is 'n rotkreng*.

krengelen, ww., *ge moet 'r mar langs zien te krengelè* (wringen; het pad is dan zeer smal).

krent, zn. v., (*krint*), ook een zuinig persoon: *wè zedde toch 'n benaauwde krint!*; *de feijn zen de men, zin de duujvel, èn iej verslikte z'n èige in Kaatje de Krint*.

krentenbol, zn. m.: *diej hetter mar een èn 'ne krintenbol èn daor is al van gebete* (die heeft ze niet allemaal op 'n rijtje).

krentenbrood(je), zn. v.: *hij hitter mar vier èn 'n krintemikske* (hij heeft ze niet allemaal); *'ne krintemik vur m'ne verjeurdag, zin Drika, dè's mar hallef skaoi...* (want brood eete ze toch). 'ne Krintemik hoort overigens met de fles brandewijn tot de vaste aloude geschenken als men *me' de krommen èrrem kwaamp* (op kraamvisite kwam). Soms werd de *krintemik* vervangen door *'ne peeperkoek*.

krentenkakker, zn. m., (*krintekakker*), gierigaard.

krep, zn., (*krèp*), deel van de slacht: *d'r hengt 'n skón krèp in de skaauw*.

krets, zn. v., (*krèts*): *de skùrreft èn de krèts zen een* (*krèts* is een soort schurft). (soort zoekt soort).

kriek, zn. v., een kleine soort roodgele pruim: *in juli zen de krieke rijp*. (Bij Verhoeven *kriekske*.)

kriel, zn. mv., kleine aardappelen: *'t is klaor(e) kriel*.

kriemel, zn. m., kruimel: *d'r waar ginne kriemel mer over, 't waar skón op* (zie ook *brussel*).

kriemelke, zn. o., wordt wel gebruikt als troetelnaam voor een baby: *klèin kriemelke*.

Kriest, eigennaam, verkleind tot *Kriesje* (afgeleid van Christianus): *doodgaon is niks, zin Kriesje van Gaole, mar ge wordt 'r zo stijf af!*

krikken, ww.: *hij krikte of mikte niej mer* (hij was helemaal uitgeteld). (Ook De Bont geeft dit ww. p. 335.)

krikkel, bn., licht breekbaar, licht geraakt: *'t is zoomar krikkel tusse diej twee* (vergelijk De Bont en Verhoeven.)

krimp, zn. v., koukleum: *'t is zó 'n krimp een* (ook *kaauwkrimp*).

kring, zn. m.: *kring um de maon, dan vriejs 't z'n èige k'pot*. (*raow maon, dooi op de baòn*.)

croeg, zn. v.: *ik he' nooit in de croeg gezeete, zin Jan Lap, èn 't waar waar, hij ston alt' òn d'n tap!*

KRING

Kriesje kùmt k'nonzat bé Jo Skool (de fotograaf) binnegevalle. "Èn makte gèlliej van men nouw mar 's 'n mooi groepsfoto," kròm't iej ùit. Mar de fotograaf van Ball'kum is niks onder d'n indruk èn zi' dan: "Dè's goewd, Kriest, gòdde gij vur men dan mar 's mooi in 'ne kring staon!"

KRINTEMIK

"Ik lus noit ginne krintemik ès ik in p'sisiej ben," zin Kobba ùit D'n Dunge. Ze ha' dè ok hulliejen bèkker oit 's toewvertraowd èn dè ha' ze beeter niej kunne doewn, want vanaf diejen dag din dieje streijeleken bèkker niks mer ès hùrr'ke: "èn Kobba, moes 'r zowèlle nog krintemik zen ok...?"

In 't uurst ha' ze nog onneuzel geantwoord: "Nee, mar ginne krintemik mir!" Mar toen d'n bèkker òn de gang blijf me' diej vraog, waar 't Kobba's te gortig, nee, dè waar gin laacheswèrrek mir èn ze griejns op 't lest trug: "Valt vort k'pot me' oewe krintemik!"

KRÈK

D'r kùmt 'n boerke hinne in de aauw boerreleenbank van Nao-lend èn de k'ssier (Dirks) vreugt wèttiej gèire gehad ha'.

't Boerke (Tinuske) ha' gèires gèld gehad; vijftig guldès.

De k'ssier begien 't bedrag dè't boerke besteld he' af te telle. Dan gif iej 'm z'n cènte èn 't boerke makt ònstalte um te gaon, mar duu uurst alles akelek langzaam naotelle. D'n bankmins vent dè mar verveelend umdèttiej 't gèld krèkke nog zo duidelik èn langzaam vur Tinuskes neus veur he' stòn reekene.

Hij he' dan ok skik ès't tellend boerke z'ne kanus stót òn de glaozere deur bé d'n ùitgang. Ès Tinus dan ùitgeteld is, vreugt de k'ssier streijelek: "Èn klop 't, Tinus!?"

Tinuske zi' dan: "Ja, mar toch ok mar krèk!"

krokstoewl, zn. m., kakstoel, hoge, gesloten stoel voor kinderen.

krombos, zn. m., slordig bijeengegaarde schoof: *hij maket enkelt mar krombosse* (zei men zowel van de maaier als de binder). (Bij Verhoeven *krombussel*.)

kromme arm: *me' de krommen èrrem komme* (op kraamvisite gaan met een korf vol geschenken (zie ook *krentenbrood*). Hierbij hoorde een traktatie van bestellen en koffie. (Ook bij De Bont en Verhoeven.) Soms zei men bij ons voor hetzelfde *me' de kromme slip komme*. (Aan de gekromde arm hing de korf; bij gebrek aan korf droeg men de geschenken ook wel in de voorschoot (de *slip*).

Krommenhoek, eigennaam; een toponiem in Rosmalen-dorp vlakbij de St. Lambertuskerk. Oudere mensen uit het begin van onze eeuw geboortig kennen soms nog een merkwaardig taaltje dat bekend is onder de naam **kermeneiks**. Ties van de Pas (Rosmalen) heeft een cassette voor mij ingesproken. Hij vertelde dat (voor zo ver hij wist) hij de enige was die dit boeventaaltje (zoals hij het noemde) nog beheerste. Vroeger heb ik *Hásje (Kop) van Dijk* (v.d. Burgt) hetzelfde taaltje horen gebruiken. Het is een vast systeem waarbij veel klinkers vervangen worden door 'n ee-klank.

Ties van de Pas zette zijn naam bijv. over in het *kermeneiks* als *eetes eev'nd'r eepes*. (*Kermeneiks* is het woord "krommenhoeks" op z'n *kermeneiks*.)

kruchen, ww., kreunen, zuchten: *'t kiendje zaat op de krokstoewl te kruche*.

kruimels, zn. mv.: *brussels of kriemels*.

kruien, ww., (*krùie - kroi - gekroie*): *van krùie kredde lang èrrem èn groote neusgaoter* (kruien is zwaar werk).

Afb. 38. Skoofoto Kruisstraat anno 1915 me' Mister Van der Heijden (l.) en mister Van Pinksteren en z'n vrouw Mina van Pinksteren-Verbiesen. Um 'r achter te komme wiej d'r opstonne, ware we bé Piet v.d. Doelen, Grètje Voets, Dorrus Verstappe en z'n vrouw, Hèin Kerkhof en Driekske Korsten; we skreijven 't zoo zèlliej 't zinne. Uurste rij van linksaf: Henk Gloudemans (van Tontje van Gradjes),? , M'rinus Heesakkers (Boud),? , Kobbus van Grad van Kobbuzze (v. Druenen) , Piet Vos?, Grèt Gloudemans, Van Nisseroi (van Driek van Grètte), Peer van Lokven, Kub (van Orriejkes) van der Doelen. Twidde rij: Dorruske Verhallen, Bèrnard van Jønneus de Wit, Dorrus van Hèintje Steeves (Hanegraaf), Grèt de Kort, Piet de Wit, Dorrus van Piejt de Wit, Jan van Lee (de löttere priester), M'rinus Kèpkas (v.d. Heuvel), Piejt v.d. Doelen, Dorrus van de Loo (ongenomme jonge bé Bèrt Heijmans), Tinus van Roosmalen (wónde toen nog op de Duinse Hoef; lötter op de Wamberg), inne van de Wit? Tusse rij twee en drij: (toen al 'nen aparte!) Harrie van Erp (Koek). Dèrde rij: Frans Heijmans (Koek),? , Frans van Berne, Jan de Kort, Grètje Voets(!), Kees de Kort?, Jan d'n Bartel (Gevers), Jòs v.d. Doelen, Tinuske Voets, Wim van de Mülder (v. Druenen), Jan 't Krèijke of Kubbus van Lokven? Vierde rij: Hèin Kerkhof, Grad Vos (ongenomme bé Van Hèrpen), Piejt Maas (Kappen), Jan Maas, Driekske Maas (Mòs), Bèrt van Hèintje Steeves (Hanegraaf), Piejt Giebels, Jan van Grinsven, M'rinus van Berkel, Bijs de Mülder?, Ies de Vis?, Driekske Korst(-en). Vijfde rij: Grarus van Grinsven, Jan van Roosmalen, Janus van Hèintjes,? , Jan van Nilluske de Wit, Grad van Driek van Grètte (v. Nistelrooij), Grèt van Lee(!), Bèrt Korst(-en).

kruinagel, zn. m., sering: ze he 'n zonne skónne kruinagel op de misse staon (ze hebben zo 'n mooie seringboom op het erf staan). (Het bloempje heeft de vorm van 'n kruidnagel).

kruips, (*krùps*), in de zegswijze: tege krùps in (tegen de draad in): d 'n dieje de 's zonnen dwèrsleger, diej is alt ' krèk tege krùps in.

kruis, zn. o., (*krauws*): op d 'n driejsprong ston vruger 'n skón krauws; daor bidde ze Onze Lieven Heer van 't krauws (daar zijn ze overdreven vroom). Hij werk 't krauws ùit z 'n boks = hij werkt keihard. *Krauws* is een verdwijnende uitspraak; meestal zegt men tegenwoordig *kruis*. (Hetzelfde verschijnsel zien we bij *hauws* en *huis* en *lauws* en *luis*.) (zie ook *kruizen*)

kruisbes, zn. v., (*kroesel*): ès 'nen haon onder de kroesele (heel vlug en gretig ergens op af komen); wiej in de kroesele velt, wordt gestoke, mar wit niej alt krèk van wèll 'ken dorre, zegt men wanneer een meisje moet trouwen en de vader is niet bekend.

Afb. 39. De Kruisstraat ca. 1910. Uitg. H. Fleskens. *Rèchsveur de Roskam* (Fleskens - v.d. Doelen - v. Zuylen). *Rèchsaachter bakkereij van Haren*. links onder de beum 't k'feej van de Kaauwe (Couwenberg).

kruiske, zn. o., (*krùske*), in de zegswijze: *krùske stèrr 've èst niej waar is* (zweren bij 't kruis dat iets waar is); *ègge liejgt, kùmt 'r 'n zwart krùske vur oewe kop*.

kruiskefiks, (zie crucifix).

kruislievenheer, zn. m., kruisbeeld: *vruger ston 'r op d'n Duinendaal in Naolend zónne kruislievenheer ès hier tèine de Gruujnstraot in Ball'kum*.

De Kruisstraat, de verdwijnende uitspraak is *de Krauwsstraot*; tegenwoordig zegt de autochtoon meestal *de Kruisstraat*.

Over de Kruisstraat schrijft A.C. Brock: "Een Gehucht, waar nog eene oude Kapel staat, in het burgerlyke onder Rosmalen behoorende, maar in het Ker-

Afb. 40. 't Krauwsstraotse k'feej De Roskam van Lewie de Zuil. Links de winkel en de bakkereij. Afgebrand.

kelyke onder Nuland. Dit Gehucht wordt de Kruisstraat genaamd, wyl zij de gewoone Weg of Herbaan tusschen Rosmalen en Nuland, omtrent op de helft doorsneidt.”

De Kruisstraatse kapel komt volgens Henk de Werd al voor in 1350 als *”kapel tot Heese”*. In 1648 wordt de kapel op de Kruisstraat ingericht als school en schoolhuis. In 1747 wordt de kapel afgebroken en weer opgebouwd.

In 1827 bedraagt het getal van schoolplichtigen 60 en in de zomer slechts 20 doordat veel kinderen arbeid op het land verrichten.

Na het overlijden van meester Verhoeven wordt de school op de Kruisstraat in 1960 gesloten. In 1967 wordt ze heropend en floreert later onder de leiding van Henk Savelkouls. In 1990 heeft de openbare basisschool 95 (gewogen) leerlingen.

De Kruisstraat bezat in *de Roskam* een kapitaal pand dat al in geschriften uit 1670 voorkomt. In 1970 gaat het complex (café, winkel, bakkerij) jammerlijk in vlammen op. De Kruisstraat had in 1985 ca. 1460 inwoners.

D'r wone veul Korsjes op de Krauwsstraat. (De familienaam Korsten komt er veel voor.)

kruiwagen, zn. m., (*kreuge*): *ge mót 't 'r me' 'ne kreugen in krùie* (betekent ongeveer: je moet het met de paplepel ingeven); *'t kùmt 'r in me' de kreuge, mar 't wordt 'r me' de kaar ùitgereje* (er wordt behoorlijk verdiend, maar er wordt nog veel meer opgemaakt). Een fraaie zeggwijze is: *'ne goeie kreugen is d'n besten hefboom*. Hier betekent *kreuge* dus kruiwagen in de zin van hulp voor de benoeming in een betere betrekking.

kruizen, ww., zwart afgeven, (*kraoze*). Bij ons onder meer bekend in de samenstelling *kraoslocht* en het z.nw. *kraos*. *Kraoslocht* betekent letterlijk een vieze lucht die veel vuiligheid (neerslag) voorspelt. Figuurlijk gebruiken we het woord *kraoslocht* als het ergens flink *gekruld* heeft (als er ruzie is geweest).

kruis (*kraos*) als z.nw. vinden we o.m. in: *m'ne kappetuniej is klaore kraos* (mijn kaft is helemaal vies). *Kraoskètje* betekent letterlijk een

smoezelig poesje (dat niet of slecht groeien wil). Figuurlijk gebruiken we hetzelfde woord voor meisjes, maar dan heeft dit wel iets sympathieks in z'n betekenis. Naast de smoezeligheid heeft het ook aantrekkelijkheid.

('n Toemetkètje of nòjaorskètje is dik ok 'n kraoskètje)

KRÛSKE

Zoo rond vijftig fietste Drika d'n Eipelaar nog over de Grind. Ze waar de huishoudster van d'n aauwen Bèrt Heijmans op de Kruisstraat. Vurdè Drika d'n overweg overdin, stapte ze alt' af èn makte 'n krùske, dan liejp ze me' d'r fietske òn de haand nor d'n andere kant van de riels èn dan din ze nog 'n krùske vur ze wir wijer fietste.

Tegeworrig ziede dè allennig nog bé Iteljaanse of Spònse voebalers op d'n tilleviziej. (Daor kan Drika 't noit van geleerd hebbe.)

KRUIS

D'n aauwe Naolense p'stoor (van Erp) waar druk doende de kruisweg te doewn. Vanaf d'n altaar volgt iej z'ne kappelaon diej me' twee misdienders van d'een stasie nor de aander duu. De p'stoor makt 'nen blunder beij een van de leste stasies: keijkend nor z'ne kappelaon èn z'n knèchjes zittiej: "Met Hem werden twee anderen gekruisigd, twee misdienaars...!" ('t Ha' n'tuurlek twee misdadigers mótte zen.)

DE KREUGE

De vrugere vèldwachter in D'n Dunge hètte eigelek Van Run, mar hij ha' d'n beijnaam "de Kreuge". Hij skent dieje naam te danke te hebbe òn 't feit dèttiej inderted de veul veurkommende zatlappe op 'ne kreuge nor 't k'sjot kruide. Ok brocht iej zoo wèl 's 'n lijk nor 't knekelhùiske, zegge ze.

Jèntje Hèine kwaamp goewd gelaoje èn op breej spoor nor hauws. Hij wónde vlak bé de vèldwachter. Umdè Jèntje nogal geregeld snufte, zin Van Run in z'n èige: "'s Keijke wè dieje zat-lap nouw wir klaor makt."

Um niej geziejn te worre viejt iej 'ne stoewl èn gonk daarop dur 't rumke bove de deur stòn keijke. Mar Jèntje waar niej zo bezope of iej zaag de vèldwachter wèl! Hij riejp dùrrum: "Dè's gin gezicht, 'n kreugerad vur 't bovelicht!"

Van Run viel zowè van z'ne stoewl af!

DE KRUK

Hier op de Balkumse Hoghèij he' oit 'nen èrr'men ongelukkige mins gewónd diej ze de Kruk ha'n gehèite. Hij ha' d'n bijnaam: "de skrik van Ball'kum".

Toch skiejn 't van harte niej zónne kaoie geweest te zen. (Eigelek hètte-n-iej Van der Aa.)

Vruger gonge d'r alterande verhalen over de Kruk: ze zinne dèt-tiej meer ted in d'n bak ('t gevang) gezeeten ha' ès 'r buite. Mar gelukkig dè p'stoor Knaapen in diejen ted al van dezen ted waar! Want de Kruk ha' mar innen èrrem èn één been èn hij ha' gin kunstbeen mar 'nen houtere stomp. Hij ha' ès jungske me' 't speule op de meule 'ne klap van de meulewiek gehad èn waar toen vort vur hil z'n leeven ongelukkig.

Me' 'n kiepke pikke èn 'n hòske strikke moes iej òn d'n eet zien te komme, mar dè waar 'n ellènde in diejen ted!

Nouw kos iej toch veul me' een haand. Hij kos bevubbeld 'n hòske skiejte.

Hij zin ok wèl 's: "Ik skiejt oew k'pot," ès ze 'm te nao kwame... Inne keer waar iej snaachs bé Harriekes in de geslote hèrbèrreg. Daor hattiej niks te make. Harrieke ston innins in z'n lang onderboks boven òn d'n trap èn riejp: "Ès ge niej gaauw makt dè ge wegkomt, dan vat ik m'n geweer!" Mar de Kruk riejp trug: "Ès ge

nor beneje durreft te komme, skiejt ik oew k'pot me' oew èige geweel!" Achteraft bliejc dè Harriekes knèchje-n-'m binnege-laoten ha' èn ok dè geweel ha' gegeeve (dè in 'ne skop stroi ver-bùrr'ge ha' gestaon).

Affijn, daordur zaat de Kruk al wir meej in 't gevang ok. Ge mó't oew èige dè mar 's in denke: me' innen èrrem èn één been in zó'n dompig kaauw hok me' allennig 'n klèin rumke èn 'n brits...

Toen p'stoor Knaapen d'r achter kwaam, gonk alles in de kortste kirres wè beeter vur de Kruk. In diejen ted, zó'n vijftig, zestig jaor geleje, ware d'r gin vurzieninge nèt ès nouw; in dezen ted ha' zónnen ongelukkige jonge meskien nog hil wè kunne' worre, want hij laas bevubbeld gèire. Mar de minse zinne dèttiej kaoi boeke laas èn niej zoowès zèlliej zèllef alleen mar 't Klùkske èn 't Huisgezin.

Inne keer kwaamp iej 's dur de Hogstraot. Ge kost 'm òn heure komme me' dieje stomp. Hij liejp 't lieste neeve de riels van d'n tram; dè waar vur hum mèkkeleker ès op de steen. Hij gonk d'n bèkkerswinkel binne tegenover de Gaauwe Leuw èn vroewg of iej 'n roggebroad kos kreijge. Dè zóttiej de kommende week dan betaole, want hij ha' gin gèld. Mar dè gonk niej; nee, hij kriejg't niej! Toch eigelek ginne wonder dèttiej wèl 's wè weghòlde!

krullen, ww., behalve de gebruikelijke betekenis van krullen maken ook: het zal er spannen, het zal veel stof doen op waaien; 't *krult 'r*, zegt men als ze ergens hard tekeer gaan; 't *zal d'r krulle* kan betekenen dat er klappen gaan vallen. (Zowel bij Van Os als bij Verhoeven.)

krullen, zn. mv., in de uitdrukking: *krulle in de haor*, *stront in de romme* (veel uiterlijk vertoon verraadt vaak andere desinteresse (verge-lijk: *van 'n skón toffel kunde niej eete*). Ongeveer hetzelfde bedoelt het gezegde: *gekrulde haor*, *gekrulde zinne*; *gekruld van buite èn gekruld van binne*.

kui, zn. m., varken: *ze ha 'n 'ne kui in d'r kolehok*. Het woord is te danken aan de roep *kui, kui, kui!* die men bezigde voor het voeren. *Kùt* is de oudere, vrijwel verdwenen benaming. Ook hoort men bij ons sporadisch *knoeris* voor varken.

kuis, bw.: *'t is vort kuis verslete* (helemaal); vergelijk *kaol*.

kullen, ww., foppen, misleiden: *durske, lôt oew èige niej kulle* (meisje, laat je niet bedriegen/pas op dat je niet zwanger wordt). Ook: *durskes, lôt oew èige niej belulle, want maansvollek is zo hèndig op te kulle* (*opkulle*, gek maken). Bij de vroegere *moetjes* (gedwongen huwelijken) werd gekscherend de tekst opgehangen: *hulde aan de gekulde*.

kulkijnd, onverwacht nakomertje. Verkleinwoord: *kulkenje*. (zie *nao-kommerke*)

kummelek, bn., klagerig, lastig: *dè's vort zónne kummeleke krùier* (gezegd van een oudere man die veel problemen ziet).

kunning, zn. m., behalve voor koning ook in gebruik voor een grote, donkerbruine meikever. *Wij zochte ès jong verskillege mùlders; ge hádt kunninge, kappesiejne of braon paoters èn profeete*.

kunningske, zn. o., achtergebleven biggetje uit 'n grote toom, dat niet of nauwelijks groeit.

kut, zn.v.; vrouwelijk geslachtsdeel, scheldwoord: dit woord werd vanouds beschouwd als een van de ergste en grofste termen, die men nooit geacht werd te gebruiken. Maar de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat het woord *kut* in de laatste decennia van taalverruwing geweldig opgang heeft gemaakt. *Dè's zwaor kut* zegt men de laatste tijd; daarvoor zou men vroeger *dè's zwaor kloote* zeggen. In onze regio wordt het platte taalgebruik met *kut* vooral graag geassocieerd met Den Bosch. In het Bosch wordt het woord vanouds veel meer gebruikt, ook in de betekenis van 'maat', vriend. *'Tot maandag, kut!'* zeggen werknemers bij het afscheid voor het weekend wel tegen elkaar en bedoelen daar niets denigrerends mee. Het adres van de Bossche internetsite zou *wèwèwè, @kut.com* zijn.

kùt, zn. m., varken; ouderwets in onbruik rakend woord: *ze ha 'n 'ne skónne kùt lege*. (zie ook *kui*) *Kùt* was in vroeger dagen ook een scheldwoord; zo woonden in de Maliskamp twee broers die *de koew* en *de kùt* (Verhagen) genoemd werden.

kuus, zn. m., kalf: *dieje kuus wo ' niej zùipe* (dat kalf wilde niet drinken). Veghel wordt in carnavalstijd omgedoopt tot *kuusseगत*. De benaming is in de wereld gekomen via de oude kalvermarkt die Veghel vroeger had. Het woord *kuus* komt ook voor in het Peelland, in het lied *Kuus en ik* (uitgevoerd door de groep *Moek*); *wè zedde toch 'ne kuus* (wat ben je toch 'n onbezonnen, lomp wezen).

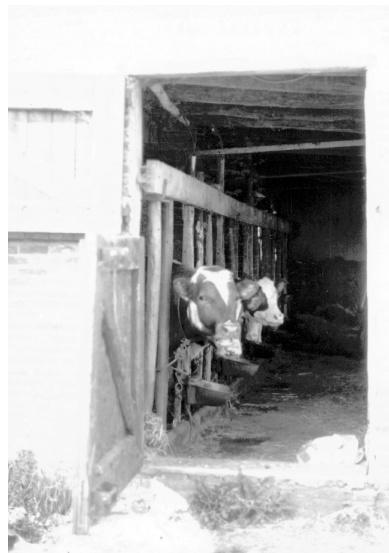
kuuske, zn. o., kalfje: *'t knèchje kan al kuuskes wittere* (de jongen kan de kalveren al te drinken geven).

kwaad, zn. o., (*kaod, kood*): *'t kan gin kaod*; ook werd gezegd: *'t kan niks gin kaod*.

kwaad, bn.: *ze hagget 'r te kaod me'* (ze had het er te kwaad mee); *dan hoefde niej meeje kaod te worre* (boos); *hij he' 'n kaoui oog* (ziek). Zie Verhoeven p. 150; *hij he' 'ne kaouie rug* (zwak).

Zelfstandig gebruikt: *'t is 'n kaoui een*; *ge he't òn hum 'ne kaouie* (o.a. een moeilijke tegenstander/tegenstrever); *van de kaoui haand gerakt* (behekst); *ieder 't zen, dan he' de kaouie niks*, is een aloude uitdrukking uit ons dialect die betekent: ieder het zijne, dan heeft de kwade niks.

kwaadheid, zn. v., (*kaojeghèd* of *kòjegahèd*): *ze jankte van kajojegahèd* (ze hilde van woede); *hij zit vol kòjegahèd*, zeggen we van iemand die

Afb. 41. *Kuuskes tusse de stal-reepe op de Lóffert (B.)*

vol uitslag (puistjes) zit. Van een jongeling vol puistjes zegt men wel: *de kòjèghèd mót 'r ùit*.

kwak, zn. m., hoeveelheid: *ik he' nog 'ne kwak èipel lege* (ook *kwèkske*); *hij lult 'ne kwak* (hij kraamt veel onzin uit; hij kletst maar wat); *'nen hille kwak* (een heleboel).

kwakmalder, zn. m.: *wè zedde toch 'ne kwakmalder* (wat ben je toch 'n sul).

kwalijk, bw., (*kwèllek*): *hij waar kwèllek begrave of ze ha' al 'nen andere* (nauwelijks); *ik hagget kwèllek gezeed of 't gonk al zoo*; *hij kos kwèllek overèind blijve, zo zat ès iej waar*.

Ook als bn.: *hij is kwèllek geworre* (hoort men nauwelijks nog). Het betekende onwel geworden.

kwansuis, bw., quasi, schijnbaar onbedoeld: *Hij zin zoomar kwansuis dèttie z'n hauws verkocht ha*.

kwats, zn. m., onzin: *wè 'nne kwats vertelt iej toch ammel!*

kwèik, zn. v., vrouw die vervelend luidruchtig is: *wè is dè toch 'n lilleke kwèik een*. Hetzelfde woord wordt ook mannelijk gebruikt in de betekenis: grote mond: *wènne kwèik hittiej toch! Ja, hij trekt z'ne kwèik nogal ope*.

kwèiken, ww., hard roepen, te keer gaan: *hij ston midden op de mèrt te kwèiken ès 'nen bag diej geringd moes worre*; *wè 'n verveelendighèd is dè kwèike van diej jong toch!*

Merkwaardig in dit verband is het dat men in Den Dungen naast *kwèike*, zoals hierboven, ook **kweeke** kent, maar dat betekent dan huilen. Voor het begrip huilen kent men in onze kring alleen *janke*, *skreuwe* en *brulle*.

kwèps, bn., flauw, onwel: *ge zùipt oew èige kèijkwèps òn dè rotgrèij*.

kwidam, zn. m., dwaas: *wènnen arige kwidam is 't toch*. (< latijn quidam = zonderling individu)

kwikke, ww., het gewicht van iets of iemand schatten door het of hem op te tillen: *kwikt men 's wè 'k weeg* (probeer mij eens op te tillen om te

kijken wat ik weeg). Ook het lichtelijk door de knieën gaan bij het dansen noemt men zo: *ge mót twee kirres kwikke èn dan drèje...*

kwikriem, zn. m., touw dat onder de buik van het paard door de berries van de kar of wagen verbindt: *doerre gé de kwikriem efkes vaast? (doerre is doede).*

kwikstart, zn. m., wispelturig, onbetrouwbaar iemand: *me' zonne kwikstart kunde niks; ge wit noit wèttiej duu, diej denkt allennig òn z'n èige.*

Kwikvonder, zn. m., oud toponiem in Middelrode bij het Laar: *Bèrt van Boksel wónt op de Kwikvonder.* De naam komt van het oude bruggetje over de Wambergse Beek. (zie *vonder*).

kwiskwas, zn. m., wijwaterskwast: *de p'stoor zwèijde druk me' z'ne kwiskwas.*

KÛIRE

"Gòn we hier linksaf of haauwe we rèchs òn," vroewg Keej òn Kiskes toen ze 'n èindjen opliejpe. "Och," zin iej, "lót mar rècht-deur doewn, want we gòn toch nerres niej nor toew."

KWARTJE

In Ball'kum bé Bloks komme ze òn de deur. Drika duu ope èn ruupt nor aachtere: "Grad, ze komme rond van de kerrek um gèld vur 'n lijkwagentje, wè za'k ze geeve?" Gradje ruupt trug: "Doe mar 'n kwartje, durske, ge meugt toch mar inne keer meeje reije!"

KWIDAM

Jan van Roi van de Lóffert din 's me' pèrd èn kaar Ball'kum in èn g'rdjuu d'r liejp toch innins 'n rad van de kaar! Dè waar wè!; 't pèrd sloewg op hol èn 'n hèrriej dè diej kaar makte!

Drika van de Pas staak op dè geraos d'r kop buite, bekijk de zaak 's èn griejns toen tege Janne: "Wè bende toch 'ne kwidam um me'n kaar op een wiel van hauws af te doen!"

KWIKSTART

Toen Nol van Roessel oit 's 'n bietje kritiek gaaf op de skreijfwijns van Has van Rukven's dialect, toen zin de witheer daarop: "Gij mó't 'ne kwikstart niej wille lere hoew dèttiej me' z'ne start mó't kwikke, dè kent iej ummers ùit z'n èige wèl!" (Of Nol, toch ok niej vur een gat te vange, daor nog 'n weerwoord op ha', wete wèlliej niej! Zund zat).

Afb. 42. Nol van Roessel (zie Gineind). Meester-verteller ùit Skeijndel.

L

laag, zn. v., (*laog*): *d'r laag 'n òlling laog stof* (er lag een hele laag stof).

laag, bn., (*lig*): *zèlliej wonden in zó 'n lig hùiske*.

lach, zn. m., (*laach*): *dan kunde oewe laach wèl haauwe*, zegt men als er iets ergs of onaangenaams gebeurt.

lachen, ww., (*laache, laachde, gelaache*; ook gezegd als *lage-laagde-gelage*): *ge gòt me ' men niej laache* (ik laat me niet voor de gek houden). Oud gezegde voor het naar bed gaan bij het onderstoppen (toedekken) van kinderen: ... *èn nouw mar slaope (droome) dègge laacht, dan zedde mèrr 'ge bleij; hij laacht nog niej, al krùipt 'r 'ne stront lege de muur umhog (...al ziet iej 'n koew me ' 'n k'sjet òn.)*

lachenswerk, zn. o., (*laacheswèrrek*): *dè's niks gin laacheswèrrek* (dat is niets om over te lachen).

lade, zn. v., (*laoj*): *dè's me toch 'n hèndige skietlaoj* (een handig/praktisch mens).

laden, ww., (*laoje*): *diej kan me toch gòn zitte laoje!* (eten); *goewd gelaojen èn op breej spoor* (dronken en onzeker op de weg); *wènnig laoje, zuutjes vaore duu kaar èn pèrdje spaore; dè's laojen èn losse me ' de stònde kaar, zin Wend, èn de klèine zaat op de pot meej te eete* (zie *kar*).

lagen, ww., lachen, (zie *lachen*)

lammen, ww. Behalve voor de geit of het schaap dat een jong krijgt, werd dit woord ook gebruikt in de uitdrukking: *diej zal in 't vèld niej lamme*. Het betekent dat men vindt dat bedoelde persoon lui is. *Ons Siejn zal in 't vèld niej lamme (èn erres anders ok niej)* (Bij De Bont vonden wij in dit verband: *hij hee Lammerde geziejn* - hij is lui. Ter Laan geeft *Lammert*, een luiard.)

lamme, zelfst. gebruikt bn.: *de lamme hèlept d'n blende*, zegt men als iemand achteruit "geholpen" wordt.

Het woord *lam* zit in vele kwalijke samenstellingen verweven, zoals *lamlul*, *lamstraol*, *lamzak*, *lammeling*.

lamlazerus, zn. o.: *ik verskoewt m'n èigen 't lamlazerus*, ik schrok me een ongeluk.

lampegat, zn. o., uitsparing in de binnenmuur tussen het woonvertrek (*d'n hèrd*) en de voorstal, waarin 's avonds een stallantaarn geplaatst werd zodat het schamele schijnsel ook de voorstal gedeeltelijk verlichtte. Voor dit gat zijn merkwaardige woorden in omloop geweest, zoals 't *veguursgat* (Vorstenbosch) en 't *vezielhool* (Gemert). Het schijnt ook wel eens *brillegat* genoemd te zijn.

lampesnuter, zn. m., algemene benaming voor de nachtvlinders (die 's avonds op het licht afkomen). Dit woord werd en wordt schertsenderwijs ook gebruikt voor ongenode gasten die 's avonds op het licht (of de feestmuziek) afkomen.

lampionnetje, zn. o., (*lampiunneke*), behalve in de gebruikelijke betekenis ook de benaming voor een borreltje: *hij vet saoves alt 'n lampiunneke*.

lang, bn., *de lange zit wer in d'n dam* (het is weer armoe troef); *diej 't langste leeft heget gelijk* (wie 't langst leeft, heeft alles).

langs, bw.: *kom 's 'ne keer langs*, zegt men als men wil dat iemand eens aankomt. Hetzelfde woord als voorzetsel gebruikt men in de betekenis naast: *ik zit langs Janne*.

lantèire, zn. m.: *de zo'n mótte me' 'ne lantèire gòn zuke*, zeggen we van iets zeldzaams; ook van bijzondere personen. *Van de lantèire gaon* leerden wij van een oude frater op de kweekschool; het betekende "heel hard lopen". Ans Verstappen liet weten dat zij de uitdrukking 'van de lantèire' ook kende. In Kroniek van de Kempen 1983 schrijft Wim v. Gompel: "hij kùmt van de lantèèrn: hij komt vliegensvlug; een vervorming van aller ventre à terre: in vliegende vaart rijden.

lap, zn. m., in de uitdrukking: *de lap neeven 't gat zette* (iets helemaal verkeerd doen); *ze ha' 'n gezicht van aauw lappe* betekent dat ze er slecht uitzag en dat ze een gerede kans maakt om in de *lappemaand* terecht te komen; *wè zedde toch 'ne lap* wil zeggen dat de spreker geen hoge pet van je op heeft; hier lijkt *lap* een verkorting van *lapzwans* hetgeen een minderwaardig persoon voorstelt, vooral een nietsnut die veel in de kroeg zit: *ik he' noit in de kroeg gezeete, zin Jan Lap, èn 't waar waar; hij ston alt' òn d'n tap!*

lapes, zn. m.: *wè bende toch 'ne laps* (wat ben je toch een lummel, sukkel). Ook *labes*. Oorspronkelijke betekenis: mannelijk geslachtsdeel.

lappen, ww., geld inleggen bij het kaarten: *lappe of ge krègt gin kaart* (inleggen of je krijgt geen kaarten); *ègge d'r ingòt, mótte 't pùtje lappe* (als je erin speelt moet je de hele potinzet verdubbelen). (Koenen-Endepols geeft *geld lappen*, (volkstaal) bijeenbrengen, offeren: de buurtbewoners *laptten* meteen voor een nieuwe fiets.)

VUR LEEMANS (tandarts in Ball'kum)

Ègge bé de tandarts bent, kunde oewe laach beeter haauwen ès oew wòtter...

LAPPE TONTJE!

Èen van de bekendste dinger van Toon van Lith, de Pan, is zeker 't voll'gende: Tontje Pennings hurde beij 't kaartgruupke wor ok de Pan in spulde. Tontje vergaat nogal 's dik te lappe èn moes gemònd worre (maone is aanmanen).

Tontje stùrref èn de Pan èn al z'n aauw maote kwamen op begrafenis.

Toen de Pan nor vurre din um 'n prèntje te haole, kos iej 't niej laote; hij klopte-n-op de lijkkiest èn zin: "Lappe Tontje!"

LÈKKER

D'n auwe Landsman hattem ok liever ès d'n hèlligen olliej. Ès ze hum vroege of iej nog 'n sneevelke lustte, dan zinniej alted: "Lò' loope diej wage...!"

VAN DE LANTÈIRE

Een stokoude frater in Den Bosch (oorspronkelijk van Tilburg afkomstig) vertelde ons over de zegswijze: *van de lantèire gaon*. De oude kloosterling wist te vermelden dat *van de lantèire gaon* betekende dat men zich zo snel mogelijk uit de voeten maakte en van een inmiddels overleden confrater had hij te horen gekregen dat het een verbastering zou zijn van "*ventre à terre*" (betekent ongeveer: in gestrekte galop).

last, zn. m., (*laast*), 1. moeite, trubbel: *ik heb 'r dik zonne laast af, van diej klójtjong*. 2. lading: *'ne laast rog, 'nen hoilaast*. *Laast* wordt soms ook gebruikt voor hooi- of korenzolder.

lat, zn. v.: *zet mar op de lat*, werd wel schertsens gezegd als men drinken wilde zonder te betalen; *wè tikte ze toch van de lat* betekent dat de spreker vindt dat bewuste persoon nogal gretig drinkt. "*Thijs, ge spietst 'r ok niej in, ge tikt ze zo vlug van de lat, zie 'k!*"

"*Och ja, 't is niej vur de gaanze gebraauwe wánne, proost!*", laat Miep v.d. Akker haar grootvader antwoorden.

lazerij, zn. v.: *wè zulde toch op oew lazereij kreiije!* (op je donder).

lazerus, de oorspr. eigenaam als bn. gebruikt in: *wè waar iej toch wer lazerus!*; *daor kùmt iej òn, kèijlazerus!* (stomdronken).

Leej, eigenaam: *ik mó't make dè 'k wegkom, zin Leej de Lochte, èn iej hing z'n èigen op*.

leekerd, zn. m., in de scheldterm *rooie leekerd* (is *leekerd* een korte vorm van *lelijkerd* of is er verband met het aardappelras *'rooi lekes'*?).

leep, bn., doortrapt, slim: *zo leep ès 'n looien deur* (ook wel: *zo link...*).

leer, zn. v., ladder. Bekend is de schertsende anekdote betreffende de Jehovagetuigen die hun religie colportereren. Aan de deur komend bij een Brabants boerderijke zegt de "godsdienstverkoper": ik kom U de leer van Christus brengen! "Och," zegt het boerke, "*dè kùmt goewd uit, want we wó 'n krèk gòn slachte*, (dan moet het varken op de leer) *zet ze mar aachter tegen 't skuurke!*"

De combinatie met het verkleinwoord, *'t hennelirke*, werd behalve voor de kippen die op stok gingen ook gebruikt voor het lichte laddertje naar de vliering.

lees, zn. m., leesgerei. *D'n illustrasie waar zenne lees* (hij las de (Katholieke) Illustratie altijd.)

lees, zn. v., een vrouw die veel leest: *diej Drika, dè's toch zó 'n lees een.*

leesdoos, zn. v., wordt gebruikt in hetzelfde verband als het vorige.

lei, zn. v., (*lèij*), de lei op school waarop wij nog leerden schrijven: *de lèij èn de griffel*. Maar ook het zo goed als verdwenen woord voor het looprek om de kinderen te leren lopen: *ze ha'n alle jorre 'n leuperke in de lèij*.

Afb. 43. 'n Leuperke in de lèij.

leiden, ww., (*lèije*):

de koew lèije (naar de stier brengen). De uitdrukking *dè's 'ne goeien um d'n beer te lèije*, betekent dat bedoelde persoon een luiwammes bij uitstek is.

leien, bn., (*lèijen*): *dè go' van 'n lèijen dèkske, zin Driekske d'n Dekker, èn iej viel van de kerr 'kentorre*.

Leijgraaf, eigennaam voor een stroompje onder Berlicum, ook *Meer* gehe-
ten. (A.C. Brock spreekt van *Leibeek*.) Dit zijriviertje van de Aa stroomt o.a.
tussen Berlicum en Heeswijk.

lekken, ww., *likke*: *diej kan likt*.

lekker, bn.: *'t is me wè lèkkers* (het is nauwelijks waard vermeld te wor-
den); *lèkker is mar inne vinger lang, zin de Sjang, èn iej staak 'ne pink*
in z'n neus.

lelieblad, zn. o., (*lilliejeblad*): *oewe zin velt nèt zo gaauw op 'ne*
koestront ès op 'n lilliejeblad (werd wel gezegd als een mooi meisje
met een lelijke man ging trouwen of getrouwd was).

lendenen, zn. mv., (*lèine*): *Pietje heget lillek in d'r lèine* (Petra heeft
last van haar rug (in de lendenen)).

lèns, bw., onpasselijk: *ge zùipt oew èige lèns*.

lesje, zn. o., hoofdstuk: *ik mót nog twee lesjes leezen èn dan he 'k 't*
buukske-n-ùit.

leuwerik, zn. m., *leuwerik*: *de leuwerik hong bove de hèij*; maar ook:
doe oew boks toew, anders vliejgt oewe leuwerik weg.

leven, zn. o., (*leeve*): *dè's m'n leeve, zin Jan Tod, èn iej zoewp z'n èige*
k'pot; *gin beeter leeven ès 'n goei* (zegt men als men zit te genieten);
Háske he' wir hel wè leeve (het hoogste woord); *'t leeven is niej veul,*
zin Lindert, ge zet 'r per ongeluk èn mar vur efkes.

licht, zn. o., *tusse licht èn donker zuukt 'r minnig jonker de vlam van*
z'n leeve um 'r licht òn te geeve.

lichtelijk, bw., (*lichelek*): *'t is lichelek iets*; *'t is lichelek goewd*
(allicht). Ook wellicht, waarschijnlijk: *daor is 't lichelek te doewn*.

lichtjes, bw., (*lochjes*), weinig duurzaam: *'t is mar lochjes in mekare*
gefrot. In de uitdrukking: *lochjes gebeerd èn toch veul bagge*, komt
locht ook in verkleinde vorm voor. Het betekent dat ook vluchtig werk
goede resultaten kan hebben.

Lichtmis, Maria Lichtmis (2 febr.), behoort tot de zogeheten lotdagen.

Lotdagen zijn dagen waarop het weer voor de volgende weken bepalend zou zijn (volgens de volksweerkunde): *M'ria Lichtmis, hèlder èn klaor, brengt 'n goei biejejaor. Lichtmis me' reegen èn slijk makt 'r de boerre dik rijk. Is 't me' Lichtmis donker dan wordt d'n boer tot jonker. Me' Lichtmis geuget hennegat ope*: Met Lichtmis, als de dagen weer lengen, beginnen de kippen weer eieren te leggen.

Maria Lichtmis is de feestdag van de reiniging van moeder Maria. In onze omgeving is een heel andere, prozaïsche verklaring van de naam van dit feest gangbaar: in februari is de slachtmaand al zo lang verstreken dat het varken bijna op is. In de boerenschouw hangt dan met geluk nog de laatste zij spek en Sint Jozef zou op 'n dag tegen Maria gezegd hebben bij het uithalen van het laatste stuk gerookt spek: "*Gos, M'ria, licht m'is, anders kreijg ik 'r dè spèk noit ùit.*"

LICHT

D'r wordt de lesten ted in de Malliskamp nogal veul ingebroke èn durrum duu Stiejn Stom 's nor de p'lisiej um te vraoge wèsse nouw eigelek 't beste doewn kan, nouw ze daak vur 'n week op reis go'. De plisiej zi': "'t beste middel tege inbreekers is dègge 'n lamp ló't brande."

Dan moet Stiejn efkes denke èn zi': "Mar diej lùì hebbe toch alt' èiges al zó'n neijplichje beij?!"

LEF

'nen Ontevreje werkmins kùmt bé z'nen bòs op d'n bouw klage: "Men loon hier is bé lange niej wè't zo' mótte zen!", zittiej tege d'n ònnimmer.

D'n ònnimmer is vlot van de leever èn zi': "Ja, dè wete we, ... mar ès 't wèl waar wè't zo' mótte zen, wor zódde gij dan van mótte leeve!"

LÈMPKE

Hanneke van Niftrik-de Haos (in diejen ted nog wonend in de Nijkampen op Naolens Vinkel) ha' 'n skón lèmpke. Mar in d'n bromólliej-haauser zaat 'n skurreke. Bé hulliej kwaamp toen nog alle mònde 'ne mins me' 'ne mars langs de deur, diej ze Lewieke de Lijmerd noemde. Háske, de mins van Hannekes ha' dè lèmpke goewd kunne make, want hij waar 'n hèndig mènneke, mar hij ha' allennig noit ginnen ted.

Toen Lewieke kwaamp èn 't lèmpke zaag, zin iej: "Vur'n por cènte kan ik wèl make dègge d'r niks mer af ziet," èn iej wiejs op de skeur.

Hanneke gaaf d'r lèmpke meej èn leerde d'r lesje: ze hitter noit niks mer af geziejn!

liedje, zn. o.: *ge mót niej alles zinge wè in 't liedje sto'* (ook al is iets waar, dan moet je niet altijd alles vertellen (omdat het pijnlijk is voor sommigen). Ad de Laat zingt: "*t Is alt' 'tzèllefde liedje; 't leeven is 'n hennekoi, 't is èn blef gedonder, d'n haon diej zit 't hogste èn de rèst diej sket iej onder...*" (*De mònnikaspulder*).

liefde, zn. v.: *liefde is blend, zin Jan de Klos, mar nò zes weeken he' ze oogen ès 'n koew!*; *liefde is blend, zin 't boerr'ke, èn iej viel op 'ne koestront* (zie lelieblad).

liegen, ww., (*liejge*): *hij laag 'r te liejge dètter niej um loewg. D'n dieje..., ès iej flùit, dan liejgt iej nog!*

lieges: (gerundium van liegen): *zonder lieges of liejges; dè's gin lieges wèrd.*

lier, zn. v.: *loopen ès 'n lier* (heel goed gaan van 'n zaak). Men zegt ook: *'t lupt ès 'n tiet* (of men een kip of een tepel bedoelt is niet duidelijk, evenmin weten we aan welke lier gedacht moet worden, 't muziekinstrument of de hijsinrichting?).

lierpert, zn. m., mannelijk lid: *Thijs hier li' oew kniejp, ès oewe lierpert niej vaastston, dan zodde diej ok nog kwetrake* (hier ligt je zakmes, als, etc.)

lierrielaow, bn., flauw en halfwarm: *'t is mar lierrielaowe loerriej.*

lievermannekes, zn. mv., (*lievermènekes*) duizendschoon: *wè'n skón lievermènekes hedde in oewen hof!*

lieverkoekjes, zn. mv., (*lieverkuukskes*) als een kind aan tafel *de p'tòz-ziej* ziende zegt: *ik ha' liever gebakke èipel*, kon het antwoord zijn: *lieverkuukskes worre niej gebakke, èn 't wefke dè ze vruger bakte is al lang dood... (èn dan d'rbeij, ik kook gin potte me' kamers!).* De laatste toevoeging duidde erop dat men een en dezelfde maaltijd voor alle personen had; dus eten wat de pot schaft. (*potte me' kamers* verwijst naar een logement.)

lijf, zn. o.: *wiej 't wijf traowt um 't lijf, verspeul 't lijf mar haauw 't wijf* (een mooie vrouw mag geen reden zijn om er mee te trouwen, want schoonheid vergaat).

lijfje, zn. o., (*lefke*), is een verouderd woord voor korset; het woord zit verbasterd in *rèllef* (rijglijf): *wor is m'n rèllef nouw toch, krèk laag ze nog op de bedplank.*

lijk, zn. o., *ès 'r sondes 'n lijk boven èirde sto', dan hedde binne 'n mònd wir 'n lijk.* Oud bijgeloof.

lijmerd, zn. m., een benaming voor een marskramer (het is niet duidelijk of het een eigenaam betreft).

lijnt, zn. v., (*leijnt*), leidseel, lijn voor paarden: *gemoet 'm/heurreijeme' dobbel leijnt (èn de stang in de bakkes)* Ge moet hem/haar stevig aanpakken).

likken, ww., *lèkke: lèkt oew kont!*

limmeneren, ww., (*limmeneere*), feestvieren, uitbundig drinken. Volgens de geleerden een verbastering van illumineren. Met ons denken velen simpelweg aan limonade (*limmenade*). Vooral omdat er zoveel schertsende bewoordingen in dit verband gebruikelijk zijn in ons dialect, lijkt het niet onwaarschijnlijk. *Ze ware goewd gelimmeneerd*, zou dan betekenen: ze waren goed van limonade voorzien. *Ze ha'n d'r d'n*

hellen dag zitte limmeneere èn kosse nog amper op d'r been staon (ze hadden de hele dag goed "ingenomen" en konden nog nauwelijks lopen). De Bont geeft evenals Verhoeven *illumineren*, en Endepols zelfs *illimminere*. Voor zoveel autoriteit willen wij graag wijken.

lip, zn. v.: *de lip laote hange* betekent bedroefd en teleurgesteld zijn (vergelijk *oew órre laote hange*).

lobdoos, zn. v., betekent een vergeetachtig mens. Verdwenen.

locht, bn., luchtig, lichtzinnig: *ze is mar locht gekleejd*; ook schertsend voor iemand in een doorkijkblouse bijv.: *'t wèijt lèkker locht* (heerlijk koel); *ik wor 'n bietje locht in de kop* (een licht gevoel krijgen); *hij hi' alt' van dieje lochte praot* (lichtzinnig/schuin); *'t is mar locht vollek* (oppervlakkig, zonder veel verstand); *lochte grond* betekent gewoon lichte, schrale grond. Zie ook *lichtjes*.

locht, zn. v. zie *lucht*.

VAN LIJSSEL

Een markant figuur in het Balkum rond de vijftiger jaren was zeker romboer Jòs van Lijssel. Er doen over hem en zijn paard de "*skónste*" verhalen de ronde:

Jòsse pèrdje ha' de gewónte alted op dezèllefde plòts z'n behoefte te doewn; dè waar midden in 't dùrrep (Kerkwijk) vur k'feej Bijne, dè 't Cèntrum hètte.

De vrouw van Bijne (diej ze hier Juufvrouw noemde, èn diej gruts prótte) waar daor mar wènnig me' in d're skik èn dùrrum vroewg ze 's 'ne keer òn Jòsse, weijzende op de pèirdevejige: "Van Lijssel, kun je daar niet eens iets aan doen?"

"Ja, dè's de natuur, wè zódde daor òn mótte doewn?"

"Nou, je zou er een zakje onder kunnen hangen of zo?"

Jòs waar rap van repliek èn zin vlot van de kiest: "Nouw, juufvrouw, dè zal niej veul hèll'pe, ik he' d'r èiges al vijftig jaor 'n zèkske onder hange, mar ik doeget 'r nog neeve!"

Afb. 44. *Op de Lóffert* (Loofaert) (B.)

LIEDJE

Sommigte minse kunne d'r 'n liedje af zinge van diej verhale van Jòs van Lijssel. Jòs waar gèk op meziek èn liedjes trouws. De Balkumse keijnder liejt iej gèire zinge. Daorvur kriejge ze dan 'n snuupke. 't Liedje wèttiej 't liefste ha' dèsse zonge waar: "Jòs van Lijssel, z'n boks vol stijssel, z'n boks vol stront, go' zoo me' de romkaar rond!"

(Jòs waar 'ne Naolense van geborte èn vurdèttiej in Balkum aardde, wònde-n-iej ok nog 'n lutske in Rósmòlle. In de hil buurt doen dinger over hum de ronde).

loeter, zn. v., zegt men van een serpent van een vrouw (loeder).

loerriej, zn. v., slechte koffie of andere minderwaardige drank: *wènne kaoie loerriej, 't lekt wèl skottelwötter. Zonne loerriej lus ik niej.*

loerriejen, ww., *hij ston op d'n hoek van 't hauws te loerrieje* (plassen); *wè lede toch te loerrieje me' dè wòtter* (wat lig je toch te knoeien met dat water).

loerijzer, zn. o., schertsende benaming voor bril.

lof, zn. o., (rooms katholieke middagdienst): uitdrukking: *'t lofis langer ès de leste mis* (de onderjurk is langer dan de rok).

lokkertje, zn. o., pochetje, lefdoekje: *hij ha' 'n gruujn lokkertje in z'n boventès, krèk in de kleur van z'ne stropdas*.

lombokker, zn. m., niet goed gegroeid kalf.

lomperikken, zn. mv.: *d'r zen nog lomperikke zat, zin Lindert, èn iej zaag z'n èigen in de spiegel*.

loopes (gerundium): *we gòn loopes* (te voet); *hoew wijd is 't loopes?*; *te voewt nor D'n Bosch is 'n hel èind loopes*. Soms zegt men *loopes te voewt*.

loos, zn. v., longen: *de loos van 't vèrr'ke is niej 't beste grèij van de slacht*.

Loosbroek (Lósbroek)

A. C. Brock zegt ca. 1825:

"Een ander Goed onder Dinther welke ten jaare 1196, eensgelijks door Albertus Heer van Dinthere, voor de helft, aan de Abtdy van Berne werd opgedraagen. (Het eerder genoemde Goed is Bernheeze, C.Sw.) Het komt toen onder de naam van *Losebruc* voor en word daar gegeven, met allen deszelfs boomen en houtwaschen. Ter diër tijd, lag ook onder Dinther een groot bosch, welke ook bekend staat onder de naam van het Bosch Dinthere.

Loosbroek strekt zich thans uit zoo over den Bodem van Nistelrode en Heesch, als over die van Dinther."

Onder *Vorstenbosch* vermeldt voornoemd schrijver:

"*Broek*. Ook *Loosbroek*, daar eene kapel gelegen heeft, aan den H. Antony toegewijd. Ook hoort dit gehucht voor een deel onder Dinther, en ten deelen onder Heesch."

Afb. 45. D'oordse Hoef, 'n bezunder boedereij onder Lósbroek me steunbirre èn al. Bewónd dur de f'miliej v.d. Zande, Lósbroeksestraot.

Loosbroek als naam wordt wel verklaard als "gevaarlijk moeras" (J.F. Niermeyer). In 1898 wordt Loosbroek een zelfstandige parochie. In 1912 werd met de bouw van de huidige kerk begonnen. In 1899 werd een Broederschap ter ere van de H. Donatus (tegen onweer) opgericht. De jaarlijkse bedevaart vindt plaats op de tweede zondag in juli. In verband met Loosbroek wist Gerard Daandels ons te vertellen, dat *de Oordse Hoeve* waarschijnlijk dateert uit de tweede helft van de 14e eeuw. Zij behoorde aan het kasteel van Heeswijk. Het aantal inwoners in 1985 bedroeg ca. 1200. De carnavalsbenaming voor de Loosbroekers is *Zandkruiers*.

lopen, ww., (*loope-liejp-geloop*): *'t lupt ès 'n lier (ès 'n tiet)*.

lopenze, als grondmaat is *'n leupeze: hij hi ' 'n por leupeze laand*.

loperke, zn. o., (*leuperke*), een kind dat net loopt, ook wel *kom-vortjong* geheten. (zie ook *lèij*)

loten, ww., (*lotere*): *dan zumme d'r mar um lotere* (we zullen er maar om loten); *hij waar d'r ingelót* (het lot had bepaald: hij moest in militaire dienst (ouderwets).

louw, zn. m., (*laow*), zeelt (vissoort): *hij ha ' 'ne skónne laow gevange*.

lozziej, zn. m., behalve voor horloge gebruikt men deze benaming voor suffe mannen: *onze Jan is toch zo 'ne lozziej!*

lozziejen als ww. betekent suffen of suffig te werk gaan. *Wè lede toch te lozzieje!*

lucht, zn. v., (*locht*): *de locht zie zo zwart, ès 't mar gin zèikweer wordt; 't is niks gin hoilocht*, zegt men schertsend als het staat te regenen; *vurloopig bleijf 't wèl dreug, want we he 'n 'n èike locht* (een strakke, staalblauwe hemel); *de locht uirt òn*, zegt men als het donker wordt en er onweer op komst is. Figuurlijk gebruikt komt *locht* voor in: *'t waar d'r 'n kraoslocht*, hetgeen betekent dat er net ruzie is geweest en er een onheilspellende sfeer hangt. *'t Is daor gin hog locht mer*. De vriendschap is voorbij.

luchten, ww., bijlichten: *ze doen de henne vort luchte èn nouw rape ze meer èjer*.

lui, bn., (*lùi*): *onze Lindert waar zo lùì, zin Stiejn Stom, hij traowde 'n weuw me ' aacht jong!*

luis, zn. v., (*lauws*, mv. *laos*): 't skiet op ès 'n *lauws op 'n teerton* (het schiet niet op); 'ne *kùster wordt zo eigen òn de kerk ès 'n lauws in oewen borsok* (een koster wordt zo eigen aan de kerk als 'n luis in je borstrok); *diej zulde niej ès 'n lauws dood doewn*, spottend gezegd van een hele dikke vrouw; *ès dè niej goewd is tege de laos, zin Kierrewiet, èn in brand ston z'n kiet; dè's goewd tege de laos, zin Jèntje Kardoos, èn z'n haor ston in brand*.

luiwijvenpap, zn. v., is vanouds de benaming voor melk met beschuit (onze grootvader zei nog: *romme me ' beskaot*).

lukken, ww.: 't *mót naauw lukke dè...* (gezegd wanneer men denkt: dat zal toch niet gebeuren); 't *mót toch naauw lukke dègge mekare zo wijd 'weg nog tegekamt, wánne*.

lul, zn. m., 1, mannelijk geslachtsdeel: *hij ha z 'ne lul lillek gestoote.*, 2, sukkel: *Hij is 'ne groote lul*. 3. roddel, kletspraat: *ik wil al dieje lul niej òn m'n kont hebbe*, ik wil al die kletspraat niet aan mijn gat hebben.

lulboks, zn. v., kletsmajoor: *Kriest is 'n groote lulboks*.

lulfiep, **lulmèijer**, **lulm'joor**, **lultiet**, zijn weinig vleiende benamingen voor een kletsmajoor.

lulhannus, zn. m., sukkel. *Driek is 'ne lulhannus*.

lulhoer, zn. v., grof woord voor kletsmajoor.

lullen, ww., praten, kletspraat verkopen: *ès lulle worst waar; ha ' hij 'n hel èind*. Als variant komt voor: *ès lulle worst waar; ha ' hij 'n hel f'briek; ès lulle worst waar; hadde gij 'n skaauw vol* (ook: 'n maand vol); *gaoter in oew sokke lulle* betekent danig kletsen; *iemes van de sokke lulle* wil zeggen dat men iemand overbluft met zijn praat; *d'n dieje kan wèl 'n non ùit 't klóster lulle*, zeggen we van iemand die kan praten als Brugman.

Belulle en *umlulle* zijn termen die men wel bezigt om aan te geven dat men aan overreden denkt: *durskes, lót oew niej belulle, want maansvolle is zo hèndig op te kulle! Jonge, lót oew èige niej umlulle èn doeget toch niej* (laat je niet ompraten/overhalen); *ons jonges he 'n goewd lulle, mar ons durskes ochèrrem* (*diej pisse niej wijd*).

Soms zegt men met opzet: *ons jonges he 'n goei lulle...* en dat verandert de betekenis wezenlijk. Bij J. van Os vonden we: *goed lulles hebbe*.

Veel hoort men: *'t is mar lul, mar 't prót toch* (het is maar klets).

Lullemans: *ge mót proff'ere, zin Lullemans, èn iej gaaf de gist me' de kerr'mis.*

lutske, zn. o., poosje: *blef toch nog 'n lutske èn buurt nog 'n pepke.*

luurkorf, zn.m. luiermand, baby-uitzet (*luurkùrf*): *de luurkùrfsto' al klaor.*

LILLIJKE LUMMEL

't Waar in '44. D'r viele nogal wè bomme in de buurt. Ok in Rósmòlle. De minse ha'n geleerd d'r èige meej te laote vallen ès 'r 'ne slag viel. 't Waar heel onrustig; ge kost de k'nonne heure èn Tieske Jórrizze skoeffelde vurzichtig over straot. Hij liejp dicht onder de geevels dur um beskerr'ming te zuke...

Kien de Weuw (v.R.) zaag dè. (Kien ha' z'ne vurnaam te danken òn 't feit dèttiej z'nen eigeleke naam (M'rienus) ès keijnd noit ha' kunne zegge èn zèllef z'ne naam van jongsaf òn tot Kien verbas-terd ha' en z'nen aachternaam beteekent 'de weduwe').

Toen Tieske dicht langs de muur van 't nonnekloster kroewp èn krèk beij 'ne plas wötter ònbeland waar, sloewg Kien innins ùit alle macht op 'ne grooten tèil, gewoon ùit skavierrighèd...

Tieske docht dè't inslag waar èn liejt z'n èige lankùit in de mod-der vallen, ochèrrem.

LIJK

De p'stoor kwaamp me' 't Ons Heer, want 't gonk niks goewd me' d'n boer. 't Wefke simmiejde z'n best.

D'n aauwen hèrder wil 't vrouwke wè tróste èn al praotende wordt iej nor d'opkamer gedirigeerd, want daor li' de zieke.

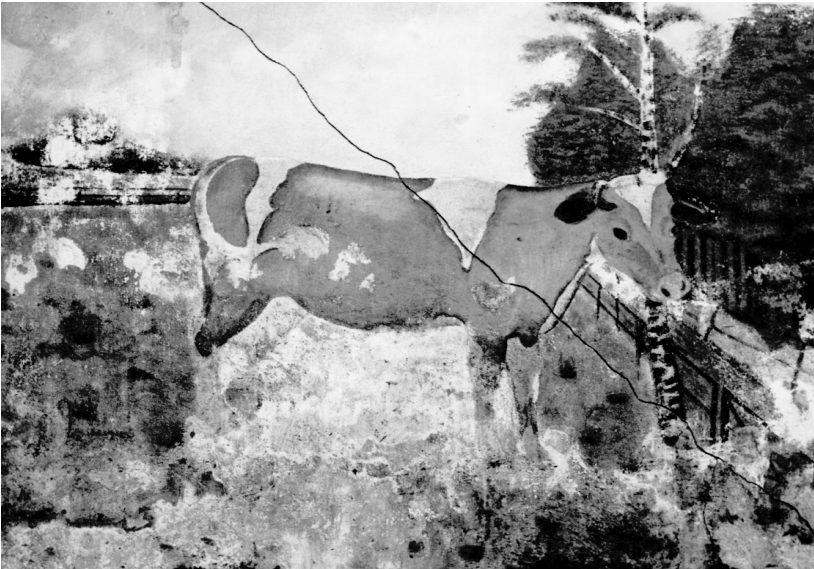
De p'stoor zi' dè't ólliesel niej alted de dood èn 't leste hoeft te beteekene en zoo èn dan stót iej z'ne kop innins gruwelek òn d'n dursteijl diej eigelek ok veuls te lig is. Ès de gisteleke gin stèrre mer zie, göttiej wijer d'opkamer op èn daor begient de ceremoniej.

De zieke is vort wijd 'weg, dè hi' de p'stoor al gaauw geziejn, mar hij nimt z'n eige veur daor niks over los te laote. Hij sprikt de gebrùikeleke tróstrijke woorde èn makt ònstalme um te gaon. Èn dan, och jikker, dan stót iej z'ne kop wir dè't davert èn dè's te veul... Hij vergit d'n tróst èn zi' tegen 't jankend wefke: "Wè zulde hier dalek toch 'n verveel hebbe me' dè gekrengel me' dè lijk!"

LOCHTE

D'r werrekte 'n stuk of drij "katteschilderkes" same: d'n inne din de locht, d'n andere 't landskap èn d'n dorde din de dierre èn de dinger. Op 'ne skónne, zommersen dag zie Lewieke d'n bèkker een van diej skilderkes langsfietse èn ruupt: "Hee, hoofde gij niej te werr'ke!?"

Dan ruupt 't skilderke laachend trug: "Nee, ik kan lèkker luchte, want ik lig nog aacht lochte veur...!"

Afb. 46. *Katteschilderkuiske in de Spùrkstraat in D'n Dungen (zie ook p 215)*

Afb. 47. *Nèl Bón van de Driekunninge* (N.) (zie p. 314 en woning).

M

maan, zn., (*maon*): zo gaauw ès de maon drij toten he' (nooit).

maart, zn. m., (*mèrt*): mèrt, mot, kaauw èn nat, korre zat in ellek vat; dreuge mèrt, guldès wèrd; mèrtse bùie diej bedùie dè 't vurjaor òn kùmt krùie.

Me' sunte M'thijs nog gin ijs, mar hallef mèrt me' kaar èn pèrd over Maos, Waol èn wèrd.

Zen de gebooi d'n uurste mèrt niej op d'n hèrd, dan zen ze gin skup vur de kloote wèrd. (zie ook Mathijs).

Maarten, zn., eigennaam, (*Marte*), 11 novèmber sunte marte: (lotdag).

Me' sunte marte de gaans op 't ijs, dan is 't weer mette kèrst nog kaol van de wijs.

Ès me' sint marte de gaans op 't ijs kunne staon, zulle ze mette kèrst dur 't slijk mótte gaon.

Sunte marte, blommen op de ruit, vur de kèrst de winter wir uit.

Van F.N. Jansen uit St. Oedenrode leerden we het volgende:

Vandaag is 't sinte marte èn mèrr 'ge sinte kruk, we kommen ùit goeie harte èn hebbe zo gèiren 'n stuk, 'n hartje of 'n turrefke ùit sinte martes kurrefke, we zulle van hier niej gaon of we hebbe wè opgedaon!

Dit liedje hoorde bij het *vuurke stoke* op 11 november. Het was vroeger een heiligedag in *Roi*, omdat St. Martinus de patroonheilige van de parochiekerk was. Het stoken duurde zowat de hele dag. Ook volwassenen kwamen kijken en mee stoken. Er werden dan centen opgehaald om *bromólliej* (petroleum) en/of *taar* (teer) te kopen.

”Hoe harder 't vuurke brandde en hoe meer rook eraf kwam, hoe harder wij zongen en rond het vuurke sprongen.” (aldus F.N. Jansen).

Tegen de avond, zo besluit de heer Jansen zijn relaas, trokken we zingend op huis aan waar we getrakteerd werden op ketelkoek met stroop. *Kittelkoek* was de plaatselijke benaming voor Jan-in-de-zak.

Maas, zn. v., (*Maos*): *hij kwaamp langs ès de Maos langs Bokhove* (hij kwam voorbij zonder te groeten, zonder iets te zeggen). (zie *maart*)

De Maas was voor onze omgeving een grote boosdoener: niet alleen werd het Maasland regelmatig overvallen door dijkdoorbraken en overstromingen langs de rivier zelf, maar ook kon de Beerse Overlaat veel overlast veroorzaken. Het stroombed van de Beerse Maas besloeg onder andere de noordelijke delen van de gemeenten Nuland en Rosmalen, die in vroeger tijden elk jaar enige maanden blank stonden.

Maaskant, zn. m., (*Mòskant*): *Ès wèlliej 't over de Mòskant hebbe, dan bedoele we 't Wild, Gewaande, Maore, Kèisel, Lith, Aolem, Kerkdriel èn diej omgeving.*

Maaskanter, zn. m., (*Mòskanter*), bewoner van de Maaskant. *Dè is unne Mòskanter. Vur de Mòskanters zen wèlliej hèjkanter èn daortusse bótter 't niej.*

Maaskantje, zn. o., (*Mòskèntje*): *In 't hart van D'n Dunge li' 't Mòskèntje èn 't is vanouds geminte Gèisel. Sik Verhage wónt op 't Mòskèntje.* De naam *Mòskèntje* komt waarschijnlijk van een oud stroompje in de nabijheid dat vanouds 't *Mòske* genoemd werd.

maat, zn. v., (*maot*): *hij is mennen beste maot; alles me' maote, zin de sneijer, èn iej sloewg z'n wijf me' de el.*

maatje, (*mutje*): *go' 's gaauw 'n mutje sneevel haole* (ga eens vlug een maatje jenever halen). Volgens Van Dale was het 0,1 liter. (ook *mòtje* werd gezegd.)

madam, zn. v., (*m'dam*): *niej alzeleeven in de burriejs, zin Jòs de romboer, èn hij zette de m'dam eronder* (de opklapbare stut onder de kar is de madam).

made, zn. v., (*maoi*): *zo muujg ès 'n maoi* (zo moe als 'n hond).

malder, zn. m., merel: *hurt 's wè de malder skón zit te zinge!* Het woord wordt ook gebruikt voor het mann. geslachtsdeel: *doe'w klep dicht, anders vliejgt oewe malder weg* (zie ook *kwakmalder* en *leuwerik*).

Maliskamp (De Malliskamp)

Deze buurtschap onder Rosmalen vinden we merkwaardig genoeg niet vermeld bij A.C. Brock, terwijl op zijn getekende kaart van "het Dorp Rosmalen, met de Heerlykheden Empel, Geffen en Nieuwland" het woord "Malliskamp" wel degelijk en op de juiste plaats in de nabijheid van "Couwater, de Wamberg en de Loverd" voorkomt. Oudere inwoners van Rosmalen spreken over *de Malliskamp* als zij het gebied ten zuiden van de Rijksweg, met name de Maliskampsestraat en omgeving bedoelen. Aan de andere zijde van de Rijksweg Den Bosch-Nijmegen begint wat zij noemen "*de Rósmòllese hèij*".

Ook in de boeken van Henk de Werd vonden we Maliskamp stiefmoederlijk bedeed; buiten de gegevens over het landgoed *Eikenburg* was er niet veel te vinden.

Toch lijkt het ons waarschijnlijk dat er meer over deze plaats te vinden moet zijn, te meer omdat al in het Oud Archief van Rosmalen, in het Register van Verponding (ca. 1690) gewag wordt gemaakt van *Mallescamp* (folio 60 recto). In 1934 werd de broederschap van de H. Bernadette opgericht in de Maliskamp. De nieuwe (derde) parochie van Rosmalen werd een jaar later opgericht.

In 1936 bouwde men een klooster met bewaar-, naai- en meisjesschool.

Pas zeven jaar later werden ook jongens tot de meisjesschool toegelaten.

In 1945 startte men in de Bernadette-parochie met een huishoudschool.

Tot 1954 bleef deze in de Maliskamp. In 1953 kwam er een nieuwe St. Jozef-jongensschool tot stand onder meester Der Kinderen. In 1985 ging deze school gecombineerd met de kleuterschool "De Kopvoeter" op in basisschool

"De Masten". In de zeventiger jaren werd *de Sparrenburg* een grote woonwijk met een eigen school "De Vlek" (1979). In 1984 had de Maliskamp 1352 inwoners en de wijk Sparrenburg 3365!

malle molen, zn. m., (*mallemeule*) in de spreuk: *wiej de mallemeulde drèijt, kan men niej skille, ès ik 'r mar inzit* (het kan mij niet schelen wie de weldoener is, als ik maar mag mee genieten.)

man, zn. m., (*man of mins*): *d'r waar mar 'n enkelt man in de kerk. Man komt in ons dialect nauwelijks voor, wel kennen we maanskèirel. 't Is zo wijd mis ès 't kan, zin de mins, de gèit k'pot èn de vrouw beeter.* (Is het woord *mins* onzijdig dan betekent het de vrouw: *ziede niej dè 't mins ziek is, ze kekt òlling glaozig!..*) *D'r waar mar anderhall 've mins èn 'ne pèir-dekop* (bijna niemand); *diej d're mins is ginnen helle* (haar echtgenoot is geen vlugge; kan slaan op vaardigheid, zowel als op gezondheid); *dieje mins is stom van geleerdighèd*, zegt men van verstrooide, geleerde mensen. *'ne Mins is zo jong ès z'n vrouw d'r èige vuult!*

mannetje, zn. o., (*mènneke*): *dè jong van hulliej is al vort 'n hil mènneke. 'n Klèin wit mènneke* zegt men wel voor een borreltje jenever. *Dè is 't mènneke* betekent 'dat is je ware ! Zo kan men zeggen: *'n goei wijf, dè is 't mènneke!*

MINSE

D'r ware vruger b'ons in de buurt paoters èn fraters èn broeders èn nonne... D'r ware g'rdimme meer gisteleke ès minse...!

MANKEMÈNTE

D'r zaat 'n stalleke te vreije in 'n wagentje in 'n stigske op de Maliskamp. 't Wagentje gonk 'n bietje op èn neer toen Grarus langs kwaamp me' 'ne riek op z'ne rug. Hij kwaamp krèk ùit 't vèld.

Uurst gonk iej vurbeij, toen drèijde-n-iej um, gonk ùitvoerig dur 't rumke stòn blieke èn vroweg me' 'n heel onneuzel gezicht: "Hedde mankemènte?"

MAISON

D'r kwaamp 'nen boer 't bekend Vèggels restaurant Maison Van den Boer binne.

Meej skoewt iej daor zó'n mèdje van de bediening òn me' de vraog of hullieje Maison èiges ok thuis waar.

MANKEERE

Wè m'nkeerde d'r òn de brieve van Paulus òn de K'rintiërs? De possegel!

MÈTSELDERS

Piejt èn Jan Krèij ware muurremakers. Op 'ne keer ha'n ze zoo mar locht wèrrek geleverd; 'n stinse muur wor ge overal dwèrs durhene kost keijke.

Toen d'r wè kritiek kwaamp, zin Piejt doodgemoedereerd: "Onzen Hèin kùmt mèrr'ge wèl efkes afvoege!"

MISTER VERHOEVEN (tot 1960 Skoolhoofd van de Kruisstraot.)

Mister Verhoeven, 'n begrip op de Kruisstraot, kwaamp van de kante van Heusde. Van diej minse in zen gebied van herkomst zin iej oit: "Ze zijn d'r zo feijn ès poppestront; sondes haole ze d'n haan van de hen, mar dur de week ligge ze zèllef òn d'n dijk me' 't een èn aander...!"

MISTER VAN IERSEL

Mister van Iersel, hoofd van de St. Joseph jongesskool in Rósmòlle tot 1975, waar 'ne skónne. Hij kwaamp eigelek van de kante van Bèst. Oit vertelde-n-iej bé d'n Blom dèttiej vruger thauws in Bèst uitkiejk op 'n f'briek. Daor kóste òn de beweging van 't wèrrekvollek al ziejn dè't tege zesse gonk loope, um kwart

zur ha'n ze d're jas al òn èn um veijf vur stonne ze ammel al buiten òn d'r fiets!

"Goh," zin d'n Blom, "dan ware dè krèk de skoolmisters hier!"

(Zeg dè Van lersel 'm toen rieje èn terècht, wan hij ha' meeje van 't best denkbaar pèrs' neel dè wij oit op 'n lager skool tegegekonne zen.)

mansvolk, zn. o., (*maansvolleek*): *maansvolleek denkt dèsse ordelek zen, zin Door, umdèsse weten òn wieje ze mótte vraoge wor d'r skoewn ston!*; *gullie, maansvolleek, vuul 't alt' zo wijd ònkomme, zin Diejn, mar ge he 't mistal de vèrr 'kesziekt nej mer noddig!* (jullie, manskerels, zijn altijd zo kleinzerig,...)

Manus, vrijwel verdwenen eigennaam, (*Mònnus*), afgeleid van Hermanus, soms ook van Marinus. *Mònnus van Aggele wónde in Naolend.*

Maren, (*Maore* en ouder *Moore*), plaatsnaam: *Maore li' òn de Maos.*

Mariaoord, gebiedsnaam onder Rosmalen. Het landgoed "*De Duinse Hoef*" (76 ha. met villa en boerderijen) werd in 1944 verkocht aan de zusters van Tilburg, die er het sanatorium *Mariaoord* startten. Momenteel is Mariaoord een verpleegtehuis.

markt, zn. v., (*mèrt*): *gé gòt onder de mèrt* (jij gaat onder de gangbare prijs); *vruger hádde hier veemèrte zat: ge hát Ossmèrt (pèird), de swoenezese Bossche veemèrt, de Skeijndelse ossemèrt, de Vèggelse kalvermèrt, de Ujese vèrkes- èn baggemèrt en dan waar d'r ok nog Heelemèrt op d'n uurste mòndeg in novèmber.*

mast, zn. m., (*maast*), de gewone den (naast de grove mast). *In de maste*, zeiden we als we het naaldbos bedoelden. We gingen sprokkelen, hetgeen vooral wilde zeggen dat we mastenhout en *masteproppe* verzamelden (denne-appels).

Mathijs, zn., eigennaam (*M'thij*s): *me' sunte M'thij*s (24 febr.) *zen alle katte krijs*. Sint Mathijs was de dag waarop het dienstjaar voor meid en knecht afliep.

Eventueel verlieten zij de oude dienst en kregen het afgesproken bedrag uitbetaald. Dientengevolge was het een soort feestdag die een korte vakantie inluide; het dienstpersoneel mocht naar huis, maar *zen de gebooi d'n uurste mèrt niej op d'n hèrd, dan zen ze gin skup vur de kloote wèrd!* (>maart)

(Het inhuren voor een nieuw dienstjaar was al eerder met de huurpenning beklonken.) Bij Bernard van Dam vonden we: *den uursten Mert de boojen op den herd of ze zijn de halfhuur nie' werd*.

mauwen, ww., (*maauwe*): eindeloos doorzeuren over pietluttigheden: *hij li' alt' over 'tzèllefde te maauwe, dieje maauwkloot*.

mazelen, zn. mv., (*mòzzele*): *ik maag de mòzzele kreijgen ès 't niej waar is*.

me, pers. vnw., soms wordt *me* gebruikt in de betekenis van we: *dè hemme wir gehad; smèires zette me alt koffiej, dan mótte me nor de kerk*. Verdwijnd.

medicijnen, zn. mv., zie *middelseijne*.

mee, bw., (*meej*), meteen: *ze bèlde d'n dokter èn hij waar d'r meej; d'n diejen is meej beus; dè durske go' me' alleman meej meej; meej dèttiej 't zin, gonk 't al fout (meteen toen hij dat zei...); zo meej èn dan* (zo af en toe).

meester, zn. m., (*mister*): er zijn nogal wat zei-spreuken waarin de meester het woord doet: *niej ammel innins, zin de mister, èn niemes staak z'ne vinger op; gelukkig zit ik 'r niej tusse, zin de mister, èn z'n jong waren òn 't vèchte; orde mó't 'r zen, zin de mister, èn iej zaat in d'n bak; punt, ùit, ame, zin de mister, èn iej zette 'n komma*.

mei, zn., (*mèij*): *in mèij leggen alle veugelkes 'n èij; 'k wó'k oew òn de mèij ha'* (ik wou dat ik je aan de mei had) zegt men van lastige kinderen. (Is de achterliggende gedachte dat kinderen in de meimaand naar buiten kunnen en daardoor minder lastig zouden zijn?); *'n slèk èn 'nen haos*

zen *bèij eeve gaauw òn de mèij* (haasten heeft vaak geen zin). *In mèij over zeuve zommers* is een dooddoener tegenover kinderen die steeds vragen wanneer ze iets mogen. Weerspreuken: *Natte mèij, botter in de wèij; Kaauwe mèij, gaauwe mèij!*

meibloem, zn. o., (*mèijblom, mèijbluumke*), volksbenaming voor madeliefje (ook *mèijzoentje*). *Mèijblommehout* wordt wel gezegd tegen bloeiende vogelkers.

meid, zn. v.: *'t is 'n goei meid, ge kunt 'r over loope, zin de p'stoor, ze heget niej gèir', mar ge kun 't wèl; 't is ùit, zin de meid, èn ze goide d're rok over de heg; me' 'n sötterese meid èn 'n smòndes pèrd, zin Roelof Reij, daor kunde pas me' werr 'ke* (met een zaterdagse meid en 'n 's maandags paard, zei Roelof Rij,...); *fluitende meide, krèijende henne èn brullende koei zen zèlde mar goei; 'ne gèldbuil èn 'n jong meid mótte noit alleen laote; 't is mistal zoo dè meid èn knècht, 'r ofwèl vreijt of alt' wèl vècht.*

meiregen, zn. m., (*mèijreegen*): *mèijreegen is vur d'n boer 'ne zeege.*

meleur, verbastering van malheur (Fr. voor ongeluk). Kaartterm die drie azen betekent. Voor hetzelfde gegeven gebruikt men ook wel: *'n gèit over de wis* en in Geffen hoorden we zelfs: *'n hoer in de polder*. Alle drie duiden ze op het feit dat men geen gelukkige combinatie (met de vierde aas) verwacht.

melkaors, zn., waarschijnlijk verbastering (door omzetting en suizende r) van *mèrkaol*. Men bedoelt de modderkruiper die vroeger in regentonnen en drinkbakken van het vee voorkwam.

melken, ww., (*mèll'ke*); *d'n diejen is toch zo tèij mèll'ke* (bij hem is het (geld) moeilijk los te krijgen); *ge zult 'm in 'n mèndje niej mèll'ke* (het zal niet makkelijk zijn met hem te werken).

mèllekstaars, zn., volksbenaming voor vogelmelk; ook gebruikelijk voor iemand die alles veel te langzaam doet.

mem, zn. v. (*mèm*): *alt' òn d'èffertste (achterste) mèm hange* (slecht bedeed worden). *Mèm* betekent tepel; het beeld is waarschijnlijk ontleend aan de zeug.

mèmmengareel, zn. o., (*mèmmeg'reel*) dit woord is zeker niet algemeen bekend. We hoorden het van een zwaar vrouwmens, wier taalgebruik bepaald niet fijntjes te noemen is; *'n raow raokel dus; nouw kan 'k m'n mèmmeg'reel nog nerres veijnen ok!* Het moge duidelijk zijn dat zij haar bustehouder bedoelde.

MISTER IN MÛPKES

Mõnnuske is mister in onverwaachte mùpkes. Zoo vreugt iej 's 'ne keer:

”Witte gèlliej wè't verskil is tusse 'ne meuw èn 'ne neeger?”

”Jaa, daor zen zoveul verskille tusse!”, zegge z'n maote.

”Nee,” zi' Mõnnus, ”dè witte wer niej; 'ne meuw he' 'ne witte start èn 'ne neeger kan niej vliejge!”

JONG OP 'T HISÈIND

Jan van Bèrt Heijmans (89) wit nog hoew 't vruger gonk op de Kruisstraot. Hij is daor bij mister Kèrssemakers nor skool gegaon. Hij wit nog goewd hoew zèlliej vruger uurst te voewt nor Nuland nor p'stoor van Iersel vur de karr'chiesmus moesse. Van mister Kèrssemakers is Jan noit vergeete hoew gèk dieje mins op veugelkes waar. De jong moesse nesjes meejbrenge, mar dan moes de mister wèl kunne ziejn dè't veugelke ùitgevloge waar; d'r moes van dieje skùrreft in dè nesje zitte um zoo te zegge. Veugelkes ùithaole, dè telde de mister wènnig. Jan wit nog dèsse niej veul leerde; ze dinne veul afkeijke èn de mèskes diej vur d'r zaten òn d'r haor trekke èn ze moesse dik in skool bleijve. Nee, ze ware mar stom gebleve, ondanks mister Kèrssemakers.

(Jan wier op 't Heesèind gebórré, in 't hùiske wor lötter Mina van Hèrr'mus Heijmans wónde. In zenne jongen ted waar dè 'n stil k'ffeke; ze ha'n verlof um bier te tappe, borreltjes moewg eigelek niej. Me' Naolend kerr'mis ston d'r 'ne koekpaost. Tegenover 't huis laag de Skopswèij. Lötter verhuisde Bèrt Heijmans

nor de Grind.) Daor wier Drieka d'n Eipelaar nog z'n dienstmaagd.

menen, ww., (*mèine*): *ge mó't nouw niej mèine dè't zo hèndig go'*; *ik mèn'de dè krèk te gòn doewn* (ik was net van plan dat te gaan doen). Als iemand zegt: *ik mèn'toch ammel dè't zoo zaat*, kan iemand antwoorden: *ja, mar mèn'jes zen gin kùrrefkes!* (Letterlijk: mandjes zijn geen korfjes). In hetzelfde geval hoort men ook wel eens: *ja, mar mènnekes zen gin wèfkes*. Men bedoelt dat de eerste spreker het best mis kan hebben. *Vur mèines - vur haauwes*: menens; het spel wordt werkelijk gespeeld om de knikkers. Het tegenovergestelde is *vur de flaowe kul*, ook wel *niej vur mèines* of *vur slès* genoemd.

mens, zn. m., (*mins*), (zie man): *'ne mins diej leij 't mist van de dinger diej tiej mist*; *'sminse zin is 'sminse leeve, ok al ister wèl 'n koew wijd neeve*. *De minse meuge men niej, zin Tijl Uilespiejgel, mar ik he't 'r ok nor gemakt; van feijn minse èn feijne reege worde 't hardste bezèkt; ge he't minsen èn potleuj èn 't skreijft allebèij*, zeggen we schamperend bij geëtaleerde domheden. *Zatte minsen èn klèin jong zeggen ongevraagd de worrend*.

mènsiej make, drukte maken, toebereidselen treffen: *"makt 's mènsiej, anders komde daags nò de mèrt, krèk ès Jan me' z'n eksters."*

merante, wel 'de achternaam van Jezus' genoemd: *jikkès* of *sjizzus merante!* (zie *jikkès*)

merel, zn. m., zie *malder*

merketon, zn. m., (*mèrketon*), rode perzik: *d'r stonne van diej lèkker sappige mèrketons in d'n hof*. (vergelijk Spaans el melocotón). Weijnen geeft in zijn Etymologisch Dialectwoordenboek, p. 126: via Portugees marcotao, van Latijn malum cydoneum. Ook vermeldt hij Fr. mericoton.

mèrtvèld, de oude benaming voor het Raadhuisplein in Berlicum, aldus zegslieden die het nog kunnen weten: *vruger ston de kerr 'mis op 't mèrtvèld*.

mest, zn. o., (mès): *mès breeke waar kaoi wèrrek; zo nat ès mès; d'n diejen he' z'n mès dicht bé z'n hart zitte* (zegt men van iemand die kort aangebonden is); *ik ha' hum liever in 't mès ès in de kost* (zegt men van iemand die veel eet en weinig uitvoert); *ès de koew int wòtter sket, is d'n boer z'n mès meej kwet. Van iemes diej z'n èige nogal groot kent, zegge we hier wèl dèttiej z'n mès hog draagt. Ès variant daarop hurden-ik 's: de diej, diej he' stèlte onder d're gierkèlder.*

meug, zn. m.: *ieder z'ne meug, zin d'n boer, èn iej fraat pèirdeveijge; ieder z'ne meug, zin de gèk, èn iej sniej 't mager van 't spèk.*

meut, zn. v., kletskous: *wè zedde toch 'n (aauw) meut een!*

midde, zn., in ons dialect spreekt men van *de midde*: *Ik ston krèk in de midde.*

De deug in de midde, zin d'n duujvel èn iej liejpt tusse tweekappesiene.

Middelrode. De volkse benaming is **Mirroï**.

Over deze plaats meldt A.C. Brock rond 1825: "Een groot Gehucht, omtrent een klein uurtjen (gaans C.Sw.) ten Zuid oosten van Berlikum gelegen, is de eenigste plaats of grond, onder het Kwartier van Maasland, dat aan de Rivier der Aa ligt. Hier ligt een oude Kapel, voorheen voorzien van een Priesterlyk Beneficie, thans dient dezelve voor een school. Zij ligt aan het eind der straat van dit Gehucht, en was toegewijd aan (O.L. Vrouw en de H. Cornelius, C.Sw.). Hier liggen de oude sloten Assendelft, en Seldenzath of het Gewad, aan de Aa, zijnde dit laatste nog een groot en hecht gebouw. Hier van leest men, dat reeds ten jaare 1465, de Brug te Middelrode, die over de rivier de Aa, bij het Gewad gelegen had, toen aldaar was weggeraakt. Dit zelfde voerde Schepenen van Schijndel, ten jaare 16.. mede aan, in zaaken der geschillen wegens de grensscheiding van hun Dorp en dat van Berlikum."

Wim v.d. Heijden (Berlicum, 5 eeuwen onderwijs) schrijft: "Waarschijnlijk wordt in de bloeiperiode van Berlicum onder pastoor v.d. Yvelaer (1451-1484) onderricht gegeven te Berlicum en Middelrode"... "In Middelrode geschiedt dit in de kapel, die in 1454 is gesticht en juist over de Aabrug staat."

In Zwerftocht door het verleden II van dezelfde auteur lezen we: "Het schoollokaal (ca. 1850) blijft te klein en te bedompt voor de ruim 100 leerlingen die er ondergebracht zijn. Het onderwijs komt echter op zo'n hoog peil te staan dat de ouders uit de omliggende dorpen en ook uit Berlicum hun kinderen in Middelrode naar school laten gaan."

In 1872 wordt een tweede leerkracht aangesteld. Om het schoolbezoek in Middelrode af te remmen, waarmee men tevens de lokalenkwestie oplost, besluit de raad in 1874 om het dorp (Berlicum) in vier schoolwijken te verdeelen. De kinderen mogen geen school bezoeken buiten hun wijk. Gedeputeerde Staten vinden echter dat het schoolhoofd te Middelrode niet benadeeld mag worden om de "ontvolking" van de school te Berlicum en Kaathoven tegen te gaan. In 1891 heeft Berlicum twee leerkrachten met 66 leerlingen en Middelrode twee leerkrachten met 82 leerlingen. In 1912 besluit men de oude kapel van Middelrode te slopen en te vervangen door een nieuwe school met woning. De Milrooise school, die steeds openbare school geweest is, wordt in 1925 een bijzondere school en in 1930 uitgebreid met een derde klaslokaal. De school overleeft als een der weinige gebouwen de bevrijding van Middelrode in 1944, maar voldoet niet meer aan de eisen van de tijd. In 1953 krijgen de meisjes een eigen schoolgebouw. In 1955 volgt een 5-klassige jongensschool. Veertien jaar later worden deze twee scholen verenigd tot een gemengde basisschool met 11 leslokalen.

De Driezeeg, het nieuwe centrum van Middelrode, wordt in 1944 vrijwel geheel verwoest. In 1946 wordt Middelrode een afzonderlijke parochie.

In 1950 wordt de parochiekerk, toegewijd aan het Allerheiligst Sacrament, in gebruik genomen. In 1977 komt er een gemeenschapshuis "De Moerkaol" geheten.

Middelrode heeft in 1985 ca. 2800 inwoners.

Afb. 48. *De boedereij van Kubbus èn Jòntje de Kèp, midde in Rósmòlle.*

middelseijne, zn. mv., medicijnen. Ouderwets en verdwijnend.

Miej, 'n vrijwel verdwenen eigennaam. *Miej* wordt ook gebruikt voor de dame in het kaartspel *mieje* (*de zwarte Mieje kost 't miste gèld*). Sporadisch wordt het woord gebruikt voor vrouw in het algemeen: *ge gòt me ' ons Mieje gin ellef uurre lùie* (je houdt mijn vrouw niet zo makkelijk voor het lapje). 'n *Miej* zeggen we tegen een flauw, onsympathiek persoon: *ons moeder vond Pietjes 'n miej*.

Miej-Zèik, (2 juli) Maria visitatie. De volksnaam is kennelijk te danken aan de veel voorkomende regen op die datum. *Reegen me ' Mieje-Zèik, zeuve weeken in de wèik!* Bovendien zou deze lotdag veel volgende regen beduiden (getuige de weerspreuk).

mienekes maken/mienekes vèil hebben, streken hebben. De Bont verklaart *mienekes make* als gebaren maken zonder daden te stellen (vergeleijk Du. Miene.)

miermoeren, ww., (ong. rommelen): *wè zedde toch ammel òn 't miermoere* (ook wel *miere*).

mieter, zn. v.: *stom ès de mieter* (oerstom); *gift 'm (slò-t-'m) op z'n mieter!* (op zijn donder); *'t hèlept gin mieter*; *we mèsen 't laand op z'n mieter* (we bemesten het zwaar); *'t go' gelijk nor de mieter (nor de kloote)*.

mik, zn. m., 1. wittebrood: *van mik worde dik, van brood worde groot; klaoren blom èn dikke mik* (alles is prima); 2. kruis, plaats waar de benen beginnen: *de boks zit te strak in m 'ne mik*.

mikken, ww. Behalve in de gebruikelijke betekenis kwam *mikke* ook voor in een andere betekenis. We kennen het nog van: *hij krikte-n-of mikte niej mer* (hij was helemaal uitgeteld).

mikkemaot, zn. m., belhamel: *d'n diejen is de mikkemaot*. Verdwenen.

miljarden, zn. mv., (*mieljèir*), oude basterdvloek; oorspronkelijk: *God mieljèir!*

minnebroeders, zn. mv.: *uurst zen 't minnebroeders, zin Han Haffel, mar nò zes weeke zen 't krauwshirre*.

Mirroir, zie *Middelrode*.

mis, zn. v.: *ik doe gin twee misse vur een gèld* (niet twee keer hetzelfde).

misère, als kaartterm (bij het rikken) zeggen we *m'zjèir*. Gebruiken we 't woord in zijn letterlijke betekenis, (hetgeen zelden voorkomt), dan zeggen we *mizeerie*.

misse, zn. m., het erf rond het huis: *dè's op èige misse niej gewaasse* (dat komt niet uit eigen koker; het kan soms ook betekenen: dat kledingstuk past hem helemaal niet); *vruger dinne we alle zòtterege de misse harr'ke* (vroeger harkten we op zaterdag het erf op); *ge mót oewen èige misse mar kere* (je moet je met je eigen zaken bemoeien). Volgens WNT

afkomstig van mesthoop en inderdaad *laag de mèschoop dik midden op de misse*.

misselek, bn.: *dè 's niej misselek* (dat is heel wat), *wè d'n dieje daor verdient*.

mist, zn. v., (*mot*). Als de haan laat kraaide (tegen de nacht) zei men wel: *daor heddet, mèrr 'ge mot of d'n haon k 'pot; mot is de moeier van alle weer* (als het mistig is kan het weer alle kanten op).

MINI

Toen mini de modde waar, hādde daor veul veur- èn tegestanders af.

Ins vroeuwe ze in dè verband 'nen aauwe witheer van d'abdeij in Hezik hoew hij daorover docht. Hij hoefde niej lang nao te denke èn flapte d'r meej uit: "Och, dè's skón, 't maansvollekk kan nouw zegge dèsse zoo vort bekant tege "de oorzaak onzer blijdschap" òn kunne keijke..."

MIDDELSEIJNE

Joj Korst (Kruisstraot) moes vur buurman M'rinus in Ball'kum bij d'n Trügg middelseijne gòn haole. Dè hättiej nouw al zo dik gedaon dè't begos te verveele. 't Waar zo'n bruin fleske. Joj docht dèttiej zèllef ok wèl zo'n klurke kos make; hij hólde bij Mientje Fleskes wè sèpstele èn makte in 't aauw fleske sèpnat dè M'rinus tot in lengte van dage kos bleijve drinke zonder dè Joj nog òlling nor Ball'kum moes.

MEUBELMAKER

D'r is 'nen aauwe vrijgezel Jan, diej al z'n leeve hard gewerrekt he' èn dan in de vekansiej ok 's 'ne keer weg wil. Hij he' al zoveul skóns over Parijs geheurd dèttiej daor mar 's op af duu.

In Parijs geuget 'm goewd. Jan he' al veul geziejn èn op 'nen aovend zittiej òn de sjampanje me' 'n mooi mèdje. Èn dè mèdje

he' allang deur dè onze meubelmaker d'r zat he'. Umdè de vrijgezèl gin Frans versto', teekent ze wè op 't onderzetterke èn laot dè òn d'ren "Don Juan" ziejn.

D'r sto' 'n bed op. Jan kekt èn laacht: "Dèsse hier nouw toch al wete dè ik meubelmaker ben!"

modden, ww., knoeien: *lót hum mar (òn-)modde*. Ouderwets.

modde(r)kevuil, zn.: *trekt oew klompe nouw's ùit ès ge binnekomt, rèin moddekevaol dègge d'r zet*. Het woord komt zowel in de uitspraak *moddekevaol* als *moddekevuil* voor: *ès moddekevuil d'n hèrd keert, dan laache alle huukskes* (de hoekjes weten dat ze vergeten worden). Soms hoort men *mottekevaol*. (Interessant is het ww. *modden* dat Verhoeven en ook De Bont geeft - knoeien, modderen, slordig werken.)

mode, zn. m., (*módde*): spreuk: *wiej d'n aauwe módde kan leije, kùmt vanèiges in de neije*.

moe, bn., (*muujg*): *zo muujg ès 'n maoi* (hondsmoe). (zie *muujg*)

moeder, zn. v. (*moeier*; soms ouderwets nog: *moier*): *proost!, moeiers kont is vòdders troost. Doe moeiers de groete! Gif dè pèkske mar òn moeiers*. (Steeds meer zegt men *moeders*.)

moeierbist, zn. v., moederbeest, het vrouwelijk (fok-)konijn.

moeite, zn. v.: *zonder moeite hedde niks ès laos èn lang haor*.

moel, zn. m., (zie *mond*). Vroeger sprak men wel van *moeltrom* i.p.v. *mondharmonika*.

moelen, ww., kwaadspreken: *diej móttèn alt over aander minse gòn zitte moele*.

moes, zn. m., boerenkool, (ook: *boerremoes*): *de moes is pas goewd èster 't verreke durhene gegaon is*. Ook zegt men dat het *op goei moes 'ne naacht gevrorre mótt hebbe*. Het woordje zit in *boerremoessepetòz-ziej*. (Vroeger hadden we zelfs *knolderapepetòzziej*.) (In Den Dungen wonen *de Moeskrèbbers*).

moeten, ww., (*mótte*): *móttèn is dwang èn janken is keijnderzang*.

Moeten wordt veelvuldig gebruikt om een gerucht aan te geven: *'t mót 'r nogal gekruld hebbe* (naar men zegt hebben ze er flink tekeer gegaan).

moewt-moetje, achter de naam als aanduiding van oudtante: *Miejmoewt, Hannemoewt, Piejtmoewt, Meinmoewt, Miekemoetje, Hannemoetje*. Mij is het gebruik bekend tot ca. de zestiger jaren. Met het sterven van onze oude buurtjes, *Piejtmoewt* en *Miekemoewt* verdween dit gebruik voor ons uit beeld.

moffel/muffelke, zn. m., verbastering van mondvoll. Vergelijk *haffel* en *èllever*. *Hij viejt 'n muffelke sneevel èn spuulde dè rond z'n taand, hij din d'r lang over vur iej 't durslikte; zoo hurde dè beij èchte pruuivers.*

moieken, ww., treuzelen: *wefke, wè lede toch wer lang te moieke!* Vergelijk *ózzikke*.

mol, zn. m.: *'t blinkt 'r ès bé 'ne mol onder z'n stèrtje*, zeggen we als het ergens heel proper is. *Ès we bèij onze gang 's gonge, zin d'n inne mol tege d'n andere.*

molen, zn. m. (*meule*): *de miste dūrpe han vruger minstes inne meule*. Soms ook onvriendelijk gebruikt voor mond: *haauwde gé gaauw oewe meule!*

molenaar, zn. m., (*mùlder*): *me' de mùlders gòn biechte* betekent dat men alles tot het allerlaatste uitstelt. Rijmpje: *"mùlder, hedde niks te maole, wurum sto' oewe meule stil?" "Nee, m'n kijnd, d'r is gin wijnd; ès de wijnd mar gaauw wir wèijt, zùrreg ik dè m'ne meule drèijt."* (zie ook *mulder*)

Afb. 49. Moier, Jaan d'n Deurs, òn de put op de Naolense hèij.

molenpaard, zn. v., (*meulepèrd*): *wè is dè wijf toch 'n meulepèrd* (log, grofgebouwd vrouwmens). Oorspronkelijk betekende het woord een paard dat in de "manege" (*dorsbèrreg*) loopt om de draaiboom van de rosmolen voort te bewegen.

molenberg, zn. m., (*meulenbèrreg*), synoniem voor *dorsbèrreg*. Oorspronkelijk de onderbouw van een windmolen, maar hier ook gebruikelijk voor de dorsmanege.

Afb. 50. *De vrugere Meulestraat in Rósmòlle.*

mond, zn. m., (*moel*): Het woord komt nog voor in verouderende uitdrukkingen, altijd in onvriendelijk verband: *'ne moel ès 'n skuurdeur* (een heel grote mond); *'ne groote moel kreijge* kan betekenen: 1. afgesnauwd worden (*ge kunt 'ne groote moel kreijge ègge zowiets doet*); 2. een grote mond hebben (*diej jong begienen ok al 'ne groote moel te kreijge*). *'ne Grótmoel* is iemand die veel grootspraak levert of die zeer ongeciviliseerd taalgebruik ten toon spreidt.

Het woord *mond* komt meer voor dan het ouderwetse grove woord *moel*: 'ne mond ès 'n skuurdeur; ge hoef 't mar te zeggen èn oewe mond go ' ope; laatstgenoemde uitdrukking betekent ongeveer hetzelfde als *bestelt d'n hond èn blaft zèllef* (je kunt makkelijk commanderen, maar denk niet dat je bevelen ook opgevolgd worden).

mondfiat, bn. welbespraakt: *hij waar goewd mondfiat, diej lulde noit vaast.*

mondje, zn. o., (*mundje* of *munje*) in de zegswijze: *diej is bang dè d'r mundje eer versleten is ès d'r kuntje*. Gezegd van een weinig spraakzame vrouw.

mònnika, zn. m., accordeon (verbastering van harmonika). De accordeonist noemen we wel *mònnikamins* of *mònnikaspulder*. *Ès d'r 'ne mònnika in d'r gat spult, vreugt ze wor 't kerr 'mis is* (gezegd van een heel domme gans. Spreuk: *Ok 'n aauw mònnika makt nog wèl meziek, ès ge mar kunt speule!* (voor de liefde is het nooit te laat...)

moor, zn. m., waterketel met tuit: *de moor ston op de kachel te koke, de koffiej zo ' zoo klaor zen; lilleke zwartmoor dègge zet*, zegt men tegen 'n kind dat zich viesgemaakt heeft.

MEIDE

Vruger ware d'r bé de Fùik èn onder de Wambèrreg 'n por plòtskes wor veul jonk vollek ùit Ball'kum èn Rósmòlle mekare trof. N'tuurlek ware dè nogal bosrijke huukskes. Diej gruujn plòtskes wiere toenterted "meidemèrtjes" genoemd.

MÈSKES

"Wè denkte dètter me' klèin durskes gebeurt diej d'r soep niej nètjes opeete!?" zi' vòdder drèigend. Zi' dè snotjong: "Diej bleijve mooi slank, pap, èn diej kunne lötter nog wèl 's mannequin worren of fotom' dèl ok nog!"

Daor gonk vaojers z'ne honger nog hòst van over...

MÈRTE

Willem Brands uit Skòjek vertelt: „’t Is allang geleje dè Tontje èn Hènd same te voewt over de Bosse Baon nor de Bosse Mèrt toew gonge. Bij de Skòjeksen Hoek zi’ Tontje: ”Deze rog hier sto’ goewd...”

Nouw èn dan rooke ze ’n pepke èn zoo kùire ze wijer. ’t Is wijd. Èindelek zen ze in Hintum. Daor kekt Hènd rond èn zi’ dreug: ”Ja, èn dees haver ok!”

MOZES

De kappelaon wil wete wè d’r van z’n vurrige les over Mozes in ’t riejte mèndje op de Nijl is bleijven hange. De gisteleke vreugt dùrrum: ”Wiej waar Mozes, mènnekes?” Hij weijst Mieskes òn. Mieske zi’: ”Dè waar de zoon van de dochter van de Pharao!”

”Bekant,” zi’ de gisteleke, ”zij ha’ Mozes gevonde...”

”Ja,” flapt Mieske d’r meej ùit, ”dè kan zé hèndig zegge!”

’MORGE!’

Hannuske Stinbèrr’ge (ok wèl ’t rooi Hannuske genaamd) werr’kte bij Kubbuske Westelaken in de ”pors”, de hoipèrs dus. Hij liejp ’smèrres nor de Kattenbosch èn daor kwaap iej de skón-vòdder van dokter Hanegraaf tege, diej nogal veul din wandele. Hannuske drèijde z’n èige hallef um toen iej neeven ’t dèftig hirr’ke kwaamp èn zin: ”Goeie morge, m’neer!”

”Goeie morge, goeie morge!”, zin ’t vòdderke van de dokters-vrouw.

”Ja,” zin Hannuske nòdderhand, ”’t is vur men ’n klèin moeite èn hij heur ’t gèire!”

moren, ww.: *ès zo 'n klèin kiendje in de voeierbak velt èn de koei gòn d'r op òn 't more, dan kan 't slècht afloope, wánne (more betekent hier stoten, duwen met de kop).*

morgen, zn. m., (*mèrr 'ge*): *zo groot ès mèrr 'ge d'n hillen dag (heel groot). Mèrr 'ge kùmt 'r nog 'nen dag wor de maos nog niej òn gebeten hebbe.*

morkollef, zn. m., vlaamse gaai: *ik veijn diej blaow virkes van de morkollef zo skón.* (Verbastering van meerkol?). Het woord zou volgens anderen afgeleid zijn van de persoon Markolf, een grappenmaker uit de sage van Salomon en Marculphus. De vogel kan allerlei geluiden nabootsen en wellicht werd hij daarom vergeleken met de komische literatuur-figuur. De afgerichte *morkollef* heette bij ons net als de tamme kauwtjes *tjan*.

mos, zn. o. in de zegswijze *hij ha' mos tusse z'n taand* (hij had groenige aanslag op z'n tanden)

mot, zn. m., (zie ook *mist*): *ze ha 'n d'r wer 's veul mot (ruzie); mot is de moeier van alle weer; wènne mot hangt 'r toch bove de k'naal. Iets gaauwèchtig in de mot hebbe* betekent iets meteen in de smiezen hebben.

mothùif, zn. v., een huisvrouw die altijd in de rommel zit: *wè 'n mothùif is 't toch, wor.*

motten, ww., *misten*: *'t mót wer motte, kikt 's wè 'n g'rdeijn bove de Leijgraaf.*

mottig, bn., pokdalig/sproetig. Ook gebruikelijk voor *mistig*.

mozik, zn. m., *gier, afval*: *wor hedde toch ingezeete? Ge stinkt òlling nor de mozik.*

mùik, zn. m., *voorraadje*: *'k heb nog 'ne mooie mùik appel op zulder; verkleinwoord mùkske: d'r li' nog 'n mùkske èipel in de kèlder.*

mùiken, ww., *luieren*: *hij li' alt' nog in z'ne nest te mùike èzzik daor kom.* (Bij Van Os vonden we: *moike*, ww., appels of peren te rijpen leggen op een donkere plaats (bijv. in het hooi).

muil, zn. m., *moel* (zie *mond*).

muilpeer, zn. v., (*moelpeer*): 1 klap in het gezicht: *hij ha al meej 'n moelpeer op z'n bakkes te pakke*. 2. borrel: *hij viejt 'n moelpeer tege de kaauw*.

muis, zn. v., (*mauws*). Het meervoud is *maos*: *dè hellept nog 's tege de maos, zin 't boerke, èn iej staak z'n skuur in brand*. (De rivier de Maas is qua uitspraak hetzelfde). 't Is 'n *kaoi mauws diej mar een hülleke hi*' (je moet immers niet voor een gat te vangen zijn)

mùk, zn. m., kalf. Naast *kuuske èn kallef* zegge we soms ook *mùk*. Het laatste woord schijnt uit de Peel afkomstig te zijn, hetgeen best via *Uje mèrt* in onze streektaal gekomen zou kunnen zijn.

mulder, zn. m., (*mùlder*): 1. molenaar: *dè zumme God èn de mùlder mar laote skèije; ik maag oew wèl me' mùldersweer èn de wend van aachtere* (ik mag je eigenlijk niet). 2. meikever: *vruger krioelde de bukeheg nog van de mùlders*. 3. spottende benaming voor geslachtsdeel: *oo, zate oewe mùlder te wèrr 'me* (tegen iemand zittend op de radiator). (zie ook *molenaar*)

mùlk, zn. m., (*mùllek*), karnemelk: *d'n diejen he' zeker z'ne mùllek nog niej gehad*, zegt men van 'n kleine schreeuwlelijk; *niej gebóttèrd èn toch mùllek*, zegt men als er een meevaller komt zonder dat men er iets voor heeft hoeven doen; *hij hi' daor hil wè in de mùllek te brokkele* (de betekenis is gelijk aan de Nederlandse *pap*); 'n *mùllekgezicht* (pips, ziekelijk).

mùll'kèij, zn. o., ook: *poeliej-èij* (onbevrucht ei).

mùll'kenbriens, zn. m., dunne karnemelksepap: *kaolie kost van mùll'kenbriens*.

munitie, wordt verbasterd tot *munisiej* én tot *minusiej*. Vooral het laatste hoorden we vlak na de oorlog: *d'r is wir 'n jong verongelukt dur 't speule me' gevonde minusiej*.

mussenstront, zn. m., in de zin: *mussestront op oewe kanus!* Plaagantwoord op de kindervraag 'wè kreijg ik dan?'

musterd, zn. m. Omzetting van mutsaard (takkenbos gebruikt als aanmaakhout) *Hòlt 's 'ne musterd vur d'n ove; de musterdmijt* (houtmijt).

muts, zn. v., de meest gebruikelijke benaming voor de kanten pronkmuts, *de poffer*. *Vur Ball'kum waar Jaan Castelein 'n bekende mutsemaakster èn mutsewaasster. In Rósmòlle ha 'n ze vur hulliej poffermutse Drika de Skoenmaker (mevr. van Lith-van Rosmalen), in Naolend Toonia Thijsse, zoo wies ons moeder.*

De kanten poffermuts werd ook wel Meierijse of Brabantse muts genoemd en verdween rond de vijftiger jaren definitief uit beeld.

Muts in samenstellingen: *slaopmuts, pofmuts, pronkmuts*; ook fig.: *slaopmuts, zeevermuts*.

muujg, bn., moe: *ik ze 'zo meej èn dan zo muujg ès 'n maoi*; 't is zo 'n muujg weer (loom); *ik doe wè 'k kan, zin Mies Muujg, èn iej din niks*.

muurleuperkes, zn. mv., Oost-Indische kers: *Muurleuperkes zegge we vanouds tege d'ostindische kèrs èn de muurbloem in 't Nederlands is b'ons de theeblom*.

muziek, zn. v.: *wor op m'ziek gedanst wordt, slo' d'n duujvel de maot* (muziek en dans hebben Satanskracht volgens het vroegere bijgeloof). *M'ziek is de maot van alle minse*. Iedereen is gesteld op muziek.

Afb. 51. *Jaan Castelein, de leste mutsemaakster van Ball'kum.*

MUTS

Leo van Mies Gurtjes (S.) wit nog 'n skón ding te vertellen út zenne jeugd in Mirroi. Zèlliej wónde toen eigelek in de Fùik, mar hij waar ès jungske van anderhallef al ùitbested geworre èn zodoende wónde hij bij Jan-oome. Jan-oom waar getraowd me' tante Diejn (v.d. B.). (Dè waar de zuster van hulliej vòdders moeder, Mina v.d. Boom.) Zodoende he' Leo nogal wè van z'ne jonge jeugd in Mirroi geslete.

Toen iej wè grotter wier, moes iej sondes vort meej nor de kerrek in Ball'kum; in Mirroi ha'n ze in diejen ted ummers nog gin kerrek! Leo vertel 't ès vollegt:

""t Zal zoo in twee-, drijenvirtig geweest zen. We gonge me' pèrd èn kaar nor de kerrek, in zo'n sort rijtuigske. We hòlde hil de f' miliej op. Zoo gonge we ok nor Hèrr'musoom Van den Boom, wor we 't pèrd òn 'nen boom vaast zette. Bij Hèrr'musoom zaat ok nog 't aauw tanteke in, dè drijf 'n winkelke. Zo'n winkelke van 'nen bol gòrre, 'ne peeperkoek èn wè peep'remunt.

We moessen alt' bij Toon-oom de aauwlùì van Grèt v.d. Doelen oplaoje.

We riejje mistenteds in twee p'rtije, want 't waar teveul vur een kaar ès de hil klup nor de kerrek moes. Trouws, d'r ware d'r ok veul diej twimmòl nor de mis moesse, zoo mènde zèlliej teminste... Kriesje v.d. Doele (diej nouw in Uje wónt) riej dik vur de leste mis.

Wij laojde tante Diejn, tante K'trien èn Bèrt-oom op èn we waren krèk bij Toon-oome gestopt èn daor kùmt tante Siejn nor buite èn zi': "God Diejn, nouw kan ik niej meej, want de kat he' gejongd in m'ne pofferd!"

Èn grif, de poes ha' in de kamminèt in de doos me' blaow p'pier op de pofferd gejongd.

(Eén vurdeel hâgget wonen in Mirroi wèl voll'ges Leo's: ze hoefden inderted niej nor 't Lof; dè waar te wijd èn ge kost niej òn 't reije bleijve!)

MÛISKES

D'r wónde 'nen aauwe skipper alleen op 'nen boot diej hier in de k'naal laag. Dieje mins zaag niej goewd. Hij hiel veul van planten èn dierre. Z'n kajuit waar een en al grunighèd èn daortusse veul veugelkes èn witte mùiskes èn m'rmotte. Op 'ne naacht ha' de skipper zoomar innins honger. Hij docht: "Ik vat 'n beskuit me' muisjes." Daor waar iej gèk op.

Allennig hättiej de lesten ted behall've me' z'n ooge ok veul laast van z'n taand. Mar 't waar of ze dè ok wiessen in de "weidewinkel" wor iej al z'n grèij hólde. Daor koste sens kort ok gestampte muisjes kreijge èn diej gonge niej zo hard tussen oew taand zitte. Dus duu de skipper nor z'n keukekèsje èn vet 'n beskuit wortiej gestampte muisjes op duu... Lèkker is't niej, 't smakt 'm zo zout èn zoer. Hij wit niej krèk hoew 't kùmt. Hij mènt nor bed te gaon, mar hij wordt me toch ziek...

Èssiej alles kwet is èn 't wordt wir 'n bietje licht dan ziet iej wèttiej klaor gemaakt he'... Hittiej toch pokon op z'n beskuit gedaon in plòts van gestampte muisjes!

MÛLDER

De mùlder van Ball'kum sukkelt me' z'n gebit. D'n tandarts hittem durgestuurd nor de spissjalist. Diej vertelt 'm dè't 'n langduurig k'rwèij gò worre. Meskien wèl zo'n anderhallef jaor zal iej alle weke trug mótte komme.

De mùlder zi' daorop meej: "Anderhallef jaor vur 'n stukske gebit!?"

B'ons in Ball'kum make ze in nege mònd 'nen òllinge neije!"

MOOI

D'r waar 'ne wethaauwer in Ball'kum diej 'n skón verspreeking fabriceerde: hij vond dè iets niej p'r seej 'ne wet van matten èn pèrze moes zen...!

MULDERSWEER

Ès't hard wèijde, zinne de minse wèl dè't mùldersweer waar, ès't stil waar din de mùlder wè anders...

Vrujer gonge de mùlders dan wèl 't kórrre bij de boerren ophaole èn dan brochte ze 't gemòld èn wèl trug. Zoo ha' de mùlder van Vèghel 'n por zakke rog gehòld beij 'n boerke dè wè aachteraf wónde. Hij ha' dè grèij tot meel gemaole èn waar onderweges um 't trug te brenge èn daor kùmt iej, kwèllek buiten 't dùrrep, toch krèk dè boerke tege wor iej diej zèkskes roggemeel nor toe wó' gòn brenge!

't Boerke spraak de mùlder meej òn: "God, dè's nouw ok wè, ik ben onderweges nor de smid, ons wijf is mar alleen thauws, ... mar nèijt ze mar in 't aachterhauws!"

(Weet wel, dat 't boerke niks onoorbaars bedoelde!)

N

na, bn., bw., (*nao*; ook *noo*): *hij is nog zo nao niej beij* (hij is verstandiger dan je denkt); *dè kùmt 'm te nao* (dat is beneden zijn waardigheid - zijn eer te na).

naad, zn. m., (*naod*): zegswijze: *hij nèijt z 'nen èige naod* (hij doet altijd waar hij zin in heeft) Meervoud: *neuj: werke dè de neuj krake!* (heel hard werken)

naaien, ww., (*nèije*), naast de betekenis van naaldwerk ook: 1. slaan: *hij nèijt 'r meej op ès de jong iets fout doen; d'n dieje nèijt oew tegen oew boks ègge niej ùitkekt* (gezegd van 'n onbetrouwbaar paard; 2. er van door gaan: *hij nèijt 'r ùit*; 3. opnèije betekent enthousiast maken: *hij kan diej jong zo skón opnèije* (ook wel *opjuine*); 4. paren, copuleren.

N.B.: *genèijd zen* betekent de dupe zijn: *dan zedde ok genèijd, ègge zoo me ' klèin keijnder allennig bleft zitte.*

naaister, zn. v., (*nèister*): *zo dun ès 'n haor van 'n aauw nèister* (biljart-term, heel dun).

naakt, bn. (*nakend*): *ik zal oew in oew nakende p'rseele steeke ègge zo skandollig buite durreft te komme* (ik zal je in je blote kont pikken (met de riek)

naam, zn. m., uitdrukking: *Ès ge de naam he 't van vruug op te staon, kunde grust 'ne keer bleijve lege.* (bij een goede reputatie wordt een fout niet aangerekend)

naauw, bn., bw.: *d'n diejen is zo naauw diejne* (hij is zeer veeleisend); *'t kùmt niej zo naauw* (niet zo precies); *'t mót naauw lukke dè zowiets gebeurt* (het zou al erg moeten treffen/het is onwaarschijnlijk dat...); *hij kekt alt' zo naauw* (is zo sekuur)= *hij is t'r heel naauw òn; dè luistert naauw* (het komt heel precies).

nauwen, ww., (*naauwe*): *’t naauwt ’r niks* (het heeft geen haast); *toew begos ’t ’r te naauwe* (toen ging het er om spannen/het begon te dringen)
Uitdrukking: *wor ’t begient te naauwe, daor begien ’t te snaauwe* (waar het gaat spannen daar vallen (onvriendelijke) woorden).

nauwneus, zn. v., (*naauwneus*), iemand die heel pietluttig is: *d’n diejen is toch zo ’n naauwneus, daor worde ziek af*.

nacht, zn. m. (*naacht*): *hij kùmt hall ’ve naacht thauws* (hij komt midden in de nacht thuis); *tenaacht geuget gebeure* (vannacht gaat het geschieden); *zo lillek ès de naacht; snaachs zen alle katte graow* (in het donker kun je geen schoonheid onderscheiden).

nachtwakerke, zn. o., (*naachtwakerke*), borreltje, slaapmutsje: *De minse van ’t koor viejten alt nog ’n naachtwakerke nò de rippetisiej*.

nagel, zn. m., spijker: *ell ’ke segrèt is ’ne nagel òn oew dodskiest*; nagel in de gewone betekenis komt voor in de zegswijze: *nog gin nagels um d’r kont te krabbe* (zeer arm).

na-kind zn. o., (*naokijnd*): een kind dat uit een later huwelijk geboren is.

nakomertje, zn. o., *naokommerke*, noemt men een kind dat veel jonger is dan de andere kinderen in hetzelfde gezin. Spottend werd hiertegen ook wel *kulkenje* gezegd.

Narus, evenals *Nard* afgeleide jongensnaam van Leonardus; vrijwel verdwenen.

natnèk, zn. m., een "omhooggevallen", zelfverzekerde figuur, lastig vanwege zijn eigengereidheid. Vaak wordt de term gebruikt voor "welwillende" nieuwkomers: *daor hedde wer zonne natnèk me’ zonne grooten bèk diej ’t ammel beeter wit*.

neetoor, zn. m., plagerig persoon: *diej neetoor wit alt ’iets* (heeft altijd iets aan te merken).

negeneuger, zn. m., oude benaming voor de beekprik (ook voor een grote steenpuist).

neiftoew, bw., zuinig/beteuterd: *wè kekke neiftoew, zit ’r ’n skeet overdwèrs?*

neijke, zn. o., nieuwigheid: *och, dè's nog 't neijke, dan zen ze d'r nog gèk me'*. (zie ook *nieuw*)

neijmóddes, bn., modern: *wè ister vort veul neijmóddes grèij, wor.*

neijweek, zn. v., volgende week: *de neijweek kom ik wer.*

nekken, ww., (*nèkke*): *dè zal 'm nèkke* (de das om doen; fig.).

nèpskeute: *wè zedde toch unne van nèpskeute* (een raar iemand).

nergens, bw., (*nerres* of *nerrest*): *zoiets vende nerres(t) niej mer.*

nerke, ww., herkauwen: *wè zitte toch me' lang taand te nerr'ke, is 't niej?* (wat zit je toch met tegenzin te eten).

nestei, zn. v., (*nestèij*): *hij kan z'n nestèij niej goewd vejine* (hij voelt zich niet op z'n gemak).

net, bw., (*nèt*): *ja nèt!*, zegt men als men volledig instemt. *Nèt goewd*, wordt gezegd als men vindt dat iemand z'n verdiende loon of straf krijgt. Het woordje wordt afwisselend met *krèk* gebruikt: *hij waar nèt (krèk) nog hier*. We komen ook de vorm *nètte* tegen: *ik he 'm toewnètte nog geziejn* (daarnet nog). (vgl. *strakke*)

netelen, zn. mv., (*nittele*): *wor nittele* (ook: *nittels*) *groeie, kunde alles plante* (waar onkruid groeit kan men allerhande nuttige gewassen verbouwen); Spreuk: *ok 'n slim hen li' nog wèl 's in de nittele* (iedereen maakt wel 'ns 'n fout); *brannittels dè's zuiver grèij, zin 't boerke, daor veegt gin man z'n gat me' af!*

N'TUUR

Bèn Mulder waar gel'zjeerd bé Boer Gosses in D'n Dunge. Hij hiel 'r van diej aparte gewontes op nao. Eén d'rvan waar dèttiej toen al, in de jorre vijftig, gonk "zonne", want zoo zinniej, dan hättiej gin vitemine mer noddig. Gruuntes ware vur hum dan òlling overboddig, hättiej Bèrtha's laote wete.

Mulder gonk dan "zonne" in de buurt van de wiele bij de Muggenhevel.

Zoo wier iej daor 's 'ne keer getrappeerd dur 'n Dunges boerke dètter van verskoewt zonne groote mins alleen in zo'n klèin

bruukske te ziejn me' 'n duukske over z'ne kop èn 't boerke zin durrum neutelek: "Wè'k wèl zegge mó't, m'nheer, ge skènt d'n hille n'tuur!" (Mulder wier lang niej dur iedereen vur vol òngeziejn in 't dùrrep. Ze zinne van deze "kunstemaker" ùit d'n Udenhout ok wèl: "Dè's de gèk van Boer Gósses, diej de hèll' gedaag af kùmt zegge.")

NAACHTSPIEJGEL

"Mó'tte ginne skónne naachtspiejgel?", zi' de mèrtmins èn iej haauwt 'ne pispot umhog.

"Nee," zi' Toonia, "'snaachs dan slaop ik!"

nètsen, ww., plagen, treiteren: *leter diej jong toch niej gedureges te nètse* (lig (er) die kinderen toch niet voortdurend te plagen).

neus, zn. v., in verschillende zegswijzen: *daor hoefde gij oew neus niej over te dreuge* (dat hoef jij niet te weten). Hetzelfde betekent: *dè hoef ik aow niej onder oew neus te hange. Ik zal oew neus 's tusse twee órre zette* is een loos dreigement (daar staat de neus immers al). Toch wordt dit vaak tegen ondeugende kinderen gezegd. *Ge hoeft 'r niej meer van te nimme ès 'n neus vol*, zegt men als het ergens erg stinkt; *ge ziet z'n neus krulle* betekent dat bewust persoon zeer ingenomen is met een compliment.

neutelek, bn., slecht gehumeurd: *dè's me toch 'n neutelek mènneke! Zo neutelek ès 'nen bok vol keutels*.

neuzik, zn. m., een oud, verdwenen woord voor neusdoek: *doe 'we neuzik um, want 't is niks wèrrem!* (*tèsneuzik* is een archaisch woord voor de zakdoek).

neven, vz., (*neeve*), naast: *wè dien iej 'r toch neeve!* (wat deed hij het toch verkeerd); *èssiej langs 'n kruugske kùmt, kan iej 'r nooit neeve*.

niej, een woordje dat in onze streektaal zeer vaak gekoppeld wordt aan een ander ontkennend woord. Zo kennen we de dubbele ontkenningen:

nerres niej; noit niej; niemes niej. Zelfs hoorden we wel eens: *de diej, diej kùmt noit nerres niej en hier gebeurt toch ok noit niks niej, ok niej.*
niemand, (*niemes*): *d'r kwaamp toch noit niemes niej* (er kwam nooit iemand).

nieuw, bn., (*nej, nijt, net*): *'n nej boks; die boks is (hagel-)nijt. Is dè nej?* (Is dat nieuw?) wordt ook gezegd als *is dè net?*

nieuws, zn. o., (*nijts*): *Èn? Waar d'r nog wè nijts te mèlde?*

nieuwsgierig, bn., (*nijskierreg*): *wè zedde toch 'n nijskierrege gèit een.*

nijplichtje, zn. o., (*nejplichtje*), zaklamp: *nimt 'n nejplichtje meej um wè bé te luchte.*

nippig, bn., vinnig, kittig: *hij hi' zo 'n nippig wefke.*

Nistelrode, plaatsnaam, (*Nisseroi*): *ge gòt toch niej over Nisseroi nor D'n Bosch reije?* (je gaat dat toch niet met zo'n grote omweg doen?).

In onze omgeving is het *Nisserois Veer* een bekende plaagkreet voor inwoners van die plaats. Het lijkt waarschijnlijk dat deze kreet in de wereld is gekomen door het gebrek aan water in die omgeving. Zeker is dat de "inboorlingen" zich vroeger door deze twee woorden beledigd voelden. Tussen Uden en Nistelrode moet ooit een vlonder gelegen hebben, waar de Maaskanters om te pesten wel "Haalover" riepen als zij terugkwamen van Uden-markt, zo vertelde Henk Buijks.

noch, is in ons dialect wel "of": *d'r is toch reuk of smaak òn.*

node, bw., (*nooi*), ongaarne: *ik zo 't mar nooi doewn* (ik zou het niet graag doen); *wè zie 'k 't wer nooi* (wat zie ik het weer node).

Nol, eigennaam, afgeleid van Arnoldus, verkleind tot *Nùlleke*. Bekend is de spreuk van C. Robben: *"hoe 'n paphemme mam?" "mùlleke Nùlleke!"*

non, zn. v.: *hij kan hèndig 'n non ùit 't kloster lulle* (hij kan praten als Brugman). Verkleinwoord: *nunneke*.

nondejuuke, zn. o., vlinderstrikje: *hij droewg 'n nondejuuke onder z 'n potverdommeke.* (hij droeg een vlinderdasje onder zijn baardje)

nonnetje, zn. o., (*nunneke*): *ame, zin 't nunneke, èn ze hong d'r kap òn*

de will'ge.

notenkraker, zn. m., een van de vele benamingen voor een stevige borrel: *gif ons mar 'ne notekraker!*

notenboom, zn. m.: *hij kreg sleege ès de notenboom* (hij krijgt veel klappen); *notenboom groot, poterke dood* (de boom groeit zo langzaam).

Nuland, (Naolend, de oudste vorm is Naont).

Over Nuland schrijft A.C. Brock rond 1825: Nieuwland. "Verkeerdelyk Nuland, en daar omstreeks *Nolland* genoemd, is eene Heerlykheid, welke in 1505, den Hertog, Philip III, aan Jonker Jan van Vladeracken Heere van Geffen werdt verpand, doch de Pandpenningen zijn naderhand terug gegeven en deze Heerlykheid weder ingelost zijnde, wordt weder opnieuw als eene Heerlykheid in pandschap gegeven aan Roeluf van Stakenbroek, den elfden Augustus 1630, doch in 1658, weder ingelost zijnde, verkochten de Algemeene Staaten Nieuwland erflijk en eeuwig, aan Landgraaf van der Noot den elfden Juny 1660. Er ligt een schoen en aangenaam Slot of sterk Kasteel, welke, tenjaare 1582, met 's Hertogenbossche Burgers bezet werdt, wegens de strooperijë der Staatsche benden.

Ook ligt hier eene andere Heerenhuizing, genoemd *Boschduinen*, liggende niet ver van de zoogenoemde Kruisstraat, welke Straat dezen naam draagdt, omdat zij den gewoonen Weg tusschen Rosmalen en Nieuwland, omtrent de helft, recht doorsneidt, en alwaar oudtijds eene Kapel gestaan heeft."

Nuland ligt ca tien kilometer ten Noordoosten van Den Bosch.

Het had in 1825 maar ruim 700 inwoners, welke zich op de landbouw toelegden. Het had een kruiskerk met een zware toren en een hoge spits met een knop. Het bedehuis is toegewijd aan St. Jan de Doper.

"In 1299 wordt aan die van Nieuwland eene Gemeente uitgegeven, waarvan hun, in 1355 werdt vergund eenige stukken te mogen verkoopen. In 1512 leidden de Gelderschen uit Venlo en Roermond deze Heerlykheid geheel in de koolen. Dit zelfde ongeluk trof ook deze plaats weder, door de Gelderschen in 1528; zij werden echter hier door Jonker Aert Heim, Hoogschout van 's Hertogenbosch, met honderd Ruiters gestuit en te rug gedreven" zo schrijft Brock.

In het jaar 1757 werd het dorp door de Maas geheel overstroomd.

Het Slot of Kasteel van de heerlijkheid Geffen staat onder Nuland, en wordt doorgaans het Huis te Geffen genaamd.

Nuland zal ontstaan zijn in de dertiende eeuw. Al omstreeks 1300 was Nuland een zelfstandige parochie (met als patroon Sint-Jan Onthoofding), maar op het gebied van het wereldlijk bestuur stond het niet op zichzelf. De zeven schepenen van "Heese", onder wier gezag het dorp viel, hadden ook te maken met het naburige Rosmalen. Eigenlijk was het een lang gerekte lint van bebouwing langs de dijk met de gehuchten Brugge, Kruisstraat en Heeseind. Naar laatstgenoemd gehucht is de schepenenbank genoemd. Pas na 1630 hebben Rosmalen en Nuland elk eigen schepenen.

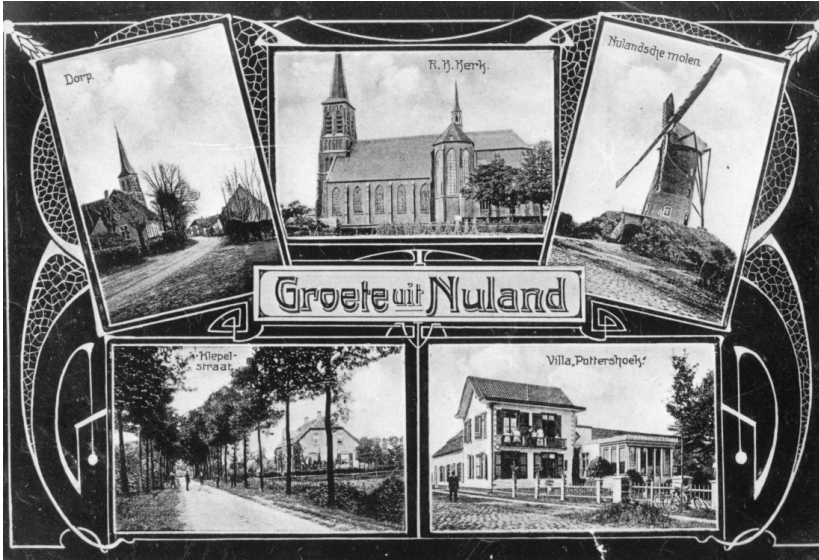
Tot 1480 werden Nuland en Rosmalen als een één geheel behandeld, maar in 1480, vermeldt men Nuland apart.

Ten aanzien van *Vladeracken* schrijft archivaris Henk Buijks: "Sedert de late middeleeuwen was Nuland een heerlijkheid, m.a.w. het was door de hertog van Brabant in leen gegeven aan een heer. Lange tijd had Nuland dezelfde heer als Geffen, waardoor het mogelijk was, dat het kasteel van de heer van Geffen in Nuland stond, aan de Singel."

In 1857 werd de oude polderkerk gesloopt en een nieuw bedehuis gebouwd... Er kwam een neogotische kerk die helaas verwoest werd in 1944 door oorlogshandelingen. Zes jaar nadien werd de huidige kerk gebouwd op dezelfde plaats.

In de negentiende eeuw was Nuland een louter agrarische gemeente.

In 1912 beleeft Nuland de stichting van het Martinushuis, een klooster van de zusters van de Choorstraat (Dochters van Maria en Jozef). In 1914 komen de eerste nonnetjes uit Den Bosch aan op het Nulandse spoorwegstation (!). Een jaar later volgt de opname van de eerste bejaarden in het Martinushuis dat steeds meer een verzorgingsfunctie krijgt. Waar vroeger *Huis Duyn en Dael* stond, bouwen de zusters een klooster als rustoord voor bejaarde religieuzen. Nu is het vooral ook een vormingscentrum.

Afb. 52.

In 1932 bouwen de paters van de Heilige Harten een klooster aan de Graafsebaan binnen Nulands parochie, op Rosmalens grondgebied. (Dit klooster werd in de jaren negentig definitief gesloten. De laatste witte paters vertrokken naar Bavel en het gebouw langs de Rijksweg ging dienst doen als asielzoekerscentrum.)

Geleidelijk aan vinden ook hier veel boerenzoons werk in de industriële en dienstensector (meestal buiten de gemeente). Het aantal inwoners in 1985 was ca. 4000. Bij de laatste gemeentelijke herindeling in de jaren negentig ging Nuland met Geffen en Vinkel op in de gemeente *Maasdonk*.

De naam Nuland

Nuland, dit plaatsje tussen Den Bosch en Oss, wordt door oudere autochtonen *Naolend* genoemd. Vroeger zei men zelfs *Naont*. Miep van de Akker schreef daarover in een van haar brieven: "Weet U nog dat ze tegen Nuland vroeger altijd *Naont* zeiden? De L lieten ze zomaar weg. Ik ben er geboren (bij

Willem de Wit achter in de *bakest* en ik ben dus 'n *Naolense*). Toen ik naar de "*bewaarskool*" moest in *Ball'kum* (wij waren ondertussen verhuisd), vroeg Zuster Elegondi waar ik geboren was. Ik zei toen: "In *Naónt* zuster!"

"Oh ja," zei ze, "helemaal in Frankrijk!?" (Zij dacht aan Nantes.) Ik zei daarop: "*Nee, zuster, mar'n bietje wijer ès Vinkel!*"

Vervolgens vroeg ze: "Hoe heet je vader?" Ik antwoordde: "Jan."

"En je moeder?" Ik zei toen: "Piet," want dat was ook zo. Petronella werd vaak Piet of Pietje.

De zuster raakte geïrriteerd door zoveel raars en ze snauwde: "Ik vroeg je moeders naam!"

Toen begon ik geplaagd door zoveel misverstand gewoon te huilen; ik schaamde me omdat ik meende te begrijpen dat mijn moeder een jongensnaam had.

Zuster Elegondi begon toen hard te lachen en ik heb haar sindsdien nooit meer gemogen. Zij had mijn kinderziel diep gegriefd." Aldus het kleinkind van Thijs Kappen.

NIKS

Piejt Krèij uit de Striensestraot waar in d'n orlog afgebrand. Hij waar toen mar in 't skuurke gekrope dè neeven 't huis ston. Op 'ne zond'gemèrr'ge onder de leste mis brandde dè skuurke ok wir af. Piejt liejp daor in z'nen hemd slip me' zo'n lang onderboks d'ronder rontelum de hoimijt te loope.

Toen d'r me' bietjes meer vollek kwaamp èn Piejt dè in de gater kriegj, riejp iej: "Wijf, brengt 's 'n boks!" Mar Piejt, ochèrrem, ha' niks mer. Toch waar iej niks terneergeslage. Hij kiejk 's rond èn zin: "Daor slo'k mèrr'ge wèl efkes 'n neij kèpken op!"

Saanderdaags trok iej werkelek al wir in dè skuurke!

NAAUW MAR NÈTJES

'nen Biljèrter diej d'n bal héél dun spult, kreg wèl 's te heure: "Gij vreijt zeker me' 'n nèister." (zie naaister)

nuvreg, bn., ijverig, nijver: *wè zedde toch nuvreg, 't zal nog wèl opbreeke!*

Dit zegt men van iemand die met zo'n hoog tempo begonnen is, dat hij het wel niet vol zal houden.

Afb. 53. *Vergeete Rósmöllese minse (vurral ùit de Naolense hèij) òn 't wèrrek op de Maosbrug bé De Graaf. Nèl Bón (van de Driejkunninge) kende ze nog bekant gelijk; we skreijve zoo Nèl 't zin:*

Vurrop van linksaf: Toon Dekkers, Bèrt v.d. Elzen (van Venrooij), Haike Mòs (Kappen), Koos Bón (Timmers),? ('ne Graafse, docht Nèl), M'rinus Glaudemans,?, Toon v. Osch.

Achteròn van linksaf: Nillus de Vis (Vissers), Ies de Weuw (v. Rosmalen), Jònnus de Mozes (v. Zandvoort).

Afb. 54. (De foto wier gemakt tegenover de skool (nu Interlite), links zien we de skuur van Bèrt van Nisseroi.) **Naolense skoolfoto 1914:** Hàs van Kreij en Dina v.d. Doele kende d'r nog veul af:

Vurste reij: (v.l.n.r.) Juffr. van Dieten (kleintje voor haar is onbekend), Dina v.d. Doelen, ? , Anna v.d. Bosch, Doorke v. Deursen, ? , Kobba Gloudemans, Janske v.d. Bosch, Janske Maas, ? , ?.

Twidde reij: ? , ? , M'rinus v. Osch, ? , Driek v. Rósmòlle èn Grad v. Rósmòlle, ? , Jan Korsten, Dorrus Kappen, Jo Princen?, ? , Drika Kappen.

Dorde reij: Mister v. Groenland, Hàs v. Kreij(!), Frans Geevers, Kriesje v. Hassel, ? , ? , Bèrt Heijmans (Duijnendaal), ? , Bèrt v.d. Bosch, Sjaak v.d. Bosch, ? , Mister v. Pinksteren.

Vierde reij: M'rietje Heijmans, Roos Korsten, Han Kappen, Gonda (van Willem) Korsten,... Bierman, ? , Jans (van Jan Jüppe) Gloudemans, ? , ?.

(Hàs van Kreij lag in 1914 van 16 apr. -17 juni in Utrecht in het ooglijdersziekenhuis.

Hij was dus net één dag thuis toen hij op deze foto vereeuwigd werd. Wij zochten hem op in zijn huis aan de Veedijk in Ball 'kum)

VUR NIKS

Bèrtje Nendels ùit K. vertelde van 'ne kapper wor 'ne skòjer òn de deur kwaamp diej vur niks geskorre wo' worre. "Nee," zin de kapper in 't uurst, "daor begien ik niej on." Mar de skòjer hiel nogal òn èn teleste zin de kapper: "Alleej dan mar, go' d'r mar zitte." Nouw hij gonk 'r zitte èn d'n b'rbier gonk 'm òn 't inzeepe èn iej begos 'm te skere.

Toen kùmt de mellekboer me' z'n hondekarreke (want zo lang is't al geleje) vur dè huis gereje èn diejen hond mende z'n èigen ùit te spanne. Diej kaoi gewónte kos de mellekboer 'm mar niej afgeleerd kreijge èn nouw waar dieje mins 't muujg èn iej viejt z'ne klomp èn daor gonk 't op diejen hond, wor. Oe, èn diejen hond din zo verrèkkenis lillek dè de kapper 's gonk keijke vanaachter z'n g'rdeijne. Hij wo' wèl 's wete, wètter toch te doewn waar. Èn daor zi' dieje skòjer, diej kennelek mar peijnlek geskorre waar: "Zen ze d'r daor ok inne vur niks òn 't skere?"

Afb. 55. *Kasteel Vladerack, zoowès 't oit waar, in Naolend* (zie p. 146, 311 en 431).

O

oet, tussenw., uitroep van verbazing: *oet, zitte gij daar?*

oew, uitroep bij het zien van fouten: *oew, dè's òlling verkeerd!*

oewe, tussenw., gebezigd bij het zien van verkeerde dingen: *oewe, ik gogget zegge!* Het betekent: foei, ik ga 't (aan de ouders) vertellen.

offerween, zn. m., kussensloop. Volgens Has van Rukven zei men vroeger wel *hoofdfluwijn* of *oorfluwijn* tegen de overtrek van het beddekussen. Daarvan zou *offerween* dan een verbastering zijn. In de zestiger jaren was *offerween* een van de beroemdste gerechten die op het menu stonden van Hotel Weltevreden in Ball'kum. (De Spijskamer in de Gouden Leeuw had het later op 't menu.) Dit vleesgerecht zou dan terug te voeren zijn op het beste van de slacht wat men in den *offerween* naar de pastoor bracht. (De Bont geeft *offelwijn* en varianten, d.i. *oorfluwijn/overwijn* in de Meierij.)

ogen, zn. mv., (*ooge*): *oew ooge zen gróttter ès oewe mond (buik)*, zei men als iemand teveel opschepte van een bepaald gerecht.

oogebeukeldereij, zn. v., de (schone) schijn (ook die in 't reclamewezen gebruikt wordt); 't *ziejn van spoke èn stèltkarse is ammel oogebeukeldereij* (zinsbegoocheling).

oksheut, is een verouderd en verdwenen woord dat men bezigde voor een lomp wezen. *Wè zedde toch 'n oksheut!* Miep van de Akker vermeldt het woord in een van haar brieven. Ook het volgende:

okseskrooike, zn. o. Miep van de Akker schrijft: *m'ne rok is te eng, ik zal er 'n okseskrooike tusse zette*. Ze vermeldt daarna de woorden *oxer-virke* of *spiejke* als verklaring.

okste, ww., het aren lezen door kinderen: *nò d'n orlog dinne wèlliej nog okste*.

olie, zn. m., (*ólliej*): *hij hittem liever ès d'n hèlligen ólliej* (hij heeft graag 'n borreltje).

oliekannetje, zn. o., (*ólliejkènneke*) behalve in de gebruikelijke betekenis ook de vrijwel verdwenen benaming voor een borreltje: *ik vat nog gaauw 'n ólliejkènneke*.

omdat, voegw., (*umdè*). Er bestond ook een oudere vorm *um reje dè*: *Hij he' niks in z'n tès um reje dèttiej al z'n gèld onder de minse he' zitte*.

omtrent, bw., (*òntrent*): *ik kom 'ntrent zo hog niej* (bij lange na niet); *'t zen d'r tiejn of daor 'ntrent*.

onbesnut, bn.: *ze kan toch zo onbesnut vur d'n dag komme* (zo ongelikt, onbekookt).

onderlest, bw., laatst: *ik he'm onderlest nog 's gezejn*.

ongans, bn., (*ongaans*), onwel, ziek, raar: *ze kiejk 'r wè ongaans èn zin d'r krèk gin een; hij hi' z'n èigen ongaans gefreete*.

ongeleed, bn., ongelegd: in de zegswijze: *bang zen vur ongelede èijer* (angst voor wat nog ver weg is).

ongepermitteerd, (*ongepèrr'meteerd*): *'t is toch ongepèrr'meteerd, zowiets moes niej meuge*, zegt men bij iets vreselijks.

ongeraakt, bw., (*ongerakt*): *hij kùmt hier alt' zoomar ongerakt binnegevalle* (het is niet te voorspellen wanneer) (ook *binnegewèijd*).

ongetierig, bn., (*ongetierrig*), ongedurig: *diej rotjong worre dik zo ongetierrig*.

onland, zn. o., (*onlaand*), verdwijnend woord voor woest, onbruikbaar land: *hij hi' hel wè grond, mar 't miste is onlaand*.

onmikkend, bn., ziekelijk, weinig levendig: *diej onmikkende jong toch*. (zie *mikke*).

onnozel, bn., (*onneuzel*) in de uitdrukking *'t is toch onneuzel*, wat wil zeggen 'hoe kan zoiets toch gebeuren!'

onnùrrem, bw., enorm: *dè's toch onnùrrem goewd gemakt, wor*.

onnut veul, bw., heel veel: *d'r zen onnut veul kaoi beij*.

onrein, bn., (*rèin*), veel gebruikt woord voor vies, smerig: *ge makt oew èige òlling rèin. Wè zedde toch 'ne rèine smerlap. Rèin vèrreke, daor ge stòt! Rèin ding!*

onreins, bw., vals, gezegd voor oneerlijkheid: *dè's onrèns* (bij (kaart-)spel); uitdrukking: *onrèns bloewd kùmt alted ùit* (oneerlijkheid loont zich nooit); *hèchelders doen (speulen) onrèns*.

ons, bez. vnw., misschien wel een van de meest typische verschijnselen in ons Brabants dialect is het veelvuldige gebruik van *ons* waar het Nederlands 'mijn' bezigt. Wij spreken van *onze vòdder, ons moeder, ons opoe, onzen opa, onzen oomen Toon, ons tante Truus* en *onze Janoom*. Als ik mijn moeder opbel, is het gewoon om te zeggen: 'me' *onze Cor* en omgekeerd kan ons moeder zeggen: 'hier me' *ons mam*. Verwijzend naar mijn vrouw spreek ik van *ons vrouw, ons durske, ons beeter helpt, diej van ons of de ons*, zonder overigens het gevoel te hebben haar met iemand te delen. De dienstbode is vanouds *ons Jet*.

ons, zn. o., *ge kunt daor alted waachte tot ge 'n ons weegt*.

ont, bn., ondeugend: *diej onte jong toch!*

ontaard, bw., in hoge mate: *'t ister ontaard druk; ik veijn 't ontaard vol*. Merkwaardigerwijze zegt men ook: *ontaard goewd, ontaard mooi*.

onterik, zn. m., smeerlap, vervelende kerel: *onterik dègge zet!*

onthouden, ww., (*onthaauwe – onthiel - onthaauwe*): *ik kan heel goewd onthaauwe..., mar mar heel kort!*

ontigheid, zn. v.: *de ontighèd sto' in z'n ooge* (ondeugendheid).

onweer, zn. o.: in de uitdrukking: *intraowen èn onweer gif hòst alt' gedonder* (inwonen is af te raden).

ÓLLIEJDE GÈLLIEJ D'N ùLLIEJEN OK?

Willem v.d. Heijden ùit D'n Dunge vertelde ons 's hoew dèttiej zegswijs van "ólliejde-gèlliej-d'n-ùlliej-en-ok" in de wirreld waar gekomme, voll'ges hum.

Willem vertelde hoew hij in d'n tram zaat diej over D'n Dunge nor Son liejp. Vlak beij hum zate twee vrouwkes me' luierkiend-

jes op d're slip (ècht platte keijnder nog) èn op 'n gegeven ogenblik moes een van diej klèin jong verskónd worre. Toen 't moederke d'n doek afgedaon ha' èn 't jong ('n jungske) in z'n bloote billekes laag te spartele, vroewg 't aander wefke:

”Oo, ólliejde gèlliej d'n ùlliejn ok?”

Èn grif, 't bójemke van 't mènneke wier geólliejd!

ONTLEED

De mister ha' gèire wè zinnekes me' 'n ”meewerkend voorwerp” d'rin.

De jong zen druk ón 't skreijve èn de mister duu op z'n dooi gemak dur de klas um links èn rèchs 's te keijke. Èn dan he' dè blomzujt Gieleke Goochem toch opgeskreve: ”Jan kust M'rietjes”.

Daoraachter sto' dan: 'M'rietje: meewerkend voorwerp'.

ONGELUK

'n Moederke lupt me' d'r zóntje dur D'n Bosch. Vur hulliej ooge gebeurt 'n ongeluk. 't Jungske wil bleijve keijke, mar 't moederke is 't daor niks me' ins: ”Nee,” zi' ze, ”kom nouw mar vort, we zien d'r nog zat onderweges!”

D'ONS

Brabanders wille nog wèl 's over hulliej vrouw praote. Diej noeme ze dan wèl 's onvriendelek ”d'ons” of ”de diej van ons”. Op de f'briek in D'n Bosch zin 'nen Ball'kumse pas: ”Ik praot niej mer me' d'ons!”

”God,” zin d'n andere, ”ik wies niej ins dègge ruziej ha't.”

”Nee, ruziej he'n we eigelek niej, mar ik praot niej mer umdè'k 'r toch noit tusse kan komme.”

OK

'n Boerrebòske is me' de vastelaovend in D'n Bosch terèchte gekomme.

Me' godsgruwelek veul moeite hittiej 'n pilske bemachtigd. God èn dan mót iej krèk hognoddig z'n èipel 's af gòn giejte. Mar wè dutiej dan me' dè pilske. Innins opdrinke? Nee, dè's nog zund èn dan d'rbeij um wir in diej reij te gòn staon vur zo'n poeliejpilske, daor vuulde-n-iej ok niks vur.

Nee, hij weet 't! Hij skreijft op 'n bierviltje: "Heb hierin gespietst."

Dè littiej op z'n glèske bier. Nouw kan iej gerust gòn sasse. Z'n pilske zal nouw gin man mir vatte...

In de pishoek is't ok 'n drukte van belang; d'r wordt wè afgeloer-rijd. Hij is bleij èssiej 't kwet is, want 't is d'r ok niej al te fris ok niej!

't Boerke kùmt trug. Z'n pilske sto' d'r nog. Mar op z'n bierviltje sto': "Ik ok, ik ok, ik ok."

Onze Lieven Heer: in de uitdrukkingen: *Onze Lieven Heer is niej zoo of iej poft wèl 'n miske* (God ziet wel wat door de vingers); *ge kunt hum wijsmake dè Onze Lieven Heer Hèndriek hèt èn in de hèij sto' te tûrve.* (je kunt hem vanalles wijsmaken).

Onze Lieve Vrouw: *Ons Lief Vrouwke, gift 'm nog 'n douwke!* Een soort schietgebedje dat men deed tijdens de laatste wereldoorlog bij overkomende vliegende bommen. Soms aangevuld met *'haauwt 'm in de lucht dèttie velt in Vught.*

Oo, (ook *Ao*), zn. v., de *Aa*.

oogje, zn. o., (*eugske*) in de zegswijze: *dè zal oe nog lillek in oew eugskes drùppe.* Dat zal je nog zwaar tegenvallen. *Hij he 'n 'n eugske op heur.*

ooi, zn. v.: in de uitdrukking: *'n jong ooi èn 'nen aauwe ram, binnen 't jaor 'n lam* (jonge bruid, oude -gom).

ook, (*ok*). Een woordje dat verraderlijk veel gebezigd wordt in onze volkstaal. Als men bijv. zegt: *Dorrus li' ok op bed* (zonder een andere zieke persoon te noemen), dan betreft het een terloopse mededeling betreffende het ziek zijn van Dorus. Zo zegt men ook: *witte wiej d'r ok dood is?*

ook niet, ook niet, ook! Deze merkwaardige combinatie kon men horen wanneer iemand uitdrukkelijk weigerde na ampele overwegingen: *ik doeget ok niej, ok niej, ok!* Daarnaast hebben we wel 'ns vernomen dat na hetzelfde rijpe beraad de uitslag positief als volgt verwoord werd: *dè 't gelijk verrèkt, ik doeget ok, ok, ok!*

oom, als achtervoeging bij een naam gebruikten wij om onze oudooms, de broers van grootvader, aan te duiden; wij hadden: *Janoom, Bèrtoom, Hèrmusoom, Dorrusoom* en onze grootvader heette voor mijn neefjes en nichten *Klaosoom*. De ooms en tantes uit de generatie van onze ouders heetten *Omen Driek, Omen Dorus, Ome Grèt, Ome M'rinus, Omen Bèrt, Omen Toon, Ome Ninus, Ome Jòs*.

oorde, zn. mv., aren: *de jong moessen oorde rape èn dè waar kaoi wèrrek me' diej harde stoppele* (aren lezen; zie *okste*). Ook *oore*.

oorlog, zn. m.: *orlog èn huttoo* (een oud spel waarvan we niets naders vonden).

oorzaak (*onzer blij(d)skap*): *me' diej korte rokke kekte toch zoo tege d'oorzaak onzer blijskap*.

op: *op is op èn op is irlek*. Van Ad de Laat vernamen we: *op is op, zin de boerrin, èn ze daowde d'n boer ùit de bedsteej*.

opdoffen, ww.: slaan: *hij mó't 'r alt meej opdoffe* (zijn handen zitten los). (vgl. Ned. *opdoffer*.)

opgelopen, bn., (*opgeloop*): *'n opgeloopde koew* (koe met windpens).

opjuinen, ww., (*zie opnèije*), gek maken, enthousiasmeren.

oplajen, ww., (*oplaoje*), verwonden. Bij het voetbal: *lót oew èige niej oplaoje* (Ook voor meisjes: laat je niet *kulle*).

opnaaien, ww., (*opnèije*) heeft dezelfde betekenis als opjuttten. *Lót oew èige niej opnèije*. Bovendien heeft het soms de betekenis erop los slaan: *hij nèijt 'r meej op*.

opnèijke, zn. o.: *makt 'n opnèijke in oewe rok, hij is te lang* (iets opnemen).

opnijt, (ook *overnijt*), betekent opnieuw.

opperman, zn. m., (*uperman*), de materiaalsjouwer bij de huizenbouw. Dit woord gebruikte men wel schertsend voor de priesters in de mis met drie heren: *'n mis me' uperlùì duurt alted lang*.

oppezaard, bw., verdwenen verbastering van "par hasard", waarschijnlijk: *'t zal oppezaard wèl gòn reegene, de locht ùirt zo òn*. (Het zal waarschijnlijk gaan regenen, de lucht wordt zo zwaar).

oprapes, zn.: *'t li' hier mar vur oprapes* (er zijn er zoveel, ze liggen voor het oprapen).

opspeulen, ww., (*opspeule*), uitvallen, kwaad worden: *hurt 's wèsse opsput!* (op haar poot speelt!). Ook wordt *opspeule* gebruikt voor hevig pijn doen: *dieje rotten taand begos elk half uur lillek op te speule*.

opsteuken, ww., opruien, stoken: *zé mó't alted diej jong opsteuke*. (> *steuke*)

optrekken, ww., behalve in de gebruikelijke betekenis in combinatie met *romme* ook terugkrabbelen: *toew trok iej z'n romme gaauw op*.

opzetten, ww., behalve in de gebruikelijke betekenis ook *wir 'ne klèine opgezet hebbe* (weer een kind verwachten).

orde, zn. v.: *orde mot 'r zen, zin de mister; èn iej zaat in d 'n bak*.

ordeneren, ww., (*ordeneere*), bevelen, (zie *gordeneere*): *wiej he' oew dè geordeneerd? Ook verordeneere*.

oren, zn. mv., (*órre*): *hij lót z'n órre meej hange* (geeft de moed meteen op). Het tegenovergestelde is: *hij haauwt z'n órre stèil* (hij geeft het niet op); *d'n dieje kan me' z'n órre d'n engel des Here kleppe*, zegt men van iemand die mager is en zeer grote oren heeft; *poetse de katte, dan kredde vollek*, zo zegt het bijgeloof; *poetse ze aachter de órre, dan*

komme ze over de hèij, placht Jans Vos (Rosmalen) te zeggen; ès oew órre toetere dan kredde buurters; en van dat komend bezoek wist men nog het volgende te melden: hoew rèchter, hoew slèchter (als het rechteroor toeterde) en hoew linker, hoew flinker! (Ook zei men dat er bezoek op komst was als 't vuur spaowde.) Ès oew órre tuujte (toewte), wordt 'r over oe geprót. D'n diejen is nog niej dreug aachter z'n órre, zegt men van iemand die onervaren is; allennig me' oew oogen èn órre meude steele is een oude wijsheid. Ik zal oe daak 's tegen oew órre nèije. Hij flèirde-n- 'm tege z'n órre.

orgel, zn. m., door omzetting wordt *ùll'ger* gezegd naast *ùrr'gel*.

orten maken, kladden maken. WNT: *orten*, tot *ort* maken, van het voeder (of voedsel) een gedeelte als oneetbaar of onsmakelijk over laten. *Dieje pitser mót alt orte make*. Die kieskeurige eter moet altijd kladden maken.

OOGE

Vòdder sto' gebogen over 't wiegske me' 't neij kiendje. 't Oudste durske van vier sto' vlak neeven hum. Pappa duu ammel keijnderpraot verkoope; zoo van: "Wor issiej dan, wor is ons mènneke toch!?"

't Dochterke zi' dan onverwaachs: "Gos pap, wè hedde gij toch vort kaoi ooge!"

OPKOOPE

D'r wónde 'n por van diej heel aauw minskes in de Spùrrekstraot. *Toen ze gevraagd wiere hoew 't 'r me' gonk zin 't krèmmig wefke (Driekemoewt): "Och, ik wo' dè ze ons aauwkes toch vur de winter mar opkochte!"* (ze bedoelde dat ze "gehaald" wilde worden (door de dood).

Afb 56. Skón Jòntje de Kèp me' de poffer op, één van de leste "huujsters" van Rósmòlle. (Ze wónde same me' d'r bruur, hullieje Kubbus)

ORLOG

Jòntje de Kèp (R.) din de koew hujè. 't Waar onder d'n orlog. Innins sloewg d'r 'n granaat 'ne groote top ùit 'nen boom vlakbeij heur.

"Hèhè," zin Jaon, "ze zo'n nog goewd groote ongelukke kunne make!"

os, zn. m.: *'t kùmt zo langzaam ès bé 'nen os de romme*, zegt men van iemand die traag van begrip is; *van 'nen os kunde niks verlangen ès rundsvlis*, zegt men van een domoor; *d'n dieje leert vur os mar kan gin hórres kreijsje*, zegt men van iemand die wel werken wil, maar weinig of geen talent heeft; *ès dè go', dan kalft d'n os*, betekent dat het vrijwel onmogelijk is; *'t lekt wèl of ze hier me' d'n os gevaoren hebbe*, zegt men als men zich op 'n hobbelig kronkelweggetje bevindt; *of d'n os over 't laand gezèkt he'*, wil zeggen dat de boer zeer slordig en krom geploegd heeft; *ja, me' geweld, zin Jan de Koew, dan kunde 'nen os nog wèl stiere. Gehad is lillek, zin d'n os* is de repliek op iemands uitlating dat hij vroeger ooit iets gehad heeft. *Daor wordt d'n os niej vèt* (daar is armoe).

ossenboek, zn. o., in de zegswijze: *hij sto' in 't osseboek* (gezegd van een man die geacht wordt niet meer te trouwen.)

ossenkopje, zn. o. (*ossekùpke*), is het oude woord voor staartmees, nog ouder is *osseneujke* voor hetzelfde vogeltje.

ossenpisje, zn. o., (*ossepiske*): Tineke Sijbers-Rijbroek vertelde dat men vroeger in Boekel in een winkel van ellegoed 'n *ossepiske* bestelde. Men bedoelde dan zigzagband!

óstgènger, zn. m., benaming voor Oostindië-gangers.

otteren, ww., klungelen: *wè lede toch te ottere!*; *lót 'm toch heneottere!* (Waarschijnlijk is het woord gebaseerd op spelende otters.)

oud, bn.: *ouds vur ouds*, zegt men als men naar leeftijd wil rangschikken; *ègge ouwer wordt, kredde van alles behall' ve haor èn taand*; *'t is dik: spant d'n aauwe mar in* (laat het de ouders maar opknappen); *ik ben zo oud ès m'n haand, mar niej ès m'n taand, m'n neus èn m'n órre*

zen op dezèllefdén dag gebórre!; *van 't aauw in 't neij speule* (kaarten op oudejaarsavond); *aauw zing, jong piep*, is een verkorting van het bekende gezegde zoals de ouden zongen...; *d'n aauwe beslachte* betekent dat men naar de vader aardt; *beeter 'n aauw pèrd k'pot dan 'n neij verslete*, zei een ontmoedigde moeder toen haar kinderen weigerden iets simpels te verrichten. Ze deed het maar weer zelf. (zie ook *jong*)

ouwebetten, ww., (*aauwbètte*): *wè lede toch te aauwbètte*. (wat zit je toch onzin te verkopen, wat zit je ons toch te vervelen.) (ook *aauwfiepe*)

ouwer, zn. m., (*aauwer*): *wè me neij rakt, mar hoew steget nouw me ' aowen aauwer*, kan men zeggen als men enigermate diplomatiek naar iemands leeftijd informeert.

oven, zn. m.: *kakke go' vur bakke, al is d'n ove nog zo heet; 't kan beeter nor d'n ove ès nor d'n trog smake*, zegt men vergoelijkend als iets aangebrand is; *tege 'nen ove kunde neij gape* (zegt men als men 't onderspits moet delven). *D'n dieje he'n ze iets te vruug ùit d'n ove gehòld* zegt men van iemand die niet goed snik is.

over, vz.: *ze begient al over de skaauwer te keijke* (aan vrijers te denken).

overant, bn., *hij kùmt hier overante zondeg (um d'n andere zondeg)* = elke tweede zondag. Verdwenen.

overeind, bw., (*overèind*): *'t zit 'r stèil overèind in* (het zit erin gebakken). *Diej goei fles mótt mar 's overèind, zin de pestoor; ze he' vort lang zat geleege*.

overènsiej, zn. v.: *iets in overènsiej hebbe* (er meer dan voldoende hebben).

overhoop, bw. Behalve in de gebruikelijk betekenis ook voor extra: *d'n dieje kregde d'r overhoop bij*.

overkoot, gezegd van kalveren, koeien en paarden. Men bedoelt dat het dier door z'n hoef gezakt is. Het oogt als een zware verstuiking. *Diej koew is overkoot*. Er waren mensen (zoals mijn grootvader *Grèt Gur-tjes*) die zo'n kwaal konden *overleeze*. (zie volgend lemma)

overlezen, ww., (*overleeze*) (ook: *beleeze*), met bezweringsformules mensen van de pijn e.d. afhelfen. *Miej van de Rietwiel kos overleeze.*
overzeij, bw., opzij: *go 's 'n bietje overzeij, ik kan d'r bekant niej dur!*
ózzikken, ww., klungelen, onhandig te werk gaan: *wè zedde toch òn 't ózzikke!*

ÓLLIEJ

Hij waar alt' gèiren in d'n ólliej. Ja, hij háttem veul liever ès d'n hèlligen ólliej. Mar nouw issiej duidelik over z'nen taks gerakt èn daor littiej nouw op straot me' z'n zatte kloote. D'r kùmt 'ne meejegònde mins vurbeij èn diej kan dieje stakker toch niej zoo op straot laote ligge. D'r zo'n nog ongelukke af kunne komme! Dùr-rum vreugt dieje mins: "Kan ik oew hèll'pe?... Wiej bende?. Za'k oew vrouw roepe?... Za'k de plisiej haole?..."

Niks kùmt 'r ùit èn dan denkt d'n behulpzame mins dè't èrreg is me' d'n dieje diej daor op straot li' èn dan denkt iej hardop: "Ik moes de p'stoor mar haole me' d'n hèlligen ólliej...!"

De pruuiverd kùmt 'n bietjen overèind èn zi: "Oe nee, nouw èste-blijf niks vèttigs mer!"

ONZE LIEVEN HEER

'n Rósmòlles skooljungske is druk òn't knikkere èn daordur issiej d'n ted vergeete. D'aander knikkerkammereuj he'n 'n fietske mar hij niej èn nouw is't hòst nege! Hij rent èn holt um 't nog te haole... Hij duu gaauw 'n skietgebedje: "Lieven Hirke zùrregt toch dè'k nog op ted kom, want we he'n zonne kaoie mister..."

Hij rent zo hard dèttiej letterlek z'n been onder z'n kont ùit lupt; èn daor littiej langùit op de straotkèijer. Me' 'ne peijnleke snuujt kùmt iej overèind, kekt umhog èn snaauwt: "Ik ha' d'r niks af gezeed dègg moest daowe!"

OVERHOOP

Hij krieg 'n eugsken op heur mar zé hatter gin órre nor!

P

paadje, zn. o., (*pèijke*): *d'r liejp 'n pèijke dur d'n hof*. Nieuwer is *pèdje*.

paal, zn. m., (*paol, pool*), meervoud: *peul*.

paaltje, zn. o., *pulleke*.

paard, zn. o., (*pèrd*): *beeter 'n aauw pèrd k'pot ès 'n jong kreupel* (laat de ouders 't werk maar doen); *'n blend pèrd lupt 'r niks k'pot* (het is er kaal en leeg); *zo lomp ès 't pèrd van Christus èn dè waar 'nen ezel; ge kunt 'r op de geut me' pèrd en kaar wèl kere* (zo ruim is de keuken); *bé 'n kaoi pèrd mótte achter wegbleijve èn bé 'n jong meid veur; 'n kreupel pèrd is nog gèld wèrd ègge èiges de kaar mót trekke; iemes op 't pèrd hèll'pe* (iemand te paard te helpen, met bijv. een beginkapitaal); *'t pèrd achter de wage (kaar) spanne* (iets helemaal verkeerd aanpakken); *'n pèrd slo' niej zo gaauw over de burries, zin Bèrt, ès 't mar genog te werken he'; dè pèrd kan leezen èn skreijve* (dat paard is zo pienter dat het geen voerman behoeft). Verkleinwoord: *pèrdje*. (zie *laden*)

paarden, zn. mv., (*pèird*): *van werke gòn de pèird k'pot èn diej he 'n nog wel eijzer onder de voewte* (dus doe het maar kalm aan); *denken is vur de pèird, diej hebbe gróttter harses; pèird diej de haver verdiejne, kreijge ze niej* (het leven is vaak onrechtvaardig); *d'r zen luukse pèird èn werkpèird*, zegt men als men iemand ziet genieten in de zon, terwijl men zelf werken moet.

paardenkop, zn. m. (*pèirdekop*): *ze zien 'n mooi meid liever ès 'ne pèirdekop*.

paardenmens, zn. m., (*pèrdsmins*), iemand die veel met paarden te maken heeft: *Bèrt is 'nen èchte pèrdsmins*. Meervoud: *pèirdevollek*.

paardenmop, zn. m. (*pèirdemop*): *zoo slòdde d'r gin tiejn ùit 'ne pèirdemop!* (zegt men schertsend van iets dat vrij zeldzaam is). *Pèrsmop* komt voor naast *pèirdemop*: zo zegt men bijv. ook: *tiejn ùit 'ne pèrsmop* voor iets zeer algemeen.

paardenstaart, zn. m., (*pèirdestart*), heermoes, equisetum. *D'r ston volop pèirdestart langs d'n hofpad. Daorvan wier wèl gezeed dètter 'ne riksdòlder òn 't èind van de wortel zaat en diej zaat hil diejp.* (vgl. Fr. *queue de chéval*)

paasdag, zn. m., (*pòsdag*): weerspreuk: *reegen op d'n uurste pòsdag gift de koei gebraoie gras.* Daarop zou grote droogte volgen.

paasdagen, zn. mv., (*pòsdaag*): *Ik kan me' diej pòsdaag m'n èij noit veijne.*

paaseieren, zn. mv., (*pòsèijer*): *vruger (rond 1950) wierde nog wèl 's oit erres op de pòsèijer verzocht. Pòsèijer kleure dinne wèlliej me' kof-fiej, juineskel, rooie kól èn spinaziej.*

paaslelie, zn. m., (*pòslilliej*), volksbenaming voor de narcis.

padde, zn. mv.: *padden op de baon, reegen in de laon* (als de padden gaan kruipen, komt er regen). *Klèin padde zen ok vergiftig*; gezegd van kleine personen die heel heftig reageren.

paddekaol, zn. m., kikkervisje. Men heeft veel vreemde namen voor dit diertje in metamorfose: *konthamer, donderpad, kaolkwab*. De meest gangbare bij ons is *paddekaol*. *Paddekaol* werd soms net als *moddeke-vaol* gebruikt voor smeerlap.

pakhuis, zn. o., (*pakhauws*), benaming voor de dorpswinkel van de boerenbond.

pakken, ww., in de zegswijze: *ik kan 'm pakke, zakke èn verkoope*. Dit zegt men van iemand die men meent makkelijk baas te kunnen.

paliegelijk, bn.: *'t is men paliegelijk* (helemaal om het even). (De klemtonen in het woord *paliegelijk* liggen op de onderstreepte plaatsen)

palleaot, zn. m. Merkwaardig woordje dat voor eigenwijze kleine kinderen gebruikt werd.

pan, zn. v.: *wè 'n pan*, zegt men als het ergens een grote rotzooi is; *zo 'n pan èipel me ' 'n reegenbùì, nee, dan waar p 'tòzziej beeter* (deftige kost is ook niet alles); *hij is zo bé de haand ès 'n pan zonder steel*, (zeer onhandig); *de panne d'r op legge* (het werk beëindigen).

Pancratius, een van de ijsheiligen wiens patroonfeest valt op 12 mei: *Me' Pancraas, Servaas* (13 mei) *èn Bónnifaas* (14 mei) *speule kaauw èn vriejs d'n baas*.

pannenschrapse, zn. o., (*panneskrapsel*), onvriendelijke benaming voor het jongste kind uit een gezin. (vergelijk *trogveegsel*)

pap, zn. v.: *ze he 'n in de pap geskete* (ze hebben het verbruid). *Jank mar niej, d'r is pap zat*, zeggen we tegen ongeduldige kinderen. *Ik kan heur misse ès kaauw pap*, betekent 'ik ben haar grondig beu.'

pap, zn. m., vader: *we meuge mekare niej mer ziejn van onze pap, zin 't durske, kom, doeme gaauw de lamp ùit*.

papier, zn. o., *d'r wordt wèl op kòjer papier geskreve* werd door mannen onder elkaar gezegd wanneer een mooie vrouw passeerde.

paraplu, zn. v., *pèrrepluij: wè zal ik 'n pèrrepluij opsteeke ès 't noit reegent!* Gezegd door een vrouw die de anti-conceptie-pil voorgeschreven krijgt. (Ook gebruikt voor overkapte hooiberg.)

parentage, zn. v., (Fr.): *pèrr 'mentòzziej: hij zit nog in de pèrr 'mentozziej* (heeft verwantschap).

parrie, zn. m.: *ge zet 'ne verrèkkese parrie, dè zedde* (je bent een gierige, keiharde vent). Vrijwel verdwenen.

Pasen, zn. m., (*pòsse*): behalve voor het kerkelijk feest ook gebruikt in: *ge kunt zoo oewe pòssen èn pinkstere ziejn*. (Je kijkt zo tegen je kruis.) *Me' de pòsse gongde in oew neij pak nor de kerk, zonder overjas èn dè drij kirres: vur twee missen èn vur 't lof*.

passen, ww., (*paasse-pies-gepaasse*) De sterke werkwoordsvormen verdwijnen snel.

pastoor, zn. m., (*p 'stoor*): *'ne goeie p 'stoor zeegent z 'n èigen 't uurste; 'ne p 'stoor he ' z 'n daggèld al verdiend vur d'n uurste koffiej; ès 't reegent op de p 'stoor, dan drùp 't op de kùster* (de koster krijgt dezelfde

eigenaardigheden als de parochieherder; ook: als de pastoor veel ontvangt is de koster er ook goed mee); *mannebroeders, zin d'n bëjziende p'stoor, èn iej spraak vur de K. V. O.; hogmoewd kùmt vur de val, zin p'stoor Gósses, èn Triejn gonkwèl onderùit me' d'r splinterneijklompe.*

patent, zn. o., (*p'tènt*): *hij he' p'tènt (van liejge).*

pater, zn. m., (*paoter, pooter*): *paoters, nonne èn begeijne zen niej zo hèllig ès ze skeijne.*

paternoster, zn. m. (*potternoster*): *ik waar liever z'ne potternoster ès z'n pèrd (hunje) (de rozenkrans gebruikt hij nooit of zelden, maar ocharm z'n paard/hondje).*

Paulien, eigennaam: *dè's getroffe, zin Paulien, èn ze makte van d'n bok 'n minneke.* Vooral gezegd wanneer iets fout gaat.

peej, zn. m., *biet: ze dinne 'ne peej ùitheule vur 'n karske; vur 't peje-zette ha'n ze vruger 'n peejm'sientje; pejedunne waar kaoi wèrrek; vur de koei gonge de peje dur de pejesneijer.*

peeltuter, zn. m.: *de was is zo graow ès 'ne peeltuter (zeer grauw).*

pèinen, zn. mv., panen, kweekgras: *diejen hoek stikt van de pèine. Ze he'n 'm vandaag onder de pèine gedaowd (hij is vandaag begraven).*

pèinen, ww., (ook *ùitpèine*), grond ontdoen van kweekgras: *van pèine kredde 't in oew lèine (van dit zware werk krijg je het in je lendenen); ik mótt nog 'n huukske pèine.*

pekel, zn. m.: *hij haauwt 'm goewd in de pekel (hij drinkt veel); onder de pekel haauwe is zo slècht nog niej, daor gòn de pierre van k'pot (de borrel is gezond).*

pekweg, zn. m. (*pèkweg*), asfaltweg: *d'r lupt 'ne pèkweg dur de polder.*

pelen, ww., het opsieren van een poort (boog) en de straat naar het huis van een feesteling: *ze ha'n de straot skón gepeeld toew ze daor gaauwe brülleft ha'n.*

DE PAN

Toon van Lith, meergenaamd de Pan, waar 'nen aparte. Hij waar bèkker èn brocht z'n brood alt' rond zonder kùrref. Nee, bé hum

gonk 't op de haand! Hádde krintemik besteld, dan moeste hum niej te lang laote waachte nòdèttiej òngebèld ha', want Toon begos dan gewoon de krinten ùit dieje mik te eete tot 'r ope wier gedaon! Op lòttere leefte, hij waar toen al in de tachentig, moes iej 's nor 't ziekenhauws vur 'n aauw-mènnekes-kwaol. De spissjelist vroweg Tone: "Hebt U bij het plassen nog 'n behoorlijke straal?" De Pan waar denkelek gerakt èn zin: "Ik zèik alle kikvorsen nog van de muur!" (zie ook *sasse*.)

(Bé Bijne kriegj de Pan mistal twee borreltjes èn daor hurde-n-iej dan mistal ok meej wiej d'r pas gestùrr've waar. (Bijne waar ònnimmer, kastelein en begraffenisonder nimmer in Ball'kum.) Èssiej dan geheurd ha' wiej d'r pas gestùrreve waar, zin iej dikstented: "'t Zen alt' dezèllefde diej k'pot gòn.")

PEUL

(Inne paol, veul peul, 'n klèin pulleke.) De geminten-opzichter wil 'n goei burt make bé de pas benoemde neijen bùrr'gemister. Bé 't gemintegras zen ze bezig me' 'n neij umhèining. D'n opzichter pròt d'n hillen ted al zo gruts èssiej kan. Ès ze bèij bé de rand van 't gruujn òngekomme zen, zi' de gemintevuurwerr'ker: "Ja Heer Burgervader, en dan had ik gedacht daar een paal, daor 'ne paol èn daorgienswijd ok nog 'n pulleke!"

PULLEKES

D'r mótte bé de geminte peul versjouwd worre. 't Is nog in d'n ted van Bèrtje van Nuland (de Kees); d'n ted dè sosjaalen dienst èn gemintewèrke bekant 'tzèllefde waar.

Daor loope ze, d'n Diesvèld, Dorrus Kniejp (v. D.), Grarus Rom-bout, Jònus Pas èn Dillus Verhage. Ès de veurwerr'ker kùmt, ziet iej de miste me' 'n stuk of vier pullekes op d're nèk niej al te vlug op èn neer loope. Allennig Dillus niej, diej hitter mar één! Dè kan niej, mènt de veurwerr'ker; daor mótt iej iets af zegge.

Èssiej Dilluzze de les mènt te hebbe gel eeze, zi' d'n òngesprokene rustig: "Kan ik 't hèll'pe de zèlliej te lùì zen um 'ne keer dikker te loope!?"

pèllerien, (ook: *pèlleriem*, *pelderiem*), pèlerine: schoudermantel behorend bij de oude dracht, oorspronkelijk zwart en versierd.

penitensie, zn. v., (*pinnetènsiej*), boetedoening bij het biechten: *de pinnetènsiej zal te groot worre*. (Je zult er achteraf te veel voor moeten doen).

penningen, ww., pijnigen, pijn lijden: *wè he 'k tenaacht toch lege penninge*.

pens, zn. m., (*pèns*): 'ne pèns ès 'n spurriejkoew (een heel dikke buik).
percelen, zn. mv., behalve in de gebruikelijke betekenis ook achterwerk (*p'rseele*): *ik keijk zoo tegen oew nakende p'rseele*.

pent, zn. v., pijn: *de jukt is èrr'ger ès de pent*. Jeuk is erger dan pijn. Ook gezegd wanneer iemand om een stevige vrijage verlegen zit.

peperkoek, zn. m., (*peeperkoek*): *wiej me' peeperkoek go' vreijs, wordt me' skete belónd*. Je moet je aanstaande niet met te veel luxe verwennen.

peren, ww., slaan: *'r meej op pere; d'r tege pere; wegrennen: d'r ùit pere*.

p'rkusiej, zn. v., (verbastering van persecutie): *'t is 'n hil p'rkusiej*. (ingewikkelde zaak).

pèrm'nteeren, ww., jammeren: *diej kan toch gòn stòn te pèrm'nteere*.

pèrr'mentòzziej, zie parentage.

persecutie, zn. v., (*pèrsekusiej*): *'t is vandaag d'n dag 'n hil pèrsekusiej um oew jong groot te brenge*. (zie ook *p'rkusiej*)

Pettelaar, zn. m., (*Pèttelder*), toponiem. *De Pèttelder li' tusse D'n Bosch èn Gèisel*. *Ge gòt toch niej um de Pèttelder um*, zei men redenerend vanuit Rosmalen.

p'sjonkele, ww., het behalen van de aflaat van Portiuncula (via kerkbezoek op 1 en 2 november). *Wèlliej dinne nog p'sjonkele vur de aflaote.*
pet, zn. v., (*pèt*): *skudt mar in m'n pèt*, zegt men van iets dat het verstand te boven gaat. Als variant hoorden we: *skudt mar in m'n pèt, m'ne skollek hengt aachter de deur*; deze zegswijze illustreert de verwarring aardig, dachten wij. *Ik hoef'r mar me' m'n pèt nor te goie èn 't is wer zoo* (... en mijn vrouw is weer in verwachting. Dit houdt 'n verontschuldiging voor 't grote aantal kinderen in).

petòzzie, zn., v., stampot. Zie *potage*.

petunneke, zn. mv., sleutelbloem, primula veris. *In 't vruugste vurjaor bloeie de geel petunnekes al in de slótkant.*

peut, zn., collectivum voor jong boomplantmateriaal: *d'n hillen dag peut gezet onder 't Weijpes* (de hele dag wilgenstekken geplant onder Wijbosch (gem. Schijndel). Ons moeder heeft ons eens toevertrouwd dat in het schoolrijtje van haar biecht ook *peut geblekt* voorkwam, hetgeen betekende dat ze de jonge aanplant beschadigd had. Spreuk: *Peut worre beum*. Aanplant groeit uit tot bomen.

pezerik, zn. m., 1. uitgesneden roede van de varkensbeer, gebruikt om gereedschap in te vetten; *de pezerik hong aachter de skuurdeur*. 2. gierigaard. *Diejen aauwe waar toch zo 'ne pezerik*.

pezerikken, ww., zuinig zijn: *hij he' hil z'n leeve zitte pezerikke*.

piek, zn.: *ziek, van de lùie piek*; gangbare spreuk met wazige achtergrond. (Zie Verhoeven, Herinneringen aan mijn moedertaal p. 85-87.) (Bij De Bont vonden we: *de piek neersteken*: ophouden met werken.).

piekelant, bn.: *Hannes Peer Dirke he' toch 'n pront wijf; hij ziet 'r alt eeve piekelant uit* (helder, verzorgd). Zie *fiegelant* en *fidant*.

pier, zn. m.: *Wurrrum? Um de wurrrum, umdè 'ne wùrrum ginne pier is!*; *ge kunt de pierre in de grond heure niejeze* (zo stil is het); *keijken ès de pierren ùit 't deuske*, betekent dat men bleek ziet.

pierenkuiltje, zn. o., (*pierrekùileke*): *nor 't pierrekùileke gaon* = doodgaan.

pierenverschrikker, zn. m., (*pierreverskiejter*), borreltje: *gif men mar 'ne pierreverskiejter*.

Pietje, vrijwel verdwenen vrouwenaam, afgeleid van Petronella (ook: *Pieta*). Ook jongensnaam.

pijn, zn. v., (*peijn*): *wiej skón wil zen mó't peijn leije, zin de Geus, èn iej ha' 'n sneej in z'n neus*. ('n sneej in de neus hebbe = dronken zijn)

pijp, zn. v., (*peijp*): *ge mó't oew peijp opehaauwe* (je moet een goede stoelgang hebben); *ik gò m'n peijp 's ùitkloppe* (ik ga 'ns naar de WC); *de peijp dichtneijpe* (doodgaan); *'t is me gin peijp t'bak wèrd* (ik vind het helemaal waardeloos). *Hedde gé 'n looie peijp!?* Gezegd tegen iemand die zijn koffie heel heet drinkt.

pin, zn. m. Behalve in de gebruikelijke betekenis wordt het woord ook gebezigd voor een gierig mens: *dè's me toch 'ne benaauwde pin*. *Ik wil ginne neije k'lènder, zin de Pin, d'n aauwe kan nog hèndig 'n jaar of wè mee!*

pinnig, bn., schriel of hebzuchtig. *'n Pinnig wefke zit op de cènte*.

pineijzerke, zn. o., punaise. Verdwenen.

pips, zn. v.: *hij he' de pips* (ziekelijk).

Pirke, eigenaam, verkleining van *Peer*: *dè kan ok 'n genooi zen, zin Pirke, èn iej zaat op de pleej*.

pissen, ww., urineren: *ge kunt 'r beeter afpissen ès van 'n korsje brood* (van drank); ook het oudere *piese* komt voor: *ge piest 'r beeter af ès van 'n pond spijkers, zin M'riej van Lijssel*.

pissebed, zn. v., (*kèlderzeug*): *d'r zate kèlderzeug onder de russel* (er zaten pissebedden onder het voetenrooster.) Ook *blaow zeug*.

pisserd, zn. m.: *Hij li' me' z'ne pisserd op 't stroi* = hij is stervende.

pit, zn. v.: *ge slòtter de pit ùit èn haauw't kaf over*, zegt men als men kinderen veel slaat. (zie ook *dons*.)

pitrus, heet bij ons *biejs*.

pitsen, ww., slecht (kieskeurig) eten: *wè zitte toch te pitse*.

plaats, zn. v., (*plòts*), naast de gebruikelijke betekenis ook boerenerf: *d'r li' veul rommel op de plòts* (minder gebruikelijk dan *misse*). Uitr.: *zó lang d'r plòts is in de hel, kùmt er ginnen affekaot in d'n himmel*.

plak, zn. m.: *'ne skónne plak rog* (heel stuk grond, 'n flinke akker); *hij ha' ammel plakken in z'n gezicht* (vlekken).

plakbolletje, zn. o., (*plèkbùlleke*), kleefkruid, galium aparine. *De zeujkes van 't plèkbùlleke blijven alt òn oew dinge hange.*

plakken, ww., opschietsen, vorderen: *'t wil niej plakke.*

plakken, het ww. in het Ned. heet *plèkke* in ons dialect. We vinden het terug in *plèksteel*, zo heet de zuurstok van de kermis. *'ne Plèkker* is iemand die op een feestje maar niet tot afscheid kan komen.

plèkplòster, zn. v., smeerlap, viespeuk: *wè zen diej jong toch plèkplòsters wor; niks liever ès in de modder poelieje.* Bij Welters vonden we: *'n plèkpleister* (lang van stijl). Wat er precies bedoeld wordt is niet geheel duidelijk.

plank, zn. v.: *ge zet d'n bovenste beste van d'onderste plank* (je bent 'n goeie, maar...); *daor is de wirreld nog me' planke dichtgetimmerd* (een armzalig, afgelegen gebied).

plat, bn.: *platte keijnder zen 't hèndigste, zin Klaar, èn ze kriegj ieder jaor 'ne klèine* (kinderen die nog niet kunnen lopen).

plat, is de meest gangbare benaming voor dialect: *b 'ons ware de hùiskes zo lig, dègge plat moest praote um 'r binne te komme! (ègge niej plat pròtte dan stiejte al meej oewe kop!)*

platgaoter, zn. mv., naast *èirdgalle* is dit 'n merkwaardige benaming voor paardebloemen. Ook *pèirdeblomme*.

plavuizen, zn. mv., zie *plevaos*.

pleej, zn. v., verdwijnend woord voor WC: *op de pleej komme de moiste gedachte.*

pleister, zn. v.: *dè's 'n pleister op 'nen houtere poot.* Dat heeft geen zin.

PLAT

'ne Rijken boer hòlt z'n dochter op ùit 't internaat. Onderweges begien 't durske vurzichtig: "Ja, pap, nouw ist'r toch 'n dingeske dè'k oew zo' mótte vertelle."

"Ja, meid, wè is dè dan?"

”Nouw, pap,” hapert ’t durske, ”ge meugt niej beus worre, mar ikke... , ik ben nouw niej krèk òlling maagd mer!”

Dan zi’ d’n aauwen boer sjegrennig: ”Mar Klara toch, nouw gòdde gij al drij jaar nor diej duur skool èn nouw pròtte gij g’rdomme nog zo plat!”

PÈRD

In ’n restaurant hi’ ’ne mins goulash besteld. Hij kreg ’t èn begient te eete èn dan innins vent iej ’n stukske hout in z’n eete. Hij ruupt d’n oober èn velt ùit: ”Dè’k hier pèrd zit te eete, ha’k kunne wete, mar dè’t nouw pèrd èn kaar èn al wordt, dè gò toch te wijd!”

PIERIK

Op de Hoghèij (B.) hádde vruger ’n klandestien kruugske dè "De Pierik" hètte.

pleuris, zn. v.: *ge kunt oew èige hier wèl de pleuris werke* (je rot werken). (Het lijkt nauwelijks verband te houden met de borstziekte, of toch?).

plevaos, zn. mv., plavuizen: *vruger, bé ’t bidde moesse we me’ de bloote kniejes op de plevaos*.

poeleke, zn. o., kinderhandje: *hedde kaauw poelekes, kiendje?*

poelie-èij, zn. o., bedorven ei (ook *vaol èij* of *mùllekèij* genoemd).

poelieje, ww., met water knoeien; ook gezegd van klotsen: *m’nen buik poeliejt. poeliejpèk*, zie *sep*.

poep, zn. v.: *poep òn de knikker, zin Gillus Gierklomp, èn ’t begos te zèiken op ’t hoilaand. Poep òn oew vingers*, zegt men als je alles laat vallen.

poepen, ww.: *wè ziede wit, mótte poepe?* (grappig bedoelde aanspraak voor een bleek iemand).

poffer, Brabantse pronkmuts: *de kop mót de kont meeje verkoope, zin Triejn, èn ze liejt d’re skónste poffer meeje ziejn* (zie *muts*). afb. 56.

politie, zn. m., (*plisiej*): *alleman gelijk, zin de plisiej, èn iej skriejf z'n skónmoeier op.*

pollepiejen, zn. mv., voeten: *krèk d'n hèrd geskrobd èn ge lópt 'r me' oew rèin pollepieje wer dur.*

pook, zn. m.: *'t he' zo hard gevrorre dette pook stijf òn de kachel hangt; dè's pik en pook wil zeggen water en vuur.*

poorske, zn. o., opvliegend persoonkje: *wè is 't toch 'n heet poorske.* Ook maar minder gebruikelijk: *poors.*

poot, zn. m.: *diej stò' d're poot wèl*, zeggen we van 'n vrouw die haar mannetje staat.

Poppels, bn.: *hij verwaacht de Poppelse hèrremeniej*, zegt men als iemand z'n gulp heeft openstaan.

poppeskuuntjes, zn. mv., vingerhoedskruid (*Digitalis purpurea*); het betreft hier een verdwijnende benaming; men hoort tegenwoordig ook *vingerhuuj*.

portret, zn. o., (*p'trèt*): *dè's 'n skón p'trèt* ('n mooi, (vrolijk) persoon).

post, zn. m., (ook *paost*), verdwijnend woord voor puist: *vruger ston daar 'ne koekpost me' de kerr 'mis.*

potage, zn. v., (*p'tòzziej*), betekent stampot van vooral boerenkool. Het woord wordt echter ook in overdrachtelijke zin voor vuile boel gebruikt: *'t waar d'r 'n rèin p'tòzziej.*

In letterlijke zin: *zo 'n pan èipel me' 'n reegenbui, nee, dan waar p'tòzziej beeter; ze ha 'n hier toch hòst alt' azijn p'tòzziej!* (bij de koolstampot hoort 'n beetje azijn). Miep v.d. Akker vermeldt in een van haar brieven *knolderape-p'tòzziej*. (zie pag.24)

potverdommeke, zn. o., kort, spits sikje. Vergelijk *nondejuuke* voor het vlinderstrikje.

prakkezòssiej, zn. v., in de zegswijze: *in de prakkezòssiej zitte* (zich hoofdbrekens maken over iets).

praat, zn. m.: *mooie praot kost niks* (met mooipraterij is niemand gebaat); *goeie praot kost niks, mar goeie raod is gèld wèrd* (vaak is er meer loos gepraat dan werkelijk goed advies bij).

prater, zn. m., (*praoter*): *'t zen goei praoters diej stilzweijge verbeeterere!*

preken, ww., behalve in de gebruikelijke betekenis ook: het hoogste woord voeren: *dè wefke kan me toch gòn stòn te preke.* (zie ook *heerroom*)

prèlweg, zn. m., verbastering van parallelweg.

pikkeldraad, zn. m., (*pikkerdraod*): *onder de pikkerdraod durgefreete hebbe* = geslachtsgemeenschap hebben voor het huwelijk. (ook: *onder d'n draod dur...*)

prins, zn. m.: *ès 'ne prins in 'nen èipelkaol* (belachelijk statig in een bepaalde situatie).

prissen, ww., bakken, braden: *wè zedde òn 't prisse?*

proberen, ww., (*p'rbeere*): *p'rbeere doen jong hundjes*, zegt men als men niet veel vertrouwen heeft in de afloop of de poging liever helemaal achterwege ziet blijven. *P'rbeere is 't nòste.*

processie, zn. v., (*p'rsèssiej*): *'t is 'n skón p'rsèssiej*, zegt men als er een flinke rij kinderen uit een en hetzelfde gezin komen.

profeet, zn. m., behalve in de gebruikelijke betekenis ook de naam voor een grote meikever met gevederde voelsprietten. (zie ook *kunning*)

pront, bn., netjes, keurig: *'n pront mèdje; hij is alt' pront op ted.*

pruikenmaker, zn. m., (*pruikemaker*): *hij heget zo druk ès 'ne pruikemaker me' inne klant* (hij heeft vrijwel niets te doen).

pruilen, ww., (*pratte*). Er hoorde een geluid bij dit mokken wat men *gaonze* noemde. De *pratter* bood passief weerstand door zuur te kijken en deze mopperklanken te herhalen. *Pratte* gebruikte men ook in overdrachtelijke zin voor planten en dieren die niet groeien wilden: *dè bumke sto' al jorre te pratte.*

pruim, zn. v., (*pruim*). *'n Pruim tebak* werd ook wel gezegd voor een borrel.

as pruimentijd, zn.: *tot in de pruimented, dan meude op de pitte komme.*

prulleke, zn. o., 1. kindje: *wè 'n lekker prulleke.* 2. schavuit, deugniet: *'t is alt' 'n prulleke geweest.*

pruldereij, zn. v., (zie *deugd*)

prùmbizzem, zn. v., braam: *we gòn temiddeg prùmbizzeme plukke.*

prut, bw. Mevr. Swinkels (Uden) gebruikte dit woord in de zegswijze: *diej is niej zo prut* in de betekenis gemakkelijk. In de uitdrukking *iemes 'ne prut zette*: iemand uitdagen iets even goed te doen als is voorgedaan. *Ge lôt oew èige ginne prut zette* betekent je laat je niet aftroeven.

pruven, ww., (*pruijve*), proeven, genieten van sterke drank: *ze ha 'n lèkker in de kroeg zitte pruijve.*

puist (van hout), zn. m., (*paost*): *hij haowde de haonekoppen af op 'ne paost* (ook *pùist* en *post*).

pulling, zn. v., peluw: *doede gij de pulling mar 's van bed haole.*

punder, zn. m., weeginstrument: *daor hengt de punder achter de deur* (daar worden de vrijers beoordeeld op hun bezit).

punt, zn.m.: *punt, ùit, ame, zin de mister, èn iej zette 'n komma!*

PRAOT ZAT

D'n aauwe Rósmöllese p'stoor Janssens gonk 's 'ne keer nor Sèntje de Kèp. Op de trugweg docht iej, kom ik go' mar 's meej bé de kapper òn. Zodoende kwaamp iej bé d'n Blom terèchte. "Zoo m'neer p'stoor, waarde wir 's op huisbezoek geweest," moes d'n Blom efkes hùrr'ke.

"Ja," zin de p'stoor, "ik heb Seintje v.d. Heuvel 'ns met 'n bezoek vereerd." "Oo, waarde daor geweest," zin de kapper, "dan zulde ginne praot te kort gekomme hebbe, want Sèntje dè's zo'n rèbbel, diej d're mond sto' noit stil!"

"Nee," zin de laachende p'stoor, "ik dacht nog even: dat vrouwke had kapper moeten worden!"

PRAOTE

Jònnus Pas (R.) (ok vader Janus genaamd) ston zoowès gewoonlek te praote. Hij din bekant niks liever. D'n bùrr'gemister (Von H.) zin: "Van de Pas, ik heb niet graag dat je telkens contact zoekt

met de mensen die op straat passeren. Het werk moet immers voort!”

”Dè he’ men hier nog noit gin man gezeed!”, griejns Jònnus trug. ”Dan ben ik als burgemeester toch blij dat ik je dat als eerste eens gezegd heb!”, antwoordde jonker Von Heijden, mar Jònnus vlamde meej trug: ”Dè kùmt umdègge gin kórre verstand he’t!” D’n bùrr’ger vertrok gin spier, viejt z’n fietske èn riej weg. (Hij worde nog niej hèndig beus.)

POSTK’NTOOR

De uurste brievebus van ’t Rósmòlles postk’ntoor nò d’n orlog waar gemakt dur Hás van Pietjes. Umdètter gin hout òn te komme waar, háttiej mar ’n dódskiest temiddendeur gezaagd, zoo wies de vrugere postdirekteur, Jan Wijns, te vertelle. Alle goei wense diej in Rósmòlle op ’t k’ntoor op de bus gonge, kwame dur de dódskiest bij Tontje de Smid in de St’sjonsstraot.

POST

Tontje v.d. Wijst, z.g., postboi te Rósmòlle, waar ok ’ne skónne. Hij laas wèttiej rondbracht, getùige ’t voll’gende: Tontje kwaamp me’ ’n briefkaart òngefietst èn Vrouw van Uje, vur wiej diej kaart waar, ston krèk de raome te waasse. Tontje zaag heur èn riejp: ”Skèijt ’r mar ùit me’ poetse,...want ze komme niej! Drieka is ziek!” Me’ ’nen breeje greijns daowden iej de kaart in d’r haand. De blaow brieve van de belasting hiel Tontje dik ’n por daag vaast, zoo wil de overlevering. Diej brieve kwame mistal rond Rósmòlle-kerr’mis èn Tontje vond dè hij al diej minse d’re kerr’mis toch niej kos gòn bedèrr’ve.

Toen Tontje vur ’t uurst de ronde zo’ gòn doewn, spraak ’m ’nen aauwe vrèilkloot òn me’: ”Ge kost zeker niej goewd lere, dègge bé de post bent...!”

Afb. 57. *Jan Wijns van de post in Rósmòlle.*

POLDERWEG

Bèrtje de Kees (v. Nuland), d'n aauwe geminten-opzichter, vertelt hoew ze òn 't werr'ke waren op de Neijen Dijk òn de fietspad dwèrs dur de polder. Hannus Briotel ston zo mooi op z'n skup te hange toen de neijen bùrr'gemister d'r op z'n fiets òn kwaamp. D'n bùrr'ger waar 'ne jonge vent diej toen nog gin niemes kende. D'n bùrr'ger (Von H.) stapt af èn vreugt òn Hannuzze of iej niej vurrùit kos.

"Oo, hèndig!", zin Hannus, "d'r sto' niks in de weeg, kekt mar 's nor de Mòskant!", èn iej bliejf rustig op z'n skup hange. Dè moes de jonker wèl efkes verwerr'ke, mar diej kos daor toch goed zat tege. Hij zin p'rdoes: "Ik ben de nieuwe burgemeester van Rosmalen."

”Ooh,” zin Hannus, nog zo rustig ès ’n koew, ”dè’s ’n goei betrekking, diej mótte zien te haauwe! Dè’s in alle geval beeter ès spaojen in de polder.”

*Afb. 58. Bèrtje van Nuland (de Kees),
geminteopzichter van Rósmòlle.
(zie ook p. 120, 333 en 425.)*

R

raak, zn. m., gehemelte: *dè grèij blefalt 'òn oewe raak plèkke* (dat spul blijft altijd aan je gehemelte plakken). Vergelijk Duits Rachen.

raam, zn. v., (*raom*): in ons dialect is het *de raom*: *d'r stonne bluumkes vur de raom*. Verkleinwoord: *rumke*.

raanden, ww., overslaan/er de kantjes aflopen: *d'r he'n wer 'n por henne lillek geraand* (geen eieren gelegd).

rails, zn. mv., zie *riels*.

rak, zn. v.: *dè's me toch 'n rak een* (zij is nooit thuis); *ze is alt' op rak* (altijd onderweg).

rakel, zn. v., (*raokel*): *'t is 'n raow raokel*. (slordige vrouw.)

raken, ww.: *niej dè't me rakt, mar wiej bende gij?* (het gaat me niet aan, maar wie ben jij?).

rakken, ww.: *hij li' dik mar wè rond te rakke* (doelloos rondjagen).

rammelen, ww., behalve de gebruikelijke betekenis ook slaan: *ik zal 'm 'r 's tegenòn rammele ès iej niej lauwstere wil*.

rammeldewèij, zn. m., een mager persoon die veel te ruim in z'n broek zit: *kik 's wè dieje rammeldewèij z'n boks um z'n been sloebert*.

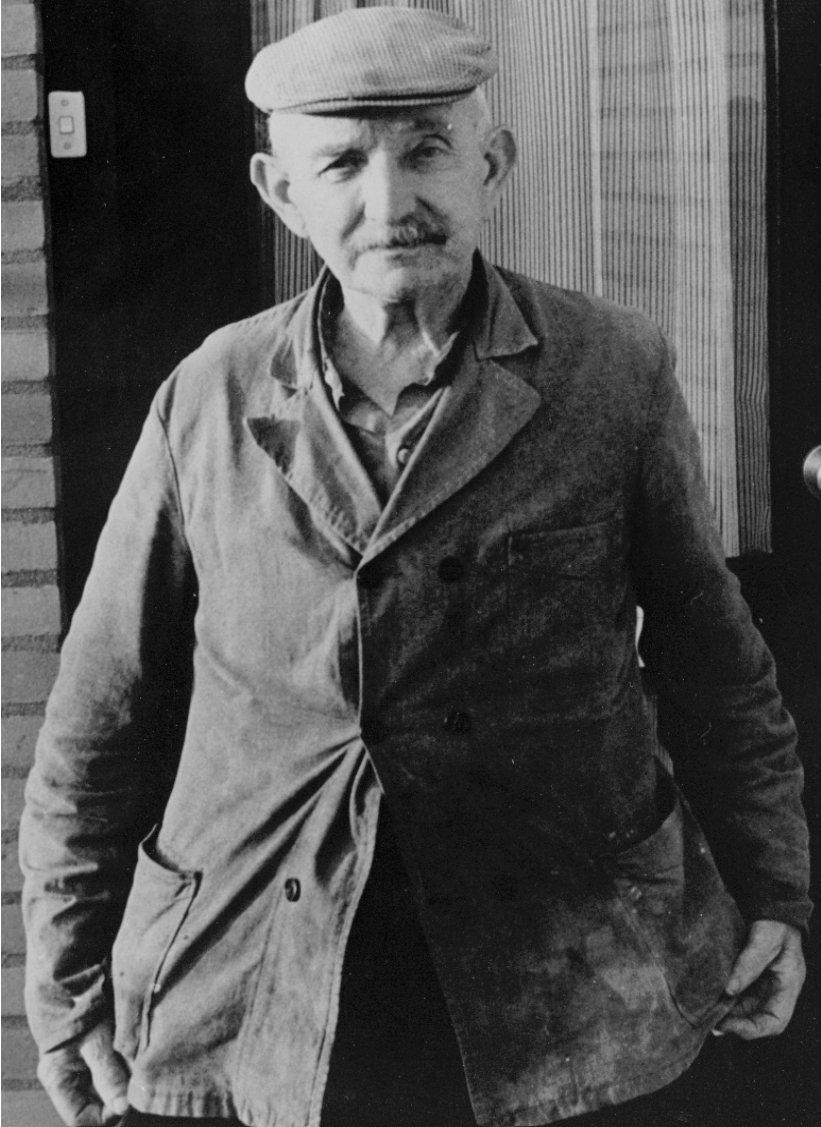
raokel, zn. v., ruw, ongecompliceerd vrouwmens: *Diejn is zo 'n lèkker raow raokel*.

razen, ww., (*raoze*): uitdrukking: *de wirreld is me' gin raoze gemakt* (dus haast u langzaam); behalve razen ook ruien: *de henne raoze z'n best*.

rauwighèd, zn. v., ruijge, wildgroei: *wè is 't toch 'n rauwighèd in d'n hof*.

ravage, zn. v., (*r'wòzziej*): *wè is 't daor toch 'n r'wòzziej; ge brikt bekant overal de nèk over*.

rechten, ww., (*rèchte*), procederen: *wiej go' rèche um 'n koew diej gift
'r een toew.*

Afb. 59. Jan de Ridder uit de Zandstraot (R.)

redelijk, bn., zie *rillek*.

reep, zn. m., hoepel: *toen we klèin ware, liejpe we me' 'ne reep nor skool. Dieje reep waar gewoon 'n fietswiel diej we me' 'n houtje ònstuurde.* (>repen)

regenen, ww.: *ès 't reegent èn de zon skent dan is 't kerr 'mis in de hel.*

regels, zn. mv., maanstonde, menstruatie, in de verbinding: *de regels hebbe; ès de durskes de regels ha 'n moesse ze wegbleijve bé de slacht.*

reinvaar, zn. m., (*rèinvaor*), boerenwormkruid. *D'r ston unnen hoop rèinvaor langs de pad.* Soms ook *duujvelsvaor*. (vergelijk: Du. Rainfarn)

rèij, zn. m., werk, karwei: *'t waar 'nen hille rèij me' al diej jong um 't gelijk op ted binne te kreijge.*

rèijen, ww. De oorspronkelijke betekenis zou volgens Jan Elemans 'oogsten' zijn. Inderdaad wordt het woord in dat verband gebruikt: *ge zult 'r niej veul af rèije, 't is veulste dreug geweest; ze geleufde-n- 't wèl vort, ze rèijde d'r gaar niks mer af.* Het wordt overdrachtelijk veelvuldig gebruikt in de zin van drukte maken: *go' d'r mar niej lege te rèije vur ons, we mótte zoo 'weg.* Ook in de betekenis geraken: *de krant rèijt hier alt' 'weg.*

rèiren, ww., rillen, bibberen: *ze waar zo verskote, ze zaat te rèiren op d're stoewl* (ze was zo geschrokken dat ze zat te beven op haar stoel). Cornelis Verhoeven geeft *reijeren*.

rekken, ww., behalve in de gewone zin ook op zichzelf gebruikt voor tijd rekken: *verdùlde jong, wè lede wer te rekke nouw ge nor bed mót.*

rèllen, ww., niet thuis zijn, doelloos onderweg zijn: *ons vrouw mót alle daag rèlle.* Ook *rondrèlle*. (> *rèltès*)

rèllef, zn., verbastering uit rijglijf: *wor is m 'n rèllef, krèkke laag ze nog op de bedplank.*

rèltès, zn. v., een vrouw die veel moet *rèllen*.

reng, zn., klim- en zijdraad van peulvruchten: *wè geeve diej bónne toch veul reng.* Ook het onkruid zwaluwtong noemen we *reng*.

rengen, ww., peulvruchten van *reng* ontdoen: *breekbónne hoefde niej te pole, ge hoeft ze enkel mar te rengen*.

rènnighèd, zn. v., vuiligheid.

repen, ww., 1. met hoepel (*reep*) lopen; 2. onrustig achter iets of iemand aanzitten: *hij litter mar aachter diej meiden òn te reepe*. Waarschijnlijk is het beeld ontleend aan de dierenwereld: *de koei doen niks ès reepe* (elkaar bronstig bespringen). (*reepstarte* als ww. wordt in dezelfde betekenis gebruikt.).

reperd, zn. m., (*reeperd*), rokkenjager: *dè's alt 'ne reeperd geweest*.

rèts, zn. v., een vrouw die altijd van huis is, een zwerfkat: *Bèts is 'n rèts*. Ook *rètskónt* en *rètskloot* worden in dit verband gebruikt.

rètsen, ww., veel uitgaan, zwalken: *hij litter alt' rond te rètse*. Vgl. ook: *Rètskes èn Jètskes vende overal, mar goei koeikes stòn op stal*. (Bij Ruud Groen lezen we: *hitskes èn britskes*.)

reumatiek, zn. v., (*rimme(l)tiék*): *hij lupt krom van de rimmeltiek*.

reuzels, zn. mv.: *d'n dieje zal z'n reuzels niej skeure*, zegt men van iemand die te lui is om te werken.

ribbelenblad, zn. o., (*ribbeleblad*), volksbenaming voor de breedbladige weegbree. De smale weegbree wordt wel *hondsrib* genoemd.

richt, zn. v.: *d'r is gin richt me' te skiejte me' diej onte jong* (er is geen land mee te bezeilen).

ridderen, ww., redderen, regelen: *d'r is hel wè te riddere* (in orde te brengen). Ook *beriddere* wordt in deze zin gezegd.

riek, zn. m., in de zegswijze: *me' ginne riek te voeiere* (met geen riek te voeren, zegt men van mensen die heel kwaad zijn). Ook in de volgende zin: *onze M'rinuzze boks is zo stèrrek dègge d'r me' ginne riek durhene lópt* (de stof is oersterk).

riels, zn. mv. rails: *de riels van d'n tram liejpe daor nog links van de weg*.

riels, bn., tenger: *'t is zoomar 'n riels ding een. Hij is zo riels dèttiej me' de kneijnd dur de speijle kan*.

riem, zn. m.: *zo tèj ès riem*.

rietdekkershand, zn. v., in de uitdrukking: *rietdekkershaand dekt timmermansskaand*, de rietdekker kan eventuele fouten van de timmerman verdoezelen).

rijstepap, zn. v. behalve voor het gerecht is dit ook de volksbenaming voor gele muurpeper (sedem acre).

Afb. 60. *Rijksweg D'n Bosch – Nijmegen van vóór d'n oorlog, onder Naaiend.*

RAOD

Doodgaon daor mótte nij over praote, zin Hanneke Broeren (Heijmans), dè kunde goewd alleen...

RATTE

Tinuske van Ude (R.) ha' laast van ratte. Durrum ha'n ze 'n klem gezet.

Hulliejen Toon ha' snaachs al wè geheurd èn zin smèrres: "Vaojer, ik denk dègge ze he't."

”Dè kan wèl,” zin Tinuske, ”mar ik he’ nouw ginnen ted um te keijke, ik mó’t nor m’n wèrrek.”

Saoves kiejk iej wèl èn vond allennig de start van ’n rat in de klem. ”Verrèkte kreng!” , zin Tinuske, ”nouw hisse d’r èige toch òlling opgefreete!”

REIJBEWIJS

Jo Verstege p’rbeerde op löttere leefted nog z’n reijbewijs te haole. Hij din nogal hard me’ z’n Dèfke dur D’n Bosch èn d’n instrukteur vroweg: ”Hoe hard mag je hier in de stad rije?”

”Toch zeker zo hard ègge kunt!”, zin Jo.

rijsstaak, zn. m.: *wè zedde toch ’nen dunne rijsstaak* (zegt men van een mager iemand).

rijden, ww., (*’m reije*), boos zijn op of over iets. Bij Koenen Endepols vonden we ’hem rijden, bang zijn, hem knijpen’. Die betekenis heeft het niet in ons dialect. *Hij he’ ontslag gekrege èn nouw reijt iej ’m toch!*

rijven, ww., (*reijve*), harken: zegswijze: *reijft mar vur oewen èigen hof*.

rikraden, ww., (*rikraoie*), zich afvragen wat te gaan doen: *we he ’n lang zitte rikraoie*.

rillek, bn, redelijk, middelmatige: *d’r ware oerstèrr’ke kèirels èn zoomar rilleke. ’t is rillek goewd; bij rillek ’n weer gòn we wèl*. (redelijk, tamelijk).

rimpel, zn. m., uitdrukking: *ègge veul laacht, valle de rimpels nòdderhand op de goei plòts*.

rinnèssel, zn. m., verbastering uit rijgnestel: veter. Soms ook als *r’nas-sel* gezegd: *ik mó’t ’ne neije rinnèssel in m’n rèllef reijge*.

rinnèsselen, ww., (soms ook *bèlle* genoemd), zegt men van koeien die de eerste tekenen voor het kalven, de slijmafscheidingen, vertonen.

riskage, zn. v., risico (*riskòssiej*): *’t is ’n hil riskòssiej um hier drùive te teule*.

rits, zn. m., rij: *'nen helle rits jong* (verkleinwoord *risje*).

ritsen, ww., onrustig heen en weer lopen: *wè lede toch ammel rond te ritse!* Waarschijnlijk is het woord afgeleid van *rits* (bronstig) zijn van geiten.

rittekuleke, zn. o., ouderwets, meestal fluwelen damestasje. Verbastering uit het Frans *reticule*. *Wor he 'k m 'n rittekuleke toch gelaote, zin ons grutje.*

roeden, zn. mv., (*roeie*); *haauwt oewe mond mar, want ge sneijt roeie vur oew èige gat*. Gezegd tegen iemand die beter kan zwijgen omdat hij straf over zichzelf afroept.

roepen, zn. mv.: *ze he 'n de roepen al gehad* (ze gaan trouwen). (*Bé de roep rolde van de prikstoewl*; wanneer men van de kansel afgekondigd wordt.)

roeren, ww., (*rure*) in de zegswijze: *keijnder mótte rure of trure*. Kinderen moeten bewegen, anders zijn ze ziek.

roets, in de zegswijze: *èn nouw roets van d 'n dieje nor bed*. Het woord doet denken aan roetsjbaan (Du Rutsch). (vgl. *vievedevos*)

roken, ww. (*rooke*): *wor 't rókt is 't wèrrem, wor 't stinkt is 't èrrem*.

rokken, zn. mv., *d 'n diejen is goewd beij, diej he ' de rokke nog òn gehad*. (die is intelligent, hij heeft de priesteropleiding bijna voltooid, maar niet afgemaakt).

ròllek, bw., radelijk: *'t is nog ròllek iets, wánne*. Ouderwets taalgebruik.

romme, zn. mv., melk: *de romme zen zoer*. Ook in de zegswijze: *toew trok iej z 'n romme op* (toen krabbelde hij terug). Merkwaardig is het ook dat men voor kinderen wel *rumkes* als verkleinwoord van *romme* gebruikte: *kek 's, lèkker rumkes vur 't kiendje*. *Gruujn romme komme rècht uit de koew*. *Romme-me '-beskaot*, zei onze *grutvòdder* tegen luiwijkenpap. *Hij he ' hier niks in de romme te brokkele* (zie ook *mùllek*)

rondom, voorz., (*rontelum*). *Rontelum 't hauws*.

rook, zn. m.: *ès de rook umblijg slo '*, *is 't zeker dè 't reegene gò*. *Me ' drij dinger zitte alt verleege: rook, 'n kanoi wijf èn reege*.

roop, bw., in de verdwenen combinatie: *hij gonk 'r roop onder* (helemaal onder).

roosduifje, zn. o., (*roosduifke*): *'n roosduifke moes hèll'pe tege de kórtse*.

roosje, zn. o., (*reuske*): *d'r stonne rooi reuskes in d'n hof*. *Reuske* als meisjesnaam is vrijwel verdwenen.

ros, zn. m., graszode: *vruger linne ze bovenop de peejkaol nog rossen um 't af te make* (vroeger legden ze bovenop de bietenkuil nog graszoden om het stro af te dekken); *ros ere* oude benaming voor het ploegen van weiland (*ere*: ploegen).

Rosmalen, eigennaam van een vroegere buurgemeente van Den Bosch, (*Rósmòlle*).

Er zijn tal van gissingen omtrent de oorsprong van deze plaatsnaam. Ros schijnt ook riet betekend te hebben. Malum, Frankisch malle, betekende gerechtsplaats. (Bij Schijndel vinden we Hermalen (*Hèrmòlle*)).

Volgens de Belgische plaatsnaamkundige M. Gysseling zitten in de naam Rosmalen de woorden "rausa" (riet) en "malho" (zak, depressie). Als hij gelijk heeft, moet Rosmalen dus "riet in laaggelegen land" betekenen.

De naam van mijn geboortedorp verandert in carnavalstijd in *Zandhaozendûrp*, hoewel men vanouds Rosmalenaren uitmaakte voor *Rósmòllese èipel*. A.C. Brock meldt omstreeks 1825: "Rosmaalen. Een groot Dorp, liggende ten eenre ten Noordoosten van 's Hertogenbosch, komt reeds voor ten jaare 815, in een Diploma van de Abtdy van Laurishum, nu Lorsch, gelegen in Duitschland aan den Rhijn, in het Bisdom van Worms; onder de naam van Rosmalla en Rosmella, toen er reeds aldaar goederen aan gemelde Abtdy werden geschonken.

Dit Dorp, waar de huizen zeer verspreid liggen, dan alleen bij de Kerk, is niet fraaij, en de grond is er zandig, echter ligt het zeer laag, waardoor het 's winters dikwijls door het water overstromd wordt; waarvan het volgende vaarsjen herkomstig is: Rosmaalen is een ellendig land, 's winters in 't water en zomers in 't zand."

Afb 61. *Rósmòlle*. Aquarel Nelleke de Laat.

De inwoners leven er zoals gebruikelijk van de landbouw. Het inwoneraantal was in 1815: 1464, 1433 katholieken, 28 gereformeerden en 3 Lutheranen. De kerk is aan de H. Lambertus toegewijd. Het is een kruisgebouw met een zware lage toren.

In 1300 worden de gemeentegronden aan die van 's Hertogenbosch, Middeldode, Rosmalen, en Hintham uitgegeven, door Hertog Jan II.

De Hooge Heerlykheid, benevens het Laag Gerecht met de Jacht van Rosmalen werd in 1585, door Hertog Philips III, of de Schoone, beleend aan Ridder Jan Bax, maar de stad 's Hertogenbosch loste enkele jaren later Rosmalen weer in, voor elfhonderdzestien Rhijnsguldens, zestien stuivers en zes deniers, en kortte die penningen, in 1511, aan de Beede des Hertogs.

De Gelderschen brandden in 1512 het hele dorp af.

In 1757 werd Rosmalen overstroomd en leed daardoor geweldig veel schade. Onder de grotere buurtschappen van dit dorp horen Hintham en de Kruisstraat.

Rosmalen had vroeger twee kloosters, een ten zuiden van het dorp aan de grens met Berlicum, genaamd Coudewater, en een ten noorden van de dorpskern, genaamd St. Annenborch.

In 1293 is Rosmalen al een kerkelijke gemeenschap: "parochia de Roesmale".

De huidige Lambertuskerk dateert van omstreeks 1550, toen Pieter Wellens hier pastoor was. Buiten die parochiekerk kende Rosmalen in de middeleeuwen al meer kerkelijke gebouwen. In 1434 of daaromtrent werd te Coudewater het klooster Mariënwater gesticht en sinds 1505 heette het klooster van de reguliere kanunnikessen van de H. Augustinus Annenborch. Verder kregen in de zestiende eeuw Heeseind en Hintham elk een kapel.

Betreffende het wereldlijk bestuur van het dorp, schrijft Buijks: "allereerst kan men vaststellen dat het dorp in de twaalfde eeuw onder het bestuur van de hertogen van Brabant komt. Aangezien Brabants hoofdstad, Brussel, op een behoorlijke afstand ligt, is Den Bosch, de hoofdplaats van de Meierij, voor Rosmalen van meer belang. Daar zetelt immers de hoogschout, die de hertog in deze streken vertegenwoordigt. Overigens gaat het hier niet louter om een bestuur, maar tegelijkertijd om een rechtbank.

Dat geldt ook voor een groep mensen die hier het plaatselijk bestuur regelt: een college van zeven schepenen, de schepenbank van "Heese". Tot 1630 regelt deze tal van zaken voor Rosmalen en Nuland gezamenlijk, daarna hebben beide dorpen elk hun eigen schepenbank. Waarschijnlijk bestaat vanaf die tijd ook de grens tussen Rosmalen en Nuland."

In de jaren 1822-1835 krijgt het Maasland z'n eerste kasseienweg, de rijksweg van Den Bosch via Grave naar Nijmegen. Tegenover de Rosmalense Gele Hoef, het huidige restaurant "het Wapen van Rosmalen", takt van deze baan de eerste beklinkerde provinciale weg af; in 1840 is hij halverwege Berlicum en Heeswijk gereed. Ook op het gebied van "ijzeren wegen" zijn er ontwikkelingen te melden. Het gemeenteverslag over 1881 meldt: "De 2. Juni dezes jaars is de spoorlijn Tilburg-Nijmegen, loopende door deze gemeente, voor het publiek geopend. De diensten tot vervoer van reizigers en goederen zijn vrij goed." In 1883 doen ook de stoomtrams van de lijn Den Bosch-Hel-

mond Rosmalen aan. Door al deze ontwikkelingen ging de wereld voor de Rosmalenaar uit meer bestaan dan alléén het Maasland. (In 1981 zou het spoorwegstation, exact 100 jaar na de opening van het eerste, na bijna een halve eeuw gesloten te zijn geweest, heropend worden.)

Tot ver in de twintigste eeuw bleef de gemeente haar plattelandkarakter behouden. Rosmalen was een verzameling gehuchten, waarvan de namen nog voortleven in wijkaanduidingen: Maliskamp, Kloosterhoek, Heide, Sprokelbosch, Brugge, Kattenbosch, Kerkenhoek, Molenhoek, Varkenshoek, Hintham, Heinis, de Bergen, Kruisstraat, Heeseind.”...

Na de tweede wereldoorlog begon Rosmalen te groeien. Er moest toen in heel het land veel worden gebouwd. Rosmalen profiteerde daarvan, want er waren hier meer grote aannemersbedrijven gevestigd.

Het dorp veranderde snel van aanzien; veel mensen waren de slechte behuizingen beu en bouwden nieuwe huizen. Bovendien had de ligging zo kort bij Den Bosch grote gevolgen: veel stedelingen gingen in Rosmalen wonen, al bleven ze in de Brabantse hoofdstad werken. Het inwonertal ging in 1960 naar de 10.000 en was in 1974 verdubbeld. Tot nog toe gaat de groei gewoon door... In november 1985 werd de 25.000 ste geboren!

Met enige bezorgdheid zien we de plannen rond het thema-park Vinkeloord en de omlegging van de Zuid-Willemsvaart tegemoet. Een groeigemeente is geen groengemeente. In 1996 werd Rosmalen bij Den Bosch gevoegd. Met terugwerkende kracht zijn we Bosschenaar van geboorte... Het kan verkeren.

rug, zn. m.: *ge zót wèl twee ruggen ùit een vèrr 'ke wille sneije* (het onmogelijke willen); *niej eer aflaote of ge mót op oewe rug nor de kerrek gaon* (volhouden tot het einde).

ruggestrang, zn. m., ruggegraat: *de ruggestrang smere* (een borreltje nemen onder het werk); *'t butjesmènneke kùmt me' 'ne kùrref vol butjes, ribkes en ruggestrang rond* (de kluivenventer komt met 'n korf vol kluiven, ribben en ruggegraten rond).

ruik, zn., (*rùik*) in de zegswijze: *'n rëndje rùik: ze ha 'n 'n skón rëndje rùik rond d'n hof staon*. Meestal bedoelde men hiermee een bordertje van *snuffelkes* (grasanjertjes).

ruiken, ww., (*rùike*) in de formatie: *ge mó't 't zoo doewn, dè't rùikt èn niej stinkt*. (Schipperen dus.)

rukpenzen, ww., (*rukpènze*), zo noemde men het astmatisch gehijg onvriendelijk.

Rukven, toponiem voor een gebied tussen Heeswijk en Kaathoven, vooral bekend geworden door Pater Fulco v.d. Heijden, de Norbertijn, die onder het pseudoniem *Has van Rukven* decennia lang zijn wekelijkse dialectstukjes in De Brug (voorheen Rond de Toren) lanceerde.

Run. Het is nauwelijks te geloven als men het slootje vandaag beziet, maar vroeger moet *de Run*, zijriviertje van de Aa, bevaarbaar zijn geweest tot achter de huidige Gouden Leeuw in Berlicum (zie W. v.d. Heijden). In *de Run* werden

o.m. de huiden gelooid bij Vreedendaal op Beekveld. (Berlicums spothal *de Run* heeft zijn naam te danken aan dit aloude beekje, evenals de verbindingsweg tussen kanaal en centrum: *de Runweg*.)

rupe, zn. v., (*riepe*): *wèlliej gongen ès jong dik riepe zuken in de èike-hegge*.

Afb. 62. *Has van Rukven* (pater Fulco v.d. Heijden)

rut, in de zegswijze: *ik wo' dè't rut hiette*. Bij De Bont vonden we *rut* als *käps*, alles verloren hebbend bij het spel. Deze omschrijving lijkt zeker verwant; de zegswijze werd gebezigd als iets erg tegenviel.

Bij Cornelis Verhoeven vonden we *rut* zelfstandig nw., gehoord in de uitroep *wilde rut* tegen een beweeglijk kind. Verhoeven schrijft in zijn Aanvullingen: "Misschien is "rut" hier wat Van Dale en WNT omschrijven als "onkruid".

rusten, ww. Het is ons enkel bekend uit het rijmpje van de vroegere stoelenmatter annex bokkenboer uit Orthen: *niks te rutse, niks te prutse, niej vur mijn, mar vur mijne maot diej naost mij gaot!* *Rutse* zal verwijzen naar *rits*.

ruzie, zn. v., (*ruziej*), soms nog ouderwets gezegd als *ruzing*: *daor he'n ze alt al ruzing um 'n skiltje èipel*. Daar hebben ze altijd ruzie om niks.

ROEWT

Mijntje A. ha' twee klèin. Een plat jong èn 'n komtvortjong. Diej dinne bèij nog tuttere bij Mijntjes èn daor waar moeier niej zo van gediend. Ès ze de klèine gevoeierd ha', dan din ze gaauw wè "roewt òn d'r gemoewd"; dan zo' dieje grótste-n-'t wèl aflere, de euwig gesèbbel!

ROOI RIETJE

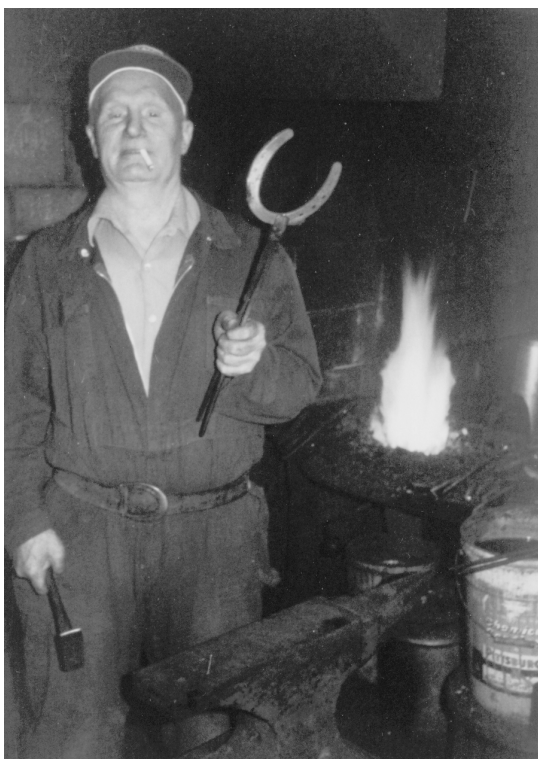
(M')rietje Skèl zo' 'n nej mèntelke kreijge vur d'r k'muniej. Moeder Skèl von dè dè ùit 't aauw biljètlake van hulliej k'feej moes komme, zo'n mooi grasgruujn mèntelke. In de dèrtiger jorre waar d'r toch al niej veul òn te komme, wor. Dus gonk 't aauw biljètlake d'n tèil in me' z'n stoothoeken èn al. Daor ston 't in wötter èn azijn èn 't stonk, 't stonk! Foei, foei, foei, mar toch moes daor 'n gruujn mèntelke van gemaakt worre.

Rietje moes nor de kapper van hulliej moeder, want ègge jong korte hur'kes hádt, dan kriejgde lötter skón haor, zoo zin moeder Skèl. Kortgeknipt kriejg M'rietje 't mèntelken òn, mar de stooten

op d're rug koste nog goewd ziejn èn d'n aauwe stótbaand waar ok niej òlling in de zeum gevalle. Alle jong zinne dègge goewd kost ziejn dè't 'n aauw biljèrtlake waar, want de stoote stonnen op d'r kont.

Mar moeder tróste dan me': "Wè ge klèin gedragen he't, zulde groot niej verwete worre!" Moeder ha' gelijk, ze he'n 't noit verwete mar 't ha' wèl veul verdriet gedaon. Toen kriegj ze d'r nog 'n rooi alpinopètje beij èn toen ston ze d'r skón op!

Zo'n grasgruujn mèntelke me' driej van diej groote koppere kneup èn van diej ontaard groote tèsse d'rop èn stinke, 't blijf stinke èn dan ok nog diej stoote!

Afb. 63. *De Rooie Skèl, smid te Ròs-mòlle èn Kannida.* (zie ook p. 376 en 402)

S

saanderdaags, bw., 's anderendaags, de volgende dag. *Saanderdaags waar 't mis.*

sacristie, zn. v., (*sakkerstiej*); *de kappelaon waar doende in de sakkerstiej.*

sakker, veelvuldig voorkomend in basterdvloeken: **sakkerdjuu**, **sakkerdomme**, **sakkerhel**, **sakkerjèn**, **sakkerment!** (vgl. *sakkerdjuu* met sacré Dieu).

saliej, zn. m., klets, onzin: *ik kan dieje saliej niej ònheure; 'n saliejklep* is iemand die veel zevert en zanikt en zeurt.

saliejen ww. is zeuren, zaniken.

sánniejen, ww., zaniken: *nouw mótte niej iggòllig òn m 'ne kop gòn lege sánnieje* (waarschijnlijk verwant met *salieje*).

santemetiek, zn. m., de hele boel: *ge hòlt d'n hille santemetiek overhoop!* (verwisseling van santekraam en boutique?).

saoves, bw., ('s avonds): *Saoves wier d'r gekaart.*

sasse, ww., plassen, urineren: *hij ston op 't huukske te sasse.*

saus, zn. m., jus, vleesnat: *in 't kùlleke in de p 'tòzziej mótt van dieje lèk-kere saus. Zoo saus, zoo kumke*, zegt men bijv. van een onverzorgd paar.

sauwelen, ww., (*saauwele*), kletsen: *diej saauwelt wè af, d're mond sto 'niej stil!*

savooi, zn. v., behalve voor de savooienkool ook: *wè is 't toch 'n s 'vooi een* (wat is ze toch 'n ongelikt wezen).

schaamte, zn. v. (*skamt*) schaamte: *ik wier rood van skamt.*

schaap, zn. o., (*skaop*): *daar hedde 't skaop òn 't skijte* (daar gaat het fout). Het meervoud is ook *skaop*. Het verkleinwoord schaapje is *skupke*. 'n *Raow skaop* zegt men wel van een wildebras of slordig persoon.

Afb. 64. *Samen op de geut.*

schaats, zn., (*skòts*): *ès ge nor 't ijs gòt, mótte oew skòtse niej vergeete.*

Ook zeggen we: *wè is 't toch 'n lang skòts een* ('n lang mager iemand).

schaatsen, ww., (*skòtse*): *d'n dieje kan goewd skòtse.*

schaatsenrijder, zn. m., (*skòtsereijer*) Behalve voor de gebruikelijke betekenis ook de naam voor het schrijvertje, het watertorretje of draaikevertje, *gyrinus natator*. *Op de sloot krioelde-n- 't van de skòtsereijers.* (ook *skòtsereijerkes*)

schab, zn., (*skab*), dikke, ongezaagde planken: *ze ha 'n 'n skuurke van skabbe*.

schabben, ww., (*skabbe*): *goei henne mótte skabbe* (krabben in de grond).

schabbedallie, zn. v., (*skabbedölliej*), samentrekking van scapuliermedaille.

schade, zn. v., (*skaoi*): *komt de skaoi mar 's trughaole*. Gezegd bij het afscheid met de bedoeling: kom ook eens bij ons op bezoek.

schadelijk, bn., (*skaojlek*), verliesgevend, nadelig: *zonne mik wor d'n bèkker z'n wijf durgejage he', is skaojlek* (een brood met veel gaten erin is onvoordelig, de boter wordt immers royaal in de gaten gesmeerd). Hetzelfde woord wordt gebruikt in *skaojlek laache* (hard en hinderlijk lachen). Merkwaardig is het gebruik in *'n skaojlek lijk*, hetgeen betekent dat de gestorvene eigenlijk onmisbaar is.

schap, zn. o., (*skap*), plank aan de muur om pannen e.d. op te zetten. Verkleinwoord: *skèpke*. *Op de skap loope*, betekent klaplopen, waarschijnlijk afkomstig van *schabberdebonk*.

schaploper, zn. m., (*skaplooper*): *'ne skaplooper is 'ne skuperd of skumerd*. De betekenis is parasiet.

scharen, ww., (*skaarze*): *Hij he' d'r veul bé mekare geskaarsd* (hij is rijk); *maag ik de pan ùitskaarze?* (uitschrapen van de laatste resten). Bij het hooien maakte men gebruik van *'t skaarsmesiejn* (hooihark achter het paard).

scharesliep, zn. m., (*skeresliep*). (z.o.z.)

scharrel, zn. m., (*skarrel*), negotie: *hij kos skón praote over z'ne skarrel*. *Skarrel* kan ook vrijage betekenen. *Me' dè mèidje hattie nog 'ne skarrel gehad*.

schars, zn. v., (*skars*), scheermes: *ègge oew èige skeert me' zo 'n skèrrep skars dan mótte goewd ùitkeijke, dègge oew èige niej sneijt*. *Skars* als bijnaam kwam veelvuldig voor als men voorheen een barbier als vader had.

Afb. 65. De skeresliep in de Rósmöllese St'sjonsstraat.

schavierigheid, zn. v., (*skevierreghèd* of *skeviellighèd*): kattedwaad, kwajongensstreken: *diej jong zitten alted vol skevierreghèd; ze moeten alt' skevierreghèd ùithaole.*

scheef, bn., (*skeef* of *skif*): *d'r viel gin skeef (skif) woord* (geen onvertogen woord); uitdrukking: *skeef dè juffert goewd* (wanneer iets scheef hangt, valt het juist op.)

scheefmuilen, ww., (*skifmoewle*), achterbaks lachen.

scheel, zn. o., (*skeel*), deksel: *smidje kunde 'n oor òn 't skeel make?* Het woord komt ook voor in het oude rijmpje dat wij van Miep v.d. Akker leerden: *kaorze, kaorze bottere, 't hunje waast de skóttele, 't vèrr 'ken in d'n ove, 't skeel d'rbove, de vlirmauws diej keer 't hauws, de zwòll've drage de aassen out!* (*Skeel* is verwant met schedel.)

scheer, zn. v., (*skeer*), schaar: in de uitdrukking: *daor hengt de skeer ùit* (daar zijn het afzetters.)

scheet, zn. v., (*skeet*): *zo zuutjes (of zaacht) ès 'n skeet in 'ne vilten hoewd* (onhoorbaar zacht). Ook komt dit woord voor in de volgende uitdrukking: *'n skeet is ok 'ne frisse wend ègge toch in de stront zit...* (hoe betrekkelijk alles toch is, nietwaar!). Anna Brokke (93, Berlicum) placht te zeggen: *tegeworrig gòn ze al ùit mekare èster 'n skeet overdwèrs zit*, waarbij ze doelde op de vele echtscheidingen. *Ze he 'n ruzie um 'n skeet* (ze hebben ruzie om iets van niks en zijn heel licht ontvlambaar.)

scheiden, ww., (*skèije*), in de zegswijze: *wille wete hoew 't skèijt* (weten hoe de zaken ervoor staan).

schelden, ww., (*skèine*): *skèine duu gin zeer èn slaon durrefde niej; hij skènt men ùit*. Hetzelfde dialectische werkwoord gebruiken we voor schenden. Ook *skèlle* wordt gezegd voor schelden.

schelen, ww., (*skille*). De verleden tijd is merkwaardigerwijze *skaauw: 't skaauw veul*. De oudere vervoeging is: *skille - skaauw - geskille*. Tegenwoordig horen we ook veel: *skille - skilde - geskild*.

schelm, zn. m., (*skelm*) ook gebruikelijk voor deugniet. Uitdrukking; *'t is 'ne skelm diej d'r af duu*. Dit werd gezegd wanneer men overtuigd was dat de spreker aan het overdrijven was. (in plaats van *skelm* ook *dief*)

schenden, ww., (*skèine*): *ge skènt de n 'tuur*, zegt men wanneer men iets ziet dat een grof schandaal is. (zie ook *schelden*)

scheper, zn. m., (*skeeper*), schaapherder: *Jònnus van Kèssel waar hier een van de leste skeepers*.

scheren, ww., (*skere-skoor-geskorre*): *d'n dieje zal oew skere* (benadelen, oplichten). Ook: *sneije beij 't skere*. De zegswijze *ik kan d'r niej me' geskorre zen* betekent 'daar houd ik me niet mee'.

SASSE

Ik laag in dienst in Amersfoort èn ik vrij in Mirroi. Op 'nen dag ha'n we 'ne meevaller; we kriejge 'nen onvurziejne vrijen avond! (Mistal waar't andersum.) Ikke op 'ne vierklèts nor Mir-

roi, mar daor wies gin man dè'k op komst waar èn d'r waar ok nie-
mes thuis. Dan mar nor 'n k'feej. Zoo kwaam ik in m'n militèire
pak (want ik ha' ummers ginnen ted gehad um m'n èige um te
kleeje) bij de Prins binne. Daor zaat 'n ouwer mènneke me' van
diej rooi eugskes lèkker te pruuje. Tege men zin iej: "Jonge, ge
zult ùit mótte kijke, hier is 'nen heelen hooge binne. 't Pleejke
wier durgespuuld èn daor kwaamp Jan Landsman, korporaal bij
de luchtmacht, meej òn d'n tap zitte. Hij waar "d'n heelen hooge"
van de Pan, want diej waar dè aauw mènneke. We he'n diejen
aovend same nog wè gebuurt èn gepruujfd tot sluitingsted toew
èn daor ben ik achteraf bleij me', want 't moiste moes nog
komme. We stonne gedrieje buite èn we gongen ammel nog efkes
nor de pisbak op d'n hoek, diej waar toen nog buiten òn d'n Bik-
vèldse kant. Wèlliej liejten 't al loope toen Toon van Lith (zoo
hètte de Pan) nog steeds ston te èll'vere èn te taaste èn te haffele.
Op 'n gegeewe m'mènt háttiej 'r vort zo'n molton hemd hallef ùit-
hange èn zin me' 'nen diejpe zucht: "Gortjuu, è'k 'm 'r nouw niej
beij heb, dan hekkem niej mer!" Ge zodt toch in oew boks doewn
ègge zowiets hurt!

(Èzzik 'm lötter op 't muur'ke beij 't k'feej veuròn in Ball'kum
(café De Pan) zaag zitte, moes ik alt' vort òn ons gezamenlijk gesas
denke.)

SKAFTE

De keet is k'ntine geworre èn 't is zund, mar skofte is vort skafte.
Toch is't nog niej zo lang geleje dè de Rósmòllese geminte-
werr'kers ès bodskap òn hullieje veurwerr'ker op de keet ha'n
staon: "Wij zijn skofte!"

Afb. 66. Toon van Lith ("De Pan" of "Sneevelke"), erkend pruijver. (B.)

schermen, ww., (*skerme*), waarschuwen: *ge kunt alt' mar blijve skerme me' diej klèin.*

schibbel, zn. m., (*skibbel*), bibber. *Hij ha de skibbel nog in z'n been, zo waar iej verskote.*

schibbelachtig, bn., (*skibbelèchtig*), bibberig, beverig: *'t waar vort zo 'n aauw skibbelèchtig mènneke geworre.*

schibbelen, ww., (*skibbele*), beven, bibberen: *Ze zaat te skibbele van de kaauw. Ze waar zo verskote dè ze òlling skibbelde.*

schiefern, ww., (*skieffere*), schiften: *de romme schieffere gelijk.*

schiem, zn. m., (*skiem*), schim: *ik zaag 'm me' 'ne skiem* (heel vaag en vluchtig);

schiemwit, bn., (*skiemwit*), spierwit.

schiemeren, ww., (*skiemere*): *'t skiemert vur m'n ooge* (ik zie alles onduidelijk). Ook wel: *'t skieffert vur m'n ooge.* (vanwege de felle kleuren bijv.).

schiertspijpen, ww., (*skiertspeijpe*), ginnegappen, giechelen: *wè zitte toch te skiertspeijpe.* Hetzelfde woord is gebruikelijk als zn.: *wè zedde toch skiertspeijpe, gulliej* (giechelkonten). Bij Johan van Os vonden we *schiertse* (hatelijk lachen, uitlachen).

schietertjes, zn. mv., (*skietערkes*), zilvervisjes (suikergasten).

schietla, zn. v., (*skietlaoj*): *'t is 'n hèndige skietlaoj*, zegt men van 'n handig persoon.

Schijndel, plaatsnaam, (*Skeijndel*) *Ik skup oew vur oew skene, skòjer, zegge ze in Skeijndel.* Dit zinnetje moet illustreren dat men in Schijndel sk vur sch zegge. Toch is dit gebied veel groter. Ik weet nog goed hoe meester van Pinksteren (Nuland) trouw probeerde ons sch te laten zeggen.

Van 'n Skeijndels mèdje hurde we: "Skeijndelse skooljong gòn me' skón skoewn nor skool!" Unne Skeijndelsen dòlder is nog ginne gulde wèrd. (zie daalder)

schijt, zn. v., (*skijt*): *skijt òn alleman èn m'n haor op 'n knutje!* Ik heb lak aan alles en doe wat ik wil.

schijten, ww., (*skeijte-skeet* of *skiejt-geskete*): *diej wit noit ofiej skeijten of zèike mó't*, zeggen we van een besluiteloos iemand.

schijtbos, zn. m., (*sketbos*): *'ne sketbos ston wor sjaors tevurre de koei geskete han; mals gras, mar 't wier nie gefreete.*

schijthakken, zn. mv., (*skethakke*): *ik traaj 'm nèt op z'n skethakke* (ik liep hem achterop).

schijthuis, zn. o., (*skethauws*), behalve WC ook bangerik, bangschijter. *D'n dieje dè's zo'n skethauws.* Voor WC is de verkleiningsvorm *skethùiske* gebruikelijker en dat werd vaak verkort tot *hùiske*.

schijtvrij, bn., (*sketvrij*): *ze ha 'n van diej neijmóddese sketvrij hempjes òn* (van die moderne korte hemdjes waarop geen remspoor mogelijk is.) *De rokke zen amper sketvrij of 't vreijt al* (nauwelijks uit de luiers of het vrijt al.)

schilft, zn. m., (*skilleft*), het houten geraamte waar de kippen op stok gaan. Ook fig. voor bed: *ik gò nor m'ne skilleft.*

schiltje, zn. o., (*skiltje*), mandje om aardappelen in te schillen, ouder is *skelbòjem*.

schip, zn. o., (*skip*), in de zegswijze: *daor kùmt 'n skip zoer appel òn* (er komt heel slecht weer). *Ik ben over ted, mar dè kan ik beeter zen ès 'n skip zoere zult.*

schit, zn. v., (*skit*): *ze he' goewd wè skit òn d'r bille*, zegt men van de bruid die veel rijkdom in het huwelijk inbrengt. Ook *skitte òn d'r skene*. (vergelijk *èird òn de kniejes*) *Skit* betekent oorspronkelijk de gedroogde stront die aan de koeienbillen vastdroogt; *de skitte hange d'r òn*, zegt men van iets dat te vies is om aan te pakken.

schob, zn. m., (*skop*), schoof: *goit 'r mar 'n por skoppe stroi tege.*

schobben, ww., (*skobbe*), wrijven, schurken, schuren (tegen de jeuk): *wè sto 'de bist toch te skobbe; 't gewùrremt is wer lastig.*

schobber, zn. m., (*skobber*), 'n onguur type: *wè lupt daor vur 'ne skobber over de misse?* (vgl. *schoelie* en *schumerd*)

schoefelen, ww., (*schoefele*), schoffelen, schuifelen: *hij moes d'n hof nog schoefele; ze schoefelde vurzichtig op hauws op òn.*

schoeien, ww., (*schoeie*), een werkwoord dat binnen het dialect zelden gebruikt wordt en dat ik bij gevolg alleen ken in de zegswijze: *schoeit oew skene*; de betekenis is dan: wapen je tegen de kou. (In Van Dale's Handwoordenboek vonden we: schoeien, de voeten bekleeden met schoenen of laarzen, beschermen.).

schoelie, zn., (*schoeliej*): *dieje schoeliej lupt alt' op de skap.* (klaploper.)

schoen, zn. m., (*schoewn*) ook het meervoud blijft *schoewn*: *ze ston 'n bietje slim op d'r neij schoewn.*

schoenlapper, zn. m., (*schoenlapper*), de meest gebruikelijke volksbenaming voor een aantal vlinders, m.n. de kleine vos.

schoenlappershout, zn. o., sporkehout (*Rhamnus fragula*): *schoenlappershout*. In de letterlijke betekenis gebruikt vinden we ditzelfde woord in (alweer) een volksbenaming voor de vuilboom. Naast deze volksnaam kennen we ook *pinnekeshout* (de schoenlapper sneed hiervan "pinnekes" om de zolen vast te zetten), *biejehout* (vanwege het gebruik bij de vervaardiging van *biejekùrr've*), *èrrem-minse-hout* ('t groeit overal, ook in de armste tuin), *krallehout* (er zitten vaak bessen aan in drie verschillende tinten (groen, rood en zwart al naargelang de rijpheid) en *hondshout* (omdat het weinig waardevol is.)

schoenmaker, zn. m., (*schoewnmaker*): *schoewnmaker blef bé oew list, boer blef bé oew bist.*

schoft, zn. o., (*schoft*), behalve de bochel en de schouder van een dier ook het vierde deel van een werkdag: *we he 'n d'r al wir 'n schoft opzitte*. Ook het verkleinwoord *schoffe* werd gebruikt. Verhoeven geeft *schof*.

schoften, ww., (*schofte*), schaften: *ès de elzeblaojkes zo groot zen ès 'ne cènt, dan meude pas schofte* (als de elzenblaadjes zo groot zijn als een cent, zijn de dagen ook zo lang dat er wel een werkpaauze ingelast mag worden).

schokleind, zn. v., (*schokleijnt*), zegt men van een vrouw die met schokkende lendenen (mank) loopt. Verdwenen.

scholk, zn. m., (*skollek*), ouderwets woord voor schort met een lijfje, ook *jasskollek*. (zie afb. p. 360)

scholt, zn. v., (*skólt*): *wè zedde toch 'n lang skólt!* Het woord *ovenskólt* is de broodschieter of ovenspaan.

schom, zn., (*skom*), windhalm (slechte grassoort): *de skom duget goewd op dè hog laand*.

schooien, ww., (*skòje*): *van skòje worde niej èrrem*. Bedelaars zijn vaak rijker dan je denkt.

schooier, zn. m., (*skòjer*): *ik skup oe vur oew skene, skòjer zegge ze in Skeijndel. Ès d'n inne skòjer d'n anderen iets gif, zitte de engele bove te laache*.

schoon, bn., (*skón*), gebruikt men veelvuldig in onze streektaal in de betekenis rein, onbezoedeld, maar ook als mooi, fraai gekleed e.d.: *wè zedde skón, mótte uit?*; *ge stòtter skón op*, betekent soms dat je niet veel goeds te wachten staat; *wiej skón go ' werr 'ken op stal, diej go ' besketen overal*. (Werken doe je in gepaste kleding.)

schoor, zn. v., (*skoor*), zie *trouwen*.

schop, zn. v., (*skop*), half open schuur als bergplaats voor karren e.d. Vaak gebruikt in de combinatie *kaarsskop*. (Het graafinstrument schop en de bestraffende trap heet *skup*; *ge kunt 'n skup onder oew kooote kreijsje*.)

schoren, ww, (*skore*), sturen: *ge mót de jong op ted nor bed skore*.

schotelen, zn. mv., (*skóttele*), de vaat: ... *'t hunje waast de skóttele*. (zie *boteren*)

schoteljacht, zn. v., (*skótteljacht*): *wènnen hoop skótteljacht*, zei men van een groot aantal kinderen.

schotelslet, zn. m., (*skóttelslèt*): *ik stoot d'n bloempot um, hòlt 's gaauw 'ne skóttelslèt* (vaatdoek). Ook in: *oe, wè 'slap gesteve, zin d'aauw Bèt, èn ze viejt 'ne skóttelslèt*.

Afb. 67. 'n Skón aauw skop. Schilderij Nelleke de Laat.

SKIP

In d'n orlog waar 't niej mèkkelek um òn kole te komme. Of Tinuske van Ude nouw òngestoke waar dur z'n èige jong diej 'm zoveul ès kos vur de gèk hiele of niej, 't verhaal wil dè Tinuske gonk vertelle dètter òn de Mòskant 'n skip laag, wor ge zoomar gratis vur niks kole kost gòn haole. Èn w'rèmpel, d'r ware van diej stom boerre diej d'r grif in tròje. 't Waren 'r veul, zo veul, dè Tinuske innins in z'n èigen zin: "Èzzik ok 's gonk keijke, want 't moes g'rdjuu 's waor zen!"

SKILLING (is 6 stùivers)

Diejn Verstappe (R.) dien nor de bottermijn. Daor verkocht ze d'r grèij (botter èn èijer) èn dan din ze de mèrt op. D'r waar 'ne kraom èn daor koste skoewnsmeer koope; 'ne skilling vur 'n deuske. Diejn din gèire afbieje èn zin: "Ik zal oew 7 stùivers geeve.." De mèrtmins moes zo laache èn docht wè's dè vur 'n struif. Toen iej uìtgelaache waar, zin iej: "Hier doos, hedde 'n doos!"

SK...

Dr. LP. Kemmeren liet mij in 1977 weten dat hij zich nog kon herinneren hoe een professor uit Nijmegen veldwerk in het Rosmalense kwam verrichten. Deze geleerde heer stelde onder meer aan Trui van Berkel de vraag of ze in haar alledaagse spraak nu "school" of "skool" zei en Trui die kennelijk een beetje overdonderd was, antwoordde: "Wij zegge hier school, m'neer." Elke rechtgeaarde Rosmalenaar weet volgens Kemmeren (een ware linguïst) dat men van vrijwel elke sch vanoudsher een onmiskenbare *sk* maakt in ons dorp aan de rand van de polder.

schouder, zn. m., (*skaauwer*): *ze begient al over de skaauwer te keijke*. Gezegd van een meisje dat voor het eerst belangstelling voor jongens aan de dag legt. (zie *over*)

schouw, zn. m., (*skaauw*): *skón burdjies op de skaauw; zo zwart ès de skaauw; veegt oewen èige skaauw mar, dan hoeft over 'n aander niej te praote*. (zie *bordje*)

schouw, bn., (*skaow*): *wè 'n skaow ding een* (schuw beestje (of meisje); *hij is 'n bietje (klep)skaow*, zegt men van iemand die niets durft te zeggen. Hetzelfde woord wordt ook gebruikt voor schuin in de zin van dubbelzinnig en onnet: *wènne skaowe praot hittiej toch vèil*. Soms betekent het slecht: *ze hagget 'r mar skaow afgebrocht*. Zegswijze: *zo skaow ès 'nen haos*.

schraal, bn., (*skraol, skrool*), vooral in stereotype combinaties zoals *'ne skraole* (mager). (zie *schriekerd*)

schranie, zn. v., (*skrònniej*): *dè's 'n mager skrònniej* (magere vrouw). Ook betekent het woord honger in: *wè he 'k toch skrònniej*.

schree, zn. v., (*skreej*): *ge lópt lillek ùit de skreej* (jij valt lelijk uit de toon); *wijd ùit de skreej*, is een uitdrukking die betekent dat het "ver uit de rij", ver mis is. (Zie in dit verband ook *haoneskreej*.) *Me ' Driekunninge lenge de daag 'nen haoneskreej*.

schreuwen, ww., (*skreuwe*), gevoelig woord voor schreien: *ze zaat te skreuwen ès 'n klèin jong*. *Skreuwe* wordt vooral gebruikt in gevallen van groot verdriet; *janke* is algemener vooral voor kinderen, *sjimmieje* is zeurderig huilen of jammeren, *brulle* is veel onvriendelijker. Nederlands schreeuwen wordt in ons dialect *skreeke* of *kwèike*. (zie *schreken*)

schreimiks, bw., (*skreimiks*), schreilings: *hij zaat skreimiks* (ook *skreibins*) *op de wisboom*. De nieuwere vorm is *skreijes*.

schreken, ww., (*skreeke*), schreeuwen, gillen: (*'t ùit*)*skreeke van de peijn*. (Vgl. Engels to shriek). *Ge hoeft zo hard niej te skreeke*, zegt men verontwaardigd tegen schreeuwende kinderen. *Ge skrikt de hil buurt bé mekare*. Als zn. hiervan afgeleid hoort men ook *lilleke skreekerd!*

Kwèike en *skreeke* liggen kort bij elkaar. (zie *schreeuwen*) *De skreeklijster* = de grote lijster.

schriekerd, zn. m., (*skriekerd*): 'ne *skriekerd* is 'ne *skraolen herring*.

schrijven, ww. (*skreijve-skriefj-geskreve*): *hoew skreijft iej?* (=hoe is zijn achternaam?)

schrijverke, zn. o., (*skreijverke*), geelgors; de eitjes van dit vogeltje lijken beschreven.

schrikkeljaar, zn. o., (*skriekeljaor*): *in 'n skriekeljaor meuge de mèskes de jonges vraoge (um te danse en zoo.)*

schrobgat, zn. o., (*skrobgat*): *op de geut waar 't skrobgat dè dur de muur hene nor baote nor 't gutgat liejp.*

schroepertje zn. o. (*skroeperke*): 'n *Skraol skroeperke* is een min persoon, 'n *min spinneke*.

schroets, zn. v., (*skroets*), litteken. *Hij ha' 'n skroets over z 'ne snuijt.*

schuif, zn. m., (*skùif*), ook mond: *haauwt oew skùif dicht gé!*

schuifke, zn. o., (*skùifke*) de afscheiding tussen biechtvader en biechteling in de biechtstoel: *Ge kreegt 't skùifke ès oew zonde niej vergeeve wiere. Ge zaat in d'n donkeren biechstoewl tege 'n houtere rumke me' gòtjes te keijke dè 't skùifke hètte.*

schuld, zn. v., (*skuld*): *skuld hedde nèt zo hèndig ès eksterooge.*

schumen, ww., (*skume*), schuimen, kijken of er niets te halen valt: *diej lupt hier alt' de hil buurt af te skume* (die loopt hier altijd rond te struinen). (vgl. *schoelie*)

schumerd, zn. m., (*skumert*), iemand die *op de skap* loopt.

schuppes, (*skuppes*), schoppen: bij het uitspelen van deze zwarte kaart zei men wel: *skuppes, dè he' 'nen hond nog niej gèire.*

schurft, zn. v., (*skùrref*), behalve in de gebruikelijke betekenis ook in de zegswijze: *erres de skùrref òn hebbe.* Ook: *erres de skùrref over inhebbe.*

schuups, bn., (*skuups*): *wè hittiej toch skuupse vuujt* (uit elkaar wijzende voeten).

schuur, zn. v., (*skuur*): *ès 'n aauw skuur begient te brande, dan is ze niej mer te blusse*. Dit betekent ongeveer: als 'n vrouw op leeftijd verliefd wordt, dan is ze niet meer te houden.

sekrèij, zn. m., cichorei: *bé 'n goei bèkske koffiej hurt 'n bietje sekrèij*. Ook wel *peejkoffiej* genoemd.

Seldensate of *t Gewad* (zie ook Middelrode). De oorsprong van dit *Mirroise* speelhuis nabij de voormalige doorwaadbare plaats in de rivier de Aa, zou rond 1470 moeten liggen, aldus W. v.d. Heijden. We weten nog dat Jonker Laman Trip in het tuindershuisje woonde, nu bewoond door Cor v.d. Akker. Op het landgoed zijn behalve het gerestaureerde poortgebouw en duiventoren ook de ijskelder, de tennisbaan en de grondvesten van het kasteeltje te zien. Tegenwoordig is het een gemeentelijk wandelpark dat van de Assendelftseweg tot aan de Duivenwiel loopt.

(De laatste "erfgename" zou redelijkerwijs zijn geweest Mrs Valérie Russell-Laman Trip, die een tijd lang woonde te Rye, Sussex, Engeland.)

Het poortgebouw werd in 1980 gerestaureerd.

selementen, zn. mv., we kennen dit woord alleen van Has van Rukven: *'t duurde wè vur ik toew m 'n selemente waar gekomme* (weer bij m'n positieven was).

semmelen, ww., (*sèmmele*), treuzelen, slecht opschieten: *wè stòdde toch te sèmmele*.

semmeltrien, zn. v.: Het vaste zelfstandig naamwoord afgeleid van *sèmmele* is *sèmmeltriejn*. Een treuzelaar is *'n sèmmeltriejn*.

sep, zn. v., (*sèp*), drop: van *sèpstele* kon je drank "trekken"; je deed brokken *sèp* in een fles met water, flink schudden en je kon *skùimke trekke*, hetgeen betekende dat je de bruine schuim eraf kon zuigen. De drank noemden wij *sèpnat* of *poeliejpèk*. Het bijgeloof wilde dat *de sèp* het lekkerste werd als die minstens een nacht onder je bed had gestaan. Een dropje heet *'n sèpke*.

sepkatje, zn. o., katjesdrop: katjesdrop heette bij ons *sèpkètjes*; het woord *sèpkètje* werd eveneens gebezigd als bijnaam voor een donker iemand met het vage vermoeden dat bedoelde persoon zich niet al te vaak waste. Het vuil tussen de tenen werd ook wel ironisch *sèpkètjes* genoemd.

servies, zn. o., (*s'rvies*). Behalve voor het *breekgoewd* van aardewerk of porselein bezigde men dit woord voor het geheel van artikelen die benodigd waren voor de eredienst. Pastoor Pullens (B.) vertelde ons van een boer te Heeswijk die naar de kapel van de abdij van Berne getogen was om er de Mis bij te wonen. Daar aangekomen constateerde hij dat *'t groot s'rvies klaor stond* en concludeerde als volgt: *'t zal lang worre, ik geleuf dè'k mar nor de p'rochiekerrek gò'* en aldus geschiedde.

sibbedijs, zn. v., (*sibbedeijs*), overdreven bedeesd, vaak kwezelachtig vrouwmens. *Dè's zo 'n sibbedeijs, zo 'n flaow zèik een.*

siepoog, zn. o., lopend oog of druipoog. Ook gebruikelijk voor iemand die niet uit zijn doppen kijkt: *kekt 's ùit oew siepooge, galleperd.*

sik, zn. m. Behalve voor *gèitesik* (bok) ook wel gebruikelijk voor gemeente-secretaris: *ik mó't jonge, zin de sik.* (ik wil jonge klare, zei de secretaris)

sinterklaas, zn. m., zie *suntereklaos*.

sitsewinkel, zn. m., de hele boel: *goit nouw 's niej m 'nen hille sitsewinkel dur mekare.*

Sjaan, vrijwel verdwenen eigennaam; ook voor mannen: *Sjaan Hoewd* (afgeleid van Christianus).

sjanse, ww., pogingen doen om de aandacht te trekken als aanvang tot hofmakerij.

sjans hebbe, is kans maken op vrijerij. *Op sjans zen* betekent op vrijersvoeten zijn.

sjanskloot, zn. m., iemand die graag sjanst. *Jo van Heeswijk is 'nen èchte sjanskloot.*

SKÈL

De Rooie Skèl in Rósmòlle waar hoefsmid, mar ok kachelsmid. Z'n vòdder waar vurral hoefsmid, mar hij makte toch ok gèire aander dinger. Zoo zin iej oit bé d'n Blom: "God, ik zo' toch wèl wir 's 'ne keer 'n aks wille make; zo'n èchte aauwverwetse aks van 'ne kilo of vier." De jonge smid ha' niej zo'n behoefte òn akse. Hij zaat veul bé d'n Blom, want hij waar bevriend me' Jo de kappersknècht.

Op 'ne keer vertelde-n-iej hoew iej ès kachelsmid waar gevaore... "'t Waar winterdag èn al diej pèird stonne vort op skèrrep èn ik ha' zodoende niej veul mer te doewn. Ons moeier zin zoo tege men: "Jonge, ègge 's zùrregde dètter wè botter bij de vis kwaamp... Ge he't kachels geleverd diej nog van z'n leeve niej betòld zen." Daor ha' ze gelijk in. Dus ikken op m'ne mooter dur de kaauw nor D'n Bosch èn daor in de beumwijk ha'k 'r al 'n por zitte. Mar d'r ware d'r al meej 'n por niej thauws of in alle geval vur men niej thauws. Teleste ha'k 'n àdrès wor ik wèl iemes trof; 'n jong vrouwke, heel vriendelek. Ik moewg binne komme èn ik kriegj koffiej èn 'n kuukske èn dè waar veul wèrd, want ik skibbelde van d'n èrremoei... Ik ha' ok al gaauw deur dè't wefke wèl wó' betaole mar noit niej kos. Ja èn toen zin ze, dè ze wèl op 'n aander m'nier wó' afreekene. Jè, èn zoowiets ha'k noit òn de haand gehad, mar vur ik 't wies honk m'n boks op m'n enkels... Toen gonk 'r achter innins de grèndel van de deur èn ik docht nog bé m'n èige: wè zedde toch ok 'ne stomme nondejuu, ge ha't goewd kunne wete dèttieje vent in de vorstverlet zaat! Affijn, daor ston heur d're vent, hillemol niej vriendelek èn diej vreugt wè ikke daor moet!? Nouw toen kriegj ik in inne keer d'n inval van m'n leeve. Ik snaauwde tege diejen Bossener: "Ès gij van men 'n kachel kópt èn gij betòlt ze niej, dan heb ik 't rècht um hier diej kachel ùit te komme zèike!" (zie afb. p. 358)

sjappie, zn. m., iemand met veel eigendunk die toch maar schooierachtig gekleed gaat. *Diejen oudste van hulliej dè is zo 'ne sjappie.*

sjappie-achtig, bn., (*sjappiejèchtig*): *haor op oew jèske sto' zo sjappiejèchtig, gò mar 's gaauw nor de kapper.*

sjèir, zn. v, brui: *Ik geef 'r de sjèir af.* Ik geef er de brui aan.

sjèt, zn. m., sajete: *hòlt 's gaauw 'ne knut sjèt, dan kan 'k vort me' diej sokke.*

sjimmieje, ww., huilerig zeuren: *leter toch niej iggòllig te sjimmieje, sànnieklep* (zie ook *salieje* en *sànnieje*).

sjoerts, zn. m., diarree: *Hij is òn de sjoerts.*

sjors, zn. m., kinderlijke benaming voor plasser: *wè vatte ammel òn oew boks, hedde oewe sjors gestoote?* Ook gebruikt men de naam wel voor een jongetje dat men niet bij naam kent: *haa, Sjorske, kwaamde ok 's keijke?*

sk, zie sch.

slaag, zn., (*sleeg*), klappen: *hij kreg sleeg ès de notenboom* (heel veel slaag). Ook: *hij kreg sleeg ès kaf.*

slaapmuts, zn. v. (*slaopmuts*): *'t klinkt of ge me' oew slaopmuts dur de aasse slòt* (onhoorbaar zacht) (zie *scheet*.)

sladder, zn. m., glibberig spul. (vgl. *dèdder*): *wènne sladder litter op z'n burd; zo 'n sladderig grèij lus ik niej* (zegt men van bijv. gekookt witlof).

slak, zn. v., (*slèk*): spreuk: *'n slèk èn 'nen haos zen bèij eeve gaauw òn de mèij.* (Haast heeft geen zin.)

slakont, zn. v. (*slaajkont*) zegt men van 'n traag en slordig vrouwmens.

slameur, zn., sleur: *'t is hier alt' dezèll 'fde sl'meur.*

slaorzig, bn., slordig: *wè leget 'r toch gelijk slaorzig beij.*

slèipdeke, zn. v., langzaam persoon: *'t is zo 'n slèipdeke diej alles eeve lù duu.*

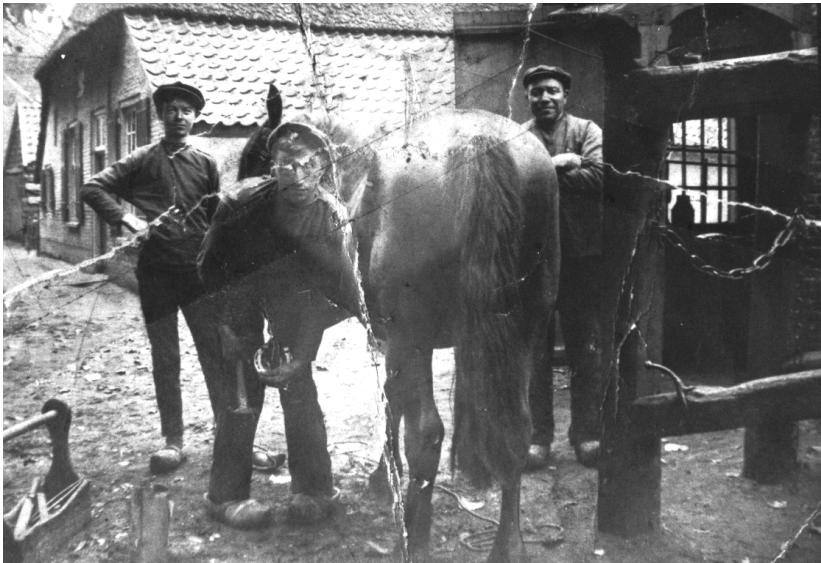
slèipèchtig, bn., langzaam pratend: *'t kùmt 'r ammel zo slèipèchtig ùit.*

slès, bw.: *'t is mar vur slès èn niej vur mèines* (voor slechts). Ook: *vur de slès. We speule niej vur sprès mar vur (de) slès.*

sleuws, bn., sleeuw, stroef: *van diej gruijn appel kredde sleuwse taand.*

De sleedorre schijnt dezelfde oorsprong te hebben en gegarandeerd krijgt men *sleuwse taand van de blaow prùmkes van de sleedorre.*

slibberen, ww., zich glijdend voortbewegen: *toew 't geijzeld ha', koste van skool nor hauws toe slibbere.*

Afb. 68. *Bé de smid in Nuland rond 1920. V.l.n.r. Heintje van Roi, 't smidsknèchje, Hás (Januszoon) v.d. Meulenreek, de smid èiges onder 't pèrd èn Piet de Smid (v.d Meulenreek), broer van Janus. Op d'n achtergrond 't boerdereijke van Piet èn Hèrmus de Smid.*

slijt, zn. m., het dikkere boerengeriefhout van de wilg. *Sliejte wiere wèl op 't stroien dak geleed.*

slim, bn., behalve schrander betekent het ook scheef, schuin: *zo slim ès 'n gèite-ùirke, mar niej zo bèmmelèchtig.* In het gezegde *dè's niej zo slim* betekent slim erg (vgl. Duits schlimm). (zie ook *schoen*)

slip, zn., schoot: *ge meugt bij men op de slip komme zitte.* Ook in het nonsens-rijm: *hij kan rijmen èn dichte èn z 'nen hemslijp oplichte.*

sloffen, ww., (*sloeffe*): *trekt oew been 's op, sloefkont daor ge stòt, sloeffe is slècht vur oew skoewn.* Iemand die veel sloft is dus *'n sloefkont.* (zie ook *slùrven*)

sloorske, zn. o., arm, slordig vrouwtje. *'t Waar zo 'n èrrem sloorske.*

slurpen, ww., (*sloerr 'pe* of *slùrr 'pe*): *wè kunde dieje loerriey toch lillek gòn zitte sloerr 'pe.* Tegenwoordig zegt men vooral *slùrr 'pe.*

slùrven, ww., sloffen; *Hij kwaamp lùì langs geslùrfd.* (langzaam langs gesloft)

smeuken, ww., (*smeuke*), roken: *diej zit d'n hillen dag te smeuke èn te blaoke.*

smèires, bw., 's morgens: *smèires moesse ze alt in de polder gòn mèlke.*

smid, zn. m.: *d'r zit niks anders op, zin de smid, èn iej zaat op 'n pin-eijzerke.*

smiddes, bw., 's middags: *Smiddes dinne ze efkes 'n toerke tukke.*

smidsparden, zn. mv., (*smidspèird*): *smidspèird èn skoewnmakers-weijs loope mistal bèrrevoets* (vaklui hebben voor zichzelf geen tijd, daarom lopen de paarden van de smid en de vrouwen van schoenmakers op blote voeten).

smiekerd, zn. m., linker: *wè zedde toch 'ne lilleke smiekerd um zoo òn diej cènte te komme.*

smierkerd, (zie *smiekerd*).

smiespelen, ww., fluisteren, smoezen: *wè zitte gulliej daor same te smiespele?*

smòndes, bw., 's maandags: *smòndes wier d'r gewaasse.*

snaachs, bw., 's nachts: *snaachs mótte slaope.*

snee, zn. v. (*sneej*): *'n sneej in z'n neus* (= flink dronken).

sneeke, zn. o.: *krèk in 't sneeke* (precies op het goede moment).

sneeuw, zn. v., (*sneuw*): *velt de sneuw vort in de slijk, dan sto' de winter òn d'n dijk*.

sneevel, zn. m., verbastering van Fr. genièvre: jenever.

snèp, zn. v.: *zo zat ès 'n snèp* (stomdronken; een snip vliegt zig-zaggend op van de grond).

snètteren, ww., snippers snijden: *wè zitte toch òn dè potlood te snèttere*.

snijbak, zn. m., (*sneijbak*): kniebak om stro in te snijden; ook *stroihond*.

snijden, ww., (*sneije*): *d'n dieje zal oew sneije bij 't skere* (die zal je teveel laten betalen). Zie ook *scheren*. Bij De Bont vonden we de zegswijze *erges leulek in de scheer zen* (ergens danig afgezet worden).

snijder, zn. m., (*sneijer*), oud woord voor kleermaker: *ik maak alles neijmóddes, zin de sneijer, wè wilde, te lang of te kort? Wiej z'n vak versto', kreijs 't wèrrek, zin Jan de sneijer èn iej kreijs vur de Pòsse 'n aauw boks te lappe*. Hetzelfde woordje gebruikten wij ook om de glazenmakers (de grote libellen) aan te duiden: *daor zit 'ne prachtige sneijer op de èikeheg*. *D'n haorsneijer* is een oud woord voor de kapper; *'ne vremde sneijer* wil zeggen dat het een rare snijboon is.

snijderachtig, bn., (*sneijerèchtig*), onbeholpen: *ge zit ok zo sneijerèchtig te werke; ginne wonder dè ge in oew haand sneijt*.

snuffelke, zn. o., grasanjer (verbastering van Fr. ginoffle): *òn de rand van d'n hofston 'n rëndje rùik van witte snuffelkes*.

TONTJE VAN SLEUWE

Een van de moiste mènnekes van de Ball'kumse geminte is jorre-lang Tontje geweest. Tontje waar opvallend klèin van stuk en d'r wier n'tuurlek van alle kante de spot me' hum gedreve. Zoo zinne ze wèl 's "'t kort geding" tege Tontjes èn ok wier d'r oit verteld dètter wir 'n gemintebakfiets dur 't durrep waar gekomme zonder dètter iemes op zaat.

Tontje moewg ok alt' de lijne trekke umdè hij 't kortste beij de grond waar.

Al diej streijeleke dingger ha'n 'm noit veul gedaon; èsse zinne: "Gods, Tontje, wè zedde gij klèin!", dan zin iej meej: "Zo lang ik bove de grond bleijf, ben ik grót zat!" (Tontje waar 1.55 m, mar op 't lest nog mar 1.54!).

Toch, oit waar't lastig: 't kwaamp wèl 's veur dèttiej niej bé de bèl kos èn dè de lange Gurt hum hèll'pe moes...

(Veul minse zulle Tontjes nog kenne ès de sneuwruimer. Hij bònde de Wambèrreg ok op zondeg!)

Afb. 69. *Hanneke èn Tontje van Sleuwe.*

SNEEVEL

Steeve van der Skoot ha' 's 'n weddeskap òngegaon me' 'n por aander Dungese drinkers. 't Gonk 'r um wiej 't woord sneevel in de sneuw kos pisse. Nouw d'r wier geloerrield èn niej te lui, dè begrepte! De miste kwame toch niej wijer ès twee letters èn d'n aauwe Witte makte-n-'t zo flaow dèttiej vroweg of iemes z'n "potlood" vaast kos haauwe, want hij kos niej skreijve, dè zin iej, de smiekerd! Affijn, de slimme Steeve ha' al gaauw vaastgesteld dè't gin man vur mekare "gebokst" kriejg. Toen begos Steeve òn zen misterwèrrek; hij spoewt 'n skitterende S in de sneuw èn daorneeve nog 'n duideleke L èn toen waar iej me' z'n lozing meej tèine. Umdè Steeve zo triumfantelek kiejk, vrowege de aander offiej z'wèlle ok niej kos skreijve. Mar daarop zin Steeve me' 'ne groote greijns: "Hier sto' toch duidelek: S neeve L, èn dè's toch sneevel!" Steeve ha' verdiend gewonne!

snoepje van de week, zn. o., (*snuupke*). Dit begrip dat stamt uit het winkelbedrijf van De Gruyter burgerde ook in als benaming voor een mooi maar willig meisje: *dè is 't snuupke van de week, dur alleman al afgelèkt*.

snoetwerk, zn. o., (*snuujtwèrrek*), gezicht: *ge zet 'r inne van de Weever, dè zie 'k òn oew snuujtwèrrek*.

snoetje, zn. o., (*snuutje*), kusje: *pappa's gaauw 'n snuutje èn dan nor bed*.

snot, zn. o., vogelziekte; zegswijze: *ze kiejk of ze 't snot ha'*. Ze keek zeer beteuterd.

soberkes, bw., karig, sobertjes: *'t is t'r zoomar soberkes gesteld*.

soepjan, zn. m., naam voor 'n slecht presterende postduif. *Die soepjanne gòn gelijk de soep in*.

sokkeverròlder, zn. m., domoor: *wè zedde toch 'ne sokkeverròlder*. Het is waarschijnlijk dat *verròlder* verruiler betekent. Ruilen is *raole* in ons dialect (*raole - rool- gerole*). Bij Has van Rukven: *sokkeverzolder*.

soldaat, zn. m., (*saldaot*): *de fles is bekant saldaot gemakt* (bijna op.)

soldatenkont, zn. v., (*saldaotekont*): *'ne kop ès 'n saldaotekont* (een groot hoofd).

somwijken, bw., (*zowelle* of *s'welle*), wellicht: *hedde zowelle nog wè over van dè grèij?*

sondes, bw., 's zondags: *Sondes dinne we me' onzen alle nor de kerk.*

sopskollek, zn. m., sopschort, kleding voor heel vuil werk. *Ik laot m'n èige niej ès 'ne sopskollek wegzette.*

sòssiejklep, zn. v., zeurderig persoon: *ge wordt horreziek van diej sòssiejklep.*

sòtteres, bw., 's zaterdags: *Sòtteres wier de misse geharkt èn moesse we in d'n tèil.*

Spaans, bn., (*Spòns*): *ik spreek Spòns èn Iteljaans, hot èn aar op 'n ezelskaar.* (onzinrijm van wijlen Jos de Laat (M.))

spannen, ww., (*spanne-spien-gespanne*); de oude verleden tijd wordt nauwelijks nog gehoord. (vgl. *paasse-pies-gepaasse*)

spannagel, zn. m., eigenwijs kind: *wè is 't toch 'ne spannagel, wånne!*

spajen, ww., (*spaoje*), spitten, ook fig. gebruikt voor eten: *wè zaat iej toch te spaoje.*

spajer, zn. m., (*spaojer*), grondwerker: *eete ès 'ne spaojer* (heel veel eten).

Sparrenburg. Henk de Werd vond een krantenartikel uit 1879 waarin "het zeer aangenaam gelegen en bijzonder weelderig landgoed genaamd Sparrenburg aan de Steenweg van 's-Bosch naar Grave op een uur afstand van 's-Bosch, etc." te koop werd aangeboden. Dit buitenverblijf kort aan de Oude Baan zal sindsdien nog maar al te vaak verkocht worden.

Huize Sparrenburg staat er nog en in goede staat!
 Voor de wijk Sparrenburg zie Maliskamp.

spatje, zn. o., (*spètje*): *daor hedde nog 'n spètje vèrrefvur nóddig.*

spatsen, zn. mv.: *van dè traktement zulde gin spatse make* (van dat beetje geld zul je geen grote sprongen kunnen maken).

spatten, ww., (zie *spèiten*)

speculaasje, zn. o., (*spikklasiemènneke*): *ze kriejge spikklasiemènnekes me' de suntereklaos.*

spèit, zn. v.: *wè is 't toch 'n lilleke spèit* (wat is ze toch heetgebakerd en luidruchtig).

spèiten, ww., *d'r meej op spèite* (opvliegend reageren in een woorden-twist).

Spèite wordt ook gebruikt voor spuiten: *ge mót dè himmelezaod 's k'potspèite* (zwarte bladluizen kapotspuiten) en voor spatten: *ge spèt men himmòl nat!*

spek, zn. o., (*spèk*): *spèk van de houtere zog*, zegt men spottend tegen gebakken appelschijfjes. *'t Aauw spèk mót uurst op*, betekent dat men de oudste mensen het hardste laat werken.

spel, zn. v., diarree: *òn de spel zen; de koei spelle wèl over 'n zeuvejor-rige heg* (koeien met buikloop "spellen" erg ver). Zie ook *sjoerts* en *spoerts*.

'n spel, zn. v., verwaand vrouwmens: *kek 's daor diej verwaande spel!*

'n spèl, 1. een spelletje; 2. een speld; 3. een dennenaald.

spelen, ww., (*speule*), ook in de zin van seksuele handelingen verrichten: *ze lage samen aachter de heg te speule.*

spellenzoeker, zn. m., (*spèllezucker*) een oud verdwenen woord voor de *mùlder* (meikever).

speren, ww., evenals *strietse* gebruikelijk voor stelen: *hij go' daor appel spere.*

speuren, ww., behalve in de gebruikelijke betekenis in de zegswijze: *dè speurt niej* (dat klopt niet).

spiegel, zn. m., (*spieugel*) in de uitdrukking; *aachter iedere spieugel kekt d'n duujvel meej* (want ijdelheid is een slechte eigenschap).

spiegelen, ww., (*spiegele*), de ogen uitsteken, pronken om een ander "lekker te maken": *zit 's niej me' dè snoepgrèij te spiegele èn gift diej aander jong ok iets.*

spietsen, ww., spuwen: *d'n dieje spietst 'r ok niej in*, zegt men als iemand bepaald niet vies is van een borreltje, m.a.w. hij drinkt graag.

spijker, zn. m., in de zegswijze: *hij skoewt toch in z'ne spijker*, hij werd toch woest.

spinneke, zn. o. Behalve in de gebruikelijke betekenis ook voor een mager, spichtig wezen: *wè is 't toch 'n mager spinneke*. Voor een klein beweeglijk kind zegt men wel: *'t is 'n hèl spinneke*.

spinnewevertje, zn. o., (*spinneweeverke*). Behalve het vogeltje (de grauwe vliegenvanger) ook gebruikelijk voor een klein fijngebouwd kindje.

spintje, zn. o., voorraadkastje: *aauw minse zinne spint je tegen 't vur-raodkèsje*.

spinvoeten, ww., (*spinvoewte*), stuiptrekken: *diej òngereje hen din niks ès spartele èn spinvoewte*.

spirzek, zn. m., perzik: *dè 's nog 's 'ne lèkkere spirzek* (meervoud: *spirzeke*, maar ook *spiskes*).

spoejen, ww., spoeden, voortmaken: *nouw mótte toch spoeje* (ook: *spuje*).

spoerts, zn. v., in de zegswijze: *òn de spoerts zen* (diarree hebben). Verhoeven geeft *spoertel*.

spollen, ww., in wanorde brengen door trappelen e.d.: *wè hedde 't toch gelijk overhoop gespold; ge mót in bed niej zo spolle*.

Spòns, zie Spaans.

spoor, zn. o., *Hij waar op breej spoor* betekent dat hij dronken was.

spouwen, ww., (*spaowe*): *hij waar zo ziek dèttiej moes spaowe* (overgeven). (Vriendelijker woord dan *kitse*). *Hij waar zo vals dèttiej vuur spaowde*.

SALDAOT

Tinuske van Uje wier opgeroepen èn goewdgekeurd. Toen iej 'n por daag onder dienst waar, ha'n ze op de k'zèrne ontdekt dèttiej noit op ted wakker kos worre. Tinuske waar op 'n kamer terèchte gekomme wor ok 'nen hallefbloed geleegeerd waar èn diej waar nouw krèk "slapie" van onzen Tinus geworre. Vur 't gemak noemt Tinus hum "neeger". Tinuske ha' tegenover z'n kamernote geklaagd dèttiej 'r niks òn kos doewn mar dèttiej alted al zo vaast din slaope,... of ze hum smèires niej wakker wo'n make. Dè wier afgesproke. De kammereuj waachtte tot onzen Tinus sliejp èn toen makte ze z'n hil gezicht zwart me' kammeflaazjesmeer. Smèires stiejte ze d'n Tinus wakker vur appèl èn Tinuske din nog gaauw vantevurre nor 't washok, kekt in de spieggel, verskiet gruwelek van z'n èige èn kùmt tot de konkluziej: "Nouw he'n ze g'rdomme wir dieje neeger wakker gemakt èn men laote ligge!" (èn diej 't 't leste verteld he', leeft nog.)

SOEP

Piejt d'n Beer laag op 't sanatorium. Jan d'n Beer vroewg d'n Blom of iej zowèlle meej op ziekebezuuk gong, de kommende zondeg. D'n Blom waar akkoord èn zoo stapte ze samen onder de leste mis over de Daonse Hoef nor 't sanatorium. Mar op zondegevurmiddelg waar d'r himmel gin bezoekuur, kriejge ze van de zuster te heure. "Ja mar," zin Jan, "ik heb iets ernstigs me' onze Piejt te bespreeke èn dè kan ik niej onder 't bezoekuur!" De zuster traoi d'r in.

Ze buurtte z'n best èn 't wier zoo twèilef uurre èn de soep wier rond gebrocht èn Piejt begos meej te eete. Toen zin Jan: "Mótte gij uurst niej bidde!"

"Hè!", zin Piejt, "dè koke ze hier gelijk meej dur de soep!"

sprèij, zn. v.: *ze zen in de sprèij bleijve heuke* betekent dat er een kind op komst is. (Letterlijk zegt men: ze zijn in 't spreij blijven haken.) (Vergelijk Duits: Nesthäkchen, nakomertje, nestkuiken.)

sprès, bw., expres: *hij duget sprès* (ook *vur sprès*).

spruite, zn. mv. Merkwaardig is het gebruik van dit woord in onze omgeving voor boerenkoolplanten.

spul, zn. o., (*speul*): *wè 'n speul!* (wat een moeilijk gedoe!); *zo 'n speul he 'k nog noit meegemakt!* (zo'n toestand); *daor geuget hel speul* (de hele zaak); *'t is me 'n speul*, kan naargelang de intonatie betekenen: wat 'n gedoe, maar ook kan het bewonderend gezegd worden met de betekenis: hoe fraai, leuk, grappig!

spulleke, zn. o., heel fijn of lekker goed: *dè 's nog 's spulleke, jonge!*

spullen, zn. mv.: *spulle me ' skroeve zullen oew bedroeve*. Deze zegswijze illustreert de boerenafkeer van technische dingen.

spullig, bn., (ook: *hollig* en *stierrig*): *de koew is spullig, ze mó't nor de stier*. Overdrachtelijk kwam het woord voor in: *van diej spullige, gèkke meide*.

spurriej, zn. m. Vrijwel verdwenen veldgewas dat diende als veevoeder; het komt nog voor in: *bé hum groeit de spurriej in z 'n órre* (hij heeft heel vuile oren). *Onzen Driek he ' wir dur de spurriej geslobd* betekent dat de vrouw van Driek weer in verwachting is.

spurriejkoew, zn. v., koe die teveel spurrie heeft gegeten en daardoor heel dik is: *ze ha ' 'ne pèns ès 'n spurriejkoew* (zeer corpulent).

staak, zn. m.: *hij viejt 'ne staak èn sprong over 'n sèlderiejvoor*, zegt men bij onnodige drukte voor 'n karweitje.

staande kar, (*me ' de stònde kaar*), zegt men als er met twee karren tegelijk de oogst wordt binnengehaald, de ene kar wordt gelost, de andere geladen; overdrachtelijk wordt dit gegeven gebruikt voor personen die staande iets haastig en gulzig naar binnenwerken; ook in: *dè 's laojen èn losse me ' de stònde kaar, zin Wend, èn de klèine zaat op 't pùtje te eete* (*Wend* is Wijnand).

staar, zn., in de oude zegswijze: *hij wit 'r gin staar af*. (niets)

staart, zn. m., (*start*): *daor kùmt gin start of steel van terèchte* (niets dus); *langs de start afboere* (achteruitboeren); *over de start afvreije* (de vrijage beëindigen); *iemes op z 'ne start treje* (iemand beledigen); *ègge vlis it op freddeg, dan kredde 'ne start* (vrijdag: onthoudingsdag).

staartbeentje, zn. o., (*startbintje*), stuitje: *hij viel op de stang van z 'n fiets en stiejt me toch z 'n startbintje!*

staf, zn. m. in de uitdrukking: *'t kan nèt zo goewd òn de staf legen ès òn de kaors*. Gezegd wanneer een echtpaar geen kinderen krijgt.

stalreep, zn. m., de stalpaal waaraan de koeien zijn vastgebonden. *De koei stonne tusse de stalreepe*.

stapallemachtig, zn. m.: *kik 's wè 'ne stapallemachtig*, zegt men van iemand die zeer deftig voortschrijdt.

steeg, bn., koppig: *ze is zo steeg ès 'n kaoi pèrd*.

steekneuskes, zn. mv., (*steeknuskes*), volksbenaming voor prikneus (*Coronaria tormentosa*).

steeltje, zn. o., (*stilleke*): *'t stilleke van dè blumke is gebroke*.

steentje, zn. o., (*stintje*): *hij is òn 'n stintje op z 'n kùpke toew*, zei men als men bedoelde dat het jongste (verwende) kind onderhand "opgevolgd" diende te worden door een nieuwkomertje.

Steeve, vrijwel verdwenen mannennaam, afgeleid van Stefanus.

stèkaos, zn. o., verzamelnaam voor de larven van de kokerjuffers.

stekkeren, ww., (*stèkkere*) oud woord voor sprokkelen. *Ze gonge stèkkere in de maste*.

stèkkerhoek, zn. m., de hoek bij het vuur, waar het dunne sprokkelhout stond; men moet hierbij denken aan de oude open schouw (ook "d'n hoek van 't vuur" genoemd).

stèltkars, zn. v., (ook *stèlkaars*), spooklichtjes die in de avondschemering branden en waaraan volgens het oude bijgeloof rampen verbonden waren.

Pas ès ge 'n stèltkars op d're start treejt, kekt ze um, zei men spottend;

d'r sto' 'n stèltkars op d'n dries, ik durrrefnief alleen nor hauws; stèltkarse zen oogebeukekelderij (zie Gerard Ulijn: Spokerijen in het Maasland).

sterven, ww., (*stèrve – stùrref – gestùrreve*); *hij stùrref vur de deur* zeggen we als iets op een haar na misgaat (bij kaarten of biljarten bijv.)

steuk, zn. v., iemand die graag konkelt: *diej steuk zuukt alt' rottighèd.*

steuken, ww., (ook *stoke*), opruien, vooral stiekem kwaad bloed trachten te zetten. *Diej kreng mót nouw alt gòn zitte steuke.*

stiefregen, zn. m., (*stiejfreegen*), stofregen/motregen.

Stiejn, Stina, verdwijnende vrouwennaam, afgeleid van Christina: *ze ha' 't hum al, zin Stiejn Steuk, toen 't zen nog nief van heur waar...*

stieven, ww., (*stiejve*); *'t stiejft*, zegt men ook als er veel stof rondwaait; *sto' d'r nief zo te stiejve!* (stof maken).

stijf, bn, *zo stijf ès 'nen bukkem* (bokking); *zo stijf ès 'n hangeijzer.*

stijtsel, zn. stijtsel: spotrijm: *Jòs van Lijssel, z'n boks vol stijtsel.*

stijtselboks, zn. v., bangschijter: *wè zedde toch 'n stijtselboks!*

stik wè, betekent een heleboel: *d'r zen d'r nog stik wè diej nief beeters wete.*

stinnepot, zn. m., stenen pot: *vruger makte de minse èiges zoerkólle in de stinnepot onder d'n blaowe kólkèj.*

STAON

”Zeg, Kiske,” mónde de kastelein, ”witte wèl dè gij hier nog stik wè he't staon!?” ”Oe toch!” , zin Kiske, ”ès gij 't dan èiges 's opzoeuwt, want ik maag van ons Stiejn niks ginnen drank mer hebbe...!”

DE STEEVE

Steeve Tibosch van d'n Hennest ha' 'n skón verklaring vur d'n heksekring.

Hij vertelde hoew hij me' 'n por streupers in zenne jongen ted zoo rond 1910 patrijze din trekke. Dan dinne ze me' 'n net de polder

in. Dè waar rond Alderhèllige, want dan ware de jong bekwaam. Saoves tevreure gonge ze beëuge wor zo'n klocht vogels snaachs dinne roeste. Dè waar alt' 'tzèllefde; de p'trijze zaten in 'ne kring èn d'n haon diej zaat 'r 'ne meeter vandòn. Èsse zo'n groepke speurde, dan zette ze d'r al 'ne skaak beij.

Dè speure dè moes bij raowen aovend, want p'trijze zen alt' wakzaam.

Patrijze loopen alt' heel vruug ùit. 't Lieste bruje ze in 'n aauw wèij of op wè hog laand. Steeve ha' ze dikzat geziejn, diej neste èn diej jong p'trijskes nòdderhand. Diej vogels he'n 'n vaaste gewonte, heel typisch vur p'trijze: ze gòn alt' neeve mekare zitte van d'auw af òn. Steeds neeve mekare èn steeds in 'nen bocht. Ze he'n 'n vaaste plòts, mar ze verskùive steeds vanweges 't mès; dus ze zitte alle kirres wir neeve de aauw zitplòts.

Diejen bocht wordt vortgezet tot de ring rond is; hedde 'n groote klocht dan kredde 'ne groote ring. In de zommer dan verbrandde dieje ring òlling, mar ès 't reegende dan wier iej mals gruijn èn dan kwame in 't naojaor de paddestuuj! Èn 't is zeker, diej groeienden op dè p'trijzemès! Steeve ha' dikzat 'nen hall've kring gevonde òn 'ne slotkant of zoo èn dan ware diej vogels verhuisd èn makte ze in de wèij wijer-op 'ne neije kring.

(Op school leerde wij 't anders: 't mycelium stoelt bij gelijkmatige voedingsbodem rond uit en aan de rand verschijnen de paddestoelen. Toch is Steeves vinding de moeite wèrd.)

stippentse kerrek, zegt men als men bij het kaarten geen enkel prentje heeft. (Stiphout heeft enkel nog de toren van de oude kerk staan.)

stoel, zn. m., (*stoewl*): *vat 'ne stoewl*. Verkleinwoord *stuleke*.

stoelen, zn. mv., (*stuijl*), in de zegswijze: *tusse twee stuijl in d'aasse valle* (te lang op twee paarden wedden).

stoeven, ww., eigen verdiensten roemen: *daor hoefde niej zo op (of over) te stoeve* (ook: *stoeffe*).

stofvarken, zn. o., (*stofvèrr 'ke*), een benaming voor de handveger, vooral in het Maasland rond Oss.

stokstoors, zn. v., een onbenullige vrouw: *wè is 't toch 'n stokstoors, wor*.

stolderen, ww., (*stoldeere*), verbastering van solderen (vermenging met stollen?).

stolperen, ww., (*stùll 'pere*): *doodmuujg kwaamp iej binnegestùlle-perd*.

stompje, zn. o., (*stumpke*): Behalve in de gebruikelijke betekenis komt dit woord ook voor voor kleine, korte personen, evenals voor kleine kinderen. *Ge he 't minse èn potleuj èn stumpkes èn 't skreijft allemòl*.

stookgavel, zn. v., plaaggeest, vooral 'n grote kwajongen t.o.v. kleine kinderen: *wè is d'n dieje toch 'n èllèndige stookgavel*.

stouw, zn. m., (*staauw*): *daor he 'n ze ok 'nen hille staauw keijnder* (een hele klucht).

stouwen, ww., (*staauwe*): *ik laot m 'n èige niej staauwe* (niet opjagen); *d'n achterste moes de koei staauwe* (opdrijven, aanjagen), *beij 't verskore*.

straauwen, ww., van ligstro voorzien. (zie *strauwsel*) *Daor straauwe ze hier de vèrkes me ' werd gezegd als een bepaalde naam veel voorkwam*.

strakke, bw., straks: *dè kùmt strakke wèl goewd* (straks in de zin van zo meteen); *toew strakke waar iej nog hier* (straks: daarnet). (Soms: *te strakke*).

strant, bn., van astrant, brutaal: *diej musse zen zo strant ès wè*. (< Fr. *assurant*)

strauwsel, zn. o., strooisel: *doede gij 's wè vors strauwsel onder de koei* (ook: *strauwsel*). Het verwante werkwoord is *straauwe* (de koeien van vers ligstro voorzien); *gruffòdder hòlde 't strauwsel nog me ' de krabzèssiej uit de slótkante* (met de vlaghak).

streep, zn. v., (*striejp*): *hij he ' nog gin striejp grond òn z'n èige* (hij heeft helemaal geen grond in eigendom). Ouderwets voor streep als lijn:

striejp: *d'r lupt 'n striejp dur*, zegt men als men bedoelt dat iemand ze niet allemaal heeft. Ook wordt in het laatste geval gezegd: *d'r lupt 'n striejke deur*. 'n *Striepke veur hebbe* = voorkeursbehandeling krijgen.

strekel, zn. m., 1. uierspeen. 2. wetlat, soms ook *meel* of *wetstrekel* genoemd.

strietsen, ww., stelen (zie ook *sperre*, *bietse* en *gappe*): *hij kùmt wer 's rondskume oft'r niks te strietse velt. Alles hettiej hier vort afgestrietst.*

strijen, ww., (*strieje*), redetwisten, kibbelen: *d'n dieje mó't alt strieje, dè striejkeijzer* Ook in: *ik wil d'r niej um strieje* (ik ben er niet geheel zeker van). (vgl. *bokke*.)

strijelijk, bn., (*striejelek*), dwars, tegendraads: *dè's zónne striejeleken bal*.

strijkelijk, bn., (*striejelek*), iemand die de kont vaak tegen de krib zet is *striejelek* of *striejelek*.

strikkenpoffer, zn. m.: August van Breugel schrijft hierover: "de strikkenpoffer werd voor zover mij bekend alleen gedragen in Berlicum, Zeeland en Den Dungen." (zie *Brab. Heem* 4, nov. '67, Aug. v. Breugel: *De verscheidenheid van de Brabantse muts in het begin v.d. 20e eeuw.*)

strisselen, ww., fluisteren: *ze zate zuutjes wè te strissele en te smiespele*.

stront, zn. m. Er is een reeks van uitdrukkingen in onze streektaal die in een kiese bloemlezing niet terug te vinden zal zijn. Men placht de dingen nu eenmaal onbevangen bij de naam te noemen. Vandaar veel *kont en stront*. Gebruikte je als kind zoiets, dan kon je te horen krijgen dat de mond nodig gespoeld moest worden, maar toch...

Stront komt dus voor in tal van uitdrukkingen en zegswijzen: *stront vurrop*, zegt men wanneer iemand bij het uitdelen met zichzelf begint. Bij uitbreiding ook gebruikelijk voor elke vorm van egoïsme; *dè paast ès 'ne stront in de sneuw* (het past helemaal niet); *hedde stront in oew ooge*, zegt men als iemand iets niet ziet terwijl het recht voor zijn neus staat. Zo zegt men ook *hedde stront òn oew vingers* als iemand vanalles laat vallen; *stront òn de knikker*, betekent dat men moeilijkheden ziet

opdagen; *dè 't stront in oewe zak mag worre*, wenst men aan iemand die men met tegenzin geld geeft; *stront op 'ne riek* is vergelijkbaar met *zèik op 'ne riek* (niet veel zaaks dus); *d'r zit niks ès stront èn dèrrem*, zegt men van iemand die geen enkele emotie vertoont en zijn plichten zonder schaamte door de buurt laat opknappen; *hij laacht nog niej al krùpt 'r 'ne stront tege de muur umhog*, zegt men tegen iemand die men wil laten lachen; *stront* (of *struntje*) *wiej he' oew geskete, (dè ge zo stinkt?)* vraagt men aan iemand die zich veel te groot kent; *stront me' striepkes èn de rèst smakt krèk inter*, is het quasi-antwoord dat moeder wel geeft als men haar vraagt wat er gegeten gaat worden; *verveelend stuk stront*, zegt men bijv. als men iemands gezeur gruwelijk beu is; *dè zal gin stront in oew zakke zen*, wordt gezegd als men bedoelt dat iemand met iets veel geld verdient; *dè 't stront in oew tèsse mag worre* betekent dat men het verschuldigde geld eigenlijk niet gunt; *d'n diejen he' z'ne stront dicht bé z'n hart zitte*, betekent dat bedoelde persoon zeer kort aangebonden is. (In plaats van *stront* komt ook *mès* voor in deze zegswijze.) *Traog ès stront dur 'ne vergiet* is op zich duidelijk genoeg.

SKUCHTER

Bé d'n dokter kùmt 'r inne heel verleege op groote skuupse vuujt binnegeskoefeld. Hij he' iets òn z'ne linkse voewt; diej duu al daag lillek zeer.

D'n dokter bekekt de voewt èn vreugt of iej ok efkes z'ne rèchse mag ziejn.

Dan zi' de p'sjènt benaauwd dèttiej daor eigelek niej op gekókt he'.

STÈRREFGEVAL

D'n dooie laag opgebaard in de slópkamer. D'n barbier moes 'm komme skere. 't Vrouwke hagget 'r kaod me'; ze moes zo snottere èn janke. De kapper begos z'n k'rwèij èn 't wefke gonk trug nor de geut. Nò 't inzeepe verskiet de kapper z'n èigen 'n ongeluk! D'n dooie is niej dood! Hij rent de kamer ùit èn vertelt heijgend wè d'r is gebeurd.

't Vrouwke is nouw kaol van de kook èn snaauwt tege de kapper dèttiej sakkertjèn, ok 'n skèrr'pe skars ha' mótte gebrùike!

stronten, als ww. hoorde men vroeger wel als iemand 't *hùiske* aan het legen was. (Het betekende dus de beerput leegmaken.)

strontkaar, komen we tegen in het oude gezegde: *ge wordt alt' van 'n strontkaar overreje èn noit van 'n rijtuig*. Het wil zeggen dat men altijd bekritiseerd wordt door mensen die zelf ook niet brandschoon zijn.

strooi, zn. o., (*stroi*): *d'r is teveul stroi op 't dak* (er zijn teveel kinderen bij die meeluisteren,... ik moet daarom nu op mijn woorden letten). (>dak)

Ook in: *rot m'n hoi, dan groeit m'n stroi* (alle weer is wel ergens goed voor); *hij voeiert 'm me' lang stroi* (hij geeft 't paard met de zweep).

stroibos, zn. m., (*stroibos*). *Dè werkt ès 'ne stroibos tege de wend* zeggen we van iets dat helemaal verkeerd wordt aangepakt.

strooike/stroike, zn. o., 't *strooike* of *stroike* hoorde vanouds bij de begrafenis; F.N. Jansen zegt daarover voor St. Oedenrode: 't *strooike* waar 'n teeken ès 'r iemes langs kwaam, dètter in diej buurt 'nen dooie waar. 't Waar 'n busselke roggestrooi, 'n 40 duimkes lang èn 3 steen erop èn 5 palmtèskes. 't Laag rèchs van de vurdeur, mar laag de boerderij 'n èind van de weg af, dan laag 't strooike òn de weg, van 't huis af rèchs. In 't dùrpha 'n ze 'n strooike dègge bij de luiere kost hure vur 7 stuivers. Dè waar 'nen bussel strooi in 3 lere bèndjes me' 5 zwarte plènkes erop ter lengte van 25 duim èn diej liejpe zo 'n bietje taps toew.

Rouw in Geffen. In het Brabantsch dorp Geffen bij Oss kan men nog merkwaardige folkloristische uitingen waarnemen. Zoo wordt voor de woning, waarin iemand is overleden, een aantal steenen, plus een bos stroo en enkele planten geplaatst op de wijze zooals de kiek laat zien. Ook de blinden van het huis blijven drie dagen zorgvuldig gesloten

Afb. 70. *'t Strooike. Rèchs van de deur, dus 'ne maanskèirel, veijf steen, dus volwaasse...*

Bernard van Dam geeft een beschrijving met illustratie op pag. 227 van zijn boek, *Oud-Brabants dorpsleven*. (Huub van Eijnhoven zingt er over.) In het Religieus museum in Uden en het Noordbrabants Museum

in Den Bosch zijn exemplaren te bezichtigen. Miep van de Akker schreef ons over het oude gebruik van *strooike legge* het volgende: "Als er ergens een baby dood geboren werd, dan legde de vader een handvol stro en wat houtjes op de stoep bij de voordeur ten teken van het gestorven kind. Er mocht dan de komende 9 dagen geen bezoek bij de kraamvrouw. Zelf heb ik dat eens gezien bij grootmoeder in de buurt." (Jans van Thijs Kappen in Nulands Vinkel.)

stroop, zn. v.: *me' ofzonder stroop, vroewg de struivebakster, èn ze ha' 'nen drùp òn d'r neus*. Eveneens in: *as as meel waar èn stront stroop dan ate we alledaag pannekoek*.

stroper, zn. m., (*streuper*): *d'n èrgste streuper wordt d'n beste vèldwachter*.

struif, zn. m., (*struif*), 1. pannekoek; 2. vrolijke dwaas: *wè'n struif is dè toch!* Ook in de uitdrukking: *ik heb 'r alt' eijer onder geleed, mar hij makte d'r struif af* (ik heb hem altijd verwend, maar hij was het niet waard).

stuik, zn. m., korenschoof: *b'ons zegge ze 'gaast', mar in Vorstenbosch èn umstreek hèite ze stuik*. (Vergelijk Schots stook: group of 12 sheaves)

stumper, zn. m., behalve in de gebruikelijke betekenis wordt dit wel gebruikt voor een glaasje jenever zonder suiker. *Unne jonge zonder is unne stumper...*

stuk, zn. o.: *ik heur d'r hier wèl 'n stuk of vier, zin d'n dirrigènt, diej d're kop niej opedoen! Gé het te veul stukken op oew boks* zei men wel van een weduwnaar met kinderen die op zoek was naar een nieuwe vrouw.

stuur, zn. v., schommel: *nouw dieje groote lapus 'r ingezeeten he', is de stuur k'pot*.

stuurs, bn., (*steurs*), nors, onvriendelijk: *'t Is zo 'n steurs trut een*.

suikertuutjes, zn. mv., volksbenaming voor witte dovenetel, lamium album. *Wèlliej dinne ès jong suikertuutjes uitzuige*.

Afb. 71. *Korre òn de stuik of òn de gaast*. Schilderij N. de Laat.

sunt, in de zegswijze: *'t is nog sunt (vur God)*. Een verbastering van zonde. *Ons wefke wordt dik van 't sunt* (zij vindt het zonde om iets weg te gooien en eet alle restjes zelf op). *Sunt* wordt in ons dialect soms ook als *zunt* gezegd. In onze spelling zien we soms *zund* en dat is ook zonde. **suntereklaos**, zn. m., sinterklaas: van iemand die erg goedgehartig en sulig is zeggen we: *dieje goeie kloot is krèk suntereklaos in 't bùrr'ger*. *Unne suntereklaos* is een suffige goedzak. (zie ook *Klaas*)

"Swaanenberg, thans een pachterswoning, oudtijds een adelyk Slot, gelegen aan de rivier de Aa, was in de XVIde en begin der XVnde eeuw een eigendom der Edelen van Boshuisen. Zoo leest men in een genealogie van dit Geslacht (geplaatst in een Rekenboek der Heeren van het Huis te Krooij) dat Jonker Willem van Boshuisen en deszelfs zoon, Jonker Nicolaas dit Slot bezaten; zijnde dezen laatsten de Vader van Jonker Everd van Boshuisen geboren den 11. September 1592, welke bij transport van 17. October 1625 het Huis te Krooij verkreeg, tegen Geraard van Vladeraeken Heer van Geffen, in ruiling tegen andere goederen."

Zo schrijft A.C. Brock.

Zwanenburg in de buurtschap *Beugt* bestaat nog. In de 14e eeuw was hier het huis "Ter Boigh" gelegen. (Waarschijnlijk verwoest door de Geldersen in 1512.) Daarna herbouwd en sindsdien "Zwanenburg" genoemd. Rond 1400 werd voor dit goed een "recht" verkregen door Jan van Benthem.

Dit hield in: Visrecht op de Aa. Het recht om twee koppels zwanen te houden op deze rivier en het recht om er een bierbrouwerij te beginnen.

swèrres, bw., een verbastering van 's werkendaags: *swèrres is iej alt' op 't laand òn 't frute, dan hittiej z'n swèrrese dingen òn* (z'n werkplunje); *vruger ha 'n we 'ne sondese èn 'ne swèrresen overall*.

swiet, zn. v., verwaandheid. *Zèlliej he 'n alt 'nen hoop swiet vèil*.

swoenzes, bw., 's woensdags: *Swoenzes is 't mèrt in D'n Bosch*.

STUMPKES

Twee van diej klèin, bruin stumpkes doen nor skool. Surinamerkes, skón, pienter mènnekes. Ze loope dur de Brabantlaon in D'n Bosch èn ze komme langs 'n gebaauw van de 'Waterstaat'.

't Oudste mènneke kan al 'n bietje leeze èn durrum vreugt de jongste z'n bruurke: "Wat staat er?"

D'n oudste kekt èn spelt me' moeite: "Wat er staat!"

Afb. 72. Huize Zwanenburg bij Beugt.

Afb. 73. *Op z'n sondes in 1925. Cisca Plas èn Dórreke Gurtjes (B.)*

T

taai, bn., (*tèij*), in de zegswijze: *hij is tèij mèll'ke* (daar is het moeilijk iets gedaan te krijgen). Men zegt ook: *zo tèij ès katteremèm* (ook: *ès riem, ès leer* (zie *wis*). Hetzelfde woord wordt als zelfst. naamw. gebruikt: *'nen tèij* (taai-taai); hiervoor zegt men soms wel *tèij-mènneke*; *'nen tèije*, zegt men ook van iemand met veel uithoudingsvermogen.

taamiddeg, samentrekking van te namiddag: *hij kùmt taamiddeg rond drieje*.

taaftere is nog ouder als woord voor de namiddag, maar men hoort het nauwelijks nog.

taars, zn. m., teer: *zo zwart ès taars*. Voor een kop koffie zegt men wel *'n bèkske taars*.

taas, zn. m., stapel, hoop: *'nen hillen taas steen*; *'nen taas rog*.

tabernakel, zn. o., (*tabbernakel*): *ze hatter hil tabbernakel ope hange* (zij had haar bloes helemaal openstaan).

tafel, zn. v., (*toffel*): *van 'n skón toffel kunde niej eete*, zegt men als men bedoelt dat de vrouwelijke partij wel knap, maar financieel niet draagkrachtig is. (zie ook *toffelen*)

taks, zn. m.: *hij he' been ès 'nen taks*, zegt men van iemand met zeer kromme o-benen.

tam, bn., (*taam*): *dè's unnen taame kestaan* (een tamme kastanje). *Hij worde goewd taam* (hij bond in).

tand, zn. m., (*taand*): *hij ha' laast van 'ne rotten taand*. Hetzelfde woord gebruikt men ook voor het meervoud: *van gruijn appel kredde sleuwse taand*. *Daor kregde niej veul vur de taand* betekent dat men daar weinig te eten krijgt.

tandpijn, zn. v., (*tampeijn*): *tampeijn is gin peijn, mar peeper in oew reet, dè's pas heet.*

taon, zn. m., omheining, afrastering van vlechtwerk: "...*dan zie 'k wir 't hùske èn d'n hout'ren taon...*"; *d'r hong 'n kleejke op d'n taon.* (<tuin)

taorzen, ww., tornen: *'t velt niej meej dè voeier los te taorze* (de voering los te tornen).

tas, zn. v., behalve in de gebruikelijke betekenis ook kopje: *neeve 'n kumke èn kùpke kunne minse ok 'n tas theej of koffiej bestelle ès ze 'n bèske wille.*

tasten ww., (*taaste*): Dit werkwoord werd ook gebezigd voor iemand die niet opschoot: *wè lede toch ammel rond te taaste, doe toch 's vort!*

tastkloot, zn. m. (*taastkloot*), iemand die niet voortmaakt: *wè zitte d'r toch taastklooten op de weg, zin Driek, èn iej riej zèllef zestig me' z'nen Daf.*

taxatie, zn. o., (*taksaot*), schatting: *ik he' m'n taksaot gemaakt*, laat Miep v.d. Akker haar grootvader, Thijs Kappen, terugkerend van een houtverkoop zeggen.

te, vz.: *te is noit goewd behall've tesame, tevrejen èn te bed.*

te nacht, bw., vannacht; *te middeg* (vanmiddag); *te strakke* (daarstraks).

TAAND

M'rinus Koek waar bé de kapper èn zaat te klagen over tampeijn èn grif hij ha' rotte taand. Ze liejke dur z'n prùimerij nog wijer weg ès ze al ware. De Rooie Skèl (smid) kwaamp veul bé d'n Blom umdèttiej bevriend waar me' Jo de knècht. Zodoende waar 't niej zo gèk dèttiej nèt binnekwaamp toen M'rinus z'ne nood zaat te klage. "God," zin de Skèl, "ègge wilt za'k 'm wèl trekke, dè he'k al wèl 's meer gedaon." M'rinus moes efkes denke èn zin toen: "Doe dè dan mar, dinges."

De Skèl hòlde 'n por tange. De kappers zó'n M'rinuzze meej vaast haauwe èn daor begos 't speul... De Skèl mènde krèk dèttiej

d'n taand vaast ha' èn zette òn um te trekke toen iej wegskoewt me' z'n tang. M'rinus kromp in mekare. De Skèl viejt 'n aander tang èn lin wir òn èn w'rèmpel, hij viejt 'm 'r ùit, dieje rotten taand.

Toen ze nòdderhand vroege òn M'rinuzze hoew 't gegaon waar, zin iej: "Van dè trekke he'k niks gevuild, mar jonge, dè af-skampe!"

tèbbes, zn. m., onvriendelijk woord voor kop: *ge haauwt oewe tèbbes, gij!*

tèine, bw. en vz., samentrekking van te einde: *ik ben òlling tèine* (aan het einde van mijn krachten). Waarschijnlijk was het oorspronkelijk *tèinen òjem* (buiten adem; ook: aan het einde van mijn werk); hij is wèl *vort tèine*, betekende bij het kaarten dat bedoelde persoon z'n laatste troef of laatste kans verspeeld had. *Hij zaat alt' tèine de toffel*, zegt men van iemand die niet werkte of niet werken kon. Vooral in geval van werkeloosheid werd dit gebezigd.

tèineburd, zn. o., zei men voor het sluitbord van de kar

tèinegeevel, zn. m., achtergevel, eindgevel: *Op de tèinegeevel ston 'n krauws*.

tèinemekare, bw., achter elkaar: *och, de daag komme tèinemekare*, zegt men als men bedoelt dat men zich nergens druk om hoeft te maken (omdat er niks bijzonders gebeurt.)

tèinenòn, bw., achteraan: *ik waar krèk tèinenòn* (aan het einde van het veld); *èn dan kredde dè d'r ok nog tèinenòn*, zegt men gedesillusioneerd als alles tegenzit

tèinetoew, zn. m., blinde darm. Ouderwets woord. Has van Rukven gaf *tèineketoew*.

tèkkelek, bn., een praktisch verdwenen woord dat we van Has van Rukven leerden in de betekenis van knorrig, humeurig. De Bont zegt: kort-aangebonden, driftig.

tel, zn. m. in de zegswijze: *ùit d'n tel zen* (uit de gratie) tegenover *in tel zen*.

telen, ww., (*teule – tulde- getuld*): *Hij he' alt goewd getuld op dè laand*.

tellen, ww. Behalve in de gebruikelijke betekenis ook waardenen: *dè kan 'k wènnig telle*.

tempeest, zn.: *d'r zit 'nen hoop tempeest in de locht*, zei men als er slecht weer op komst was.

tempteren, ww., (*tempteere*), tarten, uitdagend plagen: *ègge men nouw bleft tempteere, dan za 'k oew 'r daak 's vurdoewn* (dan zal ik je dadelijk eens voor je broek geven).

teng, zn. v., oud woord voor tijding: *hij he' kaoi teng gehad*. (slecht bericht)

tès, zn. v., zak in broek, rok of jas: *hij ha' z'n haand in z'n tèsse; hedde 'ne zouwdoek in oew tès?* Het oude woord *tès-neuzik* voor de zakdoek is vrijwel verdwenen. *Daor zèike ze oew in oew tèsse*, betekent daar houden ze je voor de gek (vooral in de zin van ze maken je complimenten zonder dat ze het bedoelen). Vandaar ook de waarschuwendende kreet: *lót oew èige niej in oew tèsse zèike* (laat je niet misleiden); *wè'n tès*, zegt men van 'n vervelend link vrouwmens. 'n *Gèkke tès* is een dolle of wulpse vrouw. Ook de combinatie *rèin tès* voor smerige vrouw is bekend. (Een *tès* is niet sympathiek maar is wel *hèndig*.) Tot slot was de *tès* ook de zak die vrouwen onder hun bovenkleding droegen; hieraan danken we de oude zegswijze: *'t kan beeter van de tès ès van d'n beijn-del*. Het betekent ongeveer hetzelfde als: het kan beter van een stad dan van een dorp. Miep v.d. Akker vermeldt: *vergit oew tès niej um te doewn, anders kunde oewe tès-neuzik nerres bewaore*.

tèttè, tussenw., kindertaal (dank je): *zegt 's mooi tètè*.

teugelder, zn. m., toger: *vruger ware d'r langs de k'naal nog baone worover de teugelders (me' of zonder pèrd) de skeep vorttrokke*.

teutelen, ww., treuzelen: *wè lede toch ammel te teutele, kunde niej wè opskiejte!* (vgl. *sèmmelen*)

teutelkont, zn. v., zegt men tegen iemand die veel treuzelt: *diej teutelkont mó't alted sèmmele*.

theebloem, zn. v., (*theejblom*), muurbloem, cheiranthus: *ès ik theejblomme rùik, denk ik òn vruger*, zong Ad de Laat.

Theris, eigennaam, (*Tirris*): *Tirris is d'n aauwe vùrm van Walter èn Wout*.

Thid, eigennaam, verkorting van Theodoor, niet of nauwelijks meer voorkomend. *In Nisseroi wónde Thid de Braauwer; èrrem he'k m'n èige noit gevuuld, zin Thid, mar wèl veul gèldgebrèk dè he'k gekend*.

ticht, zn. v.: *hij din hille mòl gin ticht um ons te hèll'pe* (hij deed geen enkele moeite om ons te helpen). Het woord *ticht* kennen we enkel uit de combinatie *ticht doewn*.

Tien en **Ties** zijn verdwijnende eigennamen voor mannen, afgeleid van Martinus. *Tien* kwam ook voor als vrouwennaam, maar werd meestal *Tina* of *Tinie*.

tien, telw. (*tiejn*): *tiejn van de nege kirres gódde d'r wèl in me' zo'n kaart* (eigenlijk zou het natuurlijk negen van de tien keren moeten zijn).

tierrewelle, voegwoord; oude, vrijwel verdwenen vorm van *terwijl*.

tiet, zn. v., tepel of vrouwenborst. Ook de roepnaam voor kippen: *tiet, tiet, kom mar! Tiet* is naast *kiep* en *hen* gebruikelijk voor kip. 'n *Kaar vol tiete*, zei de *hennenpriester* wel in een overmoedige bui, als hij zijn eigen negotie aanduidde.

tijd, zn. m. (*tijd* of *ted*): *tijd is gèld, zin d'n oober, èn iej telde d'n datum bé de reekening*. Meestal is tijd *ted* in ons dialect. *Dè vet ted* (dat neemt veel tijd in beslag); *ted makt gras èn gras makt hoi* (geduld is een schone zaak).

Tilibus, (*Tiliejbus*), in de zegswijze: *zo gèk ès Tiliejbus* (knettergek).

Cluyt van Tielebuys (ca. 1541). Tielebuis is de eigennaam van de hoofdpersoon van een klucht die in 1541 door de Haarlemse rederijderskamer te Diest werd gespeeld; als naam voor een aartsgek bekend gebleven in sommige Zuidned. streken in de uitdrukking "zo zot als Tielebuis", door

en door gek. (C. Kruyskamp, deel II van het Groot woordenboek der Nederlandse taal).

TÈSSE

D'r waar 'nen ted dè ge vur colorado-kever in d'èipel 'n p'rsès kost kreijsje.

Plisiej Brok in Rósmòlle waar op dè gebied nogal aktief. Bé Frans Pennings liejp iej dur't èipelvèld èn zin: "D'r zitte d'r nogal in, Pennings!"

"Ja," zin Frans, "dan moeste oew tèsse mar goewd vollaoje!"

Hij kriejg 'n verbaal van *f* 175,--!

TELLING

Inne keer is d'n bùrr'gemister van Rósmòlle, Jonker Von Heijden, nor de Naolense hèij gekomme. Nor't hutje van Bortjes. Mar Bortje, d'n birboer, waar d'r niej. Piejt, z'n vrouw, din ope. 't Gonk um de geminteleke papierre van de tellinge èn d'n bùrr'ger kwaamp in hogst èige persoon vertelle, dètter gin "reactie" waar gekomme èn dè d'n bès èiges op raodhuisbezoek moes komme.

"Dè waar nogal!", vond Piejt, mar ze zogget hum zijge*... D'n bùrr'ger din 'weg. Hij zal zeker al wèl 'ne meeter of vijftig van hulliej hùiske geweest zen, toen Piejt 'm innins naoriejp: "Hee, bùrr'gemister, mó't iej d'n beer ok meejbrenge!?" (* In Nuland begin 't laand van hijge, zijge èn toewlijge.)

tilleijg, bn., een verdwenen woord om aan te geven dat iemand het altijd op het laatste moment aan laat komen. *Tedlijerig* hebben we voor hetzelfde begrip ook sporadisch gehoord. Has v. Rukven vulde aan: "Ons moeder zei wel eens: *tilleijend*. Ik verstond dat ze teerlijgend (overgevoelig) bedoelde.

timper, zn., beslag voor struif. *Timpere* als ww. werd wel gebruikt voor het roeren in pannen.

timmeren, ww. Behalve in de gebruikelijke betekenis ook een nestje (woning) bouwen: *daor he' 'ne kwikstart getimmerd; d'r is mar innen bôs èn diej he' hog getimmerd.*

tintel, zn. m., in de zegswijze: *dè's anderen tintel ès t'bak* (da's andere koek). *Tinteldoos* was wel de benaming voor tondeldoos. *Ik stiejt m'n tinteldeuske*, zegt men als men met de elleboog ergens tegenaan stoot en een tintelend gevoel krijgt.

tinus, zn. m., eigennaam: *goewd geboerd, zin d'n Tinus, twèilefèijer èn dèrtien kùkskes*. Ook gebruikt voor sufferd.

tjan, roepnaam voor een tamme kauw of *morkollef* (vlaamse gaai): *wèlliej ha'n vruger alt' 'nen tján vur de jong.*

tod, zn. m., vod, poetslap: *gif 's 'nen tod of iets um m'n haand af te veege; ge zet krèk Toonia Tod*, betekent dat de aangesprokene er schandelijk gekleed bij loopt; *'ne jan tod* was de benaming voor iemand die gekleed ging in vodden.

toddejód heette de voddenkoopman.

toddekreuge, zn. m., voddenwagen; overdrachtelijk wordt de term ook gebruikt voor iemand in lompen gekleed: *ge lópt vur skandaol, toddekreuge daar ge stòt.*

Has van Rukven schrijft t.a.v. *toddekreuge*: het woord werd ook gebruikt voor de mens die todden kwam ruilen tegen kopjes en ander breekwerk.

toddenmand, zn. v., (*toddemaand*) Dat zegt men tegen een korf voor vodden; **todhoop** zegt men wel schertsend voor bed. (Het verkleinwoord *tùdje* werd figuurlijk gebruikt voor een slordig vrouwtje.)

toddelen, ww.: *hij kan zo mooi henetoddele me' diej klèin* (aan doen met).

toe, bw., (*toew*): *komde toew, denk?* (heb je genoeg). Zegswijze: *ze kriegj ès kùsters koew alt' een toew* (iets extra's).

toeliejen, ww., treuzelen: *diej mótt alt' zo sèmmele èn toelieje.*

toeliejtapper, zegt men tegen iemand die niet op kan schieten (ook *tjilietapper*).

toerke, zn. o.: *we gòn nog 'n toerke dorse* (hierbij moet men aan *d'n dorsbèrreg* of *manage denken*); *toer* of *toerke* betekent oorspronkelijk rondrit, rondje; *'n vrouwehaand èn 'ne pèirdetaand meuge noit stilstaon*, *zin Hardkanus*, *èn iej gonk 'n toerke tukke* (en hij rustte een rondje).

toeta, zn. v., een gekscherende benaming voor een lompe dikke vrouw.
toeteren, ww., (*tutere*): *diejen auto dien nog zo tutere mar toch staak iej over*. Ook *toewte* zegt men hiervoor.

toffelen, ww., (*toffele*) noemde men een aloud volksgericht waarbij talloze zaken vernield werden. Meestal kwam een buurtgemeenschap in deze zin in het geweer na de verbreking van een trouwbelofte. *Toffele* hield in dat vooral op avontuur beluste jongelui onder groot gejoel en andere herrie (o.a. door het blazen op lampenglazen) een soort wraak oefening aanrichtten. Aan dit gebruik kwamen tafels en karren te pas. Tafels werden gespaard, de karren werden vaak *in de kneup* gelegd, zodat ze niet zonder meer verplaatst konden worden. In Berlicum werd in 1933 op de Milrooijseweg nog *getoffeld*.

toffelpoot, zn. m., tafelpoot. Als men aan een feesttafel zo komt te zitten dat men een tafelpoot tussen de benen krijgt, zal men volgens bijgeloof de eerste zeven jaren niet trouwen.

tonen, ww. (*teune-tunde-getund*): *dè tunt niej*: dat is geen gezicht.

tong, zn. v.: *wètter ammel niej over de tong go'*, *zin de zùiperd*, *èn iej verzoewp d'n hille mikmak*.

toot, zn. m., spits uitsteeksel achter aan de kar. Fig. ook gebruikt voor vrouwenborst: *ze he' skón toten òn de kaar* = *ze he' skón kumkes op de kaast*.

tornen, ww., zie *taorze*.

touwtje, , zn. o., (*taauwke*) in de uitdrukking: *dè hedde niej òn 'n taauwke* (dat gaat niet zo makkelijk en dat heb je niet zeker).

trapgans, zn. v., *trapgaans* zegt men wel tegen een lompe, onelegante vrouw.

trappen, zn. mv., komen we tegen in: *zedde van de trappe gevalle?* Een schertsende vraag aan iemand die blijkbaar net z'n haar heeft laten knippen. De Bont vermeldt *getrapt* (van ongelijk geknipt haar gezegd).

TOFFELE

't Waar in '33 achter in Ball'kum, nor Mirroi op, bij Van Kessel (eig. v. G.). 't Mènneke waar soms 'n bietje kierrewiet. Hij wónde daor me' moederkes èn 'n ongetraowde dochter. 't Mènneke gonk in de buurt vertelle dè't vrouwvollek thuis toch zo slècht vur hum waar èn grif 't vrouwvollek in huis ha' niej veul me' hum op. D'r wónde wè opgeskote lummels in diej buurt (vurral van de f'miliej V.) èn diej zochte wèl wè s'nzasjej. Ze juinde mekares op èn op 'nen aovend gonge ze d'r heen, nor dè hùiske bé de twidde meule van Ball'kum. Nouw waar daor 't huis van Zagwijn krèk in ònbouw èn me' de stèigerpeul èn aander grof''gerief'' gonge ze òn de gang. Ze ha'n vanalles òn 't hùiske in de kortste kirres k'pot gemakt op 't geramte nao.

Affijn, binne waar 't paniek, dè begrèpte. 't Vrouwvollek dè waar 'n kaast ingevlucht. Alles wier me' stèigerpeul dur de raome heen k'pot gestoote.

Pas toen vèldwachter Smeekens kwaamp, waar 't afgeloop. D'r he'n d'r 'n por nog vur nor D'n Bosch gemótte.

('t Hùiske sto' d'r nouw nog. Daor he'n Driek Gordijn èn Ve-roonica de Vring lòtter nog in gewónd.)

Nòdderhand wo'n ze nog 's oit gòn toffele bé Suikers in Mirroi. Daor zo' iets onrèchvèirdigs me' knècht Michielse òn de haand zen geweest. (Eigelek gonk 't toch wèl wer meer um de s'nzasjej...)

Ze bliejze op lampeglaos, dè gaaf zo'n arig jankgeluid èn ze makte hèrriej me' deksels. Mar de smid ha' d'r op gerekend; op d'een of aander m'nier wies iej 't al. Hij ston ze op te waachte.

Hij skoewt me' z'ne revol'ver inne keer in de locht èn riejp:
"Kom mar op!"

Dè hollep: ze droewpe vlot af me' d'r lampeglaos.

TAAUW

D'n Blom vertelt: "Op 'ne keer kwaamp M'rinus Koek hier langs geslurreft. Onze Jo zaag 'm èn riejp 'm binne. "Wor doede op af," vroewge we.

"Och," zin M'rinus, "ik ha' in't vurjaor wè dekes weggedaon nor diej stoomerij èn nouw wo' ons Ant (in Maore) hebbe dè'k ze 's ophòlde, want ze hi' wèl 'n bed mar gin dekes vur men!" "Mar M'rinus, dan kunde hier toch beeter efkes bèlle of diej dekes klaor zen! Waacht mar efkes dan haol ik d'n tillefoon ùit de kamer." "Ja, doede gij dè dan mar, dinges!" zin M'rinus. D'n Blom hòlde 't toestel, mar in plòts van de stekker in de ònsluiting te steeke, staak iej 'm in z'n tès. D'n Blom drèijde zogenaamd 't nummer èn zin toen tege M'rinuzze: "Zoo, nouw werrekte gij 't zèllef mar wijer af." M'rinus viejt d'n haok over èn zin: "Hallo, hallo..., hallooo?" Gin antwoord vanèiges. Wir zin M'rinus: "Hallo daor, hallooo," èn toen kriejg iej in de gater dèttiej wir vur de gèk gehaauwe wier èn griejns: "Gij he't g'rdomme diej taauw in oew tès!"

TRAM 1

De jonge Jan H. (R.) waar 'n bietjen òngebrand. D'n aauwe Jan ha' vèrr'kes verkocht òn slachter Coijmans in Ball'kum. Diej krulstarte moesse me' pèrd èn kaar weggebracht worren over de pr'vinciale weg èn daor hādde toen nog 'n kaart vur noddig.

D'n aauwe Jan zo' bij de vèrr'kes gòn staon, want diej biste moesse wè rustig gehaauwe worre. De jonge Jan zaat op de skèij, diej moes op 't pèrd lette. Zoo dinne ze de Ball'kumse klinkers op èn toen zinne ze tege mekare: "God, ès nouw d'n tram toch mar

niej kùmt.” Daor ha’n de pèird zonne godsgruweleke skrik van, wor. Mar och jikkés, ze ware goewd èn wèl op d’n Ball’kumse weg of daor kwaamp iej al òngestómd dur d’n bocht bé Coudewater. Èn dieje rottige massjínist, want diej din ’t ’r um, diej din v’rsprès ’ne keer fluite èn dur diej kachelpèijp raokelè dè d’r flink wè gloewd ùitkwaamp. Èn de jonge Jan van de kaar èn ’t pèrd bij de kop gevat èn toew zin iej: ”Gelukkig viel ’t vuur op vaoiers kop, mar ’t ha’ zoo mar ’s op ’t pèrd mótte valle!”

TRAM 2

D’n aauwen tram diej hier dur Ball’kum èn Mirroi liejp, wier de Goeie Moordenaar genoemd. Op ’ne keer waar d’r onder Mirroi ’n ongeluk gebeurd. Jan van Goierde gonk me’ ’n por koei over straot èn, g’rdooke, in inne keer kwaamp ’r een van diej koei toch kèijvaast te zitte; ze waar me’ d’re poot onder de tramriels geskote èn, och jikkés, ze wier dur d’n tram doodgereje. Jan waar d’r lillek af verskote (hij hakkelde alted al ’n bietje, mar nouw bezunder): ”è.è.èn i.ikke m.mar m.me’ pèt zwaai è.è.èn h.hij n.niej stop.!” (Lòtter gonk d’n tram vort over D’n Dunge; over Hintum wier te druk. In Ball’kum kwame toen vort busse van De Hoop en de Cito.)

T'MATE

Zoo rond 1925 zal 't geweest zen dè de jong van Klaas Heijmans (Oude Baan B 52) geregeld grèij wegholde bij de villa van Teulings langs de Grind diej "Zomerlust" hètte. Daor ha 'n ze toen 'n opzichter-tuinmènneke dè Hàske Dorremiekes genoemd wier. (Eigelek waar z'ne naam Gloudemans.) De jong gonge d'r onder de prùime, de frambooze, d'appel èn de pirre èn neij te vergeete de k'stane.

Op 'ne keer toen ze eigelek vur appel onderweges waren in de verbòjen hof, zage ze zo'n skón rooi dinger hange òn van diej gelèijde plante! Dè moes wèl lèkker spul zen, want ge zaagt 'r zoo de zon in. De jong viejten 'r 'n por èn bieje d'r greeg in, mar och jikkès, wè waar dè 'ne vremde flaowe smaak! Ze goide diej neij vruchte zo wijd ze kosse!

Dè ware de uurste t'maten op de Kruisstraat.

treden, ww., (*treeje-traaj-getròje*), schrijden: *mótte heur daor zien treeje! Hij treejt ès 'nen haon me' stront tusse z'n teen* (zeer zelfingenomen en verwaand).

trein, zn. m., in de zegswijze: *hij liejgt dè de treine umkeijke!* Gezegd van een grote leugenaar.

triegen, ww., (*triejge*), rijgen: *ik mót de zeum nog in m'ne rok triejge.*

Trien, (*Triejn*) verdwenen vrouwen naam, afgeleid van Catharina dat ook *Kaat* kon worden.

triestig, bn., druk, onrustig: *de jong zen zo triestig, ze he 'n gin zittende kont.*

trogveegsel/trogskaaarsel, zegt men wel tegen het jongste kind uit een groot gezin (vgl. *pannenschrapel*).

trouwen, ww., (*traowe*): *traowen èn onweer gif hòst alt' gedonder* (oorspr.: *intraowen...*). Sjaantje Goossens vertelde dat er in Den Dungen een oud baasje was dat altijd zei: "Durske, traowt mar noit, want dè 's toch zo 'n teer skoor." (Het woord *skoor* betekent oorspronkelijk

schaar, de opbrengst van een zaaibeurt, de oogst dus.) De Bont geeft *boewgent is 'n weke schoor*, Elemans zegt een toom biggen is *'n tier schoor*).

trui, zn. v., (*trùi*). Behalve voor het kledingstuk gebruikelijk om een lollike vrouw aan te duiden: *dè's me toch 'n skón trùi een*. Ook als naam voor *Truus*.

truug, is het bevel aan het paard dat terug moet zetten. Ook *truugop*.

truurhenneke, zn. o, ziekelijk kuikentje, ook ziekelijk meisje: *'t waar zo 'n truurhenneke dè alleman verhaffelde*.

tuiër, zn. m., (*tùir*): *hij is òn 't èind van z'nen tùir* (hij heeft z'n beste krachten verspeeld). *Erres oewen tùir af hebbe* wil zeggen dat men het ergens grondig verbruid heeft.

tuiën, ww., (*tùire*). Behalve voor tuiëren ook voor slaan: *hij mó't 'r meej op tùire*.

tuit, zn. v., (melk-)kan: *de romtuite skure*. In *Nisseroi* zegt men *romkan* (Ad de Laat). De Bont geeft *romsteup*. Ook *rombus* komt voor. Elemans geeft *romtöijt* en Johan van Os geeft *tuwt* voor melkbus.

Het verkleinwoord van *tuit* is *tùtje*: *we name 'n tùtje kaauwen teej meej nor 't laand*. De betekenis van het Nederlandse *tuit* is schenkpip of -lip aan een kan, in ons dialect betekent het woord de kan zelf. *Tùdje* (zie *tod*) staat klankidentiek naast *tùtje*. (De Bont vermeldt in dit verband ook nog *tööt*, zn. vr., *tuit*, nietswaardige vrouw!) *Zou tùdje toch tùtje moeten zijn in 'n tùdje van 'n wèfke?*

tuitlip zn. v. (*taotlip*); een woord dat nauwelijks nog gehoord wordt.

tuk, zn. m., aard, soort: *van wèll'ken tuk zedde gij?*; *minse van d'n aauwen tuk*; *dè's nog èchte goeien tuk*, *jonge*, zegt men van een ouderwetse, gezeten familie.

tukken, ww., aarzelen, stilstaan, rusten: *vortdoeng èn niej tukke*.

turfhoek, zn. m., (*tùrrefhoek*), de hoek naast het open vuur in de schouw. Soms ook *tùrfbak* of *stekkerhoek* genoemd.

Afb. 74. *Efkes tukke, zin Willemke van de Steen (D.D.)*

tut, zn. m., speen, fopspeen: *dieje klèine mót nog òn de tut*, zegt men plagend tegen grotere kinderen die nog duimzuigen. *Och jungske, toew laagde gé nog òn de tut* (toen was jij nog maar een baby). *Tut* wordt tevens gebruikt voor een domme vrouw: *wè'n tut is 't toch!* In dit verband zegt men ook *tuthola* of *tutjehola*. Ook *tutta* komt voor. 't Is

ammel een tut mèm, zegt men als men bedoelt dat alles hetzelfde is (Fr. tout de même).

tutten, ww., tutteren, zuigen: *ge kos 't kiendje heure tutte*.

tuut, zn. m., puntzak. Meestal gebruikt als verkleinwoord: 'n *tuutje snuupkes*. (vgl. Duits Tüte).

Tweeberg, toponiem, (*Twibbèrreg*) De benaming van de verhoogde weg tussen Hintham en Rosmalen. *Hij wónt op de Twibbèrreg*.

tweeterhande, bn., (*twitterande*), twee verschillende: *twitterande sokke*.

twid, zegt men bij een spelletje waar *uurstes* al vergeven is. (tweedens). Ook zegt men: *ze ware me' d'ren twid* (*ze ware me' twid*) als men met tweeën bedoelt. Gebruikelijke samenstellingen met *twid*- zijn: *twidbest*, *twidlest*, *twidklèinst*.

twiddes, bw., tweedens, te laat: *hij kwaamp twiddes* (hij viste achter het net).

TWILLING

Tinuske èn Hanneske van Uje waren ès twee druppels wòtter. Op 'ne keer kùmt Tinuske in D'n Bosch èn sto' vur de winkelruite van de Zon. Hij zie z'n èige wirspiegeld in dè glas èn zi': "Ver-rèkt, Hannes, zedde gij ok in D'n Bosch!"

TRAOW

Hèmke Gurtjes (B.) waar oit 'nen traowen duivemèll'ker; hij waar een van de oprichters van de Ball'kumse vereeniging de Zilvermeeuw. Op 'ne keer vertelde-n-ieij ons dè duive zo gruwelek traow kosse zen. Hij ha' wè jong dùiwe afgegeewe, mar diej bisjes kwame meej al trug ùit Gèssel. Toen ha'n ze diej vogels wir truggehòld èn gekortwiekt. Èn wè denkte? Op 'nen dag komme diej duiifkes same dur de tramriels truggestapt!

Afb. 75. *Toonia (v.d. H.), goei bewónster van Coudewater; wónde jorrelang moeierziel alleen in 'n hool in de grond bij Hèintje-Toon-d'n Bèrreg onder Nuland. (wier ok Uilespiejgel genoemd.)* Olieverfportret van Nelleke de Laat.

U

u, pers. vnw.: ”wèlliej moeten ”U” tegen aow zegge, *umdè gé ’t bent*, ”zin ’t jungske tege de neomist.

Uden, plaatsnaam, (*Uje*) (Thieu Sibbers zingt ”kùird’ op Ujen op in of op Aasten op òn...”) *Ujes volkslied* zegt men wel tegen het lied dat Harrie Franken in zijn boek *Liederen en Dansen uit de Kempen ’n schon taoffel volk* (pag. 483) noemt. (*Ons vòdder is van Kòldert, ons moeder van Bedaf...*)

uier, zn. v., (*ùir*), behalve uier ook dom persoon: *wè is ’t toch ’n stom ùir een! Tiejn pond ùir èn gin drop koffiejromme* wordt geringschattend gezegd van een vrouw die veel praat maar weinig of niets doet.

uieren, ww. (*ùire*): *wè go ’k ’r me ’ dè stom ’n ding toch legen ùire* (wat zal ik me om dat dom wezen toch moeilijkheden op de hals gaan halen). Bij Johan van Os vonden we *’n uier make* (een stomme streek uithalen). (*ùire* kan ook treuzelen of zeuren betekenen.) Bij De Bont lezen we *ö.re*, ww., uieren, een vollere, opgezette uier krijgen. Deze letterlijke betekenis komt in ons dialect ook voor: *de bist begient al (òn) te ùire* (de (drachtige) vaars begint al uier te krijgen). In dit verband moeten we de volgende zegswijze vermelden: *de locht begient zo òn te ùire, ès ’t margin zèikweer wordt*.

uierzalf, zn. m. (*ùirzallef*): *wè doede d’ròn ès uirzallef niej hèllept, zin Triejn, èn ze poetste d’r taand me ’ gruujne zeep*.

uil, zn. m.: *hedde me ’ d’n uil gevochte?* zegt men tegen iemand met zeer verwarde haren; *dè’s niej zo mooi, zin d’n uil, èn iej zaag z’n jong. ’t Waar wir vur d’n uil* betekent: het was weer voor niets.

Uilespiegel: *wor 't rókt is 't wèrrem, zin Uilespiegel, èn iej wèrremde z'n haand òn 'ne pèrsmop; de minse meuge men nej, zin Uilespiegel, mar ik heb 't 'r ok nor gemaakt.*

uilenvlucht, zn. m., 't *Waar in d'n uilevlucht* (in de vooravond).

uit, bw., (*ùit*): *we ha 'n d'r vort veul ùit* (we hadden al veel gedronken).

uitblinker, zn. m., (*ùitblinker*): *ik ben 'nen ùitblinker, zin Mies Mop, èn iej èijde z'ne klètskop.*

uitgeteld, bn., (*ùitgeteld*): *de bist is de nej week ùitgeteld* (aan de telling zijn).

uitkruien, ww., uitkramen: *wè diej jong d'r tegesworrig toch ammel ùitkrùie!*

uitmaksel, zn. o., (*ùitmaksel*): *dè's mar 'n ùitmaksel um 'r neeve te komme* (voorwendsel, smoesje).

uitmesten, ww., (*ùitmèsse*): *iemes 's goewd uitmèsse* (iemand flink de waarheid zeggen, iemand de huid vol schelden (uitmesten)).

uitpèinen, ww., (*ùitpèine*), ontdoen van de wortels van kweekgras: *laand ùitpèine is kaoi wèrrek.*

uitscheien, ww., (*ùitskèije*): *ik skèij 'r skón me' ùit.* Ook: *ik skèij 'r af.*

uitsleger, zn. m. (*ùitsleeger*): *de pùist ùitgrave, anders worren 't ammel ùitsleegers* (nieuwe scheuten).

uitwegen, ww., (*ùitwege*): *wèlliej moeten over hulliej laand ùitwege* (de uitweg hebben).

uitzakken, ww., (*ùitzakke*): *'t is gin klènnighèd um ze allemòl ùit te zakke* (het is niet gering om ze allemaal boterhammen mee te geven (soms ook: van zakgeld te voorzien)).

uitzetten, ww., (*ùitzette*), verrichten: *ik kan daor toch niks ùitzette.* Ik kan daar toch niets zinnigs doen.

Uje, zie *Uden*.

uling, zn. m., bunzing: *d'r wónt 'nen uling in de houtmijt, èn dè's slècht vur de henne èn de èijer.* Spreuk: *Twèilf boerre èn innen uling zen dèrtien stinkers.*

ulkenduit, zn. m., oude benaming voor de kwartel. (vgl. *ietkediet*)

ùlliej, voorwerpsvorm van het pers. vnw. en bez. vnw, jullie: *Ik doeget ammel vur ùlliej èn ik doeget umdè 'k ùlliej vòdder ben. Ik zie ùlliej ok gèire goewd boere èn ik hoop dè ùlliej jong strakke d'n aauwe beslachte.*

ùll'ger, zn. m., orgel: *d'n ùll'ger spulde z'n best. Soms ook gebruikt voor achterwerk: ik zal oew 's onder oewen ùll'ger skuppe.* Ouderwets.

ummendrèij, zn. m.: *de heg zit vol ummendrèij* (haagwinde). Ook wel *pispùtjes* genoemd.

um um umdùrrum; om om daarom, dooddoener: wanneer iemand geen verklaring wilde geven op de vraag *wurrum?* werd dit wel gezegd.

un, met dit Franse telwoord begint het oude aftelrijmpje dat wij van Miep v.d. Akker leerden: *un, deux, dobbe, dobbe, danse - gij zijt moeder van de Franse - gij zijt moeder, gij zijt weg - un, deux, un, deux...* Wie het laatste *deux* trof, was vrij.

unster, zn. m., ponder: *daor hengt de unster achter de deur* (daar worden de vrijers beoordeeld op hun bezittingen). Voor *unster* werd vaak *punder* gebruikt.

upere, ww., opperen, de metselaar behulpzaam zijn door het materiaal aan te dragen. Bij uitbreiding tevens gebruikelijk voor meehelpen in ruime zin: *ze moessen ammel meej ònupere.*

uperman, zn. m., opperman: *onze vòdder waar uperman, hij he' hil wè afgesjouwd.*

uperlui, zn. mv., (*uperlùi*), oppermannen. Behalve deze letterlijke betekenis kennen we het woord ook als spottende benaming voor de priesters in een mis met drie heren.

uurst, telw.: *d'uurste mis in D'n Bosch noemde wèlliej ok wèl 't visersmiske.* (Er kwamen inderdaad mensen die vroeg wilden gaan visen.) Ook in de combinatie *in 't uurst* (aanvankelijk): *in 't uurst gonk 't goewd, mar toew we halverwege ware, sloewg 't pèrd over de burriejs.* Naar Uden op wordt *uurst urst.*

uurstes, bw., eerstens: *uurstes doe'k 't niej gèire en twiddes kùm 't nog slècht ùit ok nog.*

uurtjes, zn. mv. (*uurkes*): *'t liejp al vort tege de dun uurkes* (de kleine uurtjes)

UMGEDRÈIJJD

Tinus van M'rinus van Skeijndel (v.L.) kos niej goewd praoten èn hij ha' d'r 'n hèndje af um de dinger diej tiej zegge wó' krèk verkeerd um te brenge. Zoo zin iej 's: "Ik hoi-opper òn zaag komme, ikke gaauw aachter onweersbùì kroewp!" (R.)

ÙIR

Orrieke (R.) din 't gèires òndikke. 't Is 'nen dief diej 't 'r afduu, mèn-de-niej. Orriej hàgget dik beeter èn gróttter èn zoo. Inne keer zin iej 's van dè skón gras op d'n Aachterdijk dèttiej dè jaor ha': "Op tiejn treej kunde ons koei nog niej in dè gras zien lege!" Wè lóttter háttiej 's 'n kaoi koeike gekocht. Tinus, d'n buurman, moes wè nètse èn zin plaogerig: "'t Is niks gin vètte, Orriej!" Mar Orriej reageerde p'tènt: "Och, 'n ùir, Tinus, 'n ùir ès 'ne kittel!"

V

vaan, zn. v., (*vaon*): *ge mót wete aachter wèll'ke vaon ge òn mót loope.* (je moet weten welke partij je het best kunt kiezen).

vaarzepollen, zn. mv. Een woord dat Miep v.d. Akker aanleverde. Het betekent de bossen in de wei die de koeien niet aten, zo schrijft zij. Het heeft betrekking op het gebied rond *De aauw Kooi* onder Vinkel. Hanneke van Niftrik-de Haas uit Vinkel vertelde van *duujvelsvaor* dat zij in dezelfde omgeving ging plukken en wat later vermengd met gesneden tabaksstengels gerookt werd. *Duujevsvaor* was naar haar mening een plant met bladeren als van een varen (zie *rookgrèij* bij *duujvel*). *Vaarzepol* zal volgens de beschrijvingen van de zegsvrouwen niets anders kunnen zijn dan *rèinvaor*. Boerenwormkruid dus.

vader, zn. m., meestal *vòdder*, soms *vádder*. Ouderwets ook *vaojer* en *vòd*. Als aanspreekvorm komt naast *vòdder*, *pap* of *pappa* wel het meest voor. *Pa* is in onze regio zeldzamer. *Vaojerskont*, zegt men wel tegen 'n kind dat erg op zijn vader is gesteld.

vals, bn., *zo vals ès 'n (kar-)hekke*. (heel boos)

van, zn. m., alleen in de zegswijze: *hoew hètte gij me ' oewe van?* (van naam).

van, als voorz. betekent soms door: *van de kaoi haand gerakt zen; ge wordt alt' van 'n strontkaar overreje èn noit van 'n rijtuig.*

Het woordje heeft tijdsfunctie in *van de zomer, van de winter* (komende zomer, enz.) Iets dergelijks zien we in: *ik he' van d'n hillen dag nog niks kunne doewn.*

vansprès, weinig gehoorde variant van *vursprès* (expres).

vaol, bn., vuil: *'n vaol èij*. Vaal is hetzelfde woord in ons dialect: *'n vaol kleur.*

varen, ww., (*voore, vaore*) als een gemis voorkomen: *'t zal 'm voore, nouw d'n aauwe d'r niej mer is*. Ook in de staande uitdrukking: *dè zal d'r kuntje voore!*

Hetzelfde werkwoord wordt als *vaore* uitgesproken in de zin van voerman spelen en bootje varen: *'t is gin hèndig pèrd um te vaore; ge mót 'm me' dobbel leijnt vaore*. (*Vorweg* zegt men in dit verband tegen de 'vaarweg' waar men met de kar rijdt.)

varken, zn. o., (*vèrr'ke*). Dit dier komt in veel uitdrukkingen in onze streektaal voor: *hij is iets meer ès 'ne rèchte vèrr'kesstart*, zegt men van iemand die qua ontwikkeling boven de anderen uitsteekt; *hij heget inne krul wijer gebrocht ès 'ne rèchte vèrr'kesstart*, zegt men in dat geval ook wel; *stom vollek èn vèrr'kes laoten d'r èige moeilek dreijve, zin Kloris, èn iej gonk kùpken onder; ok 'n blend vèrr'ke vent nog wèl 's 'nen ikkel*, zegt men als men bedoelt dat ook een dom persoon nog wel eens iets goeds doet; ook een sukkel heeft wel eens geluk; *krèk ès de vèrr'kes, hij duu pas goewd èssiej dood is*, gezegd van een rijkwaard van wie weinig goeds te verwachten valt (vooral in verband met collectes); *alles van 't vèrr'ken is goewd, zin 't wèfke, èn 't lèkte 't zilleken af* (en ze likte het touwtje af waarmee 't geslachte varken aan de hiel werd opgehangen); *hij mag 'r zen, de vèrr'kes zen d'r ok*, zegt men als men wil laten uitkomen dat men geen hoge dunk van iemand heeft; *vies vèrr'kes worre niej vèt*, gezegd als kinderen niet goed willen eten; *veul vèrr'kes make de spuling dun*: hoe meer er zijn hoe minder ieder krijgt; *skreeken ès 'n vèrr'ke dè geringd mót wórre*, houdt in dat iemand een geweldige keel opzet (i.p.v. *skreeke* komt in dit verband ook *kwèike* voor); *ik lus van 't hil vèrr'ke* wil zeggen dat men niet kieskeurig is t.a.v. welke kost dan ook.

Tot slot scheldt men iemand wel voor *lùi vèrr'ke* als hij niets uitvoert en voor *rèin vèrr'ke* als hij zich slecht of niet verzorgt.

varkensvloek, zn. m., *Wè is unne vèrkesvloek*. Verkleinwoord: *vluukske*.

VÈRR'KE

Bèrtje van Nuland (de gemintenopzichter van Rósmòlle) hiel same me' bùrr'gemister Von Heijden 'n vèrrekske. Diejen dreijver wier vèt gemakt in de garage van d'n bùrr'ger èn nò driej mònd toen iej vort zo'nen breeje rug ha, dè ge d'r 'nen immer op kost zette, wier iej geslacht.

(Ze noemden 'm 't bùrr'gerbùrchje!)

VÙIL

Op de Geel Hoef moes grof vùil opgehòld worre. D'r ston 'n vrouwke bé 'n aauw ledikant èn diej vroweg òn Van Bèrne of iej dè ding wo' oplaoje.

"Jazeker, dè kùmt in orde mevrouw, dikke mik, mevrouw!", zin Van Bèrne èn hij sloewg dè dèftig wefke zoomar vur de areghèd tege d'r kuntje me' z'ne groote zwarte handskoewn. Lót dè vrouwke nouw zo'n strak wit bruuksken ònhebbe, worrop diej haand van d'n Bello nòdderhand duidelik te zien waar!

VAASTEN ÈN ONTHEFFING

Alleman moes vruger vaaste. Toch ware sommige harde werkers ùitgezonderd. Dispe'sasiej waar d'r o.m. vur krùiers van natten turref èn remmers in vaasten dienst op trein èn tram, zoo wies Jan Wijns nog te mèlde.

vast, bw., vast, ook dichtbij: *hij wónde d'r vaast beij.*

vasten, zn. m., (*vaaste*): *op aaswoenzeg begient de vaaste; d'n alleluja is gezonge, de vaaste is gespronge*, was het oude rijmpje dat men op Paaszaterdag om twaalf uur zei.

vastenavond, zn. m., *vastelaovend/vastenaovend*.. Vanoudsher de enige dag dat men in onze streek carnaval vierde. Dit ging gepaard met spekstruif eten en een borrel of glaasje drinken. De kinderen gingen met de rommelpot langs de deur: *doetele*. Ze zongen: *Jan 'tis vastelaovend*,

komme niej thauws vur t'aovend, t'aovend in de maoneskijn ès vòdder èn moeder nor bed toew zìjn, dan danse we op ons klompe.

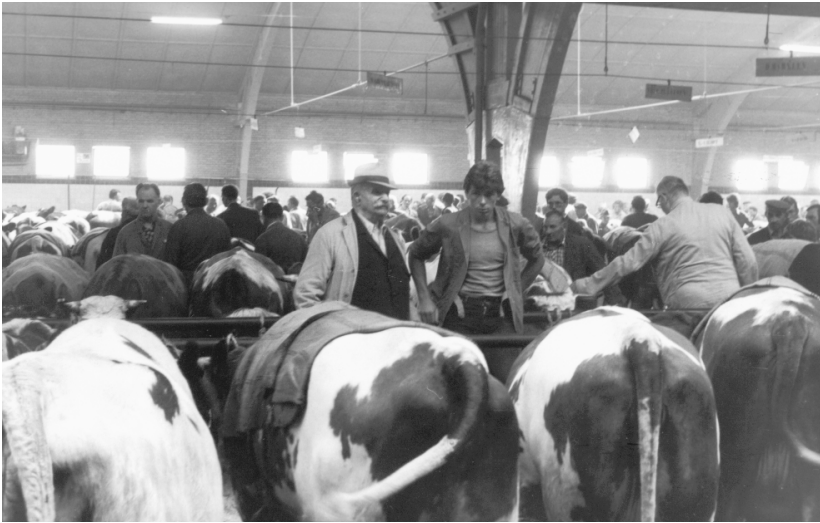
vastigheid, zn. v., (*vaastighèd*), zekerheid: *ik zo' onderhand 's gèire vaastighèd hebbe.*

vat, zn. o.: *'t is 'n hèllich vat, mar de duujvel hitter de baand umgemakt* (het is een schijnheilige).

vat, zn. m., voor het grijpen. *'t Sto' d'r vur de vat. Ólliejnutjes vur de vat.*

vatten, ww., (*vatte – viejt – gevat*), nemen, pakken: *ge mót mar vatte zoo 't kùmt* (je moet het maar nemen zo het komt). *We vatte d'r nog inne! Vat 'ne stoewl!*

Veebeek. De oorsprong van *Huize Veebeek* (aan de Veedijk te Berlicum) zou liggen rond 1570. Huidige bewoners: de fam. Van Vroenhoven-Wedemeijer.

Afb. 76. *Op de veemèrt in D'n Bosch (de Brabanthalle).*

veertje, zn. o., (*virke*): *hij kan gin virke van z'n lippe blaoze*, zegt men van iemand die zeer zwak is.

Veghel, plaatsnaam, Vèggel.

vel, zn. o., (*vèl*): *in z'n vèl èssiej niej gestrupt is*, is het antwoord op de vraag *wor is iej?* Voor vrouwspersonen zegt men dan: *in d'r vèl ès ze niej gestrupt is*. *Hij zit in 'n kaoi vèl* (hij is ziekelijk).

Enkele zei-spreuken in dit verband zijn: *is dè oew vèl, zin Bèrt, dè is 't ònhaauwe niej wèrd; m'n vèl is te kort, zin Lapus, ès ik m'n ooge dicht doe, gitter erres iets ope; 't is vèl over been*, zegt men als iemand heel mager is.

veld, zn; o., (*vèld*) in de verbinding *te vèld gaon* (erop uit gaan, hulp gaan halen); *ès iej zo ziek blef dan moeste toch mar te vèld gaon*.

verbellemonden, ww., (*verbèllemonde*), verwaarlozen, slecht beheeren: *'t waar oit 'n skón boedereij geweest, mar 't waar nouw gelijk kaol verbèllemond*. In hetzelfde verband gebruikt men zelden nog *verdèstreweere*.

verdjuus, bw., heel erg: *'t waar verdjuus lèkker grèij*.

verdus, zn. o.: *'t hengt in 't verdus* (het hangt op een plaats waar het niet opvalt).

verguursgat, zn. o. Het uitgespaarde gat in de muur tussen voorstal en woonkamer waarin een stallantaarn brandde zodat men aan weerskanten enig licht had. In Gemert hoorden we voor ditzelfde begrip *veziel-hool*. (Ook wel *lampegat* geheten.)

verhaffelen, ww., verwennen: *ge mót diej jong k'nenjes niej zo verhaf-fele* (verwennen door ze veel in de hand te nemen).

verhouwen, ww., (*verhaauwe*): *ge hegget d'r goewd verhaauwe* (Je bent daar lang gebleven).

verkèt, zn. m., oud woord voor vork; *wor is m'ne verkèt?* (< Picardisch fourquet).

verkoud, bn., verkouden: *wè bende toch verkoud!*

verkronseld, volt. deelw., verkreukt: *oewe jas is kaol verkronseld*.

verlet, zn.: *ins gewet is gin verlet, 't skèrrept de sneej èn 't rust ok mee* was de spreuk van de maaier die de zeis ging wetten.

vermersmeien, ww., (*vermèrsmèije*), verknoeien: *ge hetter al oewen ted op zitte vermèrsmèije*. De Bont geeft: *hij heet er heel z 'nen teed op zitte vermeestere*.

vernepen, bn., (*vernepe*), onvolgroeid: *wè 'n vernepe ding een!*

vernikkelen, ww.: *we stonne te vernikkele van d 'n èrremoei* (verkleuren van de kou).

vernixen, ww., verdoen: *wè zitte gij oewen ted toch te vernixse!*

verningt, zn. o., ongedierte: *de bónne zitte vol verningt* (bladluizen).

vernoodrijpt, bn., (*vernódrept*): *'t ziet 'r mar vernódrept ùit*, zegt men als men bedoelt dat iets er maar ongezond uitziet en achtergebleven is in de groei. "Vernoodrijpt" komt van vruchten die voortijdig afvallen.

verpierd, bn., wormstekig: *'ne kaol verpierden appel*.

verrekijker, zn. m., *Toen zate gij nog bé ùllieje vòdder in z 'ne verrekijker*. (Toen was jij nog niet eens geboren).

verrevoeten, zn. mv., (*verrevoewte*): op de sokken: *hij ston op z 'n vèrrevoewte bé de deur*.

verrinneweren, ww., ruïneren, vernielen: *'t is gelijk òlling verrinneweerd sens dè zèlliej d 'r zen komme wone*. (vgl. *verbèllemonde*, *verdèstreweere*.)

vers, bn., (*vors*): *vorse romme zen 't beste; vorse mik*.

verschieten, ww., (*verskiejte*). Behalve van kleur vervagen ook schrikken: *oe, wè kunde van zowiets onverwaachs toch verskiejte, wánne*.

verslaorzen, ww., (*verslaorze*), verwaarlozen: *ge mó't niej alles zo verslaorze*.

versnetteren, ww., (*versnèttère*), verspillen: *ge mó't al oew gèld niej meej versnèttère op zonne kerr 'mis*. (vgl. *snètteren*).

verspelen, ww., (*verspeule*) kwijtraken bij het (kaart-)spel: *hij heget gelijk verspuld; ik heb veul òn hum verspuld* betekent dat men veel van de voormalige fysieke "glorie" mist.

verstand, zn. o.: *daor he 'k verstand af, zin d 'n boer, èn iej viel in d 'n beerput*. *Gé prót nòvvenant dègge verstand het*; je praat onzin.

verwaaide, bn. (*verwèijde*): *d'r is nog lichelek inne verwèijde beij*, zegt men als men bedoelt dat er nogal licht een uit de toon valt (bij grote families). Johan van Os geeft in dit verband *verwaeid*, bn. Zegswijze: *'ne verwaeide keer* (een enkele keer, op zeer ongeregelde tijden).

verwarren, ww., (*verwaorze*): *ge mó't alles niej zo verwaorze, gé.*

verzoeken, ww., (*verzuke*), uitnodigen voor een bezoek: *ik kwaamp ùlliej verzuken op ons zill'vere brùlleft.*

VERDOOLD

'ne Studènt van 't klèin simminariej in Gèssel, 'nen èchte ver-strooide p'rfèsser in't klèin, is al brevierende 'n èind 't laand ingeloope. Hij is al 'n hel èind op D'n Dungen op in gekùird èn dan vuult iej innins z'ne maag; hij zo' onderhand moeten eete.

't Èrregste is dèttiej de weg niej mer wit; hij is verdoold èn dè is niej zo moeielek: al diej hegge èn al diej huukskes leijken hier op mekare! Teleste ziet iej 'n boerke wè fruten op 'n stukske laand èn hij duut 'r meej op af èn hij vreugt Drieke (want Driek diej waar 't) of diej zowèlle de weg nor 't simmenariej wies. Driek kùmt overèind van z'n skup, kekt 'm ongeleuvig òn èn zi' dan: "Oo, de weg nor 't simmenariej niej wete,... mar ons dalek wèl de weg nor d'n himmèl wille weijze!"

VERKEERD

'nen Aauwe pestoor reijt doodgemoedereerd rècht tegen 't ver-keer in op d'n innigen één-richtingsweg van de hel geminte. Èn daor wordt iej g'rdimmen òngehaauwe dur de plisiej èn de giste-leke kan zo mooi èn zo skón praoten èssiej wil, mar hij kreg 'n p'rsès èn dè gött'm òn z'ne nier...; 'n p'rsès, dè's kaoi gèld. Hij skudt z'ne kop èn zi' dan vol onbegrip: "Èn ik fiets hier nog wèl in m'n èige p'rochiej!"

VERKOUD

Kòtje kùmt ùit de kerrek gesnotterd; ze is gruwelek verkoud geworre.

't Wordt hoew langer hoew èrr 'ger èn hulliejen Driek lót d'n dokter komme. Ès dieje mins dan vreugt hoew ze innins toch zo verkoud kan worre, greijnst Kòtje: "Dè kùmt dur dieje verrèkte p'stoor; diej is zo benaauwd; hij ha' wer himmel niks òn!" (Kòtje doelde op de kachel in de kerk.)

vestje, zn. o., (*vesje*): *iemes iets op z'n vesje spaowe*: iemand flink de les lezen. *Ze he' 'n hil vesje* (een flinke boezem).

vetkees, zn. m., (*vètkees*), smeerlap: *wè zedde toch 'ne vètkees um zoo in dieje modder te gòn stòn te poelieje*.

vetweider, zn. m., (*vètwèijer*): *niks ginne vètwèijer, zin Steeve de Staak, èn iej fraat 'nen herring*.

veulen, zn. o., *vùlle*: *ès 'n vùllen in de wèij*, zegt men van een zeer dartel wezen. Hetzelfde woord als werkwoord betekent een veulen krijgen: *'t pèrd mó't vùlle*. (zie *zeug*).

vievedevos, bw., snel, als de wiedeweerga: *èn nou vievedevos nor bed, gullie!* Gezegd tegen kinderen. (waarschijnlijk van Frans: de vive force = met geweld)

vierklèts, zn. m., (*vierklèts*) in de zegswijze: *op 'ne vierklèts* (heel snel, in galop); *hij din op 'ne vierklèts nor hauws*. De Bont geeft *vierklauwes*; Verhoeven *viervoets*.

vieroog, zn. m., dagpauwoog. *D'r zaat 'ne vieroog op de vlenderplant*.

vijf, telw. (*veijf*): *hij ha ze niej alle veijf* (hij was niet goed bij zijn hoofd).

vinger, zn. m.: *lèkker is mar inne vinger lang, zin de Sjang, èn iej staak 'ne pink in z'n neus*.

vingerhoeden, zn. mv., (*vingerhuuj*) Zo noemt men wel het vingerhoedskruid (*Digitalis purpurea*). Een nog oudere verdwijnende benaming voor deze plant is *poppeskuuntjes*.

Vinkel. Volgens A.C. Brock (ca. 1825): "Is Vinkel eene kleine Buurt van Nieuwland, geleege ten Zuiden van het Dorp." Over Vinkel schrijft H.G.J. Buijks in 1984, bij het honderdjarig bestaan van de parochie: "Ook vóór 1884 bestond Vinkel al, zij het in de vorm van drie gehuchten en enkele verspreidstaande boerderijen. De gehuchten waren: Kaathoven en Nulands- en Heesch-Vinkel. Geffens Vinkel was een, op enkele boerderijen na, "leeg" gebied." In het jaar 1298 gaf Jan II, de hertog van Brabant, aan de inwoners van Geffen gemeenschappelijke gronden uit. Deze lagen vlakbij "Vinckel", waarmee mogelijk Heesch- Vinkel wordt bedoeld. Eén jaar later kregen ook de inwoners van Nuland hun "gemeynt" of gemeenschappelijke gronden toegewezen "in Vinckel".

In de geschiedenis van Vinkel komen we Baselaars (de monniksorde der Wilhelmieten) tegen. Dat begint al rond 1195, wanneer er sprake is van kluizenars in Monicks- of Munnekensvinkel en op de Pependijk bij Geffen/Nuland. In bestuurlijk opzicht is Vinkel altijd een moeilijk geval geweest. Omdat het een uithoek was tussen Nuland, Geffen, Heesch, Berlicum en Heeswijk, kwamen de grenzen van deze bestuurlijke eenheden daar samen. In de periode vóór 1800 waren alleen Nulands- en Heesch-Vinkel groot genoeg om aparte rotten of wijken te kunnen vormen in Nuland en Heesch.

De Vinkelnaren hadden (in vroeger tijden) geen eigen bestuurders, maar een schoolmeester hadden zij er wel. Al voordat de laatste gereformeerde predikant uit Kaathoven vertrok, werd er les gegeven aan kinderen uit de omgeving van Kaathoven, maar ook uit het overige Vinkel. (zie ook Kaathoven).

Het schooltje in Kaathoven houdt op in 1885. Vijf jaar later start men dan een school in Nulands-Vinkel.

De eerste kerk van Vinkel (gebouwd in 1887) wordt toegewijd aan Onze Lieve Vrouw, Koningin van de Allerheiligste Rozenkrans. Deze kerk gaat in 1944 ten onder aan oorlogshandelingen. De huidige moderne kerk stamt uit 1954. In 1984 bedraagt het aantal inwoners van Vinkel ca. 2000.

virrel, zn. o., vierde deel, is een verdwijnend woord. We kennen het alleen in de combinatie *'n virrel spèk*.

vitselstek, zn. zie *fitselstèk*.

Vladeracken. Het kasteel van de Heerlijkheid Geffen te Nuland. Volgens heemkundekring Nuwelant over Nuland moet de waarschijnlijke oorsprong van dit slot rond 1500 gezocht worden bij Johan van Vladeracken. Over de Van Vladerackens lezen we: "Zij waren geërfd te Geffen, Nuland en Rosmalen."

Het kasteel geraakt in verval na oorlogshandelingen in 1795. Alleen het poorthuis blijft bewoond. Later is er op de plaats van het slot een hoeve gebouwd. Op de Singel zien we de kasteelgracht nog een halve cirkel vormen.

(Peer en Kaat de List woonden in het huisje aan de inrit naar de kasteelboerderij.) Zie afb. 55.

vlag, zn. v., behalve de driekleur ook heideplag, zoals te zien is in de uitdrukking: *'n vlag èn 'ne stront mèst 'ne treej in 't rond.*

vlaggen, ww., het afsteken van plaggen. Hiervoor gebruikte men de *krabzèssiej* (vlaghak). *Vlagge*, zegt men ook van het voor schut lopen in slordige kleding: *jonge, wè lópte toch te vlagge, 'ne verhuiswage is t'r niks beij.*

vleej, bn., komt voor in *vleejweek* en *vleejjaor* en betekent verleden week en verleden jaar.

vlees, zn. o., (*vlis*): *'t vlis is zwak, zin Bèrtha Buit, èn ze droewg 'nen eijzeren beehaa.*

vlèsterke, zn. o., wolkje: *d'r waar gin vlèsterke òn de locht.*

vliegen, zn. mv., (*vliejge*): *ik slo ' niks af ès vliejge*, zegt men als men bedoelt dat men alles graag opgediend krijgt; *ès vliejge op 'ne vorse stront*, gezegd als er opeens veel mensen op iets af komen.

vliegen, ww., (*vliejge-vloewg-gevloge*); *Ik kan niej vliejge èn vuur spaowe.* (ik kan niet alles tegelijk).

vliegende vaon, naam van een pijnlijke ziekte aan de gewrichten.

vloer, zn. v., *ge kunt 'r van de vloer eete* wordt gezegd wanneer het ergens erg schoon is. Maar *ge kunt 'r van de vloer eete..., d'r li' zat!* Betekent het tegenovergestelde.

vlooi, zn. v.: *vur een vlooi hoefde hil oewen buik niej k'pot te krabbe* (het werk moet in verhouding staan tot het resultaat); *ègge zoo nog lang dur zuukt, dan kunde nog wèl 'n vlooi in 'n skón hemd veijne*. (ook zegt men *vloi*.)

vlooiën, zn. mv., in de zegswijze *vlooië vange is 'n gauwighèd*.

vlooike stoken, is een aloud begrip rond Bedaf (tussen Vorstenbosch en Uden). Het vindt plaats op de eerste zondag van de vasten. Het zou hier gaan om een eeuwenoude Udense traditie, een soort lentefeest waarbij een groot lentevuur ontstoken wordt. De naam *vlooië stoke* zou duiden op de vlooiën die in de beddetijken huizen en in het voorjaar met het bedstro verbrand worden. (Voor nadere informatie fam. Verbossen, Uden.)

vodje, zn. o., (*vùdje*) spreuk: *èigen is gin vùdje* (het hemd is nader dan de rok)

voeder, zn. o., (*voeier*): 1. voeder: *ge zet niks gewend ès zaacht voeier èn 'ne wèrr 'me stal*, zegt men van iemand die geen ontberingen kan verdragen. 2. voering: *'t voeier hengt ùit oewe jas. Hij skeet 't voeier ùit z'n gat* zegt men van iemand die erg aan de diarree is.

voet, zn. m., (*voewt*): *'t kùmt te pèrd èn 't go' te voewt*, wil zeggen dat men een ziekte gauw te pakken heeft, maar vaak maar moeilijk kwijtraakt; *vur de voewt 'weg* (zoals het zich aandient). *Vur de voewt vatte èn niej dur de nest rure*; gezegd door een vader die zijn dochters op volgorde van leeftijd aan de man wil hebben.

voeten, zn. mv.: *'tgo' zo wijd ès 'tvoewte he'* (alles heeft z'n beperkingen). Een verdwijnend meervoud is *vuujt*: *hij he' van diej skuupse vuujt*. Voor hetzelfde zegt men ook: *hij he' kwart-over-nege-voewte. Hij gonk me' z'n voewte vurrùit 't hauws ùit*, hij werd in de doods-kist naar buiten gedragen. *Hij kan nog goedzat ùit de voewt*, zeggen we als iemand nog goed uit de voeten kan.

Afb. 77. Truïke Jorizze van 't Hisèind. Vruger din ze nog oit me' 't winkelkarreke rond in Nuland.

volk, zn. o., (*vollek*): *b'ons me' al dè vollek, zin Jóst, de èipel waren al ùit de pan vur d'n damp òn de zulder waar. Ons moeier ha alt vollek onder de skollek, (ze was altijd in verwachting).*

VLAK VAORE

Wefke v.d. Boom (B.) ùit 't polderhùiske zaat buiten te keijke nor 'n jong stelleke dè over de Zommerdijk din. Ze kosse niej van mekaren afbleijve, zo'n wittighèd waar't. Efkes hásse dè gehaf-fel èn gevat òngeziejn èn toen zin ze bedachtzaam: "De diej, diej zulle nog wèl 's vlak vaore..." (Ze bedoelde dat het paartje nog wel zou moeten trouwen.)

VERNUFTIG

Van Maaren waar brandweerkommandant in Rósmòlle. Ze ha'n in 't durrèp niks wor d'n brandweerauto me' goei f'ssoewn binne kos staon. Durrum huurde ze bé Voets in de Nieuwstraot 'n skuur. Mar diej neij brandweerk'zèrne ha' gin deur wordur de wage binne kos. Eigelijk moes d'n hille geevel d'rùit. Van Maaren zin tegen Dillus Verhagen: "Ik heb gehoord dat jij nogal 'n vernuftig iemand bent, zou jij die gevel kunnen vervangen door deuren?" Dillus von 't 'n hil k'rwèij èn waar niej zo happig (hoewèl ieder-een diej hum kende, wies dèttiej niej zo niks waar; hij kos 't lich'lek!).

"Mar, m'nirreke, dè's niej niks..." "Als je het netjes doet, mag je bij (Hanneke) Voets wel 'n glaasje bier pakken op mijn rekening," voegde van Maaren d'ròn toew. Dè gaaf d'n durslag. "Jaa, dan is 't goewd, m'nirreke!" zin Dillus.

Dillus skoewf al gaauwèchtig nor Jo Verstegen (voorheen Voets) èn zin dèttiej 'r 'n por te goewd ha' van Van Maaren. Jo, de kastelein vond dè wèl prima.

Sötteres daarop waar 't rippetisiej van de brandweer. Op 't èind zin Van Maaren: "Ik zal 'ns afrekenen. Verhagen is zeker ook hier

geweest voor 'n glaasje bier op mijn kosten!?" "'n Glaasje?" , zin Jo, "hij hitter tiejn op!"

Toen Van Maaren Dilluzze tegekwaamp moes iej 't toch efkes wete: "Verhagen, je had nogal goed gedronken!?" Mar Verhage blijf doodgemoedereerd èn zin: "Ge denkt toch zeker niej dè 'ne Rósmòllese mins vur één glèske in de k'feej go' zitte!?"

VISSERSLATIJN?

Vur 't vissersmiske ston d'r innen uit Rósmòlle tege de kerr'kemuur te loerrieje èn de paoter kappesien diej de mis zo' doewn trappeerde-n-'m.

Hij zin: "Pissen, mijn zoon, doet men in eigen parochie!"

vonder, zn. m., vlonder, voetbrug. Het verkleinwoord is *vunderke*. *De Hoefse Vonder* (B.) verbindt de Bleijendaalseweg met de Loofaert. Het grondwoord *vonder* zit ook in het oude "Mirroise" toponiem *kwikvonder*; bruggetje over de Wamberge beek. *Bèrt van Boksel wónt op de kwikvonder* (nu officieel tot Oud Laar gerekend - *zunt zat*).

voor, bw., (*veur*): *wè d'r veur afgo', kùmt 'r achter niej beij*. Dit zegt men wel bij te laat komen in de kerk. (Het voorzetsel is meestal *vur*.)

voorjaarsweertje, zn. o., (*vorjaorswirr'ke*): *'t vorjaorswirr'ke zal oew bekwikkele* (het voorjaarsweer zal je opmonteren).

voor niets, (*vur niks*): *vur niks?, bulte me' bultjes d'r bovenop!* (als het niets kost wil iedereen wel een heleboel).

voort, bw., (*vort*), voort, voortaan, ondertussen: *vortdoeng èn niej tukke!* (opschieten en niet talmen); *doe 's vort; kom vort; 't is vort vruug laot*, zei iemand die bedoelde dat de dagen snel kortten; *ze doen vort goedzat vort*. Het woordje zit ook in *komvortjong*.

voortvatten, ww., (*vortvatte*): *ge mót mar vortvatte* (pakken wat je nodig hebt).

voren, zn. mv., (*vorre*): *de kromste vorre geeven 't miste*.

Vorstenbosch

"Een Gehucht onder Nistelrode, liggende zuidwaarts van hetzelfde aan de Ravesteinsche grenzen, vlak bij Bidaf, een Gehucht van het Dorp Uden. Deze twee Gehuchten Vorstenbosch en Bidaf, of zoo men het doorgaands noemt, *Bedaf*, zijn slechts door een klein slootjen of grip van elkanderen gescheiden, en een vreemdeling zou deze twee Gehuchten zeer gemakkelijk voor één houden, dewijl de huizen vast bij elkanderen liggen. Er ligt te Vorstenbosch eene kleine kapel van weinig aanbelang. De grond is er zeer zandig en mager, en de Inwooners, welke in het Geestelijk door eenen Rectoor bediend worden, maar echter onder de Parochie van Nistelrode behooren, en er eene kerkschuur hebben, leeven van den landbouw, maar vinden in denzelven een schraal bestaan. Vorstenboseh, van waar het Adelyk Geslacht van diën naam, waarschijnlijklyk herkomstig is, maakt een voornaam deel uit van Nistelrode, zoo dat er twee Burgemeesters waaren, één van het genoemd Dorp, en één uit dit Gehucht." Zo zegt A.C. Brock.

("Burgemeester" destijds was de functionaris die in een wijk of rot de belastinggelden ophaalde.)

(Over het "adelyk Geslacht Vorstenbosch" vinden we o.m. onder Aalst, van dezelfde schrijver:..."Het Geslacht van den Eekaart schijnt Aalst, in 1721, gekocht te hebben, dewijl men vindt dat Joannes Ignatius van den Eekaart er Heer, en deszelfs Weduwe Alegonda Maria de Meyere in 1728, er Vrouwe van was. En Adriana Mechtilda zijne dochter, bragt de Heerlykheid ten huwelijk over aan haren man Jan Vorstenbos.")

Navraag bij Jan v.d. Berg, de plaatselijke autoriteit, betreffende de historie van Vorstenbosch leverde de volgende gegevens op: in 1445 heeft Vorstenbosch al een Antoniuskapel. Vorstenbosch is sinds 1850 een zelfstandige parochie. De huidige Lambertuskerk dateert uit 1933. Het kapelletje richting Bedaf is van 1950. Vorstenbosch komt voor het eerst voor in akten uit het jaar 1300. De molen "Windlust" werd gebouwd in 1859. Het St. Antoniusgilde heeft een schildje uit 1639, maar is waarschijnlijk ouder. Het aantal inwoners in 1985 bedroeg ca. 1600. Rond carnaval wonen hier de *Pierreslikkers*. Het

plaatselijke gemeenschapshuis heet *De Stuik* (een korenschoof; bij ons "gaast").

In de gemeentegids van Nistelrode schrijft Henk Buijks: "De Vorstenbosschennaren waren na 1648 op het kapelletje te Bedaf aangewezen, juist binnen het land van Ravenstein. Het was gebouwd door de Norbertijnen van Heeswijk, die er tevens een priester aanstelden (tot 1672). Het bedehuis te Bedaf verwierf regionale bekendheid door de vereniging van de H. Cunera, wier relieken in 1648 vanuit Kaathoven naar Bedaf waren overgebracht."

vorsigheid, zn. v., (*vorsighèd*), het eerste verse vlees van de slacht.

vorweg, zn. m., karrespoor, landweggetje. *D'r liejp 'ne vorweg de grond in.*

vos, zn. m.: *we zulle mar beginne, zin de vos, èn iej ha' d'n haon al binne.*

vraagstaart, zn. m., (*vraagstart*) in de zegswijze: *husse me' flusse me' vraagstart d'r tusse*, als antwoord op de kindervraag: *wè eete we, mam?*

vraokoewiets? samentrekking van: *vraag ik oew iets?* Veel gebezigde sneerende opmerking t.a.v. iemand die zich ten onrechte met iets bemoeit.

Vreedendaal. Het speelhuis Vreedendaal zou volgens W. v.d. Heijden dateren van ca. 1470. Het huidige huis Vreedendaal (op Beekveld) heeft enkele roemrijke bewoners gekend. Er hebben achtereenvolgens Frans Oerder (vermaard kunstschilder, later vertrokken naar Zuid-Afrika) Herman de Man (Salomon Hamburger) gewoond. Nog later verblijven er o.a. de families Hein Godschalx en Willem Hoffman. Huidige bewoners de familie Duis.

Vreej, een meerdere malen voorkomend toponiem; we kennen *de Vreej* in de polder van den Eigen onder *Rósmòlle*. Waarschijnlijk verwant aan het ww. *vreje* (afrasteren, omheinen).

vrèilen, ww., wringen, vooral ook in fig. betekenis: *hij kan 't niej laote; hij mó't vrèile èssiej 'n borreltje gedronken he'*. Letterlijk: *kek ùit dègge 't niej k'pot vrèilt!*

vrèilkloot, zn. m., iemand die graag "vrèilt".

vrejen, ww., afrasteren: *hij ha' hel wè wèij af te vreja* (vandaar ook *vreejpaol*).

vrelleke, zn. o., werveltje. *D'r zaat 'n vrelleke op de staldeur.*

vreuken, ww., hard werken: *hij hagget zo in z'ne rug van dè vreuke op 't laand.*

vries, zn. m. (*vriejs*), vorst: *de vriejs is amper de grond ùit.*

vriesmot, zn. m., vorst bij mistig weer: *'t is 'ne zoere vriejsmot.*

vrijen, ww., (*vrijeje-vriej-gevreje*); *vrijeje is zuutjes praote èn hard liejge.*

vrijster, zn. v., *heete vrijsters vuujle gin kaauw; 't skilt 'n haor van 'n aauw vrijster* (het scheelt bijna niets).

vroeg, bn., (*vrug*); *vrug in de wèij, vrug vèt* werd gezegd van een jong meisje dat al in verwachting was.

vròlliej, zn. mv., 'vrouwlieden': *'t zen ammel vròlliej diej d'r zen.* (Ook *fròlliej*).

vrommes, zn. o., vrouwmens: *'t vrommes he' dik de boks òn.* (Ook *frommes*).

vrouw, zn. v.: *'n zatte vrouw is 'nen engel in bed; vrouw zen, alla, zin An, mar weuw zen, dè's men te machtig; ge bent de vrouw van m'n droome, zin Tinus, wè sunt dè'k alt' wakker lig.*

vrouwke, zn. o.: *ès vrouwke vuil d'n hèrd ùitkeert dan laache alle huukskes; daor hengt veul vanaf, zin Hás, èn z'n vrouwke droewg 'ne sluier me' 'ne sleep; dè heur ik gèire, zin 't vrouwke, èn 't spulde op d're poot; Ons Lieve Vrouwke gift 'm nog 'n douwke*, was het schietgebedje tijdens het overvliegen van de vliegende bommen in de Tweede Wereldoorlog. (>Onze Lieve Vrouw)

vrouwen, zn. mv.: *vrouwe doen alles me' d'r hart, zin Driek, zèllefs denke nog wèl; vrouwe keijken alt' in de spiegel, zin de plisiej,*

behall've ès ze aachterùit reije...; dikke vrouwe zen de beste, zin de linkert, in de zomer skadoew, in de winter wèrrem; vrouwe, vrouwe? ...d'r is mar één goei èn diej sto' aachter in de kerrek! (een zwarte variant is: èn diej li' aachter de bukeheg.)

vrouwenhanden, zn. v., (*vrouwehaand*): 'n vrouwehaand èn 'ne pèir-detaand diej meuge noit stilstaon.

vuist, zn. v., (*vaust*); zo vaast ès 'n vaust vol vliejge, heel onzeker.

vùrr'ges, is een oud woordje dat wij hoorden van Martien van Lieshout (Eerde), het betekent voornemens: *ik waar vùrr'ges nor ùlliej te komme.*

vuur, zn. o., *hij hatter meej vuur op gevat*: hij was meteen smoorverliefd geworden. *Ze ha 'n ruziej dè't vuur d'r afkètste* (laaiende ruzie).

VRUGER

”Vruger zoewpe we van d'n èrremoei èn nouw van de wilde, vruger zongge we van d'n èrremoei èn nouw zette we de m'ziek zo hard dègge gin man mir kunt verstaon, want we zen zulliej d'r zanikke vort zat... 't Kos noit kòjerder!”, zin de Zoere.

VURLICHTING

”Wèlliej wiesse niks èn d'r wier ok noit niks verteld,” klaagt M'rietje.

”D'r wier niej geprót onder d'n boksenbaand.”

W

waaien, ww., (*wèije-woei/wèijde-gewèijd*): *hij waar alt wor 't wèijt èn wèrremt*. Hij bekleedde graag hoge functies (hoge bomen...) *Wèij 't 'r niej in, dan wèij 't 'r niej ùit en ze naam alt 'n groote tas meeij*. Je wist maar nooit of je ergens iets meekreeg.

waaraan, vnw. (*woròn*): *ik wil wete woròn èn woraf*, zegt iemand die wil weten waar hij aan toe is.

waard, bn., (*wèrd*), in veel zegswijzen: *ginne praot wèrd; 't is ginne kaauwen èipel wèrd; 't is ginne kneup wèrd; gin peijp t'bak wèrd; gin kloote wèrd; gin cènt wèrd!*

waarheid, zn. v., (*worrend*): *'t is niks ès de worrend èn ge kun 't geleveren of niej; 'n hallef worrend is 'n heel leuge; de worrend èn vèt kommen alted bovegedreve*.

waarom, vnw., (*wurrum*). Op de veelvuldig voorkomende kindervraag *wurrum?* antwoordde men wel: *wurrum, wurrum, um de wurrum, over D'n Bosch um, umdè de Graaf te wijd is*. (ook: ... *umdè unne wùrrem ginne pier is*.) Ook *worrum*.

wachten, ww., (*waachte*): *waachte is nerres goewd vur, zin d'n Ties, èn ieij traowde op z'n tachentigste*.

waden, ww., (*waoje*): *'t is springen of waojen of oew boks begaoje*. (Zie *begaden*.)

waken, ww., (*wake-wakte-gewakt*): *vruger wier d'r bé de dooi gewakt*.

walg, zn. m., (*walleg*): *'nen boer mó't alt' erres de walleg over afsteeke* (een boer moet altijd ergens over klagen).

De Wamberg, (De Wambèrreg).

Bij Wim v.d. Heijden (Berlicum, Zwerftocht door het verleden I) lezen we o.m.: "De Wamberg begint haar geschiedenis als bouwhoeve rond het jaar 1200. Later, rond 1550, wordt een los van de hoeve staand speelhuis gebouwd, dat omgracht is."

wan, zn. v., een in onbruik geraakt werktuig om graan (zaad) te zuiveren. In de vergelijkende zegswijze: *'n kont lijk 'n wan.* (groot)

wannen, ww.: *ik zal bleij zen, ès ik daak 't wanne van 't korre wir kan ziejn*, zei mijn grootvader wel. (Hij bedoelde dat dan de dagen gingen lengen.)

wánne, stopwoord met de betekenis nietwaar of hé: *goei weer, wánne?* Dit woord kent veel varianten; men hoort ook *war, wor, wònne.* *War* en *wor* zijn nieuwere vormen.

war, zn. v., (*waors*): *'t gorre zit gelijk òlling in de waors.*

wat, vraagwoord (*wè*): *wè?... wè, zi' 'nen boer tege z'n vèrr 'ke*, zei men bestraffend tegen kinderen die zich *wè* lieten ontvallen en het gesprokene nog eens wilden horen. Als variant hierop zeiden we ook wel: *wè, wè?! ègge sket dan velt 'r wè!"*

wat voor een, vnw., (*wèffer*): kinderen zijn aan het rupsen zoeken. Plotseiling roept een van hen: *kebbèr inne!* (ik heb er een). De anderen vragen: *'ne wèffere?* (wat voor een?)

water, zn. o., (*wòtter*): *ofiej wòtter zaag brande*, zegt men als iemand heel verbaasd (of onnozèl) kijkt; *ès 't wòtter zakt, 't ijs ok krakt*, zegt men wel als iemand bij het urineren een fikse wind laat; *ik vuuyl 't òn m'n wòtter* (of *teejwòtter*), zeggen we als we ergens een sterk voorgevoel van hebben. *'t Is wòtter op 'ne kèij*, gezegd wanneer raadgevingen niet besteed zijn. Ook zeggen we in dat geval *'t is wòtter op 'nen èndekop.*

watergal, zn., (*wòttergal*); geehonger (ziekte). "Iedereen in onze omgeving kende vroeger het liedje: "Bij Kriest van Pirrekes op de stal,

daor kriegj d'n haon de wòttergal", aldus Has v. Rukven. (> *geehonger*)

waterkont, zn. v., (*wòtterkont*), een woord voor ziekelijke kippen met veel te zware achterlijven. (Ze werden wel opgekocht door *d'n hennepriester*.)

waterschei, zn. v., (*wòtterskèij*): *'t is 'n wòtterskèij*, zegt men van een nieuwsgierig mens.

wazelig, bn., wazig, suf: *hij ston wè waozelig te keijke*. Ook *waozig*.

weduwe en **weduwnaar**, zie *weuw* en *wewer*.

weelde, zn. v., (*wilde*): *de wilde stikt 'm*, hij kan de weelde niet verdragen.

weer, zn. v., in de zegswijze: *z'n weer hebbe* (ergens van genieten, zich vermaken: *kik 's nor ùlliej Jèntje, jonge, wè hittiej z'n weer me' al diej aander jong!*)

weer, zn. o.: *hout wor 't weer in zit*, zegt men van hout met slijtage- en verweringsverschijnselen; *kaoi weer he' alleman, zin Willem Vogels, mar 'n kaoi wijf! We zulle nog weer overhaauwe vandaag wil zeggen dat het ongelooflijk mooi weer is*.

weerlicht, zn., (*wirlicht*): *wirlicht op 'ne kaolen dorre, d'n hall've zommer al verlorre*. Deze weerspreuk komt ook voor met *donder* i.p.v. *wirlicht*.

weeskind, zn. o., (*weeskeijnd*): *zinge dèttiej kos, daor waar Caruso nog mar 'n weeskeijnd bé!*

weet, zn. m.: in de zegswijze: *'t is mar 'ne weet èn 't is 'n vraag wèrd. 't Is mar 'ne weet, zin d'n boer èn iej liejt 'n skeet um de lamp ùit te blaوزه*.

wefke, zn. o., (zie *wijffe*).

weg, zn. m.: *ègge de weg wit, hedde ginne kreuge noddig* (als je de juiste weg weet, heb je geen kruiwagen nodig). *Hedde langs de weg gezeete?* zeggen we wel plagerig tegen iemand die een wegescheet heeft opgelopen. *Kunde nog ùit de weeg?* vraagt men aan iemand die financieel rond moet komen. Meervoud: *weeg*.

weg, bw., wordt vaak uitgesproken als 'weg (*eweg*): *issiej al 'weg?* (vgl. En. away) De combinatie uit de weg: *uit de weeg*. Onderweg is *onderweges* of *onderwege*.

wegentree, volksbenaming voor varkensgras.

weggetje, zn. o., (*wegske*): *d'r liejp 'n wegske dwèrs dur 't laand*.

wegkruiperke, zn. (*wegkrùiperke*), verstoppertje: *wij dinne dik wegkrùiperke speule*.

weide, zn. v., (*wèij*): *vrug in de wèij, vrug vèt* (vroeg aan de vrijer, vroeg zwanger). *Toew liejpte gé nog in de wèij* wil zeggen 'toen was jij nog niet geboren' (vgl. *verrekijker*)

wenden, ww., (*wèine*), keren: *hoi mót gewènd worre; pùiste wèine* (uitgraven) *waar 'n kaoi wèrrek*.

wèlliej, vnw., wijlieden: *wèlliej diene dè niej* (vgl. *gèlliej, zèlliej, huliej*).

well'ver, zn. m., draaisluiting op vensters. Door omzetting van r en l ontstaan uit wervel. Zie Elemans Woord en Wereld van de Boer, pag. 98. Bij Verhoeven *wólver*, bij Van Os *welver*. Vgl. ook *dùlleper* (dorpel), *ùlleger* (orgel), *èllever* (armvol). Ad de Laat geeft *elleper* (*èrpel*). *Well'ver* en *vrelleke* zijn identiek.

wemel, zn., (*weemel*), gebruikelijke naam voor klein ongedierte: *in dè meel zit de weemel*. Is de officiële naam graanklander?

wengeldeweer, zn. m., een druk persootje, een kwikzilver: *dieje wengeldeweer kan niej stil zitte*.

wereld, zn. v., *wirreld*: *de wirreld is me' gin raoze gemakt, zin Lùikes Leej, èn iej zaat 'nen hall'ven dag op de pleej*. (De schepper heeft er ook z'n tijd voor genomen.) *De wirreld is 'n kiepekoi, zin Jan Hen, de boveste beskeijten alt de onderste*. Zie ook: *wijd*.

werf, zn. v., (*wèref*): *'t mót erres achter op de wèref lege* (het moet ergens achter op de werkplaats (het erf) liggen. Soms ook *wèrft*. Ook wel: *plòts*.

WAKKER

Hèmke (‘zeg hee, zeg hee’) Pèk kwaamp ’s ’n week lang te laot op z’n wèrrek. Hij werrekte vur de Plas op Koudewater. Hij hágget gewoon verslaope. Daor háttiej toch wèl ’ne godsgloeienden hekel òn. Zo èrreg, dèttiej op ’t lest van de week toen iej wer te laot waar, meej de vurman vroewg of iej efkes nor hauws toew moewg. De veurwerr ’ker zin: ”Daor komde toch krèk vandon!” ”Dè kan wèl!”, zin Hèmke, ”mar nouw moes ik toch eeventjes trug um dieje verrèkk ’se wekker k’pot te gòn slaon!” Hij moewg nor hauws èn hij goide-n-’m k’pot! Sens is iej noit mer te laot gekomme!

WÜRREM

”Ès ik daak d’r tussenuit doe, dan daowt men mar niej in de grond,” zi’ d’n aauwe Grarus in ’n kaoi m’mènt. Dan vreugt z’n dochter wortiej toch hene denkt èn wurrum ze vòdders dan wèl niej zo’n begrave.

Dan zi’ Grarus mi’ ’ne peijnleke laach: ”Ik he’ hil m’n leeven al wùrrem gehad! Ik wil daak wèl ’s wè anders!”

werk, zn. o., (*wèrrek*): *goei wèrrek he’ tijd noddig; ge mót ’nen boer gin hallef wèrrek laote ziejn* (je moet ’n boer geen onafgemaakt werk laten zien (dan beoordeelt hij de zaak helemaal verkeerd). *Èssiej òn wèrrek denkt, begient iej al te zweete*, gezegd van een zeer werkschuw persoon.

werk, wordt ook gebruikt in samenstellingen zoals *laacheswèrrek*: *’t is niks gin laacheswèrrek* (het is niets om mee te lachen). Verder kennen we *breekwèrrek* voor serviesgoed.

werken, ww., (*werr’ke*): *werr’ken is zalig, zinne de nunnekes, èn ze droewge me’ zesse ’nen bónnestaak*.

wesp, zn. v., (*wezzep*): *ègge een wezzep k’pot makt, komme d’r duujzend op de begraffenis*.

wèsteren, ww., met veel gedoe weinig werk verzetten: *hij waar wè òn 't wèsteren op d'n achterstal.*

weteren, ww., (*wittere*), drenken, te drinken geven: *ik mó't de kuuskes nog wittere* (ik moet de kalveren nog te drinken geven); *hij kwaamp goewd gewitterd op hauws op òn*, wil zeggen dat hij behoorlijk dronken huiswaarts kwam.

Wetering, (Wittering). Tussen Berlicum en Rosmalen stromen de Grote en Kleine Wetering. Deze waterlopen verzorgen de afwatering van Heesch, Nistelrode, Nuland, Rosmalen, Berlicum en Heeswijk-Dinther. Voor een groot deel vormt de (Grote) Wetering de noordelijke grens van Berlicum met Rosmalen. Vroeger viel de Wetering in de zomer droog en werd dan als "vaorweg" (karreweg) gebruikt, aldus Wim v.d. Heijden. *In de wenterdag skòtste wèlliej nog op de Wittering.*

weuw, zn. v., weduwe: *weuw te weze is men te machtig, zin K'neer, èn ze traowde vur de zesde keer!* (weduwe zijn is mij te machtig, zei Cunera, en ze trouwde voor de zesde keer!).

weuwer, zn. m., weduwnaar: *wè is 'ne weuwer toch 'ne rijke mins; hij li' op bed me' gesprèijde èrrem...!* Naast *weuwer* ook: *weedeman* (weduwnaar): *hij is al lang weedeman.*

wever, zn. m., (*weever*): *'t lekt wèl dètter hier 'ne weever op stèrr 've li'*, zegt men als er onverhoopt een stilte valt; *'t is hier of d'r 'ne weever li' te stèrr 've*, zegt men ook als men 'n vertrek binnenkomt waar het erg donker is. Van vroeger herinner ik me de aanvulling: *drèijt diej lamp toch 's wè op!* (de olielamp was wel aan, maar brandde op een veel te laag pitje).

wezen, zn. o., (*weze*): *erres wezen af hebbe* (ergens bang van zijn); *hij he' nerres gin weze mer af* (hij heeft nergens weet van).

wezenlijk, bw., (*wezelek*), beslist: *'t is wezelek waor; daor wee'k wezelek niks af* (helemaal niets); *'t is wezelek 'ne skónnen hond inne* ('t is werkelijk een mooie hond).

wiegestro, zn. o. (*wiegestroi*): *hij din dè al toen 't wiegestroi nog òn z 'n gat zaat*. Hij deed dat van kindsbeen af.

wielewaal, zn., (*hegskeijt*).

wiemelen, ww., onrustig heen en weer bewegen: *zit toch niej zo te wie-mele, ik kan m 'n fiets bekant niej rècht haauwe* (ook: *wiebele*).

Wiet, verdwijnende voornaam, afgeleid van Louis.

Wies, eigennaam: *'kwó 'k wies van wies, zin Wies, èn ze zaag lippestift op 't overhemd van hulliejen Ties* (ik wou dat ik wist van wie, zei Wies, en ze zag...)

Wijbosch, plaatsnaam, (**'t Weijpes**): *'t Weijpes hurt onder Skeijndel*.

wijd, bn., ver: *hoew wijd is 't nog?*; *hij is wijd 'weg*, zegt men van iemand die "ver heen" is wat zijn gezondheid aangaat; *wijd is rijk* (veraf wonenden heten altijd rijk, goed, etc., te zijn). Men zegt daarom ook wel: *wijd 'weg is alted goewd* en *wijd weg liegt lèkker*; *doe mar krèk of ge stom bent, dan komde 't wijdste!* *Hij vuujl 't alt zo wijd ònkomme*, zeggen we van een kleinzerig persoon.

wijd: *beeter 'n weij wirreld ès 'n naauw gat*, is een vergoelijkend bedoeld, schertsend zinnetje bij het laten van een wind.

wijden, ww., (*weije - weej - geweje*). De laatste vorm vinden we terug in de zegswijze: *wèl geweje, mar niej gesneje!* Dit laatdunkend gezegde werd gebezigd t.a.v. de geestelijkheid; de wijding hield niet automatisch een vermindering of verdwijnen van de viriliteit in. *Weije* is ook wieden. Ook *weije - weijde - geweijd* wordt gezegd voor wijden.

wijer, bw., verder: *ge kwaampt daor noit wijer ès de stoep*. Je werd er nooit binnen gevraagd.

wijf, zn. o. Het meervoud is *weijs* (vgl. Eng. wives). *'n Goei wijf èn 'n goei kat heure bé de kachel; zoo wijf, zoo mes, bot of 'weg* (vrouwen zijn lastig).

wijfe, zn. o., (*wefke*): *Wè 't wefke gèire mag, eet 't mènneke elken dag; gódde gij mar 's efkes zitte, zin 't wefke tege d're mins, dan kan ik m'n zùrr 'gen 's overziejn; 'n wefke gif veul tróst, zin Hèin, mar ik ha ' gin-nen trost noddig è 'k ze niej ha'* (een vrouwtje geeft veel troost, zei Hein, mar ik had geen troost nodig als ik haar niet had); *'t kùmt, 't kùmt, zin 't wefke, èn 't zaat drij daag op 't pùtje* (... en ze zat drie dagen op 't potje); *ons wefke wordt dik van 't sunt* (ze vindt het zonde iets weg te gooien en eet alle klikjes zelf op).

wijltje, zn. o., (*welleke*), poosje, tijdje: *waacht toch nog 'n welleke.*

wijn, zn. m.: *wijn op bier brengt plezier, bier op wijn gif sjegrijn.*

Wijnand, eigenaam, (*Wend*): *Wend de Skipper wónde in Rósmòlle.*

wind, zn. m., (*wend*): *de wend diej d'r vandón kùmt, dugt nog niej*, zei men van bijna elke willekeurige gemeente in de buurt; *we skiejten op ès 'nen hoi-opper tege de wend*, zegt men van iets dat nauwelijks vordert; *ze he'n 'm wend in z'n boks gejage*, betekent dat ze iemand bang gemaakt hebben. *Me' de wend umhog kunde b'ons de booten op de Maos heure. De wend he' skenbaar jong in diejen hoek* betekent dat de wind maar steeds uit dezelfde richting blijft waaien. *Ginne wend of iej is wèl iemes dienstig.* Alles heeft ook zijn nut.

WAACHTWOORD

Hanneke Wijnante (R.) waar op exame geweest vur wachterès. Ge hádt daor beij 't spoorhùiske twee overweeg; achter Dieliskes inne èn vur dè wachthùiske bé 't Sprokkelbosch hadde d'r nog inne, achter Pennings deur. Ze moes dus twee overweeg bediejne. Ze vroewgen òn Hannekes: "Hoew hadde 't gemakt?" "Oo, heel goewd!", zin Hanneke, "ik waar r'jaal geslaagd,... mar ik wies veul van onzen Toon."

"Oo ja?", vroewge ze. "Ja," zin Hanneke, "eigelek waar dè hèndig te onthauwe voll'ges onzen Toon." "Oo ja," wier d'r wijer gehùrrekt. "Ja," zin Hanneke, "onzen Toon he' men geleerd: ès iej umhog sto' mót iej nog komme èn èssiej umblig hengt, dan is iej geweest!"

(Het moge duidelijk zijn dat Hanneke de seinpaal op het oog had.) Willem Blom wit nog dètter in de Kattenbosch 'nen overweg waar me' skuifhekkes (i.p.v. slagbeum). Diej hekkes wiere bediend dur Diejn JorriZZe, diej de jong toen alt' Diejn Spoor noemde. (Ze waar dus 'n k'leega van Hanneke Wijnante.)

WIELEWAAL?

Jorre he'n we gezocht nor iemes diej wies hoew dè 't veugelke de hegskeijt eigelek hètte. D'r ware d'r zat diej wèl wiesse van 't bestaon èn zellefs diej wiesse hoew 't 'r ongeveer uitzaag, margin man kende d'n offisjeele naam. Toen kwaamp Has van Rukven 'ne keer b'ons buurte èn diej zin dè de hegskeijt eigelek "wielewaal" hètte. Hij kos dieje naam ok nog verklare: de roep van 't mènneken in d'n paortijd klinkt ès 'ne raotelzin èn de minse makte daoraf: "Ik traow 'n rijke weuw!" D'n tegeroep waar dan alt': "Skeijt, skeijt!"

windei, zn. o., (*weijnèij*). Behalve het ei zonder schaal ook 'n benaming voor een slap iemand. *D'r zen veul weijnèijer en d'r is d'r nog noit een hard geworre.*

windschroef, zn. m., (*wendskroef*): *ik he't òn m'ne wendskroef, zin Thijs, èn iej ha' laast van aambeie.*

winter, zn. m., (*wenter*): *In 1942 ha'n we 'nen heelen harde wenter. 'ne Zaachte wenter, 'n vèt kerkhof.* Een zachte winter is ongezond. *Wenter* is ouderwets.

wis, zn. v., bundeltje stro of hout om een garf of mutserd te binden: *zo tèij ès 'ne wis.* (ook *zo tèij ès leer* of *kattèmè*). In *kerwis* of *kelwis* bedoelt men een bundeltje om de oven te veggen (wissen).

wisboom, zn. m., ook *weesboom*, waarschijnlijk van *weegsboom*. Het was de boom die bovenop de lading hooi of stro voor het vervoer werd aangebracht.

wit, bn., in de uitdrukking: *'t is wit* (ze gaan heel vriendelijk met elkaar om). Het afgeleide zn. is *witteghèd*: *wè'n witteghèd, 't zal tege d'n èrgere zen!* zegt men als men vermoedt dat de vriendschap spoedig over zal zijn. *Hij wier zo wit ès 'nen doek.*

Ik geef oew daak 'n klap dè't wit van oew ooge zwart vur oew gat skiet!

witheren, zn. mv., (*withirre*), Norbertijnen: *vruger zaag 't in Hezik zwart van de withirre.* (In Heeswijk staat de abdij van Berne.)

woensdag, zn. m., (*woenzeg*): *De woenzegenaovend wier wèl stierao-
vend genoemd, want dan ware de vreijers op de been èn wier de week
gebroke.*

woerd, zn. m., zie *wuunder*.

woest, bn., (*wuust*): *zo wuust ès onweer.* Ouderwets.

wolk, zn. m., (*woll'k*), behalve benaming voor Waalwijk in de uitdrukking: *ze he' d'r woll'ke lig hange* (ze huilt gauw).

woord, zn. o.: *'t is 'n goei woord dè stilzweijge verbeert.*

woning, zn. v., (*wunning*): *de driej neij wunninge in de Naolense hèij
hèite de Driekunninge, umdè ze op diejen dag opgeleverd wiere.*

worst, zn. m.: *ès lulle worst waar, ha' hij 'nen hillen hoop*, zegt men van iemand die veel onzin praat. Als variant komt ook voor: *ès lulle
worst waar, ha' hij 'n hil f'briek.*

wortelep'tòzziej, zegt men wel voor hutspot: *zèlliej ha'n nog wortelep-
lep'tòzziej me' mùll'kenbriens* (hutspot met karnemelkse saus) *èn èige-
gemakte rijstepap.*

't **Woud**, een toponiem voor een buurtschap onder Middelrode, richting Schijndel en Den Dungen.

Mechelien Spierings zegt daarover: "Wie nu de weg neemt over het Spurktbrugje in Den Dungen en zo langs de Spurkstraat naar de Zuid-Willemsvaart, en intussen links en rechts zijn ogen over het landschap laat gaan, zal op geen enkel moment op de gedachte komen dat hij zijn weg heeft gezocht door of langs een woud. We zullen dan ook heel ver voor mensenheugenis moeten teruggaan om gewaar te worden dat ooit, misschien nog omstreeks het jaar

1300, aldaar gemene gronden lagen met heel wat meer houtopstand dan het armzalige plukje berken of dennen dat men daar nu nog kan vinden. Toch heeft dat gehele gebied dat men nu Het Woud noemt, of *Middelroois Woud* tot de Bodem en het Bos van Elde gehoord.

Dat daar bos was en bomen stonden is nog met zoveel woorden te lezen in een oorkonde van het jaar 1293, in het Oorkondenboek in deel I p. 603, wanneer de hertog van Brabant erkent dat de Heer van Boxtel evenveel recht heeft als hij op de "bodem en het bos" of zo men wil de "bosgrond" van Elde.

Een cijnsregister dat bewaard wordt in het archief van het kasteel Stapelen te Boxtel noemt dan ook een groot aantal erven gelegen in de parochie van Berlicum in deze hoek van Den Dungen, naast vele andere onder Gemonde en elders, waaruit een cijns betaald moest worden aan Boxtel, omdat ééns een Heer van Boxtel die grond tegen de grondcijns had uitgegeven. Als men nu ook nog weet dat de hertog van Brabant in 1314 Jan Bertout van Berlaer beleende met de stad en de heerlijkheid van Helmond, en daarbij eveneens met de cijnsen van Peelland, waartoe op zeker tijdstip ook de cijnsen van Middelrode werden gerekend, en dat inderdaad de eeuwen door uit erven in Den Dungen in "Den Hoek" en andere onder Berlicum gelegen moest worden betaald "in het boek van Helmond", dan is wel voldoende duidelijk gemaakt dat het gebied van en rond het Woud een probleemgebied van de eerste orde was. De zaak moet nog extra gecompliceerd zijn door een "parochieruzie" (tussen Schijndel en Berlicum, C.Sw.)...

Het dorp Middelrode lag in die tijd grotendeels aan de Schijndelse kant van de Aa en de grens tussen Berlicum en Schijndel ging dwars door het Woud langs een hoeve, die later uit twee hoeven kwam te bestaan, de hoeve op Nuenvelt."

(Has van Rukven is gebortig uit 't Woud en wit nog wèl dètter veul meer hout ston.)

wout, zn. m., onvriendelijk woord voor politieman: *kek uit, daor kùmt 'ne wout òn*. Wout is ook de mannelijke eigennaam afgeleid van Waltheris. (>Theris)

wujend, bw., bn., woedend, verwoed: *'t is 'n wujende peijn; 't duu wujend zeer*. 'ne *Wujende kaartspulder* is een verwoed kaarter. Verdwijpend.

wurrum, zie waarom.

wuunder, zn. m., woerd, mannelijke eend: *'ne wuunder he' 'n krulvirke in z'ne stèrt.*

WIRLICHT

Bé d'n Dillus (v.R.) sloewg d'n bliksen 's binne. (Dillus is oorspronkelijk een voornaam en dient dus als "generatiennaam" en niet als scheldnaam beschouwd te worden. Van Rosmalen kwam in Rosmalen veelvuldig voor als familiennaam; geen wonder dat er veel bijnamen ter onderscheid waren zoals: de Weuw, Mias en d'n Beer, bijv.) Bé d'n Dillus ha'n ze zoowès vruger bekant overal de toffel onder de raom staon. Leen vertelt nò d'n inslag hoew k'rdaat ze wèl opgetròjen ha':

""t Gaaf 'ne klap toen dieje wirlicht binnesloewg..., hij liejp over de toffel, zonne groote, gloeiege vuurbol... Mar ons moeier hiel ze goewd bé mekare; ze viejt gaauw 't rompùtje èn ze goewt 'm ùit!"

WIRRELD BÙRR'GER

M'rinus Koek waar 'nen aparte. Hij kos onverwaacht skón ùit d'n hoek komme. M'rinus waar hennepriester; hij kocht hennen op me' 'nen daorze kam, me' 'n wötterkont èn me' 'n rùipak. Vèrders waar iej vur alterhanden "handel" te veijne. Mar 't lieste zaat iej in de kroeg.

Toen M'rinus 's bé kapper Blom binnekwaamp, - 't waar volop vurjaor - zin d'n Blom um 'm ùit z'n tèn't te lokke: "Èn M'rinus, hedde oewen hof al um?"

De kiepekópmán waar vlot van de kiest: "Ge denkt toch niej dè'k me' zo'n klèin skupke in zo'n groote wirreld go' lege te steekel!"

Z

zaad, zn. o., (zaad), in de zegswijze: *bij hum is 't zaad vort ùit 't zèkske* (ook: *ùit 't pèkske*). De betekenis is dat bedoelde persoon zijn kruit verschoten heeft.

zaaien, ww., *zooie* of *zèije*: *ès dè grèij begient te zooie dan ist'r 't èind van 'weg* (als dat goedje uit gaat zaaien, dan komt er enorm veel). Zaaïen door mensenhand is *zèije*: *d'n boer zèijt èn mèijt*.

zak, zn. m.: *'t kan beeter van de zak ès van d'n beijndel* (i.p.v. *zak* ook *tès*); *dè zit nog in 'ne weijske zak* (dat is nog erg onzeker); *dè 't stront in oewe zak mag worre*, zegt men van geld dat men niet van harte geeft; *me' d'n blaowe zak gaon*, betekende elders gaan werken (met de blauwe plunjezak); *d'r worre wèl meer zakke toewgebonde diej niej vol zen* (betekent: het moet maar genoeg zijn).

zakken, ww.: *ik kan 'm pakke, zakke èn verkoope*, zegt men van iemand die men meent makkelijk baas te kunnen, in lichaamskracht overtreft.

zand, zn. o.: *b'ons op 't zand zen d'èipel zo klein, zin Knillus, d'r zit ginnins gin r mer in. Hier in dè zoft zand li' trekbeen zeker begrave*, zei men wanneer men met zijn fiets wegzakte in het losse zand.

zank, zn. m.: *erres de zank op hebbe* (de smaak van iets te pakken hebben, het ergens op gemunt hebben); *ès de katten 'r de zank ophebbe, haole ze alle kùikes weg*.

zanten, ww., het met wit zand bestrooien van *d'n hèrd*; vroeger werd de vloer van het woonvertrek met fraaie patronen gestrooid wit zand verlichtigd. Een der laatsten die dit goed kon en deed was Lieneke van Rooij op *de Lóffert* (B.). (zie afb. 79.)

In dit verband vertelde Steeven Tibosch (R.) dat er op de Rosmalense Hei vroeger veel zandboeren woonden zoals *Bèrtje Pèk* en *Dirk de*

Paost. Ze gingen met handkarren vol wit zand naar Den Bosch om daar hun negotie voor een paar centen de mand te verkopen. Dat zand kon worden gebruikt als schuurmiddel en om op de vloer te strooien. Een van deze zandkruiers had als verkooprijmpje: *zand, zaand, 'n dùbbeltje de maand! Och, m'n goeie dienstmeid, kópt me toch m'n zand kwijt!*, aldus wijlen Steeven Tibosch. (Enkele samenstellingen met *zand*: *zandkaol, zandkreuge, zandimmer.*)

zat, bn. en bw.: 1. dronken: *zo zat ès 'n k'non, ès 'n èchel, ès 'n pinneke, ès 'n snèp, ès 'n skup; alt' zat of onderwege*, zegt men van een verstokte dronkaard; 2. genoeg: *hittiej gèld? Ja, hij hitter zat! Dikzat* (vaak genoeg).

zatsel, zn. o., de hoeveelheid drank waarvan iemand zat wordt: *d'n diejen he' z'n zatsel wer gehad* (gezegd van iemand die (weer) dronken is)

zattigheid, zn. v.: *'t is zattighèd èn barmhartighèd*, zegt men van iemand die in een dronken bui zijn emoties laat gaan. *Hij kos niej loope van zattighèd*, gezegd van iemand die veel te diep in het glaasje heeft gekeken.

zee, zn. v.: *de zee is zo zout, zin lulboks, umdètter zovvel herring in zwemt.*

zeeg, bn., tam, mak, rustig, gehoorzaam: *'n mooi zeeg bisje; hij is vort goewd zeeg*, zeggen we van iemand die (bijv. sinds zijn huwelijk) een zeer brave indruk maakt; *ik kreijg 'm wel zeeg*, zegt men van iemand die men wel meent te kunnen intomen.

zeel, zn. o., touw. Komt nog voor in *karzeel, kwikzeel* en *de zeeldrèijer*.

Zeeland, dorpsnaam (**Zilland**): *Zilland-beevert is in mèij.* (St. Cornelius)

zeelt, zn. m., vissoort, (*laow*), zie *louw*.

zeem., zn. m., (*zeum*). *Ze poetste me 'de zeum.*

zeen, zn., pees: *dè vlis is klaor zeene, 't is zo tèij ès riem.*

zeeverjotte, bn., verbastering van *zeviot*. Verdwenen.

zeggen, ww., behalve in de gebruikelijke betekenis ook in gebruik als term voor verklikken: *oe, dè za 'k van jou wèl 's zegge; skèij af of ik gògget zegge!* (kindertaal); *ik zeg 't tegen ons moen...; zeg 't mar tegen oewen hemdslip, dan hoefde gin boetes te doewn.* De vervoeging van het ww. in ons dialect luidt: *zegge - zin - gezeed; wè zittiej?* wat zegt hij?; *wè zinniej?* wat zegt hij?

zei-spreuken, noemen we *zinniejzagsels*, omdat bij ons nooit iemand iets zei, *hij zin 't*. Soms ook *zinsel* genoemd.

zeik, zn. m.: *zèik op 'ne riek*, zegt men als men bedoelt dat iets van geen enkele betekenis is; *ik kreijg 'r zèik af*, betekent dat men van iets de buik vol heeft; *iemes over de zèik hèll 'pe*, iemand van zijn stuk brengen; *hij makt menne zèik niej wèrrem*, zeggen we wel als we aan willen geven dat iemand op ons geen enkele indruk maakt (ook *pis*); *iemes in de zèik zette* wil zeggen dat iemand flink voor de gek gehouden wordt; *diej zèkt van men gin gaoter in de grond*, wil zeggen dat bedoelde persoon van mij niets goeds te verwachten heeft; *hij zèkt oe in oew tèsse* betekent dat je de gemaakte complimenten niet moet vertrouwen.

zeikbed, zn. o., (*zèikbed*): zegswijze: *van 't zèikbed op 't skeijtbéd komme* (van de regen in de drup).

zeiken, ww., (*zèike*), plassen; zegt men ook van het tot vervelens toe praten over eenzelfde zaak: *hij zit alt' over 'tzèllefde te zèike*. Ook zeggen we dat *'t reegent dè't zèkt*.

zeikerd, zn. m., (*zèikerd*) dat zeggen we tegen een bangschijter (ook *schijterd*); *'ne flaowe zèikerd* (een zeurkous); *'ne feijne zèikerd* (een gierigaard); voor vrouwen: *zèiktès* of *zèiktriejn*.

zeikerig bn., *zèikerig* noemen we iemand die niets durft. Bij uitbreiding wordt dit woord gebruikt voor misplaatste, vervelende dingen: *doe niej zo zèikerig!*

zeiklucht, zn. v., *zèiklocht*, dit zegt men van een lucht die veel regen voorspelt.

Schertsend zegt men in dat geval ook wel eens: *'t is niks gin hoilocht*.

zeiksel, zn. o., *zèiksel*, hoeveelheid urine van een plas: *'ne pot me' 'n zèiksel vur d'n dokter.*

zèiktrieb, zn. v., zeurderige vrouw die altijd iets af te keuren heeft. (zie *zèikerd*).

zeikworm, zn., (*zèikwùrrem*), mier: *vur ell'ke zèikwùrrem diej ge k'pot makt, komme d'r duujzend op begraffenis* (zie ook *wesp*); *'ne zèikwùrr 'menest zit wèl 's vol zèikwùrr 'menèikes* (een mierenest zit wel eens vol miereneitjes).

ZIEK

"Onze pap lótt vraoge of ge soms gèire 'n kiep hadt in't lest van de week," zi' 'n Kruisstraots mènneke tege de mister. Daor is de mister wèl vur te porre. D'r go' 'n week vurbeij zonder dètter iets gebeurt èn dan hùrrekt de mister 's vurzichtig wor of dè de hen blef.

"Oo," zi' 't mènneke, "diej is wir goewd beeter geworre!"

ZÈIKSELS

'n Vòdderke van 'n heel groot huishaauwe kùmt in 'ne winkel van huishoudelek g'rèij in B. èn vertelt dèttiej 'ne pispot gehad ha' willen hebbe.

De mins achter de toonbank vreugt hoew groot iej mag zen.

"Nouw," zi' 't mènneke, "doe d'r mar inne van 'n zèiksel of zeuve!"

ZIEL

De p'stoor van Nijvelder zinne ze vruger tegen 'nen baardige mins diej 'n bietje wiebel (gek) waar. Hij kwaamp fredde in Ball'kum vertelle wè de p'stoor van D'n Dunge sondes geprikt ha'. Hij laachde-n-op 't èind 'weg èn dan riejp iej alt': "Hij zin: 't kan me nijj skille wor de ziele vaart ès ik de cènte mar heb van de uitvaart...!"

zeil, zn. o., (*zèil*): *me' opgestoke zèil erres op afkomme* (kwaad op iemand afstevenen).

zeis, zn. v., (*zèssiej* of *zicht*): de lange zeis werd *zèssiej* genoemd, de korte zeis of sikkel was *de zicht*. (Zie ook *zèssiej*)

Afb. 78. *Piejt Gurtjes òn de zicht.* (R.)

zeker, bn., akelig sekuur, bij 't pietluttige af: *dè's zo 'ne zekere*.

zèllevers, vrijwel verdwenen vorm voor zelf. (meer *èiges*).

zèlliej, pers. vnw. mv., (ook *zulliej*): *zèlliej he 'n meer òn ùlliej ès gèlliej òn hulliej, mèine wèlliej* (zij hebben meer aan jullie dan jullie aan hen, zo menen wij).

zen, ww.: *ik ben* of *ik zij (zé)*, *gij zet*, *gij bent*, *hij is*, *wèlliej zen*, *gèlliej zet*, *bent*, *zèlliej zen*. Vragend wordt de tweede persoon *bende* of *zedde*. In de onv. verl. tijd zeggen we: *ik waar*, *was*, *ge waart*, *hij waar*, *wèlliej ware*, *gèlliej waart*, *zèlliej ware*. Vragend wordt de tweede persoon *waarde*. De gebiedende wijs is *zij: zij mar stil; zij mar gerust*. Geleidelijk aan horen we meer *ben*: *ben mar zeker*.

Verbindingen als *zedde-gèk* en *bende-gèk* worden veel gebruikt. Ook *zedde-gaauw-gèk* komt in dit verband voor, naast *zedde-gij-nouw-gaauw-gèk*. *Wor 't is, daor wil 't zen*, waar rijkdom is, wordt het bezit steeds groter.

Afb. 79. *Liejn van Roi òn 't zante op de Lóffert. (B.)*

D'r afzen betekent aan het verkindsen zijn, dement worden: *hij ist 'r vort geregeld af*. In *ge kunt 'r mar afzen* bedoelt men je kunt er maar vanaf zijn in de zin van het kan maar gebeurd zijn.

Erres vur zen betekent vaak houden van in de zin van geschikt vinden: *nee, vur diej vremdighèd ben ik niej zo hard*. *Hij is 't 'm, jonge!* betekent hij denkt dat ie heel wat is. *Hij waar um heur geweest*, zegt men als een vrijer iemand ten huwelijk heeft gevraagd. Een ouderwets gebruik van dit werkwoord schuilt in: *ès 't is dè 't is dè 't niej is, dan is 't nog niks*. Men bedoelt: als het zo mocht zijn dat het niet doorgaat, dan is er nog niets aan de hand. De Bont geeft in dit verband: verbindingen met de waarde van een conjunctie: indien *a 's 'd is dä...* (bl. 771). *'t Kan zen wè 't wil, mar ik gò...* komt ook voor in de verleden tijd: *al waar 't wè 't wó', ik gong!*

zèssiej, zn. v., zeis: *mèije me' de zèssiej is zwaor wèrrek*. *Oew zèssiej èn oew pèrd mótte noit ùtleene; 't een kùmt dik èn 't aander dun trug*.

zeug, zn. v., zog: *de zog he' gevùld*, zegt de boer ontdaan als de zeug maar een big heeft gekregen; lett. ze heeft een veulen gekregen.

zeveren, ww., (zeevere): *'t ston 'n bietje te zeevere* (zachtjes regenen); *zeevere* betekent verder behalve kwijlen ook leuteren, kletsen, onzin uitkramen: *hij zit alt' over cènte te zeevere; 't is 'ne zeeverkloot*.

In Berlicum kennen we *de Zevurdursaovende*, hetgeen wil zeggen dat er die avonden in het gemeenschapshuis *D'n Durpshèrd gezeeverd* wordt tijdens de carnavalszittingen. *Zeevere* betekent hier *'tonpraot'*, carnavaleske kletspraat verkopen. Het staat in dit geval dus gelijk met een *buut* houden. Onvergetelijke figuren van *de Balkumse Zeevurdursaovende* zijn *Bèts Buts èn Jònnus d'n Birboer*.

(Zelf speelden we er enkele jaren *pastoor P'ènt*.)

zicht, zn. v., zie zeis. *Korre mèije me' de zicht*.

ziel, zn. v.: *d'n dieje he' ilt op z'n ziel*, zegt men van een hardvochtig iemand; *wè ge hier wint òn oew ziel, verspulde òn oew boks, zin d'n boer, èn iej blijf in d'n biechtstoewl òn 'ne spijker hange*.

ziemezètje, zn. o., verbastering van chemisette: boerenfrontje: *sondes stapte Driek èn Bètje, dèftig in pèllerien èn ziemezètje, nor de leste mis van de p'rochiejlèijer*.

zìjg, zn. v., melkzeef: *de romme mótte dur de zeijg*. Een ouderwets woord voor koffiezeefje is dan ook *koffiejzeijgske*.

zìjgen, ww., (*zeijge*), filtreren, zeven: *ik mótt de romme zeijge*. (Dit ging vroeger vaak door een doek.).

zìjn, ww., zie *zen*.

zìjn, als bez. vnw. (*zen*): *ieder 't zen, zin Hardzak tege z'n wijf, èn iej zaagden 't bed temiddendeur*. Hetzelfde woordje komen we tegen in de volgende zei-spreuk: *zij hágget zen al, zin Stiejn Steuk, toew 't hum nog niej van heur waar. Hij zal 't zen wèl gehad hebbe*, hij zal zijn portie wel gekregen hebben.

Zijtaart, plaatsnaam, (*Sijtert*): *Hij wónt op Sijtert, dè li' onder Vèggel*.

zilletries, zn. v., zélatrice: *de zilletriese zen dik al veul me' 'n klèin bietje*. Zélatrice = ijveraarster. In katholiek verband vooral gebruikelijk als collectante.

zilverlingen, zn. mv., judaspenningen, lunaria biënnis: *d'r stonne zilverlinge zat in z'nen hof*. (vgl. Du. Silberling, Fr. monnaie du pape, En. honesty).

zimmelezèikerd, zn. m., een flauwe onsympathieke mooiprater.

zin, zn., manier, wijze: *op zo'n zin* (op dusdanige wijze; op zo'n manier).

Ook betekent dit woord lust, begeerte: *wiej vreijt me' zin, wordt 'r dik tegenin* (wie vrijt met begeerte raakt gauw zwanger).

zinsel, zn. o., zie zei-spreuken.

ZICHT

Tinuske van Ude waar druk òn 't mèije me' de zicht. In inne keer mèijde-n-ieij 'nen haos bèij z'n been af, teminste zoo vertelde-n-ieij dè.

"Èn?", zin z'ne zoon Mies, "hádde'm?"

"Zeg, dèttiej 'r ùitpoetste!", zin Tinuske vol overtuiging.

ZIEJN, HEURE ÈN STREIJE

De Rósmòllese Krèijkes kosse d'r ok wè af... Ze waren òn 't wèrrek op 't laand in 't Èmpels vèld èn in inne keer zin Bèrt: "God, Willem, ik zie nog 's goewd; daorgiends op de Heelse brug, daor zie ik 'n groote bromvliejg op d'n boog zitte. Ziede gij diej ok?" "Nee," zin Willem, "mar ik heur ze wèl!"

ZINK (neuj = naden)

Tegenover Driekske van Os (H.) ston 't hùiske van Piejt Pas. Zo'n typisch ding me' 'n dùbbel kap. D'r zaat 'ne groote kiel op wor diej twee kappe bé mekare kwame. 't Waar mooi zink. De geminte moes dè hùiske afbreeke. Me' 't vrachwagentje wier de kiel d'r ùit getrokke. Toen moes ieij nog kort gemaakt worre, eigelek zunt. Bèrtje d'n opzichter docht: "Ès we nouw dè skitterend middestuk 's p'rbeerden heel te haauwe."

Dùrrum zin ieij tege Dillus Verhage: "Ès gij nouw diej plaot 'r mooi ùitknipt, dan meugde gij diej gestoldeerde neuj zèllef hebbe!" Dè waar goewd.

Bèrtje kwaamp wè lotter keijke èn Dillus ha' twentig zakke neuj! Hij makte g' domme overal neuj af!

"Jonge, skèijt'r mar gaauw af!", zin Bèrtje. "Zunt," zin Dillus, "soms bende gé 'n bietje te slim vur men, mar toch, af èn toew denk ik òn m'n eige kont."

zode, zn. m., (*zoi*): 'ne *zoi gras* (zie *ros*).

zoei, zn. v., mestgoot achter de koeien op stal. Bij ons was *groep* gebruikelijker.

zoeken, ww., zie *zuken*. Tegen een hond roept men merkwaardigerwijs wel: 'zoek, zoek!' en niet 'zuuk!'

'ne **zoerdonk**, is iemand die vaak zuur kijkt.

zoft, bn., zacht (van rijpe vruchten): 'n *lèkker zofte peer*. *Wè is 't hier toch zoft*, zei de boer toen hij ons gedoentje opzocht. *Wèlliej wónden wijd aachteraf*, 'n *èind in de grond èn dè beteekende dè d'r enkelt karresporre èn zandpèdjies nor ons hauws toewliejpe èn ès 't nouw wè gedreugd ha' dan waar dè zand heel zoft èn dan zakte oew fiets weg in dieje kaoie grond èn dan koste allennig nog loope nor ons*.

'n *Zoft weijnèij* zeggen we wel tegen iemand die niet op durft te treden. *Zoft* wordt naast *zaacht* gebruikt, waarbij *zoft* de oudste verdwijnende vorm lijkt te zijn. (verg. Eng. soft; Duits sanft).

zog, zn. v., zeug: 'nen boer èn 'n *zog he 'n noit genog*. (zie *zeug*).

zolder, zn. m., (*zulder*): *zuuk mar 's op zulder aachter de put in 't henneskiltje*, zegt men wel schertsend als iemand steeds blijft vragen waar iets is; *wè hedde me toch op m 'nen aachterste zulder gejage* (wat heb je me toch angsten bezorgd).

Zulder betekent ook het zitvlak in een broek: *Ties klapt uit z 'ne zulder*. *De papierre zulder*, zei men tegen een stuk grond aan de Aa te Middelerode, oostelijk van Seldensate. De Bont geeft dezelfde benaming voor dun ijs dat onder de voeten wegbuigt maar niet stuk gaat (bl. 782). *De papierre zulder onder Mirroi* was broekland dat lang moerassig bleef, aldus mevr. Prinsen (B.).

zon, zn. v.: *ès 't reegent èn de zon skent, dan is 't kerr 'mis in de hel*.

Vur niks go' de zon op, zegt men als men bedoelt dat iets niet onbetaald mag blijven.

zonde, zn. v., *ge moest oew zondes biechte èn waarde iets vergeete, dan waar dè zunt vur God. Ons wefke wordt dik van 't zunt*. (Ze kan niets weggooien en eet alles op, omdat het anders nog zonde is.) *Witte*

wè zunt is? Botter òn oew kont smere èn dreug brood gòn zitten eete, dè's zunt!

zoom, zn. m., (*zeum*): *diej peukiej waar krèk in de zeum van z'n boks gevalle.*

zout, bn.: *zo zout he 'k 't nog niej gefreete*, zegt men wel als iets erg hard tegenvalt. *Hij zal ginne zak zout mer opeete* (hij zal snel sterven)

zouten, ww., *d'n dieje kunde wèl opzoute*, zeggen we wel van een dier dat geacht wordt niets waard te zijn.

zoveel als, stopwoord, met de betekenis: zullen we maar zeggen (*zoveul ès*); *hij waar d'n bòs, zoveul ès* (hij was zogezegd de baas).

zuchtig, bn., alleen in de zegswijze: *ziek of zuchtig zen* (ziekelijk).

zuiver, bn., (*zùiver*): *diej is niej zùiver òn z 'ne stùiver*. Die is niet te vertrouwen bij de vrouwen.

zuiperd, zn. m., (*zùiperd*): *'t is haolen èn brenge, zin de zùiperd, èn iej gonk me ' 'n leeg fles nor de pisbak; beeter 'ne zùiperd dan 'ne kaarter; 'ne zùiperd kreg oit genog.*

zuken, ww., behalve zoeken ook: *ge mót 't mar zuke* (je moet er maar zin in hebben); *ik zuuk niej mer te zuke!*

zult, zn., behalve de hoofdkaas ook de verhoging waarin *de stalreepe* stonden, de stenen rand waarvoor zich de voedergoot voor de koeien bevond. Cornelis Verhoeven (bl. 172), Johan van Os (bl. 140 *zul*).

zus, zn. v. In de vroegere Meierij gebruikelijk als roepnaam voor een meisje dat het tweede kind in een gezin was (vgl. *broer*): *ons Annie wordt alt' Zus genoemd.*

zuur, bn., (*zoer*): *zo zoer dè de gaoter in oew sokke d'r af dichttrekke!* *Zo zoer ès brem*. In verband met het weer is *zoer* guur: *wè 'n zoer, mottig weer hemme toch.*

zuurkool, zn. m., (*zoerkólle*): *diej it de zoerkólle niej mer op*. Gezegd van iemand die spoedig zal sterven. (vgl. *zout*.) Op de kindervraag *wè gòdde gé doewn?* kon het antwoord komen: *de zoerkólle ùit de waors haole.*

zuursig, bn., (*zoersig*), zuur: *wè kekte zoersig? Zit oew iets dwèrs?*

zwaardje, zn. o., (zwartje), zwoerdje: *ge kunt zo lekker knoepere op zo 'n hardgebakke zwartje van 't uitgebraoie spèk.*

zwak, bn., gezwak, lenig, vlug: *ik zij zo zwak ès 'n hangaol (heel stijf); diejen aauwe is nog goewd zwak (lenig).*

zwaluw, zn. v., (zwöllef): *zwöll'ven onder oew dak brenge gèld in oewe zak. (zwaluwen brengen immers geluk.)*

Afb 80. *Zwöllef*, tekening Gurt Swanenberg.
Zo't zoo zat zen?

Zwanenburg, zie *Swaanenberg*.

zwart, bn.: *zo zwart ès 'ne moor* (zo zwart als de waterketel). Vandaar ook **zwartmoor**. Iemand met zwarte haren scholden we uit voor *zwartkèij*; *ik draag 't liefste zwart, zin de p'stoor, dan velm m'n ziel niej zo op.*

zwartjan, zn. m., iemand die in de zwarte handel rijk is geworden.

zweet, zn. m.: *lùije zweet is gaauw gereed.*

zwètzen, ww., snoeven, opscheppen: *zwètse èn in oew boks doewn kunde zittende*, zegt men als men wil laten blijken niet bijster gecharmeerd te zijn van iemands opschepperij.

zwètskloot, zn. m., zegt men tegen iemand die veel opscheept. (ook wel: *zwètserd*).

ZWEEVE

Kien de Weuw èn Jód Lewien kwame mekare in d'n orlog nogal 's tege bij Piet de Kinderen. Kien dien kwansuis of iej vur d'n Duitser waar um Lewien te pèste. Zoo vroewg iej wèl 's: "Hádde ze geheurd tenaacht, diej Duitsers diej Engeland wer 's op zen weze knappe?" De Jód riej 'm dan.

De zestiende èn zeuventiende sèptèmber hong de locht hier vol me' vliegtuige, vurral zweefvliegtuige. Hil 't mèrtvèld (van Rósmòlle) bij de Skèl ston vol.

Al diej minse kwame ammel keijke. 't Waar zo'n machtig gezicht, dè ziede noit mer. 't Waar krèk 'nen heelen drukke verkeersweg dur de locht. De Jód jubelde rond. Hij zaag Kiene op de mèrt èn dien d'r op af.

"Wat zeg je daar nu van?", vroewg de Jód triumfantelek.

Kien reageerde nuchter: "Och, irlek gezeed, veijn ik 't mar 'nen èrremoeiegen troep; d'n inne mó't d'n andere vort trekke!"

ZÙIPERKES

Twee "drankwagentjes" kommen 'n kruugsken ùitgetùimeld. Ze doen 'n autoken in èn skeure 'weg. D'n uursten besten bocht is al teveul; ze vliejgen 'r ùit. 't Wagentje slo' over de kop èn de zat-lèpkès worren 'r ùit geslingerd. In de wèij kùmt 'r inne zuutjesòn beij... èn vreugt: "Jan, hedde gij d'r iets òn over gehaauwe?"

Dan vreugt d'n andere: "He' d'r nouw nog iemes 'n runje gegeve dan?"

Afb. 81 Kartje me 'D'n Bosch, Hintem, Empel en Rósmölle.
(K.F. van Wiebeking, ca. 1798, fragment.)

NAWOORD

Na lezing van dit *leeswoordebuukske* kwam Henk Buijks tot de conclusie: "Er zijn veel meer woorden over (karaktereigenschappen van) de vrouw dan over de man. Is hier sprake van specifiek "mannelijk" taalgebruik? Of is het materiaal grotendeels van mannen afkomstig? Of speelt de omstandigheid dat de auteur een man is, hier een rol? Of vinden we hier de neerslag van het feit dat de boerensamenleving, waarvan in dit boek sprake is, sterk op de man is geënt?" De constatering is zeker terecht. Waarom het zo is?

De vrouw had bijna overal de broek aan en daarom haalden de mannen in de taal wel hun gram. 'Ons mòn ha de boks òn!' en de boerin hoefde dus zeker niet geëmancipeerd te worden. Zij was mans genoeg.

Het taalgebruik zoals in ons *woordebuukske* is soms niet vrouwvriendelijk en derhalve is het belangrijk dat men zijn beelden bij gebruik van dit dialect zorgvuldig kiest, om niet meteen zeer "grof" over te komen. Het laatste gebeurt nogal eens in carnavals- en voordrachtverband en het draagt negatief bij tot het imago van de streektaal. Wellicht dat daarom voor veel mensen plat hetzelfde is als platvloers.

Wij hopen met ons werk ook tot enig bewijs van het tegendeel te hebben bijgedragen.

Tot slot willen we hier stellen dat we bewust voor enige spelling-inconsequenties hebben gekozen omdat we alles zoveel mogelijk hebben willen schrijven zoals de zegslieden het ons vertelden. Oudere sprekers zeiden bijvoorbeeld nog *hauws* en *thauws*, terwijl jongeren gewoon *huis* en *thuis* bezigen; mijn grootvader sprak nog van *baote èn romme-mi'-beskaot*, terwijl men nu meestal *buite èn mèllek-me'-beskuit* zal horen.

BELANGRIJKSTE GE- RAADPLEEGDE LITE- RATUUR EN ANDERE BRONNEN:

A.J. v.d. Aa: Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden, Gorinchem, 1847 e.v.

Miep v.d. Akker: Brieven, handschrift. Berlicum 1978, '79, '80.

J.J.A. v. Bakel: De vaktaal van de Nederlandse Klompenmakers, Nijmegen, 1958.

Johan Biemans: Over bij wijze van spreken gesproken, Helmond, 1982.
Brabantse humor op klompen, Hapert, 1983.

A.P. de Bont: Dialekt van Kempenland, Assen, 1958.

W. Brands: Schaijk in dialect, Schaijk, 1984.

August v. Breugel: Brabantse mutsen uit grootmoeders tijd, Eindhoven, 1976.

A.C. Brock: De Stad en de Meierij van 's-Hertogenbosch ca. 1825.

H.G.J. Buijks: Vinkel 100 jaar kerkdorp 1884-1984, Oss, 1984.

Van Dale's handwoordenboek der Nederlandsche Taal, Den Haag, Leiden, 1917.

Bernard van Dam: Oud-brabants Dorpsleven, Oisterwijk, 1972

Ivo van Dinther: 'Mense van veur de verkaveling'

'Mee de deur in den herd', 's Hertogenbosch, 1980.

J.H.A. Elemans: Woord en wereld van de boer, Utrecht, Antwerpen, 1958.

Franck Van Wijk Van Haeringen: Etymologisch Woordenboek der Nederlandsche Taal, 's-Gravenhage, 1971.

Harrie Franken: Lieder en Dansen uit de Kempen, Hapert, 1978.

- H. Franken, W. v. Gompel, F. Hoppenbrouwers e.a. '; Kroniek van de Kempen, Hapert, 1982.
- M. Gerritsen: Taalverandering in Nederlandse dialecten, Muiderberg, 1979.
- Ruud Groen: Ons moeder zei altijd (rubriek in het Eindhovens Dagblad, '83, '84).
- Heemkundewerkgroep Nuwelant: Nuwelant over Nuland, Nuland, 1983.
- W.J.M. v.d. Heijden: Berlicum, 5 eeuwen onderwijs, Berlicum, 1974.
Berlicum, Zwerftocht door het verleden, Berlicum, 1982 en 1984.
- Willem Iven - Miep Mandos: Bij wijze van spreken, Eindhoven, 1984.
- F.N. Jansen: Gewontes en gebrûike in Roi rond 1900, manuscript, z.j.
- B. Janssen en G. Ulijn: de Boer en zijn Erf, Maasbree, 1979.
- M.J. Koenen - J. Endepols: Verklarend Woordenboek der Nederlandse Taal, Groningen, 1956.
- K. ter Laan: Nederlandse spreekwoorden, spreuken en zegswijzen, Den Haag, 1973.
- Jan Naaijken: Leer mij ze kennen... de Brabanders, Vught, 1978.
- Jan Naaijken: Noord-Brabant in Grootvaders tijd, Groningen, 1978.
- Johan van Os: Maas en Waals Woordenboek, Zutphen, 1980.
- G.S. Overdiep: Volkstaal en Dialektstudie, Antwerpen, 1947.
- J.L. Pauwels: Enkele bloemnamen in de Zuidnederlandsche dialecten, 's-Gravenhage, 1933.
- Cees Robben: De zilveren prent, Tilburg, z.j.
- Nol van Roessel: Skôn Pertretten, Helmond, 1978.
Onder de stûlp (Helmond, 1979)
B'ons op Gineind, Helmond, 1982.
- Geestig Geloof (1983).
- Has van Rukven: Familie van Rukven, Heeswijk-Dinther, 1982.
Woordenlijst in handschrift.
- A.F.O. Sasse van Yssel: De Voornamen Huizen en Gebouwen van 's-Bosch, 1910.

- A.H.G. Schaars De Wald - spelling, Doesburg, z.j.
- L.H.C. Schutjes: Geschiedenis van het Bisdom 's-Hertogenbosch.
- Thieu Sijbers: Over bij wijze van spreke gesproken, Helmond, 1980.
Aachterum binne, Helmond, 1980.
- Mechelien H.M. Spierings: Om en in de Vrijdom van Den Bosh, 's-Hertogenbosch, 1982.
- Staatsdrukkerij: Woordenlijst van de Nederlandse Taal, 's-Gravenhage, 1979.
- Stichting Brabantse Dag: Spreuken zo te zien, Heeze, 1976.
- F.A. Stoett: Nederlandse spreekwoorden en gezegden, Zutphen, 1974.
- Jan Stroop: Sprekend een Westbrabander, Amsterdam, 1979.
- Cor Swanenberg: Krèk wè'k wó, 's-Hertogenbosch, 1979.
Boerrejonges Krintemik, Berlicum-Maasbree, 1982.
Dur de bank hene, Berlicum, 1982.
Het Land van de Leeuwerik, 's-Hertogenbosch, 1983.
... en we laache vort, Heerlen-Berlicum, 1984.
- Gerard Ulijn: Spokerijen in het Maasland, Zaltbommel, 1976.
- Cornelis Verhoeven: Herinneringen aan mijn moedertaal, Baarn, 1978.
- A. Weijnen: De dialecten van Noord-Brabant.
- A. Weijnen e.a.: Woordenboek van de Brabantse Dialecten, Afl. 1 - 6.
- Prof. Dr. A.A. Weijnen: Etymologisch Dialectwoordenboek, Assen, 1996.
- H. Welters: Feesten, zeden, gebruiken en spreekwoorden in Limburg, Maasbree, 1982.
- H. de Werd: Rosmalen was een ellendig land, Zaltbommel, 1982.
Rosmalen Vroeger, Rosmalen, 1985.
- Gemeentegidsen van Berlicum, Den Dungen, Geffen, Heeswijk-Dinther, Nistelrode, Nuland en Rosmalen.
- Meerdere nummers van de tijdschriften Brabants Heem, De Brug, De Molen en De Klepel.
- De jubileumuitgaven van de parochies Maliskamp en Hintham (1985).

Archivalia-items werden vooral verstrekt door de streekarchivaris van Maasland, H.G.J. Buijks.

Enkele Brabantse langspeelplaten van Ad de Laat, Huub v. Eynthoven, Arie v. Rozendaal, Thieu Sijbers, Gerard v. Maasakkers en Peter en Ad Haans.

LIJST VAN AFBEELDINGEN:

De personen die de illustraties beschikbaar stelden (in alfabetische volgorde):

Fons van Baest: 4, 22, 34, 77.

Wim Boselie: 16.

Bert van Boxtel: 12.

Harrie Coppens: 17, 48.

Piet Danen: 18.

Piet v.d. Doelen: 3.

Wim van der Donk: 63.

Mevr. Van Gorp-Pennings: 29.

Heemkundevereniging Nuwelant: 19, 38, 52, 55, 60.

Felix Janssen: 66.

Jac. de Kok: 6.

Driekske Korsten: 10.

Nelleke de Laat: 11, 32, 61, 67, 71, 75.

Harrie van Liempd: 3, 46, 74.

Joop v.d. Meulenreek: 20, 68.

H. van Os: 7.

Nol van Roessel: 41

Cor Swanenberg: 1, 2, 7, 8, 13, 14, 21, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 36, 37, 38, 41, 43, 45, 49, 51, 53, 58, 62, 69, 72, 73, 76, 78, 79.

Gurt Swanenberg: 80

Cor van Uden: 70.

Marieke van de Velden: 48.

Jan Wijns: 24, 56, 57, 59, 65.

Mientje van Zuijlen-v.d. Doelen: 39, 40.

DE ZEGSLIEDEN

We hebben veel mensen bezocht en beluisterd gedurende de laatste 10 jaar.

(Een plaatsnaam tussen haakjes duidt de plaats van oorspronkelijke herkomst aan en dit wordt alleen gegeven indien dat relevant is.)

Beek en Donk: Mies Swanenberg (Berlicum) †.

Berlicum: Miep v.d. Akker †, Willem v.d. Braak †, Anna Brokke (van Heijst) †, Antoon Boselie †, Bertha Cooijmans †, Frans v.d. Dungen †, Janus v.d. Donk †, Nülleke v.d. Heijden (de Koppere) †, Hás v. Kreij (Nuland) †, Toon v. Lith (de Pan) †, Harrie Mulder (Orthen), Tinuske Pennings †, Lien en Pietje v. Rooij †, Tóntje v. Sleuwe † Hemke Swanenberg †, Jan van Pietjes † (v.d. Veerdonk), Grètje Voets † (Kruisstraat).

Coudewater: Tonia v.d. Heijden (Nuland) †.

Den Dungen: Driekske v. Alebeek †, Dina v. Gemert-v.d. Ven (Berlicum) †, Huub en Bertha Goossens (d'n Boer) ††, Harrie en Sjaantje Goossens, Jan van Bert Heijmans (Kruisstraat) †, Ad de Laat † (Nistelrode), Broer † en Diny Minkels, Henk v. Osch, Willemke v.d. Steen † Huub Toelen, Driek Verhagen †, Henk Verhagen, Walter v.d. Westelaken †.

Dinther: Hannus v. Erp †.

Geffen: Pietje v. Venrooij † (Nuland), Tien Heijmans (Kruisstraat).

Handel: Leo Swanenberg † (Middelrode, Berlicum).

Heesch: Drika v. Zandvoort-v.d. Heijden (de Klompenmaker) †, Thee v.d. Biezen (Nuland) †.

Heeswijk: Pater F. v.d. Heijden (Has v. Rukven) † (Middelrode), Nico v. Doorn (Berlicum).

's-Hertogenbosch: Kees Verhoeven † (Udenhout), Frik en Ans Verstappen.

Hintham: Bertje v. Nuland †(Rosmalen), Pastoor de Nijs †, Tieske v.d. Pas † (Rosmalen), Netje Swanenberg-Bouwman †, Henk de Werd (Rosmalen).

Kruisstraat: Jan † en Sien v.d. Doelen, Harrie v. Erp †, Bert en Truus Heijmans ††, Dorus Verstappen †(Rosmalen)..

Maliskamp: Jaon Dielissen †, Piet v. Helvoort †, Martien der Kinderen †, Jan v.d. Wijgert (van Meijn Pleintjes) †, Jan van Helvoort.

Loosbroek: Gerard Daandels.

Middelrode: Hannus Brouwers † (Kaathoven), Jos en Tonnie de Laat ††, Marie v. Lith- v. Boxtel †, Driek Pijnenburg †.

Nistelrode: Thid de Brouwer †, Frans de Laat †(Dinther).

Nuland: Antoon (Smidje) v. Amelsvoort †(Den Bosch), Marie v.d. Berg, Kapelaan v. Dijk (St. Oedenrode), Nel Gloudemans-Timmers †, les v. Hoek †, Hein Kerkhof †, Hein en Dina v. Kreij ††, Peer en Kaat v.d. Leest ††, Drika v. Venrooij-Vorstenbosch †, Klaasje v. Venrooij †.

Oirschot: Marie Kreijveld †.

Oss: Gerrit v. Dartel †, Jóst v. Erp †, F.N. Jansen † (St. Oedenrode), Martien Peters †(Berlicum), Marietje v. Os-Schel (Rosmalen).

Rosmalen: Kaat v. Balkom †, Harrie en Truus Coppens, An v. Creij-v. Uden †, Wim (d'n Blom) en Riek v.d. Donk ††, Ad Hermens, Driekske en An Korsten †, Jo en Janske v. Nuland ††, Toon en Leentje Pennings †, Piet en Han Swanenberg ††, Pietje Swanenberg-Verstappen †, Steven Tibosch †, Hemke Vorstenbosch †, Jan Wijns †, Louis en Mientje v. Zuijlen ††(Kruisstraat).

Schayk: Willem Brands †.

Schijndel: Janus en Anna v.d. Oetelaar ††, Janske v.d. Wiel †.

Udenhout: Harrie Besseling †(Boekel).

Steensel: Tineke en Thieu Sijbers (Nijnsel-Boekel) ††.

Veghel: Harrie v.d. Heijden †, de dames Peters, Mies v.d. Tillard, Martien v. Lieshout.

Venhorst: M. Honings.

Vinkel: Lya de Haas, Mies Hanegraaf, Marinus Kappen †, Hanneke v.

Niftrik-de Haas †, Bert Pennings (van Engelenstede) †.

Vlijmen: Jan v. Haren † (Kruisstraat).

Vorstenbosch: Jan v.d. Berg, Janus v. Kessel † (de skeeper), Marietje Dortmans, Jo van Heeswijk.

PUBLICATIES VAN COR SWANENBERG:

- * 1977 Vrimd. (Brabants dialect)
- * 1978 Van hemels licht en hellevuur. (Nederlands)
- * 1979 Krèk wè'k wó. (dialect)
- * 1981 Van oorlog, overvloed en onvrede. (Nederlands)
- * 1982 Boerjonges krintemik. (dialect)
- * 1982 Dur de bank hene. (dialect)
- * 1982 Laacht 's lekker. (Nederlands)
- * 1983 Het land van de leeuwerik. (Nederlands)
- * 1984 Het teken van de grutto. (Nederlands)
- * 1984 En we laache vort. (Nederlands)
- * 1986 Wiej wè bewaort... (Brabants-Nederlands)
- * 1987 De Brabantse koffietafel. (i.s.m. Nelleke de Laat)
- * 1987 Diej he' wè... (Brabants-Nederlands)
- 1988 Zin 't wefke... (Brabants-Nederlands)
- * 1988 Van hemels licht herzien. (Nederlands)
- 1989 Beroepen op z'n Brabants. (dialect)
- * 1990 Een boeketje Shakespeare. (i.s.m. Nelleke de Laat) (3-talig)
- * 1990 Jikkés merante! Sprokkelen in Brabantse spreuken. (Nederlands)
- * 1990 De spiegel van Dree de Kapper. (dialect)
- 1991 ...En ze waar al 80 jaor maagd. (Brabants-Nederlands)
- 1991 Goeien aard. Loflied op de Brabantse keuterboer. 2e druk.
- * 1991 Wèsse dinne, wèsse doen. Beroepen op z'n Brabants 2 *
- * 1991 Heddet al geheurd van Dree de Kapper. (dialect)
- * 1991 De Blankboom. (Nederlands)

- 1992 Brabant is another cup of coffee. (i.s.m. André Riether.)
(Engels)
- * 1992 Dree Drie. (dialect)
- * 1992 Daor stòdde dan me' oew zweetvoewte... (dialect en Nederlands)
- * 1993 Z'is wèl 'n zonde wèrd... (dialect en Nederlands)
- 1993 Brabo de Lampesnuter (Brabantse verhalen in het Nederlands)
- * 1993 We blijven lachen. (Nederlands)
- 1994 Vlinders bij de vlam. (Brabantse oorlogsnovelle in het Nederlands) Heruitgegeven.
- 1995 't Brabants ketierke. Neerslag van het gelijknamige programma op Omroep Brabant.
- * 1995 'Ach lieve Tijd'. 800 jaar de Meierij, de Meierijenaars en hun verhalen en liederen.
- 1996 Eige grèij, 't Meierijs woordenboek. (met Jos Swanenberg.)
- 1996 Brabantse Blomme. (dialect)
- 1997 Zo de dingen gingen (over gebruiken in Brabant.) (Nederlands en dialect).
- 1997 Brabantse Kèrst. (Nederlands en dialect.)
- 1998 Brabantse beestjes. (met Jos Swanenberg.)
- 1998 'Oei oei!'. Humor uit Brabant. Heruitgegeven.
- 1998 Shakespeare in vier. (met kleurenaquarellen van N. de Laat.) (4-talig)
- 2000 Vergee:te grèij. (aanvullingen op Eige grèij.) (met Jos Swanenberg.)
- 2000 De Brabantse koffietafel (Herziene heruitgave.)
- 2001 Lachen over de dood.
- 2002 Het beste van Klaas van Bètte. (Brabantse humor over de actualiteit.)
- 2002 Oost-Brabants. (met Jos Swanenberg.)
- 2002 Lachen om het leven. (Met prenten van Cees Robben)

2003 De beeter helft van Klaas van Bètte.

* = uitverkocht

Werken verschenen onder (mede-)redactie van, of samengesteld door Cor Swanenberg:

- 1987 'Hedde gij, zedde gij. Edde gij, zijde gij.' Een bonte staalkaart van Brabantse dialecten.
- 1987 Verhalen uit de Meijerij. Een bonte verzameling over het 'lieve leven' in Den Bosch en omstreken.
- 1987 '... en het beste van Hasse'. Brabantse dialectverhalen van Has van Rukven.
- 1989 'De kalenders van Kriest van Kee van Kaote' van Ivo van Dinther.
- 1993 Bosch woordenboek
- 1993 Onder ons gezegd, in Brabant. (toptien van de mooiste dialectwoorden.)
- 1995 'Klink klaor klank' van Thieu Sijbers.
- 1995 Van ons.
- 1996 Sara loech
- 1996 Vijf plus een.
- 1999 'Zanger van 't Zuiden'. Gedenkboek Ad de Laat.
- 2000 Ouder en wijzer.
- 2001 Hart voor de Sint-Jan.

Boeken waaraan Swanenberg meewerkte:

- 1980 Noordbrabants schrijversboek
- 1993 Levende Aandacht. Opstellen voor Cornelis Verhoeven.
- 1996 Brabant op z'n Breedst.
- 1999 Honderd jaar stadstaal (red. Joep Kruijssen.)
- 2000 Op z'n Haores, door C.J. Verhoeven

- 2001 Zo gezeed. Gezegden op z'n Dunges, door Th. Donkers.
- 2002 D'r waar's. Spreekjes uit d'n Efteling in 't Brabants.

Swanenberg stelde vijftien keer de Brabantse Spreukenkalender samen.

Tevens is hij de initiator van de Brabantse CD-reeks 'Brabants op z'n Best', waarin tot nog toe dertien delen verschenen.

- 1995 Dik de moeite wèrd, Brabantse liedjes- en voordracht-CD.
- 1997 Dik vur mekare, Brabantse humor-CD. Conference en liedjes van Cor Swanenberg
- 1998 Bóttter tot d'n bøjem toe, Brabantse liedjes-CD van Jo van Heeswijk en Cor Swanenberg.
- 1998 Goeien ammezuur, gemengde Brabantse liedjes-CD.
- 1998 Vur alle mense. Brabantse kerst-dubbel-CD met verhalen, liederen en gedichten.
- 1999 Goeie kost! (Brabantse dubbel-CD) 18 liedjes en 21 verhaaltjes en gedichten.
- 1999 Over de onderdeur, (dubbel-CD) Dialectliedjes en een vertel-CD met verhalen en gedichten.
- 2000 Geluk. Liedjes van Lambert van Hintum
- 2000 Op 't geluk van alledag. Liedjes van de Sjawí's.
- 2000 Van goeie wil. (Brabantse kerst-dubbel-cd) 19 liedjes en 15 verhalen en gedichten.
- 2002 Gesneeje koek! Humor op z'n Brabants. Conference en liedjes van Cor Swanenberg
- 2002 Leeveslust. Liedjes van Annelieke Merx.
- 2003 Vur Jan en alleman. Brabantse liedjes-CD.

Buiten die reeks vallen de CD's 'n Toerke Brabants', 'D'n Bosch is zó schön!' Bossche en Meierijsse liedjes (1998) en 'Wij komme te same', de Brabantse kerst-CD voor het Sonniusfonds. (2002)

Veel eerder maakte Swanenberg met vrouw en vrienden de LP's 'De Platte Plaot van Nilluzze èn Nèllekes' (1979) en 'Boerrejonges Krintemik' (1983).

Swanenberg schreef liedjes voor Linnegoewd, Lya de Haas, D'n Broelie, Jo van Heeswijk, Annelieke Merx, Hennie Korsten, Marie-Christien Verstraten, Sjef van Schalen, Van ons end en Bagatelle.

Swanenberg schreef enkele jaren de verslagen van het literair café in Den Bosch voor het Brabants Dagblad, was jaren lang columnist voor het culturele tijdschrift Brabantia en schreef een wekelijkse column voor het weekblad De Sleutel.

In 1986 verzorgde hij de rubriek Brabant Brusselkes in het tijdschrift Brabant Business en van 1990 tot 1995 schreef hij vooral taalkundige bijdragen voor Amigoe, de Nederlandstalige krant van Curaçao.

Tussen 1992 en 1997 schreef hij bijdragen voor het maandblad Siloscoop onder de titel 'Berengoed'. Bovendien is hij de auteur van een vijftal toneelstukjes, geschreven in dialect voor de beroemde Berlicumse volksvermaakgroep 't Prebeere wèrd'.

Zijn allereerste publicaties verschenen in de Klaroen, het studentenblad van de BKS en de OJC-heraut.

Momenteel schrijft Swanenberg nog voor De Brug, De Bernhezer, De Rosbode, De Streekwijzer en voor Bossche Bladen.

In voorbereiding zijn: 'Oostbrabantse Streekwoorden' en 'Barbulètè in de bordelen', een bundel taalkundige bespiegelingen tussen Europa en de Antillen.